Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması

CORDELIA FINE

Türkçesi: Kıvanç Tanrıyar

SEL

TOPLUMSAL CİNSİYET YANILSAMASI*

Zihnimiz, Toplum ve Nörocinsiyetçilik
Nasıl Fark Yaratıyor?

CORDELIA FINE, Avustralya'da yaşıyor. Oxford Üniversitesi'nde deneysel psikoloji lisansı yaptıktan sonra, Cambridge Üniversitesi'nde kriminoloji yüksek lisansı ve Londra College Üniversitesi'nde psikoloji doktorası çalışmalarını tamamlamıştır. Melbourne Üniversitesi'nde araştırma görevlisidir. Macquaire Üniversitesi felsefe bölümünde Etik Değerler Merkezi'nde görev yapmaktadır. İlk çalışması *Başına Buyruk Beyin*, 2010 yılında Sel Yayıncılık'tan Pınar Turanlı çevirisiyle yayımlanmıştır.

KIVANÇ TANRIYAR, 1979 doğumludur. Avusturya Lisesi mezunudur. Boğaziçi Üniversitesi'nde felsefe dalında lisans, tarih dalında yüksek lisans yaptı. Sosyal bilimler alanında çevirmenlik yapmaktadır, ağırlıklı olarak tarihle ilgili literatür çevirmiştir. Bunun yanı sıra siyaset felsefesi ve uygulamalı ahlak alanında da çevirileri vardır. *Kaos GL* dergisi ve web sitesinde yazıları ve çok sayıda haber çevirisi yayımlandı.

*SEL YAYINCILIK
Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85 Faks: (0212) 516 97 26
http://www.selyayincilik.com
E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

*SEL YAYINCILIK:483
Kadın Kitaplığı: 10
ISBN 978-975-570-504-0

TOPLUMSAL CİNSİYET YANILSAMASI
Zihnimiz, Toplum ve Nörocinsiyetçilik Nasıl Fark Yaratıyor?

Cordelia Fine

Türkçesi: Kıvanç Tanrıyar
Kadın Kitaplığı

Kitabın Özgün Adı:
Delusions of Gender
How Our Minds, Society, and Neurosexism
Create Difference

© Cordelia Fine, 2010
© Lowenstein Associates ve Anatolialit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Sel Yayıncılık, 2010

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı
Editör: Mert Tanaydın
Kapak ve teknik hazırlık: Gülay Tunç

Birinci Baskı: Mart 2011

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Cordelia Fine

Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması

Zihnimiz, Toplum ve Nörocinsiyetçilik Nasıl Fark Yaratıyor?

Türkçesi: Kıvanç Tanrıyar

anneme...

İÇİNDEKİLER

Giriş 11

Birinci Kısım

"YARI YARIYA DEĞİŞMİŞ DÜNYA," YARI YARIYA DEĞİŞMİŞ ZİHİNLER 25
1 Düşünüyoruz, Öyleyse Varsınız 27
2 Eşinizin Bilmesini İstemediğiniz Bir Sırrınız Varsa Neden Kafanıza Kesekâğıdı Geçiresiniz ki? 37
3 "Geriye Doğru ve Yüksek Topuklu" 49
4 Buraya Ait Değilim 62
5 Camdan İşyeri 75
6 Dışlama XX ve Dışlama XXX 87
7 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Evde Başlar (ya da Biter) 97
8 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği 2.0? 108

İkinci Kısım

NÖROCİNSİYETÇİLİK 115
9 "Fetüs Çatalı" 117
10 "Rahmin Karanlığında" (ve Aydınlıkta İlk Birkaç Saat) 125
11 Kız Bedeninde Erkek Beyni ya da Bir Maymun? 135

12 Biyolojik Cinsiyet ve Ham Spekülasyon 148
13 Öyleyse Tüm Bunların Anlamı Ne? 158
14 Beyin Hileleri 172
15 Nörobilimin "Baştan Çıkaran Cazibesi" 184
16 Doğuştanlığın Düğümünü Çözmek 191

Üçüncü Kısım

TOPLUMSAL CİNSİYETİ
GERİ DÖNÜŞÜME SOKMAK 201
17 Hamilelik Öncesinde ve Sonrasında 203
18 Yarı Yarıya Değişmiş Bir Zihinle Ebeveynlik 210
18 "Toplumsal Cinsiyet Detektifleri" 220
20 Toplumsal Cinsiyet Eğitimi 226
21 Kendi Kendine Sosyalleşen Çocuk 237

Sonsöz: ve YA-YIN! 243
Teşekkürler 249
Yazarın Notu 250
Notlar 251
Kaynakça 289
Dizin 325

İnsan düşüncesini ve hayat ile sosyal düzenlemeler üzerine sağlam fikirlerin oluşumunu engelleyen tüm zorluklar içerisinde en büyüğü, şu an insanoğlunun kendi karakterini şekillendiren etkilerle ilgili tarif edilemez cehaleti ve ilgisizliğidir. İnsan türü şu an neyse ya da neye evrilecek gibi görünüyorsa bu yönde doğal bir eğilim gösteriyor, içine yerleştirildikleri koşulların en temel bilgisi açık açık bunları yapanın sebeplerini gösterdiğinde bile.

-John Stuart Mill, *Kadınların Bağımlılığı* (1869)

Giriş

Evan'la tanışın.

Eşi Jane'in sinirleri bozukken koltukta yanına oturmuş, "kendi sıkıntılarından uzaklaşmak için" dergi ya da kitap okumaktadır ve diğer koluyla da Jane'e sarılmıştır. Evan, bu sorun üzerine birkaç sene çalıştıktan sonra, yavaş yavaş eşinin içini daha bilindik yollarla rahatlatmayı öğrenecektir. Aranızda politik olarak doğru ve/veya bilimsel konulardan uzak olanlar Evan'ın tuhaf davranışının sebebine şaşırabilir. Jane'i içten içe çekici bulmamaya mı başladı? Derin travmatik bir olayın yavaş nekahet sürecinde mi? On üç yaşma kadar kurtlar tarafından mı yetiştirildi? Hiçbiri değil. Sadece sinir devresi empati açısından toptan yanlış döşenmiş normal bir beyne sahip normal bir adam. Basit bir rahatlatma eyleminin Evan'm davranışsal repertuarının bir parçası olmamasının sebebi doğanın ona verdiği nöronların kusuru: Yıkıcı bir "testosteron marinasyonu"ndan, kadınların duygusal ayrıntılarda sahip olduğu "doğuştan yüz ve ses tonu okuma yeteneğinden" yoksun nöronlardan, yani erkek nöronlarından çekiyor.[1]

Evan, Louann Brizendine'in *New York Times* çoksatanı *The Female Brain*'inin (Kadın Beyni) çok sayıda tuhaf karakterinden yalnızca biri. Brizendine, erkeklerin empati kurma becerilerini yabancı dilde yazılmış bir menünün şifresini çözmeye çalışan ümitsiz turiste benzetir ve kadınların bu alanda geliştirdikleri ustalıkla arasında kesin bir tezat olduğunu söyler. Mesela Sarah'yı ele alalım. Sarah "[eşinin] ne hissettiğini teşhis edip öngörebiliyordu – genelde eşi [duygularının] farkına varmadan önce." Daha desteden almadan karo yedili çekeceğinizi anlayan bir büyücü gibi, Sarah da talihli, o hissetmeden ne hissettiğini bilme hüneriyle eşini bir anda hayrete düşürebiliyor. (*TATA! Hissettiğin bu muydu?)* Ama hayır Sarah fuarda rastlayacağınız falcılardan değil. Olağanüstü zihin okuma yeteneğine sahip sıradan bir kadın ve görünen o ki bu yetenek bütün kadın beyinlerine bahşedilmiş:

> Sarah'nın F-15 gibi manevra yapan kadın beyni üst düzey performans gösteren –çarklarının an be an ötekilerin en derin duygularının söze dökülmemiş işaretlerinin izini sürdüğü– bir duygu makinesidir.[2]

Peki, kadın beynini sanki dehşete düşmüş bir avın peşindeymişçesine insanların mahrem duygularını gizli gizli takip etmeye bu kadar uygun kılan şey ne? Erkek nöronları neden bu tip mucizeler gerçekleştiremiyor, onun yerine bilim ve matematiğin eril sözcükleri içerisinde yolunu bulmaya daha yatkın, diye soruyorsunuz. Günün cevabı ne olursa olsun: erkek sinir devresini harap eden fetüs testosteronu, aşırı büyük dişi korpus kallosumu, erkek beyninin etkin biçimde uzmanlaşmış düzenlemesi, erkek çocuklarının ilkel korteks altı duygu devresi ya da kadın beynindeki ak maddeyi işleyen görsel mekânsalın yetersizliği, geride yatan mesaj aynı. Erkek ve kadın beyinleri en önemli noktalarda birbirinden farklıdır.

Mesela evlilikle ilgili problemler. *What Could He Be Thinking?* (Ne Düşünüyor Olabilir?) yazarı "eğitimci, terapist, şirket danışmanı"[3] Michael Gurian'a dönersek, erkek ve kadın beyinlerinin MRI [manyetik rezonans görüntüleme] ve PET [pozitron emisyon tomografisi] taramalarını gördüğünde eşi Gail ile deneyimlediği aydınlanmaya şahit olabilirsiniz.

> "Birbirimiz hakkında çok şey bildiğimizi düşünüyorduk ama belki de yeterince bilmiyorduk," dedim. Gail de "Gerçekten de 'erkek' beyni diye bir şey var. Bir MRI ile tartışmak zor." Altı yıllık evlilikten sonra iletişimimizin, birbirimize verdiğimiz desteğin ve ilişkimizi algılayışımızın daha yeni başladığını fark etmiştik.

Gurian, taramalardan gelen bilginin "evlilik kurtaran cinsten" olduğunu söylemişti.[4]

Artık nörobilimden* gelen bir parça altyapının verdiği faydayla, daha iyi anlaşılabilecek kişilerin sadece evli çiftlerle sınırlı kalmadığı iddia edi-

*20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kurumsallaşmaya başlamış biyoloji, felsefe, psikoloji ve tıp gibi birçok disiplini bünyesinde barındıran disiplinlerarası dal. Cordelia Fine, kitap boyunca nörobilimden bahsederken esas olarak insan sinir sistemine dayanarak psikolojisini ve zihninin işleyişini araştıran bilişsel nörobilimi temel alacak. Bilişsel nörobilim ağırlıklı olarak beyin görüntüleme, insan genetik analizi, elektrofizyoloji ve bilişsel psikoloji gibi teknik ve disiplinlerden yararlanır. (ç.n.)

liyor. NASSPE (Ulusal Tek Cinsiyet Kamu Eğitimi Derneği) kurucusu ve müdürü Doktor Leonard Sax, *Why Gender Matters* (Toplumsal Cinsiyet Neden Önemli?) adlı otorite olmuş kitabının tanıtım yazısında okuyuculara "her kız ve erkek çocuğunun azami potansiyellerine ulaşması için [cinsiyetler arası] doğuştan farklılıkların ayırdına varma ve bunları anlama"yı sağlama sözünü veriyor.[5] Benzer şekilde, aileler ve öğretmenler yakın zamanda yayımlanmış bir Gurian Enstitüsü kitabında şu konuda bilgilendiriliyor: "[MRI kullanan] araştırmacılar hep bildiğimiz şeyi gerçek anlamıyla gördü. Temel biyolojik cinsiyet farklılıkları var ve bizzat insan beyninin yapısında başlıyor."[6] Yani Gurian "beynin nasıl çalıştığı ve erkek ile kadın beyinlerinin nasıl farklı öğrendiği bilgisine sahip olmadan bir sınıfa ya da eve girmenin biz öğretmenlerin, ebeveynlerin ve çocuk bakıcılarının olabileceği ve olması gereken yerin fersah fersah uzağında kalması" anlamına geldiğini iddia ediyor.[7]

CEOların bile beyindeki biyolojik cinsiyet farklılıklarını daha iyi anlamanın faydasını gördükleri iddia ediliyor. Yakın zamanda yayımlanan *Leadership and the Sexes* (Liderlik ve Cinsiyetler) "erkek/kadın beyni farklılıkları üzerine çalışan gerçek bilim ile iş hayatının her veçhesini birbirine bağlıyor" ve "okuyucuların kendilerini ve birbirlerini anlamak üzere kadın ve erkek beyinlerine bakabileceği nörobilim araçlarını sunuyor." Kapağındaki yazıya göre kitabın aktardığı "toplumsal cinsiyet bilimi IBM, Nissan, Proctor [*metinde aynen*] & Gamble, Deloitte & Touche, PriceWaterhouseCoopers, Brooks Sports gibi birbirinden çok farklı ve benzeri diğer birçok şirkette başarıyla uygulanmıştır."[8]

Bu kadar farklı beyinlere sahip iki ayrı tür insanın benzer değer, yetenek, başarı ve hayata sahip olmasının beklenmesi gerçekçi mi diye sormaya başlayacaksınız. Eğer bizi farklı kılan sinirleri tamamen farklı döşenmiş beyinlerimizse, belki arkamıza yaslanıp rahat bir nefes alabiliriz. Eğer her yerde mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine cevap arıyorsanız, toplumu şüpheyle kurcalamayı bırakın ve lütfen şu beyin taramasına göz atın.

Keşke bu kadar basit olsaydı.

* * *

İngiliz din adamı Thomas Gisborne yaklaşık iki yüz yıl önce görece sevimsiz başlıklı –*An Enquiry into the Duties of the Female Sex* (Kadın Cinsinin Görevleri üzerine bir İnceleme)– bir kitap yazdı ve kitap 18. yüzyılda çoksatanlar arasına girdi. Gisborne, kitapta erkek rolleri karşısında kadın rollerini gerçekleştirmede gereken birbirinden farklı zihinsel yetenekleri titizce ortaya koyuyordu:

> Yasama, hukuk bilimi, siyasi ekonomi bilimi; hükümetin tüm idari işlevlerinin yürütülmesi; karmaşık ilmiye araştırmaları... engin ticari girişim alanının olmazsa olmaz birikimi... bunlar ve diğer çalışmalar, arayışlar ve meşgaleler genelde ya da tamamen erkeklere atfedilir, mutena ve kapsamlı muhakeme güçleriyle, yoğun ve sürekli pratiğe geçirme ile donanmış bir zihnin arayışını şart koşar.[9]

Yazar, bu niteliklerin "kadın zihnine daha idareli bir elle bahşedilmesinin" olsa olsa doğal olduğunu iddia ediyordu çünkü kadınların görevlerini yerine getirirken bu tip yeteneklere o kadar ihtiyacı olmayacaktı. Görüyorsunuz, kadın daha aşağıda değil sadece *farklı*. Önünde sonunda kadın alanında performans söz konusu olduğunda "kadın zihninin üstünlüğü rekabet tanımazdır" çünkü "entelektüelin kaşını indirmesi, bilgenin fazla mesai yapmış yetilerini tazelemesi ve tüm aile çevresi içerisinde neşenin canlandırıcı ve sevgi uyandıran gülünsemesi için adapte edilmiş güçlere sahiptir."[10] Bu kadınca yeteneklerin kadın cinsiyetinin ödevleriyle mutlu mesut çakışması nasıl da güzel bir talih!

Hızla değişen iki yüz yılı atlarsak, kadın ve erkek psikolojisi hakkında son derece etkili bir yirmi birinci yüzyıl kitabı olan *The Essential Difference*'ın (Özsel Farklılık) giriş sayfasına baktığınızda, Cambridge Üniversitesi'nden psikolog Simon Baron-Cohen üç aşağı beş yukarı aynı fikri savunur: "Kadın beyni ağırlıklı olarak doğuştan empatiye, erkek beyni doğuştan, ağırlıklı olarak, sistemleri anlamaya ve kurmaya yatkındır."[11] Baron-Cohen de tıpkı Gisborne gibi, bir sistemin farklı veçhelerine odaklanma kapasiteleri (ister biyolojik, ister fiziksel, ister finansal, ister yasal sistem) ve bu sistemin nasıl çalıştığını anlama güdüleri sağ olsun, en iyi bilim adamlarının, mühendislerin, bankacıların ve avukatların "erkek bey-

nine" sahip insanlardan çıktığını düşünüyor. Kadınların kendilerine has yetenekleri olmasının yatıştırıcı güvenliği de hâlâ mevcut ve doğruluğunu korumaya devam ediyor. Baron-Cohen, "itaatin başyapıtı"[12] diye tarif ettiği şey üzerinden kadın beyninin diğerlerinin düşünce ve hislerini anlamaya dayanan tabiatını açıklıyor ve duygudaşlıkla kadının geleneksel yetiştirici rollerinde uzmanlaşmış işlerle bu tabiatı eşleştirdiği bir ideal sunuyor: "Kadın beynine sahip insanlardan mükemmel danışman, ilkokul öğretmeni, hemşire, bakıcı, terapist, sosyal hizmet görevlisi, aracı, grup kolaylaştırıcısı ya da idari çalışan olur".[13] Filozof Neil Levy'nin Baron-Cohen'in tezi ile ilgili mutena özeti de ("ortalamada erkekler dünyayı anlamaya, onun içindekileri yapmaya ve onarmaya yoğunlaşmışken, kadın zekâsı en çok insanları rahatlatmaya uygundur")[14] akla Gisborne'un entelektüel zevcinin kaşını indirmekle meşgul 18. yüzyıl kadınını akla getirmekten fazlasını yapamıyor.

Baron-Cohen'in ne tüm kadınların dişil, empati kuran ne de tüm erkeklerin eril, sistematikleştiren bir beyne sahip olduğunu göstermek için çok çaba sarf ettiğini itiraf etmek gerek. Ancak bu ödün onu biyolojik cinsiyet farklılıkları ile ilgili geleneksel görüşlerden sandığı kadar uzak düşürmüyor. Filozof Mary Astell daha 1705'te erkeklere ait alanlarda büyük başarılar kaydeden kadınların "kendi cinslerinin üstüne çıkmış" diye tanımlandığını söylüyor. Bu iddia ile herhalde okuyucularının "Bu büyük işleri başaran kadınlar değildi, jüponlu erkeklerdi!"[15] diye düşünmesini istiyorlardı. Benzer şekilde birkaç yüzyıl sonra entelektüel yeteneklere sahip kadınlar " 'erkek zihinlerine' sahip" diye nitelendirilecekti.[16] Bir yazarın *Quarterly Journal of Science*'ta öne sürdüğü üzere:

> *Savante* da –bilim kadını– kadın atlet gibi anomaliden ibarettir, istisna bir varlıktır ve iki cinsiyet arasında üç aşağı beş yukarı ara bir konumdadır. Birinde beyin, diğerinde kas sistemi anormal bir gelişim göstermiştir.[17]

Baron-Cohen, elbette, sistemleştirmeye daha çok eğilim gösteren kadınları "anormal" diye tanımlamıyor. Fakat kadın bedeninde erkek beyni ya da erkek kafatasını mesken tutmuş kadın beyni fikri yadırganıyor.

Erkek ve kadın psikolojilerinin özünde farklı olduğu fikrinin istisna tanımayan, istikrarlı ve kalıcı gücü insanı olsa olsa etkiler. Gerçekte 21. yüzyılın en eşitlikçi toplumlarında bile iki cinsin beyinlerinde doğuştan,

kadınlar ile erkeklerin gözle görülür biçimde farklı yollar izleyecekleri psikolojik farklılıklar var mıdır?

Ebeveyn olma deneyimi, çoğu insan için erkek ve kızların üç aşağı beş yukarı benzer doğduğu ile ilgili yargıları yok ediyor. Toplumsal cinsiyet üzerine çalışan Michael Kimmel baba olduğunda, eski bir arkadaşı kıkırdayarak, "Artık meselenin tamamen biyolojik olduğunu göreceksin!" diyor.[18] Ve bir ebeveyn olarak bu duruma toplumsal cinsiyetten bağımsız ebeveynlik çabalarına kendi evladının karşı geldiğini görmekten daha güçlü kanıt ne olabilir? Sosyolog Emily Kane, bunun ortak bir deneyim olduğunu keşfetmiş. Yuvaya giden çocukların ebeveynlerinin çoğu –özellikle beyaz, orta sınıf ve üst orta sınıf– erkek ve kız çocukları arasındaki farklılıkların eleme sürecinin getirdiği biyolojik farklılıklar olduğu sonucuna varmış. Toplumsal cinsiyetten bağımsız ebeveynlik yaptıklarına inanmak, Kane'in deyişiyle "biyolojiye geri çekiliş" konumu, ellerinde kalan tek şey olmuş.[19]

Bazı yorumcular, büyük ölçekte topluma gözlerini çevirerek, benzer şekilde biyolojiye geri çekildiklerini gördüler. Gazeteci ve psikolog Susan Pinker, *The Sexual Paradox* (Cinsiyet Paradoksu) adlı yakın zamanda yayımlanan kitabında şu soruyu kurcalıyor: Neden "yetenekli, kabiliyetli kadınlar en iyi seçimleri yapıp, en iyi özgürlüklere sahip olduğunda bile çevrelerindeki erkeklerle aynı nicelikte, aynı yolları seçiyormuş gibi görünmüyor. Engeller ortadan kaldırıldığında bile erkeklerin klonu gibi davranmıyorlar." Bu açıdan bazılarının beklemediği bir sonuç olsa da, Pinker "biyolojinin tam olarak kader olmasa da, biyolojik cinsiyet farklılıkları ile ilgili bir tartışma için derin ve anlamlı bir çıkış noktası olup olamayacağını" soruyor.[20] Toplumsal cinsiyet uçurumunun "nörobilimsel ya da hormonla ilgili kökenlerinin" kısmi olduğunu öne sürüyor.[21] Cinsiyetçi bir toplumun koyduğu engeller kalkmaya devam ederken, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve iş hayatında ayrımcılığı meşrulaştıracak toplumsal günah keçilerinin sayısı da giderek azalıyormuş gibi görünüyor. Suçu dış güçlere atamadığımızda, bütün gözler içeriye dönüyor – kadın ya da erkek beyinlerinin yapısı ya da işleyişine. Erkeklerden daha farklı bir sinir sistemine sahip olan birçok kadın, Pinker'ın "vanilya" erkek hayatı modeli diye adlandırdığını –kariyerin ailenin öne geçtiği– reddetmeyi seçiyor ve farklı ilgi alanları oluyor.

Biyolojik cinsiyetler arası doğuştan psikolojik farklılıklar olması gerektiğini öne süren çıkarım da etkileyici bilimsel desteğe sahipmiş gibi görünüyor. Birincisi, erkek bebeklerin doğumu sırasında, kızların değil, gerçekleşen fetüs testosteronu artışı var. *Brain Sex* (Beynin Cinsiyeti) yazarları Anne Moir ve David Jessel bu unutulmaz anı şöyle tarif ediyor:

> Döllenmeden altı ya da yedi hafta sonra...doğmamış bebek "kararını verir" ve beyin dişi ya da erkek örüntüsü almaya başlar. Rahmin karanlığının kritik aşamasında olanlar beynin yapısını, düzenlemesini ve böylece bizzat zihnin doğasını belirleyecektir.[22]

Moir ile Jessel da bize diğer popüler yazarlar gibi "rahmin karanlığında" ne olup bittiğinin psikolojik açıdan önemini küçümseme şansını pek bırakmaz. Louann Brizendine beyin üzerindeki doğum öncesi testosteronun "doğuştan biyolojik kaderimizi tanımladığını" iddia etmekle yetinirken,[23] Moir ile Jessel konuya açık açık neşeli yaklaşıyor. "[Bebekler] neredeyse gerçek anlamıyla kararlarını rahimde, onları bekleyen toplum mühendislerinden oluşan lejyonlardan uzakta vermiş oluyor."[24]

Sonra, erkek ve kadın beyinleri arasında farklılıklar var. Nörobilim görüntüleme teknolojisindeki hızlı gelişim nörobilimcilerin beyin yapısı ve işleyişindeki biyolojik cinsiyet farklılıklarını giderek daha çok ayrıntıyla görmesini sağlıyor. Beyinlerimiz farklı, öyleyse zihinlerimiz de kesinkes farklı mı? Mesela, *New York Times Magazine*'in opt-out devrimi denilenle ilgili (yani evde annelik yapmak gibi geleneksel rolleri tercih ederek kariyerlerine son veren anneler) bir sayısında röportaj verenlerden biri gazeteci Lisa Belkin'e, "her şey MRI'da; erkek ve kadınların beyinlerini gösteren araştırmalara göre, düşündüklerinde ya da hissettiklerinde farklı 'aydınlanıyorlar' ve bu farklı beyinlerin kaçınılmaz olarak farklı seçimler yaptığını," iddia ediyor.[25] Dergilerde, gazete yazılarında, kitaplarda ve hatta bazen akademik yayınlarda okuduğumuz nörobilimsel buluşlar –özünde farklı– iki cinsiyet arasında zamansız ve değişmez psikolojik farklılıklar yaratan iki beynin masalını anlatır. Toplumsal cinsiyet statükosunu meşrulaştıran mutena ve tatmin edici bir açıklama sunan etkili bir hikâyedir.[26]

* * *

Daha önce burada çok bulunduk.

Kadınlar 17. yüzyılda eğitim söz konusu olduğunda ciddi dezavantajlara sahipti. Mesela, siyasi gelişimlerinden "resmi siyasi hitabet eğitimlerinin eksik olması, vatandaşlık ve hükümetten resmen dışlanmaları, kadınların siyasete girmemesi gerektiği ile ilgili anlayış ve kadınların yazmasının ahlaksızlık olarak algılanması yüzünden" geri kalmışlardı.[27] (Bizim modern bakışımıza göre) kadının entelektüel gelişimindeki bariz engellere rağmen, birçok insan kadınların doğaları gereği aşağı olduğunu düşünüyordu. Geriye dönüp bakıldığında, erkeğin görünürdeki üstün zekâsı ve başarıları ona bahşedilen doğal sinirlerden başka yerlerde aranmalı demeye belki gerek bile yok ama o zamanlar söylenmesi *gerekiyordu*. 17. yüzyıl feministlerinden birinin söylediği üzere: "Bir Erkek avantajını daha iyi eğitime ve daha fazla enformasyon araçlarına borçluysa, kendini Kadın'dan daha yukarıda görmemeli, elleri bağlı bir Adam'ı dövdüğü için Cesaret'iyle övünmemeli."[28]

Daha önce gördüğümüz üzere, Thomas Gisborne 18. yüzyılda toplumdaki cinsiyet farklılıkları gözlemlerine alternatif bir açıklama getirme gereği duymuyordu. Yazar Joan Smith'in işaret ettiği üzere:

> 18. yüzyıl sonunda İngiltere'de yetişmiş çok az kadın yasama bilimi ve denizciliğin ilkelerinden anlayacaktır ama bunun tek sebebi onlara erişiminin engellenmiş olmasıdır. Modern bir gözlemci için barizdir ki onun kitaplarını satın alan yüz binlerce okuyucu, onun argümanını sorgulamadan kabul ediyordu çünkü yazdıkları ön yargılarına uyuyordu.[29]

Ve kadınlar 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başında hâlâ eşit yüksek eğitim erişim hakkına sahip değildi. Ve yine de ünlü psikolog Edward Thorndike'ın açıkladığı üzere, "kadınlar bilim insanı ve mühendis olabilirler ve hiç şüphesiz olacaklardır ama geleceğin Joseph Henry'si, Rowland'ı ve Edison'u erkek olacaktır." Kadınların mesela Harvard, Cambridge ya da Oxford Üniversitesi'nden –ya da her neyse– tam üyelik alamadıkları bir döneme denk gelen bu kendinden emin iddia olgunluktan biraz uzak değil mi? Kadınların oy veremediği bir dönemde söylendiği göz önünde bulundurulursa, Thorndike'ın güvenle "tüm kadınlar oy kullanabilse bile, Senato'da küçük bir rol oynarlardı" demesi düşüncesizce değil mi?[30] Geriye dönüp bakıldığında, kadınlara getirilen kısıtlamalar bariz mi bariz. Kendi

kendimize şöyle düşünebiliriz: *Hey, Profesör Thorndike Royal Society'ye hiç kadınları almayı ya da onlara, bilim ve siyasetteki sınırlılıkları hakkında yargı üretmeden evvel, oy diye bilinen küçük vatandaşlık görevini vermeyi düşündünüz mü?* Ancak o zaman orada olanlar için oyun sahasının eğimi görünmezdi. Filozof John Stuart Mill'in 1869'da "iki cinsiyetin doğasını ancak birbiriyle ilişkisini gören bilir ya da bilebilir"[31] iddiası devrimciydi ve bu iddiayla dalga geçilmişti. On yıllarca sonra erken 20. yüzyıl "itibar" araştırmacısı Cora Castle, "Doğuştan aşağıda olma muteber kadınların sayısının azlığından mı kaynaklanıyor, yoksa medeniyet onlara doğuştan güçlerini ve olasılıklarını geliştirmek için şimdiye dek hiç mi fırsat vermedi?"[32] diye çekine çekine soracaktı.

Beyine bakıp toplumsal cinsiyet statükosunu açıklama ve meşrulaştırmada yeni bir şey yok. 17. yüzyılda Fransız filozof Nicolas Malebranche, kadınların "keşfetmesi biraz zor olan hakikate girmekten aciz" ve "soyut olan her şeyin onlara anlaşılmaz olduğunu" iddia edecekti. Bunun nörobilimsel açıklamasının "beyin dokularının hassaslığında" yattığını iddia ediyordu.[33] Muhtemelen bir soyut düşünce birçoğunu akla getiriyordu ve –bam!– bu dokular kopuyordu. Gelecek yüzyıllarda erkeklerle kadınların farklı rolleri, işleri ve başarıları arkasındaki nörobilimsel açıklamalar, nörobilimsel teknik ve anlayışlar daha da karmaşıklaştıkça, yeniden yeniden incelendi. Zamanın en ileri tekniklerini kullanan erken dönem beyin uzmanları boş kafataslarını frenk arpasıyla doldurup, kafa biçimini mezura kullanarak dikkatle kategorize ediyor ve kariyerlerinin büyük bir kısmını beyin ölçmeye adıyordu.[34] Saygısızca kadının zekâ düşüklüğünün daha küçük ve hafif bir beyinleri olmasından, Viktorya dönemi kamuoyunda "kadın beyninin eksik beş onsu" diye bilinen bir fenomenden, kaynaklandığını söylediler.[35] Yaygın biçimde inanılan beyindeki bu biyolojik cinsiyet farklılığının derin bir psikolojik önemi olduğu hipotezi dönemin en muteber bilim adamlarından Paul Broca tarafından destek gördü. Ancak beyin uzmanları, beyin ağırlığının zekâ ile ilgili olmadığı kaçınılmaz biçimde ortaya çıkınca, erkeklerin daha büyük bir beyne sahip olmasının sebebinin sadece daha büyük bir bedenleri olduğu gerçeğini yansıtabileceğini kabul etti. Bu durum daha büyük beyinli cinsiyeti kati surette öne taşıyacak, mutlaktan

ziyade, görece bir ölçüt araştırmasına yön verdi. Bilim tarihçisi Cynthia Russett'in dediği üzere:

> Birçok oran denendi – beyin ağırlığının boya, vücut ağırlığına, kas kütlesine, kalp büyüklüğüne hatta (insan düşülen ümitsizliği sezmeye başlıyor) femur gibi herhangi bir kemiğe oranı.[36]

Bu günlerde beynin karmaşıklığıyla ilgili olsa olsa bir nebze daha fazla ipucuna sahibiz. Dış kılıfından ziyade, bizzat beynin alanına girmekle bilimsel ilerlemenin başladığı inkâr edilemez. İleriyi gören bir 19. yüzyıl bilim adamının, insanda analizinin bazı önemli ayrıntılara girmediği şüphesini uyandıran yoğun bir dalgınlıkla, "Bana bu beyni ve ölçüleri verebilir misin?" diye sorması hiç şüphesiz önemli bir andı. Fakat eğitim görmemiş, alelade bir 21. yüzyıl insanı bile bu durumun, bilim adamlarını beyin hücrelerinin zihin aygıtını nasıl yarattığı gizemine epi topu bir adım daha yaklaştırabileceğinin ve kadınların erkeklere oranla bilişsel açıdan daha yetersiz olmasının onslarla ölçülebileceği sonucunun talihsiz gelişigüzelliğini hissedebilir.

Çağdaş tartışmalara buna benzer bir önyargı sızamazmış gibi görünebilir, ne de olsa artık o kadar aydınlandık ki... Belki de *gereğinden fazla* aydınlandık? Toplumsal cinsiyet statükosunu meşrulaştıran cinsiyetler arası doğuştan farklılıkların olduğu iddiasını öne süren yazarlar, genelde kendilerini politik olarak doğrunun boğucu ideolojisini savunan hakikatin cesur şövalyeleri gibi göstermeyi seviyor. İki cinsiyet arasındaki "özsel farklılık" iddiaları sadece çoğunluğun fikri olduğunu düşündüğüm şeyi yansıtıyor ve ona bilimsel bir otorite kazandırıyor.[37] Eğer tarih bize bir şey söylüyorsa, o da toplumumuza ve bilimimize bir kez daha, daha yakından bakmamız içindir. *Toplumsal Cinsiyet Yanılsamaları*'nın amacı budur.

Bu kitabın birinci kısmının, " 'Yarı Yarıya Değişmiş Dünya', Yarı Yarıya Değişmiş Zihinler"in, özünde *psykhe*nin (ruhun) "beyinde toplanmış ayrışmış bir varlık olmadığı, daha ziyade onları çevreleyen kültür tarafından şekillendirilmiş ve böylece ona sıkı sıkıya uyarlanmış psikolojik süreçlerin yapısı olduğu" fikri vardır.[38] Genelde kendimiz hakkında bu şekilde düşünmeyiz ve zihnin *dışında* olanın içeride gerçekleşene etkisini göz ardı etmek kolaydır. "Kadın beynini" "erkek beyni" ile güvenle kıyaslarken, kişinin kafasında statik bir şeyi, "kadın" ya da "erkek" beyninin

ürününü, düşünürüz. Fakat böyle düzgün biçimde izole edilmiş veri işlemcisi, sosyal ve kültürel psikologların giderek daha yakından tanıdığı zihin değildir. Harvard Üniversitesi'nden psikolog Mahzarin Banaji'nin söylediği üzere, "benliği kültürden ayıran parlak bir çizgi" yoktur ve içinde geliştiğimiz ve işlediğimiz olan kültürün zihinlerimizde "derin bir uzantısı" vardır.[39] Bu yüzden, kadın ile erkek beyinleri arasındaki –düşüncelerimizin, duygularımızın, yeteneklerimizin, motivasyonlarımızın ve davranışımızın kaynağı olan zihinlerimiz– toplumsal cinsiyet farklılıklarını, zihni içinde işlev gördüğü sosyokültürel bağlamından ayıran kafatasının psikolojik olarak bu farklılıklara ne kadar nüfuz ettiğini kavrayamadan, anlayamayız. Çevre toplumsal cinsiyeti önemli kılınca, zihinde dalga etkisi oluşur. Kendimizi toplumsal cinsiyetimiz üzerinden düşünmeye başlarız ve kalıp yargılarla toplumsal beklentiler zihinde daha önemli hale gelir. Bu durum, benlik algısını ve ilgi alanlarını değiştirebilir, yetkinlikleri azaltabilir ya da çoğaltabilir, istençsiz ayrımcılığı tetikleyebilir. Diğer bir deyişle, toplumsal bağlam kendinizin kim olduğunu, nasıl düşündüğünüzü ve ne yaptığınızı etkiler. Ve bu düşünceleriniz, tutumlarınız ve davranışlarınız toplumsal bağlamın bir parçası olur. Mahremdir. Çözülmesi zordur. Toplumsal cinsiyet hakkında farklı bir düşünme biçimini gerektirir.

Kadınlara karşı bilinçle icra edilen daha belli belirsiz ayrımcılık, yelpazesi geniş dışlama biçimleri, taciz, işte ve evdeki çeşitli adaletsizlikler, var. Bunlar erkek ve kadınların dünyada layık oldukları rolleri ve yerleri hakkındaki, o kadar eskiye dayanmasa da, güçlü fikirlerden kaynaklanıyor. Kitabın birinci kısmının sonunda insan yirmi birinci yüzyıldan bihaber miyiz diye sormadan edemiyor. California-Irvine Üniversitesi'nde matematik profesörü Alice Silverberg şu yorumu yapıyor:

> Ben öğrenciyken, kuşağımdan kadınlar bana ayrımcılıkla ilgili korku hikâyeleri anlatmıştı ve "Artık her şey değişti. Senin başına bunlar gelmeyecek," diye de eklemişlerdi. Bana bunların bundan önceki kuşaklar tarafından da anlatıldığı söylendi ve şimdi benim kuşağım diğerine benzer şeyler söylüyor. Elbette bir on, on beş yıl sonra hep şunu diyoruz, "Bunun eşitlik olduğunu nasıl düşünebildik?" Eğer hal böyle değilken, onlara her şeyin eşit ve adil olduğunu söylüyorsak, gelecek kuşağa iyi hizmet edebiliyor muyuz?[40]

Kitabın ikinci kısmı "Nörocinsiyetçilik"te kadın ve erkek beyni iddialarına daha yakından göz atacağız. İnsanlar, doğuştan biyolojik cinsiyet farklılıkları olduğunu ya da iki biyolojik cinsiyetin yaratılış gereği farklı rol ve işlere daha iyi hazırlanacak şekilde düzenlendiğini söylerken ne kastediyorlar? Bilişsel nörobilimci Giordana Grossi'nin dikkat çektiği üzere, bu hali hazırda kullanılan deyişler "biyolojik cinsiyet hormonlarına yapılan sürekli göndermelerle durağanlık ve değişmezlik imgelerini çağrıştırıyor: Kadınlarla erkekler farklı davranıyor çünkü beyinlerinin yapısı farklı."[41] Biyolojik cinsiyet ile ilgili popüler bilim kitapları ve makalelerine meraklı, şevkli okuyucular erkek ya da kadın beyninin oluşumuna giden yolun rahimde oluştuğunu ve bu farklı yapılara sahip beyinlerin özünde farklı zihinler yarattığını bilimin gösterdiği izlenimine sahip olabilir. Beyinde biyolojik cinsiyet farklılıkları *vardır*. Kimin ne yaptığı ya da ne başardığı konusunda da (genelde azalsa da) büyük biyolojik cinsiyet farklılıkları vardır. Bu olgular, bir biçimde birbirine bağlı olsa akla yatabilirdi, belki de öyledir. Fakat modern bilimin izini sürerken şaşırtıcı sayıda uçurum, varsayım, tutarsızlık, zayıf metodoloji ve inançtan kaynaklanan boşluklara –sağlıksız geçmişin bir yankısından fazlasına olduğu kadar– rastlıyoruz. Brown Üniversitesi'nde biyoloji ve toplumsal cinsiyet araştırmaları profesörü Anne Fausto-Sterling'in işaret ettiği üzere, "beyin araştırmalarının yakın zamanda ortaya koyduğu birçok öngörüye rağmen, bu organ büyük ölçüde bilinmezliğini korumaya ve bilinçsizce de olsa toplumsal cinsiyet hakkındaki varsayımları yansıtan mükemmel bir araç olmaya devam ediyor."[42] Beynin karmakarışıklığı güzelce aşırı yoruma ve gelişigüzel sonuçlara götürüyor. Karşıtları bir araya getirdikten sonra, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile ilgili modern nörobilimsel açıklamaların kafatası hacmi, beyin ağırlığı ve nöron hassasiyeti ölçümleriyle aynı çöplüğe düşmeye yazgılı olup olmadığını soracağız.

Bilim adamlarının bu olasılığın farkında olmaları önemli çünkü bilimsel spekülasyonun tohumlarından popüler yazarların mahlûk kurguları ürüyor. Caryl Rivers ve Rosalind Barnett'ın *Boston Globe*'da uyardığı üzere,[43] uzman denilen bazı kimseler "demode kalıp yargıların üzerine bilimsel güvenilirlik cilasını sürmekle yetinerek" tekrar tekrar bir takım iddialarda bulunuyor. Ancak bu "popüler nörocinsiyetçilik" ilgilenen oku-

yucu için görünürde bilimsel kitap ve makalelerde yerini buluyor, bu okuyucu kitlesine ebeveyn ve öğretmenler de dâhil.[44] Nörobilim kılığına bürünmüş cinsiyetçilik çocukların aldığı eğitimi değiştiriyor.

Nörocinsiyetçilik toplumsal cinsiyet hakkındaki kültürel inanışları yansıtıyor ve pekiştiriyor – ve bunu bilhassa güçlü biçimde yapabiliyor. Cinsiyetlerle ilgili "beyne dair şüpheli olgular" kültürel birikimimizin bir parçası haline geldi. Ve kitabın üçüncü kısmı "Toplumsal Cinsiyeti Geri Dönüşüme Sokmak"ta tarif ettiğim üzere, nörocinsiyetçilik tarafından yenilenmiş ve güçlendirilmiş toplumsal cinsiyet döngüsü gelecek kuşağa sokulmaya hazır. Toplumun en önemli ayrımındaki yerlerini anlamaya ve bulmaya hazır çocuklar, yarı yarıya değişmiş zihinlere sahip ebeveynlerin kucağına ve yarı yarıya değişmiş bir dünyaya doğuyor.

* * *

Bir kadının hayatım boyunca başbakan olacağını sanmıyorum.
Margaret Thatcher (1971),
1979'dan 1990'a kadar İngiltere Başbakanı[45]

Bir toplumun görece kısa bir zaman diliminde ne kadar çok değişebileceğini hatırlamakta fayda var. Örnekleri hâlâ gelişim sürecinde. Kadınların ve erkeklerin eşit konumda olduğu bir toplum hiç var olabilir miydi? Ödün vermez bir karşı güç oluşturup direnen belki de biyoloji değil, kültüre uyarlanmış zihinlerimiz.[46] Erkek ve kadınların mükemmel biçimde eşit olup olamayacağını kimse bilmiyor. Ama şundan eminim: Birçok araştırmacının bu kitapta sunulan eserinin öne sürdüğü karşı tezler bir okuyucu kitlesine aktarıldığı sürece, insanlar elli yıllık bir zaman dilimi içerisinde bu 21. yüzyıl başı tartışmalarına bakıp, hayretten donakalacak ve eşitliğe en çok yaklaşabileceğimizi düşündüğümüz noktanın burası olmasına şaşacak.

BİRİNCİ KISIM

"Yarı Yarıya Değişmiş Dünya,"

Yarı Yarıya Değişmiş Zihinler

1. Bölüm

Düşünüyoruz Öyleyse Varsınız

> Bana ne kadar kadın gibi davranırlarsa, o kadar kadın oluyordum. İster istemez adapte oldum. Eğer arabaları ters çevirme ya da şişe açmaya gücüm olmadığı düşünülüyorsa, tuhaf biçimde gücüm olmadığını görüyordum. Eğer bir kasanın benim için ağır olduğu düşünülüyorsa, açıklanamaz biçimde ben de ağır buluyordum.
>
> –Jan Morris, erkekten kadına transseksüel geçiş sonrası deneyimlerini otobiyografisi *Conundrum*'da (1987)[1] anlatıyor.

Bir araştırmacının omzunuza vurup sizden kültürel birikime göre erkek ve kadının neye benzediğini yazmanızı istediğini düşünün. Araştırmacıya boş boş bakıp şunları mı söylerdiniz: "Ne demek istiyorsunuz? Her insan biriciktir, her insanın birçok yüzü vardır hatta bireysel olarak çelişkilidir. Böyle zengin bir karmaşa ve çeşitliliği, her cinsiyet ve her bağlam, toplumsal sınıf, yaş, deneyim, eğitim seviyesi, cinsellik ve etnisitede şaşırtıcı geniş bir kişilik özelliği yelpazesi gösterirken, iki kaba kalıp yargıya hapsetmek manasız ve anlamsız olmaz mı?" Hayır. Kalemi alıp yazmaya başlardınız.[2] Böyle bir anketin iki listesine bakın, kendinizi iki cinsiyetin farklı farklı görevleri üzerine yazılmış bir 18. yüzyıl incelemesine yabancı kaçmayacak sıfatları okurken bulacaksınız. Bir liste muhtemelen *merhametli, çocukları seven, bağımlı, kişilerarası hassasiyete sahip, bakan büyüten* gibi ailevi kişilik özelliklerini kapsayacak. Bunlar, göreceğiniz üzere, başkalarının ihtiyaçlarına hizmet etmek isteyen biri için ideal özellikler. Göreceğimiz diğer karakter envanterinde *lider, agresif, hırslı, analitik, rekabetçi, egemen, bağımsız* ve *bireyci* gibi faal olmaya dair tasvirlere rastlarız. Bunlar dünyayı ayaklarınızın altına sermek ve hak ettiğinizi elde etmek için mükemmel özelliklerdir.[3] Size

listelerden hangisinin kadınlarla hangisinin erkeklerle ilgili olduğunu söylememe gerek yok, zaten biliyorsunuz. (Sosyolog Cecilia Ridgeway ve Shelley Correll'in işaret ettiği üzere, bu listeler "beyaz, orta sınıf, heteroseksüel erkek ve kadınların" kalıp yargılarına neredeyse tamı tamına uyuyor.)[4]

Siz kişisel olarak bu kalıp yargılara inanmasanız bile, zihninizin o kadar etik olmayan bir kısmı var. Sosyal psikologlar kendimiz hakkında bilincimizle ifade ettiklerimizin hikâyenin tamamı olmadığını vurguluyor.[5] Tutumlar, hedefler ve kimlik kadar kalıp yargılar da, örtük seviyede var olmaya ve sosyal psikolog Brian Nosek ve Jeffrey Hansen'ın ifade ettiği gibi "farkındalık, niyet ve kontrol yükü olmadan" faaliyet göstermeye devam edermiş gibi görünüyor.[6] Zihnin örtük çağrışımları karmaşık ama son derece iyi düzenlenmiş bir bağlantı ağı olarak düşünülebilir. Nesne, insan, kavram, his, kendi benliğiniz, hedefler, amaçlar ve davranışların temsillerini bir araya getirir. Bu bağlantıların her birinin gücü geçmiş deneyimlerinize (ve ilginçtir ki mevcut bağlama) dayanır: Mesela bu iki nesne ya da kişi ve his ya da belli bir davranış geçmişte ne kadar bir arada bulundu?[7]

Peki, örtük zihin kadın ile erkeği otomatik olarak neyle bağdaştırıyor? Sosyal psikologların örtük çağrışımları değerlendirmek için kullandığı çeşitli testler şu varsayımdan yola çıkıyor: Eğer katılımcınıza belirli bir uyaran sunarsanız, bu hızla, zayıf çağrışımlılardan ziyade, otomatik olarak ve istemdışı kuvvetli biçimde çağrışan kavram, eylem, hedefleri vb. harekete geçirecektir. Bu ilgili temsiller algıyı etkilemek ve davranışı yönlendirmek üzere giderek daha erişilebilir oluyor.[8] En yaygın kullanılan testlerden birinde, (sosyal psikolog Anthony Greenwald, Mahzarin Banaji ve Brian Nosek'in geliştirdiği) bilgisayar temelli Örtük Çağrışım Testi IAT'de, katılımcıların kelime ya da resim kategorilerini eşleştirmeleri gerekiyor.[9] Mesela ilk önce kadın isimlerini aile ile ilgili (mesela *bağlı* ve *şefkatli*) ve erkek isimlerini faal olmaya dair kelimelerle (*bireyci* ve *rekabetçi*) eşleştirmeleri gerekmiş olabilir. Bunun yarattığı tepki zamanındaki ufak ama önemli farklılık kadın ile aile hayatı, erkek ile faal olma arasındaki kuvvetli otomatik ve bilinçsiz çağrışımların ölçütü olarak alınıyor.[10]

Sizin de muhtemelen, bilinçli biçimde savunun ya da savunmayın, benzer çağrışımlarınız vardır. Bunun sebebi bu çağrışımları öğrenmenin aynı zamanda farkındalık, niyet ve kontrol ihtiyacı olmaksızın gerçekleşen bir süreç olması. Çağrışımsal bellekte öğrenmenin arkasındaki ilke basittir: İsminin çağrıştıracağı üzere, seçilen çevredeki çağrışımların seçilmesi. Halının üzerinde gidip gelen bir elektrik süpürgesinin arkasına bir kadın yerleştirin ve bir bakmışsınız çağrışımsal bellek örüntüyü seçmiş. Bu durumun mutlaka faydaları vardır –çevrenizdeki dünyayı öğrenmenin zahmetsiz ve etkin bir yoludur– ama eksileri de vardır. Kendi üzerinize düşünebildiğiniz ve inandıklarınız hakkında seçici olduğunuz açık açık korunan bilginin aksine, çağrışımsal bellek masaya yatırdıklarında hemen hemen ayrım yapmıyor gibi görünür. Bilinçli olarak desteklemediğiniz örtük çağrışımları teşvik edebilecek toplum, medya ve reklamcılıktaki kültürel örüntüleri seçer ve bunlara tepki verir. Bunun anlamı, liberal ve politik olarak doğru bir kişiyseniz zihninizin örtük tutumlarını pek sevmeme ihtimaliniz yüksek olmasıdır. Örtük tutumlarınız ve bilinçli, kendi üzerine düşünen benliğiniz arasında birçok ayrı düşeceğiniz nokta olacaktır. Araştırmacılar toplumsal gruplara dair örtük temsillerimizin, bilinçli olarak ifade ettiğimiz inançlarımız modern ve ilerici olsa bile, sık sık ciddi biçimde tepkisel olduğunu göstermiştir.[11] Toplumsal cinsiyete gelince, erkek ve kadın kategorilerinin otomatik çağrışımları penis ve vajinayla ilgili birkaç önemsiz öğeden ibaret değil. Örtük çağrışım ölçümleri erkeklerin kadınlardan çok bilim, matematik, kariyer, hiyerarşi ve yüksek otoriteye dayanan örtük çağrışımlara sahip olduğunu açığa çıkarıyor. Kadınlar, tam tersine, erkeklerden daha çok, beşeri bilimler, aile ve evcillik, eşitlikçilik ve alt seviye otoriteyle ilgili çağrışımlara sahip.[12]

Massachussetts Üniversitesi'nden Nilanjana Dasgupta ve Shaki Asgari tarafından yürütülen bir dizi deneyin sonuçları bize, medya ve hayatın kendisinin bilinçli biçimde savunduğumuz inançlardan oldukça bağımsız biçimde bu çağrışımlara neden olabileceğini gösteriyor. Bu araştırmacılar kalıp yargı karşıtı enformasyonun sonuçlarına baktı. Birinci çalışmada bir grup kadına okumaları için ünlü kadın liderlerin kısa biyografilerinden bir dizi verdi (o sırada e-Bay CEO'su olan Meg Whitman ve ABD yüksek mahkeme yargıcı Ruth Bader Ginsburg gibi). Ka-

dınlar, bunun üzerine, kadın liderler hakkında okumamış kontrol grubuyla karşılaştırıldığında, IAT'de kadın isimlerini liderlikle daha kolay eşleştirebildi. Ancak bu sıra dışı kadınları okumak onların kadınların liderlik özellikleri hakkındaki açık inanışlarına bir nebze etki etmedi. Bunun üzerine Dasgupta ve Asgari gerçek dünyanın örtük zihinler üzerine etkisine bakmaya başladı. Amerika'daki iki Liberal Arts College'dan* kadınlar getirdiler; bu üniversitelerden biri sadece kadınlara eğitim veriyordu, diğeri ise karmaydı. Araştırmacılar, kadınların üniversitede ilk senelerinin ilk birkaç ayı ve bir sene sonrasında kadınlara ve liderliğe örtük ve bilinçli tutumlarını ölçtü. Üniversite deneyimi tipinin –karma ve tek cinsiyet– öğrencilerin kadınların liderlik kapasiteleri hakkında bildirdikleri inançlar üzerinde etkisi yoktu. Ancak örtük tutumlar üzerinde bir etkisi vardı. Her iki kadın grubu da ilk senenin başlangıcında IAT'de kadınla ve liderlikle ilgili kelimeleri eşleştirmekte zorlandı. Fakat sadece kadınların eğitim gördüğü üniversitedeki kadınlar ikinci senelerinde kadınları liderlikle bağdaştırmada bu örtük isteksizliği kaybederken, karma eğitim almış olan öğrenciler bu iki kelime grubunu bir araya getirmekte daha da zorlandı. Bu uçurumun nedeni salt kadınların gittiği üniversitede öğrenciler kadın kapasitesinin gücüne daha açıkken, karma eğitim gören öğrencilerin –özellikle matematik ve pozitif bilimler sınıflarında– kadınların liderlik konumlarında daha az deneyim sahibi olmasıydı. Diğer bir deyişle, çevrelerinin örüntüleri örtük zihinlerinde temsil edilen toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını değiştirmişti.[13]

Toplumsal cinsiyet çevrede önemli olduğunda ya da birini kadın ya da erkek diye kategorize ettiğimizde, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları otomatik olarak oturur. Sosyal psikologlar uzun zamandır kalıp yargının harekete geçmesinin diğerleri hakkındaki algımızı nasıl etkilediğini araştırıyor.[14] Fakat sosyal psikologlar daha yakın zamanda, kendi benliğimize de harekete geçmiş bir kalıp yargı merceğinden bakabileceğimiz olasılığıyla ilgilendiler. Benlik kavramının da şaşırtıcı derece de şekillendirilebileceği görülüyor.

Belki de analiz için bir psikiyatra ruhunuzu sununca gözün bir parlamasını, işten daha zevkli bir saat beklentisi yaratan bir ışıltıyı göreme-

* ABD'de lisans seviyesinde sosyal bilimler eğitimi veren kurumlar. (ç.n.)

yebilirsiniz. Fakat kişiliğiniz terapistin ilgisini çekecek pek bir şey vaat etmese de, onlara sosyal psikologu şaşırtıp hayran bırakacak birçok şey söz konusu olabilir. Bunun sebebi benliğinizin yayında birçok telin olması, zengin ve karmaşık bir ağdan oluşması ve her olay için bir ayrıntı barındırmasıdır. Walt Whitman'ın yalınca söylediği üzere: "Ben büyüğüm: Çokluklar barındırırım."[15] Fakat çokluklara koşan bir benlik kesinlikle sahip olunası bir şeyken, aynı zamanda bütün çokluğun faaliyette olmasının ideal bir durum olmadığını anında görebilirsiniz. Herhangi bir zamanda birkaç benlik kavram öğesinin devasa Benlik Gardırobu'ndan çekilip alınması daha iyidir.

Bazı psikologlar aktif benlik olarak mevcut kullanımdaki benlik neyse –çokluklar arasından seçilmiş belirli bir benlik kavramı– onunla uğraşır.[16] İsmin ima ettiği üzere bu, gün be gün, haftalarca değişmeden kalan edilgen, tembel teneke bir varlık değildir. Aktif benlik, daha ziyade, dinamik bir bukalemundur, toplumsal çevresine tepki verirken an be an değişir. Zihin elbette elinde ne varsa ondan faydalanır – ve her birimiz için benlik kavramının belirli bölümleri ile uğraşmak diğer bölümlerle uğraşmaktan daha kolaydır. Fakat her birimizde Benlik Gardırobu'nun büyük bölümü, her kişinin sahip olduğu birçok toplumsal kimliğin kalıp yargısal kostümleriyle donanmıştır (New Yorklu, baba, Hispanik Amerikalı, gazi, squash oyuncusu, erkek). O belirli an içerisinde olduğunuz şeyin –benlik algınızın o an etkin olan kısmının– bağlama göre çok hassas olduğu ortaya çıkabilir. Bazen etkin benliğiniz kişisel ve nevi şahsına münhasırken, başka bir zaman bağlam, toplumsal kimliklerinizden birini, kullanmak üzere etkin benliğe itebilir. Eldeki belirli bir toplumsal kimlikle benlik algısının, sonuç olarak daha kalıp yargısal olması şaşırtıcı olmayacaktır. Bu fikirle paralel olarak, uyarlanan toplumsal cinsiyet tam da bu etkiye sahipmiş gibi görünüyor.[17]

Mesela, bir araştırmada bir grup Fransız lise öğrencisine, bu alanlardaki yetenekleri ölçülmeden evvel, matematik ve sanat konusundaki becerilerde toplumsal cinsiyet farklılığı hakkındaki kalıp yargıların gerçekliğinin derecesi sorulmuş. Toplumsal cinsiyete dair kalıp yargılar bu öğrenciler için kendi yeteneklerini değerlendirirken çok önemliydi. Daha sonra yaklaşık iki yıl önce yapılmış, ulusal çapta standartlaştırılmış, ma-

tematik ve beşeri bilimlerle ilgili çok önemli bir sınavdaki skorlarını bildirmeleri istenmiş. Kontrol durumundaki öğrencilerin tersine, kalıp yargının önemli olduğu grup kendi objektif başarılarına dair hafızalarını bilindik kalıp yargılara uyacak şekilde uyarladı. Kızlar beşeri bilimlerde daha iyi skorlar elde etmiş olduklarını düşündü, erkekler ise matematikteki sonuçlarını abarttı. Ortalamada gerçek skorlarının üstüne erkekler neredeyse yüzde üç eklediler, kızlar ise aynı oranı kendi gerçek matematik skorlarından çıkardı. Çok etkili olmuş gibi görünmeyebilir ama toplumsal cinsiyeti akılda tutarsak, iki insan farklı meslek rotaları çizdiğinde, bunlardan erkek olanı kendini pek iyilik bir öğrenci olarak görürken, aynı derecede başarılı kız çocuğunun kendini sadece iyi ile değerlendirdiğini canlandırmak imkânsız değil.[18]

Bu toplumsal cinsiyeti uyarlama yöntemi kolay anlaşılırmış gibi durmuyor çünkü mevcut değil. Elbette bu gerçek dünyaya faydalı bir temsilci sağlamadığı anlamına gelmiyor. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları her yerdedir, hatta olmamaları gereken ortamlardadır. İskoç Akademik Derecelendirme Kurumu yakın zamanda, karamsarlık uyandıracak derecede az sayıda liseli kız çocuğunun fizik, ahşap işleme ve muhasebe gibi konulara duyduğu ilgiyi artırma motivasyonunun olduğunu bildirdiğinde, bazı öğretmenler bu çabaya değip değmediği ile ilgili şüphelerini özgürce ifade etti. Edinburgh'taki tanınmış bir özel okulun müdürü şöyle demişti: "Bence kız ve erkek çocukları arasında ve öğrenme biçimlerinde farklılıklar olduğunu anlamak çok daha iyi. Erkek çocukları genelde kendi öğrenme tarzlarına uyan, daha mantık temelli alanları seçiyor."[19] Müdür, açık açık ne demek istediğini göstermekten ziyade, okuyucusunun kızların tercih ettiği öğrenme tarzının mantıksız olduğu çıkarımını yapmasına izin verecek kadar kibardı. Fakat daha önemlisi toplumsal cinsiyet kimliği, açıkça ifade edilmemiş kalıp yargılarının yardımı olmadan da hazır olabilir. Mesela bir formda hiç buna benzer bir şey doldurdunuz mu?

☐ Erkek
☐ Kadın

Bu tip masum ve tarafsız bir soru bile toplumsal cinsiyeti hazırlayabilir. Araştırmacılar, Amerikan üniversite öğrencilerinden matematik ve sözel yeteneklerini değerlendirmelerini istedi. Fakat bundan önce kısa bir demografik bölümde bazı öğrencilerden, cinsiyetlerini, diğerlerinden etnisitelerini yazmalarını istediler.[20] Bir kutuyu doldurma gibi basit bir sürecin şaşırtıcı sonuçları oldu. Mesela Avrupa kökenli Amerikalı kadınlar, toplumsal cinsiyet önemli olduğunda, sözel yeteneklerinden daha emindi (dil yeteneklerine gelince kadınların biraz daha iyi oldukları gibi yaygın bir inamşla tutarlı olarak) ve matematik yeteneklerini, kendilerini Avrupa kökenli Amerikalı olarak işaretledikleri zamankine oranla, daha düşük değerlendirdiler. Avrupa kökenli Amerikalı erkekler, tam tersine, matematik yeteneklerini, kendilerini erkek olarak işaretledikleri zaman (Avrupa kökenli Amerikalı olarak işaretledikleri zamanın tersine) daha yüksek, sözel yeteneklerini ise etnisite öne çıkarıldığında daha yüksek değerlendirdi.

Algılanamazlık derecesinde belirsiz uyaranlar bile benlik algısında değişikliğe yol açabilir. Psikolog Jennifer Steele ve Nalini Ambady kadın öğrencilere dikkatle ilgili bir görev verdi; bilgisayar ekranının hangi tarafında bir dizi ışık belirdiğini göstermek için mümkün olduğunca çabuk bir tuşa basmaları gerekiyordu.[21] Bu ışıklar aslında eşik altı hazırlamış uyarlamalıydılar: Kelimelerin yerine bir dizi X o kadar çabuk geliyordu ki kelimenin kendisi teşhis edilemiyordu. Bir grup için kelimeler "dişi" olarak uyarlanmıştı (*teyze, bebek, küpe, çiçek, kız* vb.). Diğer grup, *amca, çekiç, takım elbise, sigara* ve *oğlan* gibi kelimeler gördü. Bunun üzerine, gönüllülere kadınca faaliyetler (kompozisyon yazmak ya da bir edebiyat sınavına girmek) ile erkekçe görevlerden (bir denklem çözmek, kalkülüs sınavına girmek ya da bileşik faiz hesaplamak) aldıkları keyfi değerlendirmeleri istendi. Kadınların erkek-uyarlanmış grubu her iki tip faaliyeti de eşit derecede keyifli buldu. Fakat kadın-uyarlanmış grup sanatla ilgili faaliyetleri matematikle ilgili olanlara nazaran tercih ettiğini belirtti. Yazarın iddia ettiğine göre, hazırlama "kadının benlik algısı merceğini değiştirdi."[22]

Sadece algılanamayanın değil, soyut olanın da etkisi altındayız. Avustralyalı yazar Helen Garner kişinin "insanları ya birbirinin yanından

geçen ve bazen çarpışan ayrı ayrı köpükler olarak ya da ... birbirleriyle çakışan, birbirlerinin hayatına giren, birbirlerinin dokusuna sızan olarak" algıladığını yazmıştı.[23] Araştırma ikinci görüşü destekliyor. Benlik algısının sınırları sizin diğer insanları algılayışınıza sızabilir (ya da daha kesin konuşmak gerekirse onların sizi algılamasına dair sizin algınız). William James'in söylediği üzere, "bir insanın onu tanıyan ve zihinlerinde bir imgesini barındıran birey kadar toplumsal benliği vardır."[24] Princeton Üniversitesi'nde görev yapan psikolog Stacey Sinclair ve meslektaşları, James'in görüşünü bilimsel yollarla destekleyecek şekilde, bir dizi deneyde, insanların diğerlerinin kendi benlikleri hakkındaki görüşlerini araya karıştıracak biçimde, öz değerlendirmelerini toplumsal olarak "hazırladıklarını" göstermiştir. Akılda belirli bir birey varken, ya da onlarla karşılıklı iletişim halinde olduğunu düşünürken, paylaşılan bir gerçeklik yaratmak üzere benlik anlayışı uyarlanır. Algılar kalıp yargısalsa, kendi zihniniz buna uyacaktır. Mesela, Sinclair bir grup kadını çekici ve cinsiyetçi bir adamla biraz zaman geçirmeyi düşünecekleri biçimde manipüle etti. (Kadın düşmanı değil, sadece erkeklerin kadınlara destek olması ve onları koruması gerektiğini düşünen, onların çok kendine güvenen, iddialı insanlar olmasından hoşlanmayan bir adam). Kadınlar, uyum sağlamak için, kendileri hakkındaki görüşlerini bu geleneksel görüşlere daha iyi uyacak şekilde hazırladı. Bu tutumun yerine kendi cinsiyetleri ile ilgili daha modern bir görüşe sahip bir adamla ilişkide bulunmayı ümit eden diğer kadın grubuyla karşılaştırıldığında, kendilerini kalıp yargılara dayanarak daha kadınsı buldular.[25] İlginçtir ki bu toplumsal hazırlama sadece iyi bir ilişki için iyi bir motivasyon bulunduğunda gerçekleşmiş gibi görünüyor. Bu durum, hayatınızdaki yakın ya da güçlü ötekiler tarafından bakılarak kendi niteliklerinizi algıladığınız bir ayna işlevi görmesinin bilhassa muhtemel olduğunu gösteriyor.

Bu benlik anlayışındaki değişiklikler sadece benlik gözlemcisinin görüşünde değişiklik yaratmıyor. Davranışı da değiştirebiliyor. Sosyolog Bronwyn Davies, anaokulu çocukları ile ilgili raporunda, Catherine adlı küçük bir kızın oynadığı bebek bir erkek çocuk tarafından hışımla elinden alındığında verdiği tepkiyi tarif ediyor. Catherine, bebeği geri almayı başaramayınca, gardıroba ilerliyor ve bir erkek yeleği alıyor. Üstüne giyiyor

ve "arş ileri yaklaşıyor. Bu sefer kolunda bebek zaferle geri dönüyor. Yeleği anında çıkarıp yere atıyor."[26] Yetişkinler gardıroptan yeni bir etkin benlik çıkardığında, kostüm değişikliği sadece mecazidir. Yine de Catherine'de olduğu gibi belirli bir rol ya da hedefi gerçekleştirmemizde bize daha çok yardım edemez mi? Araştırma yardım edebileceğini gösteriyor.

Northwestern Üniversitesi'nden Adam Galinsky ve meslektaşları yakın zamanda yürüttüğü bir dizi deneyde katılımcılara birinin fotoğrafını gösteriyor: Bir amigo kız, bir profesör, yaşlı bir adam ya da Afrikalı Amerikalı bir erkek. Her vakada gönüllülerden bazılarından fotoğraftaki kişi *olmaları* ve o insanmışçasına sıradan bir günü nasıl geçirdiklerini yazmaları isteniyor. Kontrol grubundaki katılımcılara kişinin hayatındaki sıradan bir günü daha nesnel, üçüncü kişi (kadın/erkek) ağzından yazmaları isteniyor. (Bu istek katılımcıların bir kalıp yargı hazırlama etkisini aşan perspektif edinme etkilerini görebilecekleri anlamına geliyor.) Araştırmacılar perspektif edinmenin "benlik-öteki karışımına" yol açabileceğini keşfetti. Alıştırmadan sonra kendi özelliklerini değerlendirmeleri istendiğinde, kendilerini amigo kız olarak düşünenler, kontrol grubuyla karşılaştırıldığında, kendilerini kafalarında daha çekici, karizmatik ve seksi olarak canlandırıyor. Kendilerini kafalarında profesör olarak canlandıranlar daha zeki, kendini yaşlı adam yerine koyanlar daha zayıf ve bağımlı ve geçici olarak Afrikalı Amerikalı adamın hayatını yaşayanlar daha agresif ve atletik olarak değerlendirdi. Benlik algısı diğer toplumsal grubun kalıp yargısal niteliklerini massetti.[27]

Araştırmacılar, bunun üzerine, benlik kavramındaki bu değişikliklerin davranış üzerinde etkisi olduğunu gösterdi. Galinsky ve meslektaşları profesör gibi davranmanın kontrol grubuna oranla analitik becerileri geliştirdiğini, kendini amigo kızla özdeşleştirmenin buna zarar verdiğini buldu. Kendisinin Afrikalı Amerikalı olduğunu düşünenler bir yarışmada kendilerini az evvel yaşlı adam olarak düşünenlerden daha rekabetçi davrandı. Kendini öteki olarak canlandırma gibi basit ve kısa bir deneyim hem benlik algısını hem de onun dönüşümü yoluyla davranışı dönüştürüyor. "Başarana kadar rol yap" sözü ampirik dayanak kazanıyor.

Davranış üzerindeki bir o kadar görünür etki, Stacey Sinclair ve meslektaşlarında görülüyor. Kadınlar hakkında daha geleneksel görüşleri olan bir adamla buluşacak kadınların, kendini daha modern fikirlere sahip bir adamla buluşmayı ümit eden kadınlara oranla, daha kadınsı algıladığını hatırlayın. Sinclair, bir deneyde katılımcıların gerçekten bu adamla buluşmasını sağlamış. (Elbette adam sadece her denileni yapıyordu ama her kadının kendisinin kadınlar hakkındaki yorumlarının ne olduğunu düşündüğünü bilmiyordu.) Onun müşfik bir cinsiyetçi olduğunu düşünenler, kendilerini daha kadınsı algılamakla kalmayıp, kalıp yargılar açısından daha kadınsı davranmaya başladı.[28] (Uzun yıllar felsefe bölümlerinde çalışmış bir psikolog olarak, benimle çay sohbetini entelektüel açıdan yetersiz bulmuş herhangi bir meslektaşın psikologları suçlama konusunda sadece olumsuz tutum takındıklarını gösterdiğini söylemek için uygun bir andır.)

Benliğin dinamik yönünün ne kadar yararlı ve hazırlanabilir olduğunu görmek zor değil.[29] Öncü toplumsal bağlam içerisinde –diğerlerinin zihni de dâhil– benlik algısını değiştirirken, değişen bir toplumsal benlik her durum için doğru psikolojik şapkayı taktığımıza emin olmamıza yardım edebilir. Görmeye başladığımız üzere, benlik kavramındaki bu değişimin davranış üzerinde etkisi olabilir. Bu, gelecek bölümlerde daha yakından göz atacağımız bir fenomen olacak. Toplumsal dünyada şekillenebilirlik ve hassasiyet, durum ya da yanımızdaki için doğru toplumsal kimlikle, mevcut toplumsal rolü daha iyi icra etmek kadar, kendimizi ona daha iyi hazırlamamıza da yardım eder. Kadınsı benlik ve erkeksi benlik doğru koşullarda herhangi diğer toplumsal kimlik kadar yararlı olabilir. Fakat esnek, bağlam açısından hassas ve yararlı, "doğuştan" ile aynı şey değildir. Empati kurarken toplumsal cinsiyet uçurumuna daha yakından bakarsak, doğuştan bulunduğu öne sürülenin, benliğin kendini toplumsal bağlamda saklanmış beklentilere uyarlamasına benzemeye başladığını fark edebiliriz.

2. Bölüm

Eşinizin Bilmesini İstemediğiniz Bir Sırrınız Varsa Neden Kafanıza Kesekâğıdı Geçiresiniz ki?

> Hastam Jane bir sabah kahvaltıda eşi Evan'ın gülümseyip gülümsemediğine baktı. Gazeteyi tutuyordu ama yukarıya bakıyordu ve sanki karısına bakmıyormuşçasına gözleri gidip geliyordu. Jane, avukat eşinin bu davranışına daha önce çok tanık olmuştu ve sordu, "Ne düşünüyorsun? Şu an mahkemede kimi dövüyorsun?" Evan cevap verdi, "Hiçbir şey düşünmüyorum." Aslında bilinçsizce ertesi gün dava vekiliyle yapacağı görüşmenin provasını yapıyordu. Büyük bir kavgaya tutuşmuştu ve rakibini mahkeme salonundan temizlemeye can atıyordu. Jane bunu ondan önce biliyordu.
>
> -Louann Brizendine, *The Female Brain* (2007)[1]

Aman Tanrım, Brizendine kadınlar için çıtayı yüksek tutmuş. Boşu boşuna kendimi eşimle geçirdiğim bunca seneden şöyle bir an bulmaya zorluyorum: Eşim parmaklarını kahvaltıda kâsesinin üzerinde tıklatıyordur ve ben öngörüyle sorarım, "Ne düşünüyorsun? Şu an hangi faturayı ödüyorsun?" Dosdoğru söylemek gerekirse, kahvaltıda nöronlarımın çoğunu kendi düşüncelerime saklamayı yeğlerim, başkalarınınkine değil. Brizendine'nin iddiaları biraz abartılı da olsa –kadınların erkeklerin düşüncelerine onların kendi düşüncelerine erişebildiklerinden daha rahat erişebildikleri ve "bir erkeğin biri ağlayana ya da fiziksel zarar vermekle tehdit edene kadar bir duyguyu yakalayamazmış gibi göründüğü"[2] *gerçekten* doğru mu?– kadın sezgisi ya da kadın şefkati kavramına hepimiz aşinayız.

Bu arada bu iki birbirinden ayrı "kadın" yeteneğini birbiriyle karıştırmamak gerek. Eğer bir erkek kapasite fazlası çalışmış yetilerini taze-

lemek ve entelektüel kaşlarını indirmek için ruh eşini aradığında, aklı varsa olası adaylarında iki farklı nitelik arayacaktır. Birincisi, kaşlarının düzleşme ihtiyacını çabuk fark edebilecek –mesela asılmış bir yüz– birisine ihtiyacı olacaktır. Bu fark ediş bilişsel empati, yani karşısındaki insanın ne düşünüp hissettiğini sezme gücüdür. Fakat kişilerarası algı gücünü kötü değil iyi için kullanacak bir insan olması da gerekiyor. Duygusal empati genelde duygudaşlık dediğimiz şeydir – diğerinin gerilimini hissetme ve onunla ilgilenme. İkisini bir araya getirin, insan biçiminde bir melek elde edeceksiniz. Baron-Cohen'in *Özsel Farklılık*'ta tarif ettiği üzere, "sadece Jane'in acısını hissettiğinizi değil, otomatik olarak kaygılandığınızı, ürküp kendinizi geri çektiğinizi ve onun acısını yatıştırmak için ona doğru koşma arzusunda olduğunuzu düşünün."[3]

Bildiğimiz üzere, Baron-Cohen'e göre görme, hissetme, ürküp kendini geri çekme, koşma ve yatıştırma için "baskın olarak doğuştan uyarlanmış" kişiler genellikle kadın. Onun Empati Ölçeği (EQ) anketi insanlardan şu tip cümlelerle bilişsel ve duygusal empatiye yetenekleri ve eğilimlerini bildirmelerini istiyor: *Biri sohbete dâhil olmak isterse hemen fark edebilirim* ve *diğer insanlarla ilgilenmek gerçekten hoşuma gider.* (Anketi dolduran kişi her iddiaya biraz ya da kuvvetli biçimde, katılıyor ya da katılmıyor.) Baron-Cohen beyin cinsiyeti adı verdiği şeyi teşhis etmede EQ ile birlikte onun kardeşi Sistemleştiren Ölçek'i (SQ) kullanır. Bu ölçekte, *Evimde elektrik tesisatında bir problem olsa, kendi başıma sorunu halledebilirim* ve *Gazeteyi okuduğumda, futbol ligi skorları ya da borsa endeksleri gibi tablolara gözüm kayar* tipi sorular soruluyor.[4] EQ'da, SQ'ya oranla, daha yüksek alanların E-tipi ya da kadın beyni var, tam tersi sonuç S-tipi ya da eril beyne işaret ediyor. Her iki testte yaklaşık eşit sonuçlar alan büyük azınlığın dengeli bir beyni olduğu iddia ediliyor. Baron-Cohen, kadınların sadece yüzde ellisinden biraz azının, erkeklerin ise yüzde on yedisinin kadın beyni olduğunu söylüyor.[5]

Gazeteci Amanda Schaffer, *Slate*'de, kadınların çoğunun baskın olarak empatiye odaklanmadıklarını iddia ederken, empati kurmayı kadın beyniyle eşleştirmenin (bir bıyıklı tarafından olsa da) tuhaf bir tarafı olduğunu söylüyor. Schaffer, bu konuyu sorduğunda Baron-Cohen'in "bu erkek beyni/kadın beyni terminolojisi hakkında iki kez düşündüğünü ama

reddetmediğini itiraf ettiğini" söylüyor.[6] Ve terminoloji konusuna geldiğimizde, bir testi "Empati Ölçeği" diye adlandırmak onu başlı başına empati kurmak üzerine bir test yapıyor. İnsanlardan kendi toplumsal hassasiyetlerini bildirmelerini istemek, kişilerin matematik yeteneğini *Diferansiyel denklemleri kolayca çözerim* gibi sorularla ölçmeye ya da motor becerileri onlardan *Yeni sporları çabucak öğrenirim* gibi iddialara katılmalarını ya da katılmamalarını bekleyerek test etmeye benziyor. Yaklaşımda şüphe uyandıracak bir öznellik var.

Görünen o ki bu şüphe hem duygusal hem bilişsel empati açısından yeterince meşru. Psikolog Nancy Eisenberg ve Randy Lennon, duygusal empati ile ilgili toplumsal cinsiyet farklılıkları hakkındaki önemli bir araştırmada, değerlendirilen şeyin empatiyle ilişkisi azaldığında ya da bu ilişki muğlaklaştığında, kadın empati avantajının neredeyse ortadan kalktığını buldu.[7] (Öyleyse, ölçülen şeyin bariz olduğu testlerde, yani insanın kendi hakkında bildirdikleri derecenlendirildiğinde, toplumsal cinsiyet farklılıkları en fazla haldeydi. Testin amacı o kadar da bariz olmadığında daha az fark görüldü. Ve empati göstergesi olarak fark edilmeyen fizyolojik ya da yüz/mimik ölçütleri kullanan araştırmalarda toplumsal cinsiyet farklılığına rastlanmadı.) Diğer bir deyişle, kadınlar ve erkekler gerçekte empati konusunda o kadar farklı olmayabilir ama Eisenberg'ün Schaffer'e söylediği üzere, "diğerlerine (ve belki de kendilerine) ne kadar empati sahibi görünmek istediklerinde" farklılaşabilirler.[8]

Bilişsel empati söz konusu olduğunda, görünen o ki dünyada bilmeden kıracak, yanlış anlayacak ve diğerlerinin hassas işaretlerini ezip geçecek insan kıtlığı yok, diğer yandan hassas toplumsal işaretler söz konusu olduğunda aşılamaz hassaslıktaki benlik algılarında diretiyorlar. Psikolog Mark Davis ve Linda Kraus, bir soruyu yanıtlama arayışında o sırada gerekli tüm literatürü irdeledi: Bir insanın iyi empati kurabilmesini sağlayan nedir? Sonuç şaşırtıcıydı. İnsanların kendi toplumsal hassasiyetlerine, empatilerine, kadınsılıklarına ve düşünceli olmalarına verdiği dereceler, gerçek kişilerarası kesinliği öngörmeye gelince neredeyse yararsız hale geliyordu. Yazarların vardığı sonuca göre, "bu noktaya kadar elde edilen kanıt geleneksel toplumsal hassasiyet üzerine öz değerlendirme ölçülerinin iyi ya da kötü muhakemeyi belirlemede bize çok düşük

bir değer sunduğuna dair pek şüphe bırakmıyor."[9] Daha yakın zamanda yapılmış bir çalışma, "kendi performansını değerlendirme ile gerçek performans arasında sadece zayıf ya da önemsiz ilişkiler buldu." Beş yüzden fazla katılımcının bulunduğu bir örneğe sahip diğer bir çalışma, "insanların genelde kendi zihin okuma yetenekleri konusunda pek güvenilir karar mercileri olmadığı gibi şaşırtıcı bir sonucu" destekliyordu.[10]

Birkaç araştırmanın empati kurma becerisi konusunda benlik algısı ile gerçek beceri arasında bağlantılar bulduğundan bahsetmeliyim. Yakın zamanda Avusturya'da yapılan, dört yüzden fazla insanın katıldığı bir çalışma EQ skorunun Gözden Zihin Okuma adı verilenle makul derecede ilgili olduğunu buldu.[11] (Bu çoktan seçmeli testte katılımcıya bir dizi yüzün sadece göz bölgesi gösterildi ve her kişinin zihinsel durumunun tahmin edilmesi istendi.) Fakat istisnalar kaideyi bozmuyor. (Ve bu vakada ilişkinin beklenmedik bir sebebi olabilir.)[12] Teksas-Arlington Üniversitesi profesörü William Ickes empati konusunda uzman olarak *Everyday Mind Reading* (Günlük Zihin Okuma) adlı kitabında belirtir: "Birçok algılayan kendi empati yeteneği hakkında geçerli değerlendirmeler yapmak için gereken üst bilgiden yoksun olabilir."[13] Bu iddia, insanların empati yeteneklerini öngörmek istiyorsanız kimsenin vaktini harcamayın ve kişinin kendi hakkında fikir beyan ettiği anketleri maymunlara doldurtun demenin kibarca ve akademik yolu. Baron-Cohen'in bulduğu gibi kadınların EQ'da görece yüksek skora sahip olmaları, *gerçekte* daha çok empati kurabildikleri konusunda ciddi ciddi ikna eden bir kanıt değil. Kendilerine neden hak etmedikleri kadar yüksek skorlar verdikleri hakkında makul bir hipotez oluşturmak da zor değil. Daha önceki bölümde gördüğümüz üzere, toplumsal cinsiyet kavramı uyarlandığında insanlar kendilerini daha kalıp yargısal algılamaya başlıyor. EQ'daki iddialarda bulunanlar kendi toplumsal cinsiyetlerini gözle görülür biçimde uyarlıyor olabilir. Filozof Neil Levy'nin işaret ettiği üzere, EQ ve SQ'daki iddialar "genelde özneye, erkeklerle ya da kadınlarla oransız bağlantılı faaliyetlerle (bir yandan arabalar, elektrik tesisatı, bilgisayar ve diğer makineler, spor ve borsa, diğer yandan arkadaşlıklar ve ilişkiler) ilgili olup olmadığını sorarak onun toplumsal cinsiyetini ölçmek" içindir.[14] Ve anketi yapan her halükarda katılımcıdan anketi doldurmadan önce cinsiyetini belirtmesini ister, bunun

toplumsal cinsiyeti uyarlayabileceğini biliyoruz. Yani kadınlar *gerçekten* insanların düşünce ve duygularını tahmin etmekte daha mı başarılı?

Kadınca sezgi fikrinin ampirik desteği yok denemez. Avusturya'da yapılan çalışmada kadınlar Gözden Zihin Okuma testinde erkeklerden daha yüksek puan aldı. Ancak fark azdı: Kadınlar ortalamada otuz altı maddenin yirmi üçünü doğru tahmin ederken erkekler yirmi ikisini doğru tahmin etmişti.[15] Kadınlar, Sözel Olmayan Hassasiyet Profili (PONS) adı verilen bir testte mütevazı da olsa erkeklerden yeterince yüksek bir skor yaptı. Katılımcı, bu testte bir dizi çok kısa ve kesilmiş sahnede oynayan bir kadını seyrediyor. Her sahne, sadece iki saniye uzunluğunda ve seyreden sadece bir iki enformasyon kanalı görüyor: Sadece beden ve eller ya da yüz gibi. Seyreden bu asgari enformasyonla sahnenin iki muhtemel tasvirinden birini seçmek zorunda.[16] Ancak kadınlar PONS'ta genelde bir parça daha avantajlı olsalar da, ayrıntılı resimde biraz daha nüans var. En son futbol ligi skorlarında bir sistem fark ettiğini açıklayan birini bir akşam yemeği davetinde dinliyorsanız, nazik bir gülümsemeyle ilginizi kolayca aktarabilirsiniz. Fakat adı üstünde sızan iletişim kanalları –mesela vücut diliniz ve geçici mikro-ifadeleriniz gibi– o kadar kontrol edilemezler. Kadınlar, PONS'ta yüz ifadesi gibi en kontrollü iletişim biçimlerinin şifresini çözmeye yatkın ama kanal sızıntı yaptıkça avantajları azalıyor.

Tuhaf. Kadın sezgilerinin diğer insanların göremeyeceği gizli meselelerde uzmanlaşması gerekmiyor muydu? Mesela, Brizendine kadın sezgisini "ergen bir evladın gerilimini, bir eşin kariyeri ile ilgili gidip gelen düşüncelerini, bir arkadaşın hedefine ulaşmasındaki mutluluğunu ya da bir eşin sadakatsizliğini sezgisel olarak anlama" yeteneği şeklinde tarif ediyor.[17] Fakat kadın sezgisi artık, diğer yollardan sızıntı yapan belki daha ilginç ve gerçek duygulardan ziyade, icra edilen duygularda otoriteymiş gibi görünüyor. Getirilen bir açıklama kadınların nazik şifre sökücüler olarak sosyalleştiği ve dolu bir dinlenme odasını anahtar deliğinden gözetler gözetlemez kişinin bilinçsiz duygusal sızıntılarını anlayacağı.[18]

Dahası, Gözden Zihin Okuma ve PONS gibi testlere tam olarak gerçekçi gündelik zihin okuma simülasyonları denemez. Mona Lisa ifadesinin içine girmeye çalışmak ya da burkalı vakti kısıtlı bir Müslüman kadınla konuşmak değerlendirdikleri şeye yaklaşabilir – ama hiç şüphesiz

toplumsal etkileşimler genelde diğer insanlardan gelen zengin ve değişken bir enformasyon akışını içerir (bu insanlar hissettikleriyle alakalı olarak çoktan seçmeli seçenekler sunmaz). William Ickes ve meslektaşları 1990larda yeni bir empati testi geliştirdi. Ickes, bu testin diğerlerinin düşünce ve duygularını çıkarsamada kişinin yeteneği hakkında "en kesin test" olduğunu iddia ederken belki de haklı.[19] Bu empati kesinliği testinde iki insan bir deneyin başlamasını birlikte bekliyor. Deney yapan yeni patlamış projektör lambasının yerine yenisini bulmak üzere ayrılır ve aslında deney yeni başlamıştır. Orada oturup beklediklerinde, altı dakika boyunca, onlar farkında olmadan, filme çekilir ve kaydedilirler. Deneyi yapan dönüşünde deneyin gerçek amacını açıklar. Eğer her iki taraf da devam etmekte bir beis görmüyorsa, bireysel ilişkileri ile ilgili klipe bakarlar ve belirli bir düşünce ya da hisleri olduğunu düşündükleri her an videoyu durdurur, ne olduğunu ve olumlu mu, olumsuz mu, nötr mü olduğunu not ederler. Her kişi bunun üzerine deneyin son bölümünde bandı yeniden seyreder, bu kez *partner* bir hissini ya da düşüncesini belirttiği her sefer video durdurulur. Görev, bu duygu ya da düşüncenin ne olduğunu çıkarsamaktır. Bunun üzerine partnerin o an gerçekten hissettiği ya da düşündüğü şeyle karşılaştırılır.

Bu ana kadar bahsedilen testlerin içerisinde gerçek dünyada kurulan empatiye en yakınının bu test olduğunda muhtemelen hemfikir olacaksınız. İfadelerini sergileyen aktörler, dar göz şeritleri, bedeninden koparılmış ses ve eller, koreografisi ve senaryosu dikkatle yazılmış sahneler yok. Bunun yerine insanlar zengin bir ipucu çeşitliliğinden çıkarımda bulunmak üzere doğal ve senaryosuz birbirini takip eden zihin durumu akışı yaratacak şekilde birbiriyle iletişim içerisinde. İnsanların böyle zorlayıcı bir testle mücadeleye girmesini bekleyebilirsiniz ama girmiyorlar. Ickes, *Günlük Zihin Okuma*'da yazdığı üzere, bu ölçünün kullanıldığı ilk yedi vakada herkesi şaşırtacak biçimde toplumsal cinsiyet farklılıklarına rastlamamış:

> Genelde "kadın sezgisi"ne atfettiğimiz empati avantajı neredeydi? Karşı cins yabancı ya da heteroseksüel çift hatta yakın zamanda evlenmiş ya da daha uzun süredir evli çiftlerin iletişiminde gözükmüyordu. Kadın kadına ikilileri erkek erkeğe ikililerle ya

da tümü kadınlardan oluşan grupları tümü erkeklerden oluşan gruplarla karşılaştırırken gözükmüyordu. Teksas'da, Kuzey Carolina'da hatta Yeni Zelanda'da gözükmü- yordu. Acaba kültürel bir mit olmanın ötesinde bir gerçekliğe sahip değil miydi? Bilimsel çürütme için yeterince olgunlaşmış kurgusal folklor parçası?

Fakat sonra "hayret uyandırıcı" bir şey oldu.[20] Birinci empati kesinlik araştırmasından dört yıl ya da daha uzun zaman sonra gerçekleşen üç araştırma toplumsal cinsiyet farklılıkları *buldu*. Araştırmacılar bantta ilişkinin üzerinden geçerken izleyicilerin kullandığı formda ufak bir değişikliği hemen fark etti. Yeni formda tahmin ettikleri her düşünce ve his için ne kadar kesin olduklarını düşündüklerini belirtmeleri gerekiyordu. Bu versiyon kadın sezgisinin olduğunu gösteriyordu, önce kullanılan biçimi göstermiyordu.[21] Neden olmuş olabilirdi? Ickes, bu küçük değişikliğin kadınlara empati sahibi olmaları *gerektiğini* hatırlattığı ve bu yüzden görev konusundaki motivasyonlarının arttığını iddia etti. Laboratuvar araştırmasından "kadınların ortalamada erkeklerden daha çok empati yeteneği varmış gibi görünmese de, empati *motivasyon*ları, kadın olarak, empati ile ilgili görevlerde mükemmel olmalarının beklendiğini hatırlatacak durumsal ipuçları tarafından harekete geçirildiğinde, erkeklerden daha yüksek kesinlik gösterdikleri yönünde ikna edici kanıt vardır," sonucuna varmıştır.[22]

Eğer öyleyse deneysel durum bunun yerine erkekleri motive edecek şekilde düzenlenmiş olsa, onların da empati performansı yükselmeli. Araştırmacıların bulmaya başladığı şey tam da bu. Kristi Klein ve Sara Hodges, gitmek istediği yüksekokulun giriş sınavında yeterli puan almayı başaramadığından bahseden bir kadının videosunu katılımcılara seyrettirdiği bir empati kesinlik testine başvuruyor.[23] Katılımcılara empati kesinlik testinden önce duygudaşlık dereceleri sorularak empati kesinlik testinin kadınsı doğası vurgulandığında, kadınlar gözle görülür biçimde erkeklerden daha fazla puan yaptı. Fakat ikinci bir kadın ve erkek grubu can alıcı bir farkla tam da aynı prosedürden geçti: İyi yapmaları için para teklif edildi. Her doğru yanıt için spesifik olarak iki dolar kazandılar. Bu finansal teşvik kadın ve erkeklerin performansını eşitledi ve "iş paraya gelince" erkek duyarsızlığının tuhaf biçimde kolayca aşıldığını gösterdi.

Erkek performansını onlara empati yeteneğinde daha büyük bir toplumsal değer olduğunu göstererek de geliştirebilirsiniz. Cardiff Üniversitesi psikologları lisans öğrencisi erkeklere "Kadınlar Ne İster" başlıklı bir pasaj sundu.[24] Düzmece referanslarla dolu metin genel yargının aksine "kendi kadınsı yönleriyle daha temas halinde olan ve geleneklere uymayan erkeklerin" kadınlar tarafından cinsel açıdan daha arzulanır ve ilginç bulunduğu ve bar ve clubları onlarla birlikte terk etmelerinin işten bile olmadığını açıklıyordu. Bu pasajı okuyan erkekler empati kesinlik testinde kontrol grubundaki erkeklere (onlara toplumsal cinsiyetle alakası olmayan bir metin verilmişti) ya da sözde sezgisel yetersizliklerini ölçen bir deney yapıldığı iddia edilen erkeklere oranla daha iyi performans gösterdi.

Birinin bilişsel empati görevlerindeki performansı motivasyon ve yetenek bileşimini içerir. Eğer toplumsal beklentiler bir motivasyon uçurumu yaratabiliyorsa, yetenek uçurumundan da sorumlu mudurlar? Kadınlar genelde Kişilerarası Algı Görevleri (IPT) denilen diğer bir toplumsal hassasiyet testinde erkeklerden daha iyi puan alıyor. Katılımcılar burada insanların önceden yazılmamış ilişkilerini nasıl icra ettiklerini seyrediyor ve dinliyor. İzleyicilerin, aktörlerin sözel ve söze dökülmemiş davranışlarına bakarak onların ilişkilerindeki nüanslar üzerinde çalışmaları gerekiyor. Mesela iki erkek ve bir çocuk arasındaki bir sahneyi seyreden katılımcının çocuğun babasının kim olduğunu bulması gerekiyor. Psikolog Anne Koenig ve Alice Eagly, yakın zamanda, kadınların toplumsal yeteneklerinin daha üstün olduğuna dair toplumsal cinsiyet kalıp yargısının kadınlara adil olmayan bir avantaj sağlayacağı fikrini araştırmak üzere IPT'ye başvurdu.[25] Test bir gruba kesin olarak toplumsal hassasiyet ya da "insanların diğerleriyle iletişimlerinde birbirlerini ne kadar kesin anladıklarının ve gündelik sohbetlerde belli belirsiz söze dökülmemiş ipuçlarını kullanma yeteneğinin" ölçümü olarak tanıtılıyor. Katılımcı testi yapmadan evvel, deneyi yapan "bu testi altı yedi aydır kullanıyoruz. On beş soru var ve şaşırmayacağınız üzere erkekler kadınlardan daha kötü sonuç alıyor," diyor. Erkekler bu grupta kadınlardan biraz daha kötü sonuç alıyor. Fakat test ikinci katılımcı grubuna toplumsal cinsiyetten bağımsız tarif ediliyor. Karmaşık enformasyon işlemi ölçümü olarak ya da "insan-

ların farklı farklı enformasyonu kesin olarak nasıl işlediği" şeklinde sunuluyor. Bu grupta erkeklerden kadınlar kadar iyi sonuç alınıyor.

Bu araştırmalardan çıkaracağımız mesaj, insanların empati kabiliyeti ve motivasyonunu toplumsal durumdan ayıramayacağımız yönünde. Toplumsal cinsiyet ile empati hakkındaki kültürel beklentilerin gerekliliği, hangi toplumsal cinsiyete ait olduğunu bilen bir zihinle iletişim içerisinde. Geçici olarak kadın beynini erkek beyni olduğu yönünde kandırırsak neler olur? Daha önceki bölümde gördüğümüz üzere insanlar birinci şahsı, başka birinin "ben" perspektifini aldığında, diğerinin kalıp yargısal özellikleri insana sızıyor ve perspektif sahibinin kendi benlik kavramına giriyor. Bu kimlik karışımı toplumsal cinsiyet sınırlarını aşabiliyor. Psikolog David Marx ve Diederik Stapel birkaç yıl önce bir grup Hollandalı lisans öğrencisinden Paul isimli bir öğrencinin hayatından bir gün hakkında yazmalarını istedi. Öğrencilerin yarısı birinci tekil şahıs ("ben") diğer yarısı üçüncü tekil şahıs ("o") kullandı. Daha sonra kendilerini teknik-analitik beceri ve duygusal hassasiyet becerilerine göre derecelendirmeleri istendi. Paul'ü "ben" perspektifinden yazan kadın öğrenciler benlik anlayışlarını değiştirdi. Hayatını yaşayan Paul olmaya çalışan kadınlar esasen onun kalıp yargısal eril karakteristiklerini kendi benlik anlayışlarına eklemledi. Kendilerini, üçüncü şahıs yazan kadınlarla karşılaştırıldığında, analitik yetenekte yüksek ve duygusal hassasiyette düşük derecelendirdiler. Diğer bir deyişle, "benlik ve Paul birbirine karışmıştı, öyle ki sonuç olarak kadın katılımcılar daha 'erkeksi' oldu."[26] Hatta o kadar erkeksi oldularki kendi kendilerini bu kalıp yargısal özellikler üzerinden değerlendirirken erkeklerden istatistiksel olarak ayrıştırılamaz hale geldiler. Erkekler için, muhtemelen zaten erkek öğrenci *olduklarından*, Paul olmak benlik kavramlarında böyle bir etki yaratmadı.

Katılımcılara bir dizi duygu hassasiyeti testi de verildi. Bu problemler arasında yüz ifadesindeki duyguları fark etmek, daha karmaşık bir tane (iyimserlik gibi) yaratacak iki temel duyguyu seçmek ve mesela giderek daha suçlu hissettiğinizde ve benlik saygısı hissini kaybettiğinizde hangi duygu durumuna eriştiğinizi kestirmek (*depresyon* mu, *korku* mu, *utanç* mı, *merhamet* mi?) vardı. Kendilerini erkek yerine koymayan kadınlar bu görevi üzerine almış erkeklerden çok daha iyi bir performans sergiledi,

duygu hassasiyet sorularının ortalama yüzde yetmiş ikisini doğru yanıtladı. Erkekler ise yaklaşık yüzde kırkta kaldı. Fakat bir an kendini erkek olarak canlandıran kadınlar her maddeyi gerçek erkekler kadar kötü yanıtladı.

Zihinler ve toplumsal beklentiler arasındaki karmaşık oyunun duygusal empatimizi de etkilediği şüphesiz. Grup temelli duyguların araştırması "insanlar kendilerini belirli bir grubun üyesi olarak düşündüğünde –kişisel kimlik yerine toplumsal bir kimlik ön plana çıktığında– insanların duygusal deneyimleri ve ifadeleri o grup üyeliği tarafından şekillenecek ve belirlenecektir"[27] fikrini araştırıyor. Araştırmacılar, yakın zamanda yapılmış bir çalışmada, belli belirsiz uyarlanan toplumsal bir kimliğin insanların kendilerini birey olarak düşündükleri zaman deneyimlediklerinden farklı olan grup temelli duyguları deneyimlemesine yol açtığını buluyor. Kadınların kendilerini kadın ya da anne olarak değil de, birey ya da satış görevlisi olarak düşündüklerinde daha şefkatli olmaları mümkün müdür?

Bilmiyoruz ama Exeter Üniversitesi'nden psikolog Michelle Ryan ve meslektaşları taşıdığınız toplumsal kimliğin ahlaki ikilemleri çözme konusundaki merhamet duygusu eğilimlerini kesinlikle değiştirebileceğini buldu.[28] Carol Gilligan, 1980lerde kadın ve erkeklerin ahlaki durumlarda birbirinden farklı muhakeme ettikleri iddiasıyla ünlendi. "Adalet etiği"nin –eşitlik, karşılıklılık ve evrensel kurallar gibi soyut adalet ilkelerine öncelik veren– daha çok erkekler tarafından kullanıldığını iddia etti. "İlgi etiği" denilen şeyin ise –ilgili kişilerin hislerini ve ilişkilerini daha çok dikkate alan– en çok kadınlar tarafından kullanıldığım söyledi. O zamandan beri araştırmacılar başvurulan etik tipinin büyük ölçüde ahlaki ikilemle kimin uğraştığına baktığına bağlı olduğunu iddia etti: Erkekler de kadınlar da benzer şekilde soyut evrensel kanun ve ilkeleri yabancılara uygulamaktan memnunken, arkadaş ya da diğer yakınların başının belaya girdiğini düşündüğünde ilgi etiği ile ilgili cevaplar veriyor.[29] Ve ahlak muhakemesiyle ilgili geride kalan toplumsal cinsiyet farklılığı doğuştan değilmiş gibi görünüyor çünkü toplumsal cinsiyet değişimiyle ortadan kaldırılabilir. Ryan ve meslektaşları Avustralya Ulusal Üniversitesi'nden

(ANU) öğrencilere ahlaki bir ikilem sundu: Yerel TAFE'den (yüksek öğretim veren ama üniversite olmayan bir eğitim kurumu) bir öğrencinin ertesi güne yetiştirilmesi gereken ödev için hemen bir kitaba ihtiyacı var. Kitap olmazsa öğrenci sınıfta kalacak. Zavallı öğrencinin kütüphanesinde bu kitap yok. ANU öğrencilerine kitabı kendi kütüphanelerinden alıp bu TAFE öğrencisine verirler miydi diye soruluyor.

Araştırmacılar, gerçekçi ikilemi sunmadan önce, katılımcılardan tartışma için beyin fırtınası yapmalarını isteyerek, faaliyetteki toplumsal benlikleri manipüle etti. Sonra okumaları için ikilem verildi, önemli faktörleri ve bu durumda ne yapacaklarını açıklamaları istendi. Bir grup toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uyarlanmıştı (erkeklerin hâlâ gerçek erkek olduğu ya da kadınların daha güçsüz cinsiyet olmadığı iddiasını tartışarak sonuca varmaları istendi). Bu grup içerisinde ahlak muhakemesi tarzında toplumsal cinsiyet farklılığı ile ilgili net kanıt vardı. Kadınlar, ilgi temelli düşüncelere, mesela ötekinin acısının dindirilmesine, iki kat daha meyilliydi. Bu bizi erkeklerin ahlaki yaklaşımında o kadar empati sahibi olmadığı sonucuna götürebilir; diğer iki grup hariç, her ikisi de bir öğrenci kimliğine uyarlanmıştı, toplumsal cinsiyetin önemi yoktu. İkinci öğrenci grubu kendini TAFE öğrencileri gibi düşünmeye uyarladı. Bu kimlik söz konusu olduğunda, TAFE öğrencisi onlardan biri oldu. Sonuncu grup sadece daha seçkin ANU öğrencisi kimliğine uyarlandı (Avustralya Ulusal Üniversitesi ülkenin hiç tartışmasız en iyi derecelendirilen üniversitesi). TAFE öğrencisine uyarlanmış öğrenciler, zor durumdaki TAFE öğrencisine toplumsal olarak mesafeli hissetmeye uyarlanmış ANU öğrencisi rolündeki öğrencilerle karşılaştırıldığında, cinsiyet ayrımı olmaksızın, daha çok ilgi temelli ve daha az adalet temelli düşünce sundu.

Diğer bir deyişle, kendimizi "erkek" ya da "kadın" olarak düşünmüyorsak, yargılarımız aynı. Kadın ve erkek olarak ilgi-adalet yelpazesinde ahlaki yargılarımızı, doğru ya da yanlış, şu ya da bu yöne iten toplumsal mesafe etkisine karşı hassasiyetimiz birbirine benziyor. Fakat ahlak muhakemesi diğer toplumsal faktöre karşı da hassastır; toplumsal cinsiyetin önemine. Böylece yazarlar, "kendi içinde toplumsal cinsiyetten ziyade toplumsal cinsiyetin ve toplumsal cinsiyetle ilgili normların öneminin

kadın ve erkek arasındaki farklara yol açtığını," iddia ediyor. Elbette, "toplumsal cinsiyetin çoğunlukla her yere sızmış ve tartışmasız en önemli kategori olması toplumsal gerçekliktir," diye de iddia etmekteler.[30]

Hadi Jane ve Evan'ın kahvaltı sofrasına katılalım ve onları inceleyelim.

Thomas Gisborne, 18. yüzyılda büyük bir keyifle doğanın kadınlara, kadın zihnine uygun olarak, toplumsal görevlerini icra etmede tam da en gereken özellikleri bahşettiği gözlemini yapıyor. Şu sıralar argüman zıt yönde işliyor: kadınlar kadın zihnine en iyi uyacak toplumsal rolleri seçiyor. Fakat Gisborne önünde sonunda belki de haklı gibiydi. Toplumsal ipuçlarının tetiklediği zihin *kendine* kültürel inanışın atfettiği daha çok hassasiyet, duygudaşlık ve merhamet bağışlamak için kadın kimliğini kullanıyor. Öyleyse yeterince ilginçtir ki bu gelişmeler uçtu gitti. Büyü gibi. Fakat bir sonraki bölümde göreceğimiz üzere, sosyal psikoloji bu hokus pokus numaralarıyla dolu.

3. Bölüm

"Geriye Doğru ve Yüksek Topuklu"

Bir toplumsal cinsiyet farklılığı seçin, herhangi birini. Yakından bakın ve *–puf!–* yok oldu.

Sosyal psikologlar, bu cinsiyet farklılıklarını sihir numaralarıyla sunmada giderek daha iyi oluyorlar. Her alanda örnekler yığılmaya başladı – toplumsal hassasiyetten satranca, satrançtan müzakereye– fakat can alıcı kısmı zihinsel rotasyon performansının görsel mekânsal becerisi.

Bu yeteneğin klasik ve en yaygın kullanılan testinde testi, yapana küçük küplerden üç boyutlu tuhaf bir şekil –hedef– ve dört benzeri gösterildi. Bunlardan ikisi orijinaliyle aynıydı ama üç boyutlu mekânda döndürülmüştü ve ikisi ayna imgelerdi. Görev, hedefle eş iki şekli bulmaktı. Zihinsel rotasyon performansı, bilişte en büyük ve en güvenilir toplumsal cinsiyet farkıdır. Tipik bir örnekte ortalamanın üstü puan alanların yüzde yetmiş beşi erkekti.[1] Zihinsel rotasyon yeteneğindeki biyolojik cinsiyet farkları yakın zamanda üç ila beş aylık bebeklerde görüldü.[2] Zihinsel rotasyon testinde yüksek bir skorun Tetris oynamaya gelince büyük bir avantaj olacağını görmek kolay ama bazıları (çoğu zaman karşı çıkılsa da) bu alandaki erkek üstünlüğünün erkeklerin bilim, mühendislik ve matematikte daha iyi temsil edilmesini açıklamada önemli bir rol oynadığını iddia ediyor.[3]

İnsanların zihinsel rotasyon yeteneği şekillendirilebilir, eğitimle ciddi ciddi artırılabilir.[4] Fakat zihinsel rotasyon yeteneğini ayarlamada çok daha çabuk ve kolay yollar var. Bu yöntemlerin içinde ne olduğunu zaten biliyorsunuz: Toplumsal bağlamı problemi çözen zihni değiştirecek şekilde manipüle etmek. Mesela görevi kadınsılaştırabilirsiniz. Bir çalışmada katılımcılara zihinsel rotasyon performansının muhtemelen şu tip görevlerle

başarıyla ilintili olduğu söylendiğinde, erkekler oldukça öne geçiyordu: "Havada ve uçak gemisi temelli uçak mühendisliği... nükleer itiş mühendisliği, denizaltı ve denizcilik." Aynı test, şunlar için kolaylık öngördüğünde, bu faaliyet listesini erillikten uzaklaştırma erkek performansını düşüren bir etki gösterdi: "Kıyafet tasarımı, iç dekorasyon ve iç tasarım... dekoratif yaratıcı el işi, yaratıcı dikiş ve örgü, tığ işleme ve çiçek düzenleme."[5]

Alternatif olarak, görevin toplumsal cinsiyetini değiştirmek yerine onu olduğu gibi bırakıp toplumsal cinsiyeti zihinsel arka plana itebilirsiniz. Mesela Matthew McGlone ve Joshua Aronson seçkin kuzeydoğu Amerika beşeri bilimler üniversitelerindeki öğrencilerde zihinsel rotasyon yeteneğini ölçtü. Bir grup toplumsal cinsiyete uyarlandı, diğer grup onlara ait üniversite kimliğine. Kendilerini seçkin bir beşeri bilimler üniversitesinde öğrenci olarak düşünen kadınların performansı zirveye çıktı ve toplumsal cinsiyet uyarlanmış kadınlardan çok daha yüksek skor yaptılar.[6] Markus Hausmann ve meslektaşları benzer şekilde toplumsal cinsiyete uyarlanmış erkeklerin toplumsal cinsiyete uyarlanmış kadınlardan daha yüksek skor elde ettiklerini bulsa da, ilgisiz bir kalıp yargıya (coğrafi bölge temelli) uyarlanmış kadın ve erkekler zihinsel rotasyon görevinde benzer performansı gösterdi.[7]

İtalyan araştırmacı Angelica Moè yakın zamanda bir başka ahlaken tartışmalı ama başarılı yaklaşım ortaya koydu.[8] Zihinsel rotasyon testini İtalyan lise öğrencilerinden katılımcılarına mekânsal yetenek testi olarak sundu ve bir gruba "muhtemelen genetik nedenlerden erkeklerin bu testte kadınlardan daha iyi performans gösterdiğini" söyledi. Kontrol grubuna toplumsal cinsiyet hakkında bilgi verilmedi ama üçüncü bir gruba sunturlu bir yalan söylendi. Bu gruba "kadınların, muhtemelen genetik sebeplerden, bu testte erkeklerden daha başarılı olduğu" söylendi. Peki, etkisi ne oldu? Hem "erkekler daha iyi" grubu hem kontrol grubunda erkekler toplumsal cinsiyetin olağan boyutunda kadınlardan daha iyi performans gösterdi. Fakat "kadınlar daha iyi" grubundaki kadınlar, beyaz yalanın alıcıları, erkekler kadar iyi performans gösterdi.

Böyle kolay manevraların –görevin tarifini değiştirmek, belirli bir toplumsal kimliği ön plana çıkarmak ya da basit bir yalan– literatürdeki top-

lumsal cinsiyette biliş farklılıkları üzerinde nasıl böyle yıkıcı bir etkisi bulunabiliyor? Bir önceki bölümde bir durumun toplumsal gerekliliklerinin erkek ve kadınların performans motivasyonlarını değiştirebileceklerini görmüştük. Ve psikologlar toplumsal bağlamın zihin gücü ve etkinliğini daha iyi ya da kötü yönde değiştirebileceği diğer yolları açığa çıkarmaya başladı. "Yanlış" toplumsal grupta olmanın birçok açıdan içinde hareket edilebilecek daha kafa karıştırıcı bir psikolojik yol çizdiği ortaya çıkıyor. Araştırmacılar, toplumsal cinsiyet söz konusu olduğunda, toplumsal bağlamın geleneksel erkeksi alanlardaki, özellikle matematikteki, yetenekle iletişim içerisinde olduğunu açığa çıkarmada oldukça başarı kazandı. Ginger Rogers'ın meşhur sözüdür: "Fred Astaire'in yaptığı her şeyi yapıyorum, tek farkı geriye doğru ve yüksek topuklarla." Bu bölümde göreceğimiz üzere, geleneksel olarak erkek işi yapan kadın da aynı problemle yüzleşiyor.

Regina Markell Morantz-Sanchez, tıpta Amerikan kadınlarının tarihini anlattığı *Sympathy and Science*'ta (Duygudaşlık ve Bilim) 20. yüzyıl başında tıp öğrencisi olan Mary Ritter'ın akıllara kazınmış ameliyat odası deneyimini aktarır:

> Dehşet verici ameliyat ilerlerken dişlerimi sıktım, ellerimi kenetledim ve devam ettim. Yanımda son sınıf öğrencisi bir kız duruyordu. Yüzünün yeşil beyaza döndüğünü ve biraz sallandığını gördüm. Sessizliğin kural olduğu ameliyat odası etiğine karşı gelerek kulağına fısıldadım, "Sakın ha, bayılma!"... İki kadın öğrenci bayılmadı ve böylece hemcinslerini utandırmadı. Üç adamın bayılması sadece prosedürde önemsiz bir aksaklıktı fakat iki kadın tıp öğrencisi bayılsaydı tüm kadın cinsinin tıp mesleğine ne kadar uymadığı konusunda tersi ispatlanamaz bir kanıt oluşturacaktı.[9]

Ritter, ağırlıklı olarak erkek alanı olan tıbba sızan bir kadın olarak, bugün kalıp yargı tehdidi denilen (ya da bazen toplumsal kimlik tehdidi) "olumsuz kalıp yargının kişinin grubuna uygulandığı ortamlarda kötü davranılma ve haksız yargılanmaya dayanan gerçek zaman tehdidinin"[10] son derece farkındaydı. Artık oldukça kapsamlı literatürün gösterdiği üzere, daha önceden bahsedilen zihinsel rotasyon örneklerindeki gibi, bağlamın tehdit seviyesini değiştirmenin yetenek üzerinde somut bir etkisi olabilir.[11] Bunun oldukça çarpıcı ve gerçek hayat gösterimini New York City Üni-

versitesi psikologu Catherine Good ve meslektaşları hazırladı; katılımcı olarak zor bilimlere geçiş niteliği taşıyan kalkülüs dersine (hızlı ilerleyen ve zor bir sınıftı) kaydolmuş yüzden fazla öğrenciye başvurdular.[12] Öğrencilere GRE Matematik testinden alınan sorularla bir kalkülüs testi yapılıyor ve onları motive etmek için performanslarına göre ek kredi alacaklarından bahsediliyor. (Gerçekte herkes aynı krediyi alıyor). Her öğrenciye dağıtılan test paketi test hakkında bilgi içeriyor. Kalıp yargı tehdidi koşulundaki öğrencilere testin matematik yeteneklerini ölçmek, matematikte bir kişiyi diğerinden daha iyi yapan şeyin ne olduğunu anlamaya çalışmak için yapıldığı söyleniyor. Bu tip bir yargı başlı başına matematikte daha kötü oldukları kalıp yargısının farkında olan kadınlar için kalıp yargı tehdidi oluşturabilir.[13] Fakat tehditsiz koşulda buna ek olarak binlerce öğrenci test edilmesine rağmen toplumsal cinsiyet farklılığı bulunmadığı bilgisi verildi. Peki, bu ek bilginin ne gibi bir etkisi oldu?

İki gruptaki kadın ve erkekler ortalamada hemen hemen aynı notu aldı. Öyleyse, görünürdeki eşit yetenekleri söz konusu olduğunda, tehdit koşulu ve tehditsiz koşul altındaki kadın ve erkeklerin testte yaklaşık aynı seviyede olmasını beklersiniz. Araştırmacılar, bunun yerine kadınların tehditsiz koşulda daha iyi performans gösterdiklerini ve bu durumun özellikle matematik performansında genelde en büyük cinsiyet farklılığını gösteren Anglo-Amerikan katılımcılarda çarpıcı biçimde ortaya çıktığını buldu. Bu katılımcılar arasında tehdit koşulundaki kadın ve erkekler ile tehdit koşulunda olmayan erkekler bu çok zor testte yaklaşık yüzde on dokuz yaptı. Fakat tehdit grubunda olmayan kadınlar ortalamada yüzde otuz doğru yaparak, diğer bütün grupları geride bıraktı – her iki erkek grubu da dâhil. Diğer bir deyişle, bir testin standart sunumu kadının yeteneğini bastırırmış gibi görünüyor. Aynı test kadınlara erkek ve kadın için eşit ağırlıkta diye sunulduğunda "matematik potansiyelleri serbest kalıyor."[14]

Olumsuz kalıp yargı gruplarının akademik hayatları boyunca kalıp yargı tehdidi etkileriyle her an engellendiğini düşünmek rahatsız edici. Standford Üniveristesi'nden Gregory Walton ve meslektaşı Steven Spencer, yakın zamanda olumsuz kalıp yargılara kapılmış öğrencilerin gerçek hayattaki akademik performanslarının ters yönde esen rüzgâra karşı koşan atlete benzediği (çünkü rüzgârsız koşarken sarf edeceği zamandan daha

çok zaman sarf edeceğini gösteriyor) iddiasını test etmek için kalıp yargı tehditlerinden gelen onlarca veriyi analiz etti. Olumsuz kalıp yargılarına kapılan katılımcıların (yani matematikte kadınlar ya da Asyalı olmayan azınlık öğrenciler) SAT gibi gerçek dünyada yapılan testlerde kalıp yargı tehdidi altında, kalıp yargılarına kapılmamış gruplara oranla, daha kötü performans gösterdiğini onayladı. Fakat daha önemlisi kalıp yargı tehdidi kaldırıldığında, kalıp yargılara maruz kalan gruplar gerçek hayatta yapılan testlerde esasen aynı yeteneğe sahip olduğunun düşünüldüğü kalıp yargılara marüz kalmamış akranlarından *daha iyi* performans gösteriyor.[15]

Psikologlar, kalıp yargı tehdidinin performans üzerinde nasıl bir bastırma etkisi olduğu üzerine çalışmada epey yaratıcı. Psikologlar yer yer kendi olumsuz kalıp yargılarını üretiyor. Fakat genelde kadınların daha düşük matematik yetenekleri gibi grup farklılıklarıyla ilgili mevcut kültürel inanışlarla yetiniyorlar. Bunu rahatsız edici derecede doğal yollarla yapabiliyorlar. Kalıp yargı tehdidi etkileri şu tip kadınlarda görülebilir: Cinsiyetlerini sayısal testin başında yazan (birçok testte standart adettir), test sırasında azınlıkta kalanlar, reklamlarda aptal aptal davranan kadınları yeni seyretmiş olanlar ya da cinsiyetçi davranışları olan –bilinçli ya da değil– hoca ya da akranlara sahip kadınlar.[16] Hatta kalıp yargı tehdidinin belli belirsiz tetikleyicileri açık işaretlerden daha tehlikeli gibi görünüyor.[17] Bunlar, kalıp yargı tehdidinin kadınlar için şu an, kadın yeteneklerini karalamaya gelince daha rahat davranıldığı on yıl öncesine nazaran daha büyük bir sorun oluşturabileceği gibi kafa karıştıran bir olasılık sunuyor.

Peki, tehdit altındaki kadın zihnine ne oluyor? Kadın beyni, kişinin matematikteki güçlü ve zayıf yönlerini sınayacak bir matematik testi ile karşılaştığında, biraz sıra dışı biçimde kendi toplumsal cinsiyet kimliğini ortaya çıkarıyor.[18] Kadınların matematikte zayıf olduğu kalıp yargısı artık resmen kendi kendini doğruluyor ve bu önemli gibi görünüyor. Matthew McGlone'un zihinsel rotasyon araştırmasında, özel üniversiteye uyarlanmış kadınların, toplumsal cinsiyete uyarlanmış akranlarına oranla daha iyi performans göstermelerinin nedeni bu olabilir: Birinci grup kendini kadından ziyade entelektüel açıdan elit bir kurumun üyesi olarak yorumluyordu. Araştırma ölümcül "bilmek ve olmak" kombinasyonunun (*kadınlar matematikte kötüdür* ve *ben bir kadınım*) performans beklentilerini

düşürdüğünü ve kaygı ile diğer olumsuz duyguların performansı etkilediğini gösteriyor.[19] Mesela, Padova Üniversitesi'nden Mara Cadinu ve meslektaşları kadınlara GRE'dekine benzer bir matematik testi veriyor. Bundan önce bazı kadınlara "yakın zamanda yapılan bir araştırmanın mantık-matematik ödevlerinde kadınlarla erkeklerin elde ettikleri skorlar arasında açık fark olduğu" söylenirken, diğer katılımcılara bu tip farklılıklar olmadığı belirtiliyor.[20] Testteki her problemden önce kadınlardan akıllarına gelen herhangi bir şeyi boş bir sayfaya yazmaları isteniyor. Kalıp yargı tehdidi koşulu altındaki kadınlar matematik testiyle ilgili iki kereden fazla olumsuz şey yazmış ("Bu alıştırmalar benim için çok zor.") Bu olumsuzluk kurgulandıkça performansı giderek daha çok etkiledi. Testin birinci yarısında her iki grup da ortalama yaklaşık yüzde yetmiş puan almışken, alıştırmanın ikinci yarısında kontrol grubun performansı biraz yükseliyordu (yüzde seksen bir) ve tehdit grubunun performansı yüzde elli altıya düşmüştü.

Christine Logel ve meslektaşları, yakın zamanda zihnin, durumun faaliyete geçirdiği olumsuz kalıp yargı temelli düşünceleri bastırmak için, mücadele ettiğine dair kanıt buldu.[21] Zorlu bir matematik testi çözmeye başlar başlamaz bölünen kadınların *mantıksız*, *sezgisel* ve *irrasyonel* gibi kelimelere karşılık verirken erkeklerden *daha yavaş* olduğu bulunmuş. Bu durum, kadınsı mantıksızlık, sezgisellik ve irrasyonelliğin bastırılmasıyla ilintili kaygı veren düşüncelerin bir işaretiydi. Bastırılmış düşüncelerin tuhaflığı, daha sonra son derece erişilebilir hale gelmeleri. Test biter bitmez test edilen kadınların kalıp yargısal sözlere özellikle hızla yanıt verdikleri de barizdi. (Tam tersine, erkeklerin zihninde böyle bir karmaşa olmadı.) Olumsuz kalıp yargısal düşünceleri bastırmanın kadınlara yardım edeceğini düşünebilirsiniz ama etmiyor. Logel, kadınların, irrasyonel kadın kavramlarını ne kadar bastırırlarsa, daha kötü performans gösterdiklerini buldu. Bunun sebebi bana, istenmeyen düşüncelerin ve kaygıların bastırılmasının başka yerde daha iyi işlev görecek zihinsel kaynakları tüketmesi gibi görünüyor. Zorlu bir zihinsel görevde iyi performans gösterebilmeniz için odaklanmanız gerekir. Gereksiz ya da dikkat dağıtıcı ne varsa bilincinizden atmanız dışında hesaplarınız için gereken enformasyonu da erişime açık tutmanız gerekir. Bu zihinsel muhasebe, işleyen bel-

lek ya da yönetimsel kontrol olarak bilinen görevdir. Zor ve önemli bir entelektüel zorlukla karşı karşıya kalan insanların çoğunun kendiye ilgili birkaç yoğun şüphe ve kaygısı olur. Fakat gördüğümüz üzere, kalıp yargı tehdidi altında performans gösteren insanların daha fazla kaygısı vardır. Bu durum işleyen bellek üzerinde ek bir yük oluşturur –ulaşmaya çalıştığınız bilişsel özelliğin yıkımı derecesinde.[22] Kalıp yargı tehdidi altındaki kadınlar (ve diğerleri) de olumsuz düşüncelerine eşlik eden kaygılı duyguları kontrol etmeye çalışabilirler, bu da ne yazık ki işleyen bellek kaynaklarını daha da tüketebilir.[23]

Anlamaya başlayacağınız üzere, olumsuz kalıp yargılar ve kaygılı düşüncelerle mücadele eden bir zihin, zorlayıcı entelektüel görevlerle başa çıkmada psikolojik açıdan en iyi durumda değildir. Ve bu gerginliğin, kendi kendini vuran mekanizmaların *kadın* beyninin bir karakteristiği olmadığını –*tehdit altındaki* bir zihnin karakteristiği olduğunu– akılda tutmak önemli. Benzer etkiler kalıp yargı tehdidi altındaki diğer toplumsal gruplarda da görülmüştür (beyaz erkekler de dâhil).[24] Ve araştırmacılar test durumunu kadınlar için daha az tehdit edici hale getirdiğinde –genelde erkeklerin matematik testlerini yaptığı duruma benzer bir durum yaratmaya çalıştıklarında– işleyen bellek ve performans üzerinde bu olumsuz etkileri görmediler.[25]

Kalıp yargı tehdidi, işleyen belleği engellemek dışında zihni hatayı önleme zihniyetiyle de sekteye uğratabilir. Zihin başarı peşine düşmeye odaklanmaktan (cesur ve yaratıcı olma) tetikte, dikkatli ve muhafazakâr olunması gereken hatadan kaçınmaya odaklanmaya (sırasıyla *ilerleme odağı* ve *engelleme odağı* diye geçiyor) geçebilir. Mesela erkekler ve kadınlar ya "erkek ve kadınların sözel yetenekleri"ni ölçen ya da sadece "sözel yetenekleri" ölçen diye tanıtılan bir görev aldıklarında erkekler yaklaşımlarını görevin çerçevesinin nasıl çizildiği ile bağlantılı, yani erkeklerin sözel yeteneklerinin daha düşük olduğu kalıp yargısını pekiştirme tehdidi altında çalışıp çalışmadıklarına bağlı olarak, değiştiriyor.[26] Kalıp yargı tehdidi altında kötü sonuç almamak için daha çok çalışıyorlardı (daha iyi yapmaya çalışmanın tersine) daha yavaşlardı ve daha az hata yapıyorlardı. Aynı araştırmacılar, bir görevde kalıp yargılandırılan olumsuzdan ziyade olumlu olma düşüncesinin yararlarını da gösterdi. Katılım-

cıların tuğla ödevinde, bir tuğlanın olabilecek en yaratıcı kullanımlarını düşünmesi gerekiyordu. Yanıtlar yaratıcılık üzerinden, "duvardaki tuğlalardan biri olduğumu göstermek için" gibi orijinal yanıtlardan "bir ev inşa etmek için" gibi gözle görülür biçimde daha az yaratıcı yanıtlara kadar, derecelendiriliyor. Kendi disiplinlerinden gelen insanların bu görevi iyi yaptıkları söylenen öğrenciler, disiplinleri hakkında tam ters kalıp yargının aktarıldığı öğrencilere oranla, çok daha yüksek yaratıcılık oranlarına sahip oldu. Baskın kültürel inanışlarla ilgili olarak sizi daha açık, imgelemi zengin bir düşünce tarzına itmenin gerçek hayatta nasıl bir teşvik olabileceğini görmek zor değil. Malcolm Gladwell, *Outliers*'da iki IQ derecesi yüksek öğrencinin tuğla testine verdikleri cevabı karşılaştırıyor. Bir öğrenci birçok yaratıcı örnek sunuyor ("Yağma talanda kullanmak için" gibi). Diğer öğrenci çok yüksek bir IQ'su olmasına rağmen sadece iki sıradan fikir sunuyor: "Bir şeyler inşa etmek, atmak." Gladwell retorik bir soru soruyor: "Sizce bu iki öğrenciden hangisi Nobel Ödülü kazanan parlak, imgelemi zengin cinsten eserlere uygundur?"[27]

Kadınlar sayısal alanlarda başarılı olmak için çalıştıkça, zihinlerinin yarattığı engelin o kadar artması, korkunç bir ironi. Bunun birkaç sebebi var. Kalıp yargı tehdidi, en çok matematik yetenekleri ve testlerdeki başarılarıyla gerçekten ilgilenenleri vuruyor ve kendilerini matematikle özdeşleştirmeyen kadınlarla karşılaştırıldığında kötü sonuç almaktan en çok kaybedecekler onlar oluyor.[28] İş zorlaştıkça ve rutinin dışına çıktıkça da işleyen belleğin massetmesi ve daha temkinli bir problem çözme stratejisine dönüş açısından performansı daha kırılgan olacaktır.[29] Erkeklerin, matematiğe yatkın zihinli kadının, kariyer basamaklarını tırmandıkça, sayıca giderek daha çok önüne geçecek olması da bir başka problem. 2001'de Amerika Birleşik Devletleri'nde kadınlar matematikte lisans diplomalarının yaklaşık yarısını alırken, sadece yüzde yirmi dokuzu doktora yapıyor ve merdivenleri çıktıkça sayıları azalmaya devam ediyor.[30] Bu durum kadının problemini birden çok yoldan karmaşıklaştırabilir. Cinsiyeti giderek daha önemli hale gelecektir, bu da kalıp yargı tehdit süreçlerini başlı başına tetikleyecektir. Bir araştırma tek bir kadın aynı odada ne kadar çok sayıda erkekle matematik testi yaparsa, kadının performansının o kadar düştüğünü bulmuş.[31] Ve erkeklerle çevriliyken kadınların mate-

matik yeteneğinin daha aşağıda olduğuna o kadar inanmaya başlayabilir – ve matematik konusundaki toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını benimseyen kadınlar kalıp yargı tehdidine karşı bilhassa kırılgan olabiliyor.[32]

Fakat kalıp yargı bilinçli olarak benimsenmediğinde, matematik eşittir erkek bağlantısı giderek zihne kazınıyor. En kuvvetli "matematik eşittir erkek" örtük çağrışımına sahip kadınların kendilerini matematiğe en çok adamış kadınlar arasından çıkması korkunç bir ironi. Michigan Üniversitesi'nden Amy Kiefer ve Denise Sekaquaptewa, daha önce bahsedilen Örtük Çağrışım Testi'ni kadın üniversite öğrencilerinin erkeklerle matematiği ne derecede örtük olarak bağdaştırdığını görmek için kullandı. Kadınlar genelde hesap yapmak, hesaplamak ve matematik gibi kelimeleri eril kelimelerle, dişil kelimelere oranla, daha çabuk eşleştirdi. Bir kadının en son aldığı matematik dersinin zorluğu oranında "matematik eşittir erkek" eğiliminin giderek kuvvetlenmesi yeterince ilginç. Araştırmacılar dersler zorlaştıkça sınıfların ağırlıklı olarak erkeklerden oluşmasını ve böylece matematik ve erkek arasındaki bağlantının pekiştiğini iddia ediyor. Özellikle kuvvetli "matematik eşittir erkek" örtük çağrışımına sahip kadınlar ne yazık ki sürekli bir kalıp yargı tehdidi altında olma riskini taşıyor. Örtük "matematik eşittir erkek" çağrışımları seviyesinin düşük olduğu öğrenciler, zor bir matematik testi tehdit edici biçimde sunulmadığında genelde yüksek performans gösteriyor. Fakat "matematik eşittir erkek" çağrışımları kuvvetli olan kadınlarda durumun kalıp yargı tehdidinin ortadan kalması yeterli olmuyor. Araştırmacılar, kalıp yargının, zihinde çok sağlam biçimde kök saldığından dindirilmeye karşı koyduğunu iddia ediyor.[33]

Matematik yeteneği olan kadın kademeleri atlarken, kalıp yargı tehdidine karşı çok etkin bir korumayı da ilerlemeci biçimde kaybedecektir: Örnek alınacak bir kadın model. İnsanların kendilerini değerlendirmeleri, hırsları ve performansları benzer rol modellerin başarılarıyla karşılaştıkça artar – ve ne kadar benzer olursa o kadar iyi olur.[34] Buna paralel matematikte başarılı bir kadının varlığının –gerçek ya da sembolik– bir biçimde kalıp yargı tehdidini hafifletmeye hizmet ettiği bulunmuştur.[35] Tabii bir kadın basamakları ne kadar hızlı tırmanırsa, kendi üstünde, ona benzeyen daha başarılı birini bulmak zorunda kalacaktır – ya çağdaşı ya tarihten biri.

Son olarak, bazı kafa karıştırıcı araştırmalar artık kadınlar hakkındaki olumsuz kalıp yargıların, kariyer basamaklarını tırmanmada en çok mücadele etmeye açık kadın tipi için, bilhassa zararlı olduğunu gösteriyor. Bazı araştırmacılar, daha yüksek testosteron seviyesinin hem kadınlarda hem erkeklerde "kazan ve elde et" konumuna duyulan motivasyon ile bağdaştırıldığını iddia ediyor. Robert Josephs ve meslektaşları, yüksek testosteronlu (karşı cinse oranla) erkek ve kadınların, testosteron temelli yüksek statü elde etme ve onu koruma itkisine uyan durumlarda, olduklarında bilişsel açıdan en iyi performanslarını gösterdikleri fikrini araştırdı. Tam tersine, düşük konum ya da konum tehdidi yüksek testosteron sahibi birey için yıkıcı bilişsel etkisi olan bir uyumsuzluk yaratıyor. (Bu fikrin gerisindeki temel teori, yüksek testosteron seviyesine sahip bireyin bir statü kaybına bilişsel, duygusal ve fizyolojik tepkilerinin, statüleri yumruk yumruğa dövüşülerek tamir edilirse bir problem yaratmadığı, ama statü satranç tahtasındaki filin akıllıca bir hamlesiyle, mahkemede muhteşem bir kapanış konuşmasıyla ya da *Nature*'daki bir yayınla kazanılırsa o kadar yardımcı olmadığıdır.) Josephs ve ekibi, bu fikre paralel olarak, yüksek testosteronlu kadın ve erkeklerin laboratuvarda düşük statülü bir konuma konulduklarında, GRE'nin analitik ya da sayısal bölümleri ya da zihinsel rotasyon gibi bilişsel testlerde düşük performans gösterdiklerini buldu.[36] Yüksek testosteron, tam tersine, statülerini artıracak bir fırsat sunan durum yakaladıklarında onların lehine işliyor. Josephs ve meslektaşları matematik testine sokulan yüksek ve düşük testosteron oranına sahip, düşük matematik yeteneğine sahip diye tanımlanmış erkeklerin eşit performans gösterdiklerini bulmuş. Fakat aynı test sözde üstün yetenek tanımıyla sunulduğunda, yüksek testosteron oranına sahip erkek hem düşük testosterona hem "zayıf" matematik testi verilen diğer yüksek testosteron oranına sahip erkeklerin önüne geçti.

Kadınları yüksek testosteron oranına sahip diye düşünmek tuhaf görünse de, araştırmacıların, tükürükteki testosteron seviyesini ölçerken, beyinde faaliyet gösteren testosteron miktarını doğrudan kaydetmediğini akılda tutmakta yarar var. Diğer tüm faktörler önemli, mesela beyindeki hormonun reseptör sayısı, bu reseptörlerin hassasiyeti ve kandaki bağlı

hormonların serbest hormonlara oranı (sadece serbest hormon molekülleri reseptörleri bağlayabilir).[37] Kadınların sinirsel açıdan testosterona ya da seviyelerindeki değişikliklere daha hassas olduğu bile iddia edilmiştir.[38] New England Üniversitesi nörobiyologlarından Lesley Rogers'ın dediği üzere, "Bu komplikasyonlar biyolojik cinsiyet hormonunun etkin konsantrasyonunu nasıl ölçebileceğimiz sorusunu gündeme getirir."[39]

Her halükarda, testosteron seviyesi ile statü arasındaki etkileşim ve bilişsel performans üzerindeki etkisi, kadın ve erkeklerde benzer gibi görünüyor. Fakat toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, durumun karmaşıklığına bir katman daha ekliyor. Josephs ve meslektaşlarının işaret ettiği üzere, "bir kalıp yargı özünde iki ya da daha çok grubun hiyerarşik düzenlemesi yoluyla gerçekleşen hâkimiyet ya da statü hakkında bir yargıdır."[40] Kadının matematiğe daha az yeteneği olduğu ile ilgili kalıp yargı, matematik testine giren bir kadının matematiğe yatkınlık hiyerarşisindeki daha aşağı statüsünü onaylama riski altındaysa, önemli hale geliyor. Josephs ve meslektaşları, daha yüksek testosterona sahip kadınların, statülerini daha çok düşündüklerinden, kalıp yargı tehdidine karşı bilhassa kırılgan olacaklarını öngördü. Josephs ve meslektaşları bununla paralel olarak kalıp yargı tehdidinin düşük değil, yüksek testosteron oranına sahip kadınlara zarar verdiğini buldu. Laboratuvar ötesi dünya açısından bunun anlamı ne? Yetenekli, yüksek testosteron oranına sahip bir erkeğin statüsünü yükseltecek fırsatları zorlayarak yükselmeye mükemmel biçimde uyduğunu gösteriyor. Fakat durum bir o kadar yetenekli, yüksek testosteron sahibi kadın için tamamen farklı. Onun grup kabiliyeti hakkındaki olumsuz kalıp yargılar, yüksek statü tutkusu ile kalıp yargının ona öngördüğü düşük statü arasında bilişe zarar veren bir uyumsuzluk yaratıyor. Geriye doğru, yüksek topuklarla dans ediyor.

Bir anlığına matematik ve matematik ağırlıklı bilimlerde bir parmak şıklatmasıyla toplumsal cinsiyet dengesizliğini ters çevirebileceğimizi, insanların zihinlerini kadınların matematikte doğal olarak üstün olduğu varsayımları ve çağrışımlarıyla doldurduğumuzu ve sonra bu ters yüz olmuş çevrede çocuklardan bir kuşak yetiştirdiğimizi düşünün. Artık güveni sar-

sılan, işleyen bellek kaynakları sınırlanan, zihinsel stratejileri müşkülpesent ve savunmacı; beyhude onlara ilham verecek benzer birinin ara- yışında olan erkekler. Araştırmacıların kalıp yargı tehdidinin hali hazırda işlediğine dair kanıt keşfettiği kişiler sınıftaki kızlar değil, erkekler.[41] Kolaylıkla konuya konsantre olacak, iddia edilen üstünlüğü yaklaşımlarına yaratıcılık ve cesaret getirecek, başarıları kendi zihinlerinin dokusuna işleyebilecek birini bulmak için bölüm koridorlarına, konuşmacı programına ya da tarih kitaplarına şöyle bir göz atma ihtiyacı olan artık kadınlar. Bir soralım, ne olurdu? Erkeğin "doğuştan" üstünlüğü kendini ifşa eder miydi, hemen bir nevi eşitlik uygulanır mıydık ya da –mümkün mü?– kalıp yargı tehdidinin görünmez eli on yıllardır gelişmekte olan yeni statükoyu korur muydu?

Bu oturulan yerden yapılan deneyin amacı hiç şüphesiz bilimsel alanlardaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karmaşık yollardan katkıda bulunan birçok diğer faktörü inkâr etmeye çalışmak değil. Fakat bu araştırma külliyatı bize yeniden yaptığımız her şeyde –matematik, satranç, çocuk bakımı ya da araba kullanma– onu saran toplumsal çevreye son derece hassas bir zihinle yaptığımızı hatırlatıyor. Sosyal psikolog Brian Nosek ve meslektaşları yakın zamanda tüm dünyada yapılan toplumsal cinsiyet bilimi Örtük Çağrışım Testi'nden 500 binden fazla skor topladı (tam karşıt kadın-bilim/erkek-sanat eşleştirmesine karşın, eril kelimeleri bilimle ilgili kelimelerle, dişil kelimeleri beşeri bilimlerle ilgili kelimelerle eşleştirmenin ne kadar kolay olduğunu ölçüyor.) Sonra bunu otuz dört ülkede sekizinci sınıflarda matematik ve bilim gelişimini ölçen 2003 Uluslararası Matematik ve Bilim Araştırması Trendleri (TIMSS) verileriyle karşılaştırdılar. Bütün ülkelerde bilinçli rapor edilmiş kalıp yargılarının dışında erkekler bilimle ve kadınlar beşeri bilimlerle ne kadar kuvvetli biçimde örtük olarak bağdaştırılırsa, sekizinci sınıfta erkek çocuklarının avantajları daha çok artıyor. (Bazı ülkelerde kadınların erkeklerin önüne geçtiğini söylemeye değer). "Toplumsal gerçekliklerin... zihinleri şekillendirdiği"ne işaret eden araştırmacılar bilim ve matematikteki başarılarda örtük toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının ve toplumsal cinsiyet uçurumunun belki de "birbirini karşılıklı pekiştirdiğini" –her birinin diğerini beslediğini– iddia ediyor.[42]

Kafatası, egemen kültürel inançların psikolojik açıdan artan ya da azalan etkilerine hiçbir biçimde engel olmuyor. Ve bir sonraki bölümde göreceğimiz üzere kimin nereye ait olduğu ile ilgili toplumsal ipuçları da çevreden zihne kolaylıkla seyahat ediyor.

4. Bölüm

Buraya Ait Değilim

Cambridge Üniversitesi'nden psikobiyolog Melissa Hines, *Brain Gender* (Beyin Cinsiyeti) adlı kitabının başında 1969'da Princeton Üniversitesi'nde geçirdiği ilk senesinde, kadınların da sınıfa alınma deneyimini anlatıyor. "İki kişilik erkek sınıfı" diye bilinen yere üniversite tarafından yazdırıldıktan sonra, talimatları veren bir lidere götürülüyor. Lider, "erkek olmadığımı anlayana kadar birkaç hafta boyunca bana Bay Hines dedi."[1] Cinsiyet kimliği ile ilgili benzer bir karışıklığı şu an MIT'de felsefe profesörü olan Sally Haslanger yaşamış. Bitirme sınavlarında çok iyi bir derece alınca, "herkesin gerçekten kadın olup olmadığımı anlamak için kan testi yaptırmam gerektiğini iddia etmesi komikti."[2]

Cambridge Üniversitesi'nde İlkçağ Medeniyetleri profesörü olan Mary Beard, 1970lerde bir lisans öğrencisi olarak aldığı Roma epigrafya derslerini hatırlıyor, "Hoca 'akıllı erkeklere zekice ve aptal kızlara terbiye edici sorular' soruyordu."[3] En azından "kızlara" göre sorular *vardı*. Daha sonra Colorado Yüksek Mahkemesi Baş Hâkimi olacak Mary Mullarkey, 1965'te Harvard Hukuk Okulu'na kaydedilen az sayıda kadından biriydi. Kadınları da alma kararı üstünden on beş yıl geçmesine rağmen, değişikliğin hâlâ birçokları için "açık bir yara" olduğunu söylüyor. Mullarkey ve arkadaşı Pamela (Burgy) Minzer (New Mexico Yüksek Mahkemesi Hâkimi olacaktı) mülkiyet hukuku dersinde söz almayı boşu boşuna bekliyordu. Bir kadından hukuk hakkında bir soruyu cevaplamasını istemek, dersi veren profesörün en iyi ihtimalle kendini "Hanımlar Günü" ile sınırlandırdığı bir olaydı. O gün sonunda geldiğinde, günün konusu evlilik hediyeleri oluyordu:

> [Profesör] Casner eğildi ve bana şöyle dedi: "Bayan Mullarkey, eğer nişanlanmış olsaydınız –ki nişanlanmadığınızı görüyorum"

> –gülmek için durdu– "nişanı bozsanız yüzüğü geri vermeniz gerekir miydi?" Tüm yıl mülkiyet hukuku ile ilgili bana sorduğu tek soru bu oldu.[4]

Harvard Hukuk Okulu diploması sayesinde erkek meslektaşları başarılı bir işe giden bileti elde ederken, Mullarky ile Burgy bundan mahrum kalmıştı. 1964'te geçirilen federal Medeni Hukuk Kanunu toplumsal cinsiyete dayanan istihdam ayrımcılığını yasaklasa da, kanun tuhaf biçimde yasal durumun farkında değilmiş gibi görünüyordu. Mullarky'nin hatırladığı üzere: "Bir hukuk bürosunun personel alma memurunun onu işe almak istese bile kıdemli partnerlerinin ya da firmanın müşterilerinin hiçbir zaman kadın bir avukat istemeyeceğini bir kadının suratına söylemesi yaygın bir durumdu."[5]

Bu yetenekli ve hırslı kadınlara verilen üstü pek de kapalı olmayan mesajı okumak için özel bir sosyoloji eğitimi almış olmaya gerek yok: *Buraya ait değilsiniz*. Bu tip doğrudan cinsiyet ayrımcılığının endüstrileşmiş Batı toplumlarının geçmişinde kalmış bir şey olduğunu düşünürüz. Mesela *Cinsiyet Paradoksu*'nun yazarı Susan Pinker kadınlara konulmuş engellerin "sökülüp atılmış" olduğunu yazar.[6] Kitabı, cinsiyetleri yüzünden kötü bir muameleye maruz kaldıkları sorulduğunda, kafalarını kaşıyan ve hafızalarını kadınlara karşı konulmuş engellere karşı nasıl mücadele ettiklerini gösterecek bir anekdot bulmak üzere beyhude zorlayan kadınlarla doludur. Daha sonraki bölümlerden birinde göreceğimiz üzere, kadınlara karşı bariz ve kasıtlı ayrımcılık sadece tarih kitaplarında okunacak bir şey olmaktan oldukça ötede. Biz burada belli belirsiz, rahatsız edici, kişinin kendi zihninin özelinde boğuştuğu *sen buraya ait değilsin* mesajlarına göz atıyoruz.

Bir önceki bölümden öğrendiğimiz üzere, erkeklerin ağırlıkta olduğu alanlara yatırım yapan kadınların genelde kalıp yargı tehdidinin yarattığı rahatsız ve kadirbilmez bir atmosferde iş yapması gerekiyor. Kaygı, işleyen belleğin yorulması, beklentilerin düşmesi ve hayal kırıklığı, hepsi birlikte, bu durumu takip edebilir. Fakat oldukça radikal de olsa bir çözüm var. Claude Steele'in gözlemlediği üzere, "kadınlar matematikten İngilizce sınıfına geçerek kalıp yargı tehdidini ciddi biçimde düşürebilir."[7] Kalıp

yargı tehdidi performansı bozmaktan daha fazlasını yapabilir, karşıt cinsiyet rolüne dair faaliyetlere ilgiyi de azaltabilir.

Bu durumun en çarpıcı örneğini Stanford Üniversitesi'nden Mary Murphy ve meslektaşları sunuyor. İleri matematik, bilim ve mühendislikte (MSE) ana dal yapanlardan bir reklam videosu ile ilgili yorum yapmaları isteniyor: "Stanford gelecek yaz bir MSE yaz liderlik konferansına ev sahipliği yapmayı düşünüyor."[8] Araştırmacılar gerekçe olarak gösterilen hikâyenin altında videoya fizyolojik tepkilerle de ilgileniyordu, uyarılmayı ölçmek için, kalp hızı ve ten iletkenliği kaydediliyordu. Öğrencilerden, reklamı izledikten sonra, böyle bir konferansa katılmanın onları nasıl hissettireceğini değerlendirmeleri istendi ve konferansa katılmak isteyip istemeyecekleri soruldu. İki neredeyse birbirine eş video vardı ve yüz elli insan gösteriliyordu. Ancak bir videoda erkeklerin kadınlara oranı MSE ana dallarındaki gerçek toplumsal cinsiyet oranlarına yaklaşmıştı: Kadın başına üç erkek düşüyordu. İkinci videoda kadın ve erkekler eşit sayıda gösterilmişti. Toplumsal cinsiyetin eşit olduğu videoyu gören kadınlar, hem fizyolojik hem de konferansa kendini ait hissetme ve konferansla ilgilenme açısından, yaklaşık erkekler gibi tepki verdi. Fakat daha gerçekçi ve dengesiz dağılmış versiyonu seyreden kadınların deneyimleri farklıydı. Daha çok uyarıldılar – fizyolojik tetikte olmanın bir göstergesi. Toplumsal cinsiyet dengesiz dağıldığında, konferansa katılmaya o kadar ilgi göstermediklerini ifade ettiler. (İlginçtir ki erkekler de aynı tepkiyi verdi – fakat muhtemelen farklı sebeplerden diye düşünmeden edemiyor insan.) Ve toplumsal cinsiyet dağılımının dengeli olduğu videoyu seyreden erkekler ve kadınlar oraya ait olduklarında kuvvetle mutabakata varsalar da, toplumsal cinsiyet dengesizliğini görmüş kadınlar arasında bu mutabakat oranı oldukça düşüktü. Erkek hâkimiyetinin doğal koşulu altında oraya ait olduklarından artık o kadar emin değildiler.

Sayıca erkeklerin onları geçmesi kadınlar için MSE alanlarında hayatın gerçeğinden ibaret – reklamda toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına tabi tutulduğu gibi. Birincisi, mesela yeni bir akne ürününü huşu içinde yatağının üstüne döken bir kadını gösteren reklamın erkeklerin çalışma alanlarına girmeyi planlayan kadınlarda neden psişik bir engel yarattığı açık değil. Ancak kendi dış görünüşüne takılmış ya da bir brownie karışımına

huşu içinde bakan kadın imgeleri, matematik yeteneği ile doğrudan ilgili olmasa da, genelinde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının daha erişilebilir olmasını sağlıyor. Paul Davies ve meslektaşları, matematikte iyi yaptığını düşünen kadın ve erkeklere ya bunları ya da tarafsız reklamları gösterdi. Onlara hem matematikte hem sözel alanda GRE'ye benzer bir sınav verildi. Erkekler her iki durumda da ve bağımsız reklamları gören kadınlar sözele oranla daha çok matematik problemi çözmeye yönelmiş. Fakat cinsiyetçi reklamları gören kadınlar tam tersi örüntü göstererek matematik sorularını yanıtlamaktan kaçınmış. Kariyer emelleri de güçlü matematik yetenekleri gerektirenden (mühendis, matematikçi, bilgisayara mühendisi, fizikçi vs.) ağırlıklı olarak sözel yeteneklere dayanan (yazar, dilbilimci ve gazeteci) meslek tercihlerinin oraya buraya uçuşmasından etkilenmiş.[9] Davies ve meslektaşları, kadınlarla ilgili eksantrik kalıp yargılar sunan reklamların da kadınların liderlik rolüne soyunma ilgisini azalttıklarını buldu. Erkek ve kadın üniversite öğrencileri eşit olarak bir grubu yönetmeye talipti – toplumsal cinsiyet kalıp yargılı reklamlara tabi tutulan kadınlar hariç, onlar liderlik dışında bir rolü seçmeye daha meyilliydi.[10]

Girişimcilik, erkeklerin hakim olduğu ve başarıda hayati olduğu varsayılan karakter özelliklerinin –güçlü bir iradeye sahip, kararlı, agresif, risk alan– ciddi oranda erkek kabiliyeti gerektirdiği bir diğer alan. O zaman burada kadınların kendilerini ait hissetmemelerini kolayca sağlayacak bir diğer mesleki ayrım bulunuyor. Kadın işletme okulu öğrencilerine okumaları için uydurma iki gazete makalesi verildi. Biri girişimcileri yaratıcı, bilgili, tutarlı ve cömert olarak tarif ediyordu – ve tüm bu niteliklerin kadınlarda ve erkeklerde eşit olduğunu iddia ediyordu. Ancak diğer makale prototip girişimciyi agresif, risk alan ve otonom olarak tarif ediyor, tüm bu karakter özelliklerinin erkek kalıp yargısına kuvvetli biçimde ait olduğunu söylüyordu. Bunun üzerine, kadınlara kendi işvereni olmakla ve düşük ya da yüksek büyüme oranına sahip bir işletme sahibi olmayla ne kadar ilgilendikleri soruldu. Proaktif bir ölçütte ("inisiyatifi gösterin, fırsatları tespit edin, bunlara göre hareket edin ve hedeflerine ulaşana kadar ısrar edin" eğilimi) düşük skor yapan kadınlar için hangi makaleyi okumuş oldukları fark etmedi. Fakat yüksek derecede proaktif kadınlara ne oldu? Bu agresif kadınlardan bekleyeceğiniz üzere, girişimci

bir kariyere ilgileri yüksekti ama "girişimcilik eşittir erkek" iddiasındaki makaleyi okuduktan sonra ilgileri ciddi biçimde düştü.[11]

Bu erkek ilgi alanlarından dönüş arkasındaki psikolojik süreç nedir? Bir olasılıkla, daha önceki bölümlerden birinde öğrendiğimiz üzere, kadın kalıp yargıları ön plana çıktığında, kadınlar bu kalıp yargısal özellikleri mevcut benlik algılarına eklemleme eğilimi gösterirler. Mesela kendilerini bir makine mühendisi olarak tahayyül etmekte zorlanırlar. Kişinin uyacağı, ait olacağı inancı bizim fark edebileceğimizden daha önemli olabilir – ve geleneksel olarak erkeklere ait bazı mesleklere kadınlar tarafından, diğer mesleklere oranla, daha kolayca girildiğini açıklamada yardımcı olabilir.[12] Gazi kalıp yargısı, önünde sonunda, ortopedi uzmanı ya da bilgisayar mühendisininkinden farklıdır ve yine bunlar da bir inşaatçı ya da avukat kalıp yargısından farklıdır. Bu farklı kalıp yargılar bir kadın kimliği ile daha fazla ya da daha az uzlaşabilir. Mesela bilgisayar mühendisi dediğinizde aklınıza gelen ilk şey ne? Elbette bir adam ama herhangi bir adam değil. Muhtemelen bir çay partisinde ajan olacağını düşüneceğiniz tipte bir adam değil. Yüzüncü kez *Star Trek* izlemek için kanepesine doğru ilerlerken, geride meşrubat kutuları, hazır gıda paketleri ve teknoloji ile ilgili dergiler bırakan tipte bir adam düşünürsünüz. Beti beniz atmış yüzü D vitamini eksikliğini ele veren bir adam. Kısacası asosyal deha...

Washington Üniversitesi'nden psikolog Spana Cheryan bilgisayar mühendisliği ile ilgili asosyal deha imajının kadınları uzak tutmada bir rol oynayıp oynamadığıyla ilgilendi. O ve meslektaşları, lisans öğrencilerine bilgisayar mühendisliğinde ana dal yapmakla ilgilenip ilgilenmedikleri ile ilgili anket yaptığında, hiç de şaşırtıcı olmayacak biçimde bilgisayar mühendisliğinde ağırlıklı olarak erkek bulunduğu göz önünde bulundurulursa, kadınlar ciddi oranda daha az ilgi gösterdi. Ancak o kadar açık olmayan şey *neden* daha az ilgi gösterdikleriydi. Kadınlar tipik bilgisayar mühendisliği ana dalına kendilerini o kadar aşina hissetmiyordu. Bu durum, bilgisayara mühendisliğine –ait olma hislerini yine kadınlarda daha az– etkiliyordu ve bu uyuşma eksikliği onların bilgisayar mühendisliği ana dalına daha az ilgi göstermesine yol açıyordu.[13]

Ancak *Star Trek*'e duyulan ilgi ve asosyal hayat tarzı aslında bilgisayar programlamada su götürmez bağlantı olmayabilir. Hatta bilgisayar prog-

ramlama ilk günlerinde esas olarak kadınlar tarafından yapılan ve özel olarak kadın yeteneklerinin uyduğu bir faaliyet olarak görülüyordu. 1967'de bir bilgisayar programlama kariyer kılavuzunda yazarlardan biri "Programlama çok sabır, sebat, ayrıntı kapasitesi gerektirir ve bu özellikler birçok kızda vardır," diye yazıyordu.[14] Kadınlar bilgisayar mühendisliği gelişimine önemli katkılarda bulundu. Bir uzmanın belirttiği üzere, "yazılımda bugünkü gelişmeler ilk öncü kadın programcıların omuzları üzerine inşa edilmiştir."[15] Cheryan, "Bill Gates ya da Steve Jobs gibi bireysel kahramanlar 1980lere kadar bilgisayar mühendisliğinde henüz sahneye çıkmamıştı ve 'asosyal deha' terimi teknik meselelere kafası yatmakla bağdaştırılmaya başlamamıştı. Bu yıllarda piyasaya sürülen *Revenge of the Nerds* (İneklerin İntikamı) ve *Real Genius* (Gerçek Deha) gibi filmler kültürel bilinçte 'bilgisayar dehası' imajını billurlaştırmıştı."[16]

Eğer kadınları geri çeken bu deha kalıp yargısıysa, alana biraz daha çeki düzen verilmesi kadınları çekmek için etkin bir yol olabilir. Cheryan ve meslektaşları bu fikri bizzat test etti. "Kariyer Gelişim Merkezi'nin teknik iş ve burslara ilgi konusunda çalışması"na katılmaları üzere lisans öğrencileri getirtti. Öğrenciler, William Gates Binası'ndaki (tahmin edeceğiniz üzere bilgisayar mühendisliği bölümüne ev sahipliği yapıyor) küçük bir sınıfta bilgisayar bilimine ilgileri hakkında bir anket doldurdu. Ancak oda şüphelenmeyen katılımcı için ikisinden biri şeklinde kurulmuştu. Bir durumda dekor oldukça asosyal deha tarzı diyebileceğimiz çeşittendi: Bir Star Trek posteri, bu tip dehalara göre çizgi romanlar, video oyunu kutuları, abur cubur, elektronik ekipman ve teknolojiyle ilgili kitaplar, dergiler. İkinci düzenleme o kadar asosyal deha değildi: Asılı poster sanatla ilgiliydi, abur cubur yerine su şişeleri vardı, dergiler genel ilgiye yönelikti ve bilgisayar kitapları daha genel bir seviyeyi hedeflemişti. Erkekler, bilgisayar mühendisliğiyle asosyal deha odasında, kadınlara nazaran, daha çok ilgilendi. Fakat çevreden asosyal deha faktörü çıkarılınca kadınlar erkeklerle eşit ilgi gösterdi. Bu olumlu değişimin sebebi daha fazla ait olma hissi gibi görünüyordu. Cheryan ile meslektaşları sadece dekoru değiştirerek kadınların ilgisini, mesela hipotetik bir web-tasarım şirketine katılma isteğini de artırabildi. Araştırmacılar, "çevrenin gücünün insanlara bir alana girip girmemesini gösterdiğini" söylüyor ve bilgisayar

mühendisliği ortamını değiştirmenin "bu yüzden daha önce derin bir ilgisi olduğunu ifade etmeye çekinenlere ilham verebildiğini" iddia ettiler.[17]

Bunun hoş bir hissiyat olduğunu ama dar alana odaklanmış, asosyal kişiliğin bilgisayar mühendisliğindeki yetenekle el ele gittiğini düşünebilirsiniz. Fakat gelişim psikologu Elizabeth Spelke ve Ariel Grace'in işaret ettiği üzere, "insanlar verili bir meslekte *tipik* karakter özelliklerinin mesleğin icrasında *zorunlu* olduğu gibi yanlış bir düşünceye sık sık kapılır." Tarihten bir örnek sunuyorlar. Erken yirminci yüzyıldan bir psikolog yetenekli Musevi öğrencilerine akademide başarılı olamayacaklarını çünkü baskın olarak Hıristiyan olan fakültenin karakter özelliklerini taşımadıklarını söylemiş: "Harvard'lı meslektaşlarının tipik nevi şahsına münhasır tavırlarının bilimde başarı için gerekli olduğu gibi yanlış bir varsayımda bulunmuştu."[18]

Spelke ve Grace'in aktarmaya çalıştığının altını çizersek, Carnegie-Mellon bilgisayar mühendisliği bölümü için asosyal deha davranışlarının bilgisayar mühendisliğinde başarı için dışsal bir faktör olması hayranlık verici ve doğal bir deneyim. 1990ların ortasından sonuna kadar Carnegie-Mellon'daki erkek ve (az sayıdaki) kadın bilgisayar mühendisliği öğrencisi üzerine yoğun bir çalışma erkeklerin programlamaya çok odaklandığını –"rüyasında kod gören" cinsten bireyler– ve programdaki az sayıda kadının bilgisayar mühendisliği uygulamalarıyla daha çok ilgilendiğini bulmuş. Fakat 1990ların sonunda bölüme kabul kriterleri o kadar değişmiş ki yoğun programlama deneyimi olmayan başvuranlar gereksiz ve haksız yere dışarıda bırakılmamaya başlanmış.[19] Bu durum, kadınların sayısının beş katına, yüzde yediden yüzde otuz dörde, çıkmasına yol açmış. Lenore Blum ve Carol Frieze, bu fırsatı değerlendirmiş ve 1998'de bilgisayar mühendisliği programına giren öğrencilerle görüşme yapmış. 2002'de görüşme yapılan bu öğrenciler eşsiz biçimde eski, hacker sever giriş kriterlerinin yavrularıymış fakat artık çok daha değişik bir öğrenci topluluğuna sahip bir bölümdeymişler. Blum ve Frieze, kadınlar ve erkekler arasındaki programlama ile uygulamaya ilginin artık göze çarpacak biçimde farklılıktan ziyade bir benzerlik noktası olduğunu bulmuş. "Neredeyse bütün öğrenciler programlamayı ilgi alanlarının bir parçası ve bilgisayarları esas odak noktalarında, yani uygulamalarda, bir 'araç' olarak

görüyordu." Fakat "öğrencilerin yeni bir imaj inşa ettiği" ve "dar alana odaklanmış bilgisayar mühendisi öğrencisinin" artık norm olmadığına dair de kanıt varmış.

> Takımımızda keman çalan, bilim kurgu metin yazan, rock grubunda çalan, üniversitenin spor takımlarına katılan, sanattan hoşlanan ve geniş yelpazeye ait kampüs organizasyonlarına dâhil olan öğrenciler var. Kadın ve erkeklerin benzer şekilde akademik ilgileri ve programlama hayatı dışında bir hayatı kapsayan daha gelişkin bir kimliğe doğru evrildiklerini gördük. Öğrenciler kendilerini, "bireysel ve yaratıcı, geniş anlamda insanlarla ilgilenen," "çok zeki... çok iyi alt yapıya sahip, geleneksel asosyal deha olmayan..." "beş altı sene önceki kişilere oranla ilgi alanları çok daha geniş" diye tarif ediyordu.

Bu öğrencilerin eski kriterlere göre seçildiğini hatırlayın. Asosyal deha programcılar arasından geliyorlardı. Fakat araştırmacıların öne sürdüğüne göre, toplumsal cinsiyet açısından giderek daha eşit bir çevrede geçirilen yıllar "kendileri hakkındaki imgelerini şekillendirdi. Böyle bir geçiş kültürünün erkeklere kendilerinin asosyal deha olmayan yönlerini keşfetme 'izni' de verdiğini söyleyebiliriz."[20]

Asosyal deha kalıp yargısı mesleğe gereksiz bir geçiş kapısı hizmeti görürken, hem kadınlar hem bilgisayar mühendisliği kaybediyor. Ve psikolog Catherine Good ve meslektaşları, "ait olma hissinin" kadınların matematiğe devamında önemli bir faktör olduğunu gösteriyor. Ancak Good ve meslektaşları, bu aidiyet hissinin kadınların doğal olarak erkekler kadar yetenekli olmadığı yargısıyla birlikte matematik yeteneğinin sabit bir özellik olduğunu, sıkı çalışmanın onu artıramayacağını öne süren bir çevre tarafından zedelenebildiğini bulmuş.[21] Filozof Sally Haslanger, kadın ve (azınlık) filozoflar için bugün bile bir zorluk teşkil ettiğini öne sürüyor: "Felsefede kadınlara ve azınlıklara karşı aktif biçimde düşmanca tutum takınmayan ya da en azından başarılı bir filozofun (geleneksel, beyaz) adam gibi görünmesi ve davranması gerektiğini varsaymayan bir yer bulmak çok zor."[22]

Fakat bir kariyer seçmek sadece insanın toplumsal olarak kendini evinde hissettiği bir yer bulmakla ilgili değil. İnsanın yetenekleriyle eşleşen bir şey bulmasını da kapsıyor. İnsanlar elbette başarılı olacakları işlere

doğru çekilme eğilimi gösteriyor. Eğer toplumsal cinsiyet kalıp yargıları insanların yetenekleri hakkındaki algılarını etkileyebiliyorsa (ki etkilediklerini biliyoruz) bunun kariyer kararlarını da etkilediğini keşfetmek şaşırtıcı olmayacaktır. Sosyolog Shelley Correll, yetenekte toplumsal cinsiyet hakkındaki inanışların insanların kendi eril yetenekleri ile ilgili algılarında önemli rol oynadığını ve bekleyeceğiniz üzere, bu durumun da gerçekten bu tip becerilere dayanan kariyerlerine etkilerini etkilediğini gösterdi. Correll, on binlerce lise öğrencisini kapsayan 1988 Ulusal Eğitim Gelişimi Araştırması'ndan gelen verileri, öğrencilerin gerçek notlarıyla kendi matematik ve sözel yeteneklerini değerlendirmelerini dikkatle karşılaştırmak üzere kullandı. Erkeklerin matematik becerilerini kendileriyle eşit not alan kız arkadaşlarından daha yüksek notlandırdığını buldu. Bu durumun sebebi muhtemelen kültürel açıdan paylaşılan "erkeklerin matematikte daha iyi olduğu" inancıydı çünkü erkekler kendilerini övmede seçiciydi: Sözel yeteneklerini abartmamışlardı. Bu öz değerlendirmelerin öğrencilerin kariyerleri hakkında verdikleri kararda önemli bir faktör olduğu ortaya çıkıyordu. Gerçek yetenek (test skorlarının ölçtüğü) eşit tutulduğunda, bir erkek ya da kız kendi matematik yetkinliğini ne kadar yüksek değerlendirirse, bilim, matematik ya da mühendislik yolunda bir rota çizmesi o kadar muhtemel oluyor. Correll, "erkek çocukları matematikte kızlardan daha iyi oldukları için daha yüksek oranda matematikle ilgili faaliyetlerin peşinden koşmuyor. Daha iyi olduklarını *düşündükleri* için koşuyor, en azından kısmen," diyor.[23] Mesela matematik yeteneğinin öz değerlendirmesindeki toplumsal cinsiyet farklılıkları kalkülüs dersine kayıtlardaki toplumsal cinsiyet uçurumunu olduğu gibi açıklıyor.

Correll, daha sonra, sözde erkek alanlarından birinde kadının güvenini ve ilgisini azaltan bir toplumsal cinsiyet kalıp yargısı yaratmanın ne kadar kolay olduğunu gösteriyor. Katılımcının siyah ya da beyaz, hangi rengin bir dizi dikdörtgende daha büyük alan kapladığını tahmin etmesi gereken bir kontrast hassasiyet testine başvuruyor. Cornell Üniversitesi birinci sınıf öğrencilerinden katılımcılarına, "kontrast hassasiyet sınavını ulusal bir test organizasyonunun geliştirdiği ve hem yüksek okulların hem Fortune 500 şirketlerinin bu sınava bir eleme aracı olarak kullanmak üzere ilgi gösterdiği" söyleniyor.[24] (Aslında test uydurma: Siyah ve beyaz esasen

eşit oranlarda görünüyor, yani gerçek bir çözüm yok.) Sonra katılımcılara ya ortalamada kontrast hassasiyet testlerinde erkeklerin daha iyi performans gösterdiği ya da toplumsal cinsiyet farkı olmadığı söyleniyor.

Katılımcıların hepsine test performansları ile ilgili aynı geribildirim veriliyor ama bu skorun *nasıl* algılandığı testin sunulduğu bağlama bağlı – erkeklerin avantajlı olduğu ya da toplumsal cinsiyet açısından eşit. Öğrenciler kontrast hassasiyetinin toplumsal cinsiyete bağlı olmayan bir yetenek olduğunu düşündüğünde, kadın ve erkeklerin kendilerini değerlendirmeleri birbirine çok yakın. Fakat arka planda bir cinsiyetin daha öne geçtiği varsayımı mevcutsa farklı bir hikâye söz konusu. Bu erkeklerin lehine işleyen bağlamda erkekler kontrast hassasiyeti yeteneklerini daha yüksek derecelendiriyor ve görevleri daha iyi icra ettiklerini iddia ediyor. Performanslarını yargılamada kendilerine daha esnek bir standart da koyuyorlar. Correll, bunun üzerine, gerçek hayat veri setinde olduğu gibi, daha yüksek öz değerlendirmelerin daha yüksek emeller edinmeye yol açıp açmadığını inceliyor. Yol açtıklarını buluyor. Erkekler bir grup olarak kontrast hassasiyetinde daha iyi olduklarını düşündüklerinde, bu yeteneğe dayanan ders ya da seminerlere kadınlardan daha çok katılmak ya da ağırlıklı olarak bu yeteneğe dayanan lisans programlarına ya da yüksek ücretli işlere başvurmak istediklerini söylediler. Ve bu kontrast hassasiyet temelli emellerine daha büyük ilgi sağlayan şey yetenekleri hakkındaki öz değerlendirmenin daha yüksek olmasıydı. İyi olduğumuz (olduğumuzu düşündüğümüz) şeyi severiz.

Fakat birçok kadın elbette matematik gibi erkeklerin baskın olduğu kariyerlerde, kalıp yargı tehdidine ve ait olma hissiyatı eksikliğine rağmen, sebat ediyor. Şans eseri onlar için matematikten dönme konusunda bir alternatif var – ve bu kadınsı olmaktan dönmek anlamına geliyor. Emily Pronin ve meslektaşları, ondan fazla sayısal ders almış kadın Stanford Üniversitesi lisans öğrencisinin, diğer kadınlara oranla, sözde matematikle ters düşen makyaj yapmak, duygusal olmak, çocuk istemek gibi davranışları önemli ve uygulanır olarak değerlendirmeye o kadar meyilli olmadığını buldu.[25] Araştırmacılar, daha sonra ruj sürmeyi seven ve bir gün çocuğu olacağını keyifle hayal eden kadınların *doğal olarak* matematikle daha az ilgili olmayacağı yönünde kanıt sağlamaya girişti. Bu alanlarda

başarılı olmak isteyen kadınlar, daha ziyade, matematiğin kadınlara göre olmadığını hatırlatanlara cevaben stratejik olarak bu arzuları yayıyordu. Araştırmacılar, Stanford kadın lisans öğrencilerinden her biri için matematik becerisi çok önemli olan bir grup topladı. Kadınlardan yarısı yaşlanma ve sözel yetenek hakkında (uydurma) bir bilimsel makale okudu. Kadınlardan kalanı *Science*'ta yayınlanmış, toplumsal cinsiyet ve matematik hakkında, gerçek bir makalenin kısaltılmış versiyonunu okudu.[26] Bu yaklaşık on bin çok başarılı yedinci ve sekizinci sınıf öğrencisi için hazırlanmış SAT matematik sonuçları ile ilgili bir çalışmaydı. Erkek çocukları kız çocuklarından daha yüksek almaya eğilimliydi ve makale bu avantajın erkek çocuğunun mekânsal yeteneğindeki doğuştan üstünlüğünü yansıttığı varsayımıyla birlikte "matematik muhakemesinde erkeklerin lehine önemli bir cinsiyet farkı" olduğu sonucuna varıyordu.[27]

Kadınlar makaleyi kesinlikle tehdit edici buldu ve bulguyla sonuçlara meydan okuma yönünde bir çaba sarf etti. Fakat makale üzerlerinde yine de etkili oldu. Tehdit edici olmayan makaleyi okuyan kadınlar matematikle ilgili kariyerlerde gerekli ya da gerekli olmadığına inanılan kadınsı karakteristiklerle eşit olarak kendini özdeşleştirdi. Fakat matematik ve toplumsal cinsiyet hakkında *Science* makalesini okuyan kadınlar sayısal alanlarda handikap olarak görülen kadınsı karakteristiklerle o kadar özdeşleşmedi. Kimliklerinden bir parça, erkeklerin baskın olduğu sularda su yüzünde kalabilmek için, bir kenara atıldı. Eğer terk edilmesi gereken benlik kavramının bilhassa kabul gören parçalarıysa, sonunda kadın geminin batmasını tercih edebilir.

Meslektaşların davranışı da bazen kadın ve iş kimliklerini erkek egemen alanlarda bir arada tutmayı zorlaştırabilir. Yakın zamanda Çalışma-Hayat Politikası Merkezi'nin yürüttüğü Athena Factor raporuna göre, şirket mühendisliği ve teknoloji işlerindeki kadınların çeyreğinin meslektaşlarının onların cinsiyetlerinin doğuştan bilimsel yetenek açısından daha aşağıda olduğuna inandığını düşünüyor. Bir odak grubu katılımcısı, "Fikirlerim ve muhakemem 'Bundan emin misin?' diye sürekli sorgulanıyordu," oysa "erkeklerin dediği İncil'miş gibi sorgulanmadan kabul ediliyordu," diye şikâyet ediyordu. Athena raporunun odak grupları ortak bir temaya sahip masal üstüne masal anlattı: erkeklerin yönetici asistanı ol-

duğunu iddia ettiği kadın mühendisler, odada en kıdemsiz muameleyi gören kıdemli kadın çalışanlar, toplantı odasında kadının gözü önünde geç cevap vermeler.[28] Kıdemli mühendislik konumunda bir kadın Athena raporuna tepki olarak blogunda, "müşterilerimizden çoğu toplantılarda erkekler için not aldığımı düşünüyor... bazıları, konuştukları şeyle ilgili hiçbir fikrim olmadığını varsayarak, beni teknik tartışmalarla yorduğu için özür bile diliyor," diye yazdı.[29] Bu tip tutum ve varsayımların sadece hızla yorucu hale gelmeyip, kadının aidiyet duygusunu da ortadan kaldırdığını görmek zor olmasa gerek. Emily Pronin ve meslektaşlarının matematikte yetenekli ve kadınca özelliklerini dışa vurmaya yatkın kadınlarla ilgili bulgularını hatırlarsak, Athena raporu Bilim-Mühendislik-Teknoloji kariyerlerinde devam etmiş kadınlarda gerçekleşen psikolojik değişikliklerin sevimsiz bir özetini sunuyor. Kadınların kendilerini daha aşağı ve oraya ait olmadığını hissettirdiği bir ortamda kadın olma problemine en kolay çözüm olabildiğince kadınsılıktan uzaklaşmak. Araştırmacıların bildirdiğine göre, en yüzeysel seviyede makyaj, mücevher ve etekler –taşıyanın kadınsılığına dikkat çeken kadınsılık işaretleri– nadiren görünüyor. Kadınlar kadınsılık karşıtı tutumlar da takınıyor, diğer kadınları kadınsı olmakla suçluyor ve kadın odaklı programlara ve kadınların egemen olduğu işle ilgili herhangi bir araya gelmeye "diş biliyor." Bir kadın mühendis kadınların iş toplantılarından kaçınma politikasını açıklarken, "Tanımı gereği bu odada önemli hiçbir şey olmadı: Bu şirkette güç erkeklerin elinde." Erkek egemen bir Bilim-Mühendislik-Teknoloji şirketinde kadın olmanın korkunç, dayanılmaz uyumsuzluğu giderek nasıl daha fazla "kadın olmaktan rahatsız olduğu" hissini geliştirdiğini tarif eden bir kadın tarafından rapordaki alıntıda bütün çıplaklığıyla göz önüne seriliyor.[30]

Kadınların erkeklerin baskın olduğu mesleklerde başarılı olmada doğuştan yeteneklerinin eksik olduğuna dair argümanlar ikna edicilikten uzaklaştıkça, kadınların o kadar ilgili olmadığı argümanı büyüdü ve serpildi.[31] Fakat bu bölümde gördüğümüz üzere, ilgi dış etkiye karşı geçirmezliğe sahip değil, en azından bu araştırmanın büyük ölçüde yaptığı genç yetişkin örneklerinde olduğu üzere. Bir kariyer rotasının parıltısını bir cinsiyete uyarlamanın ne kadar kolay olduğu göz önünde. Bir Y kromozo-

munun sizin lehinize çalıştığı etkisini uyandıran birkaç söz ya da iç tasarımda bir düzenleme kariyer ilgi alanlarınızda şaşırtıcı biçimde ciddi değişikliklere yol açıyor. Laboratuvardaki basit, kısa bir manipülasyonun kariyer ilgi alanlarında ne etki yaratabileceğini görünce, insan hayat diye bilinen kaçınılmaz sosyal psikoloji laboratuarının, bu devin, kümülatif etkisine şaşırmadan edemiyor. Mesleklerdeki mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, cinsiyetçi reklamlar, kamuoyunca iyi bilinen üniversitelerinin başındakilerin görüşleri hep birlikte zihinlerimizle etkileşime giriyor ve onları şekillendiriyor, daha sonra gireceğimiz bütün o "beyin olgularından" bahsetmiyorum bile.

Ve sonra zihinleri bizimkiler gibi toplumsal cinsiyet hakkında örtük ya da açık tutumlarla zenginçe donatılmış insanlar var. Yarı yarıya değişmiş zihin ve davranışlarının yarattığı oyun sahasını düzleştirmek, kitabın bu kısmının son bir iki bölümünde göreceğimiz üzere, yarı yarıya değişmiş bir dünyanın hâlâ önemli bir parçası.

5. Bölüm

Camdan İşyeri

Patricia Fara, *Scientists Anonymous* (Anonim Bilim Adamları) adlı kitabında, 19. yüzyılın başında botanikçi Jeanne Baret ile matematikçi Sophie Germain'in araştırmalarını yürütmek için kendilerini erkek olarak tanıtmak zorunda kaldıklarından bahsediyor.[1] Baret'ın tersine bugünün kadın biyologları alan çalışmalarını yürütmek için erkek gibi davranmak zorunda değil. Günümüz kadın matematikçileri bir erkek kimliği altında çalışan Germain'in oyununa başvurmak zorunda da değil. Fakat bugün bile kanıtlar bir kadın için erkek kılığına girmenin akıllıca bir kariyer olduğunu gösteriyor. Kimliklerini bu şekilde dönüştürmüş insanlar –yani kadından erkeğe transseksüeller– işyerinde ciddi ciddi faydalı olmuş sonuçlardan bahsediyor. Ben Barres, Stanford Üniversitesi'nde nörobiyoloji profesörü ve bir kadından erkeğe transseksüel. *Nature*'daki bir makalesinde "cinsiyet değiştirdikten kısa süre sonra bir öğretim üyesinin, Ben Barres bugün muhteşem bir seminer verdi, çalışması kız kardeşininkinden çok daha iyi, dediğini," hatırlıyor.[2] Yakın zamanda kadından erkeğe transseksüellerle yapılmış bir mülakatta benzer hikâyeler ortaya çıkıyor. Houston's Rice Üniversitesi araştırma görevlisi Kirsten Schilt erkeklerle, kadından erkeğe geçiş sürecinden önce ki ve sonraki iş deneyimleri ile ilgili mülakat yaptı. Araştırmasının ortaya koyduğu üzere birçoğu daha çok saygı ve itibar görmüş. Savcı olan Thomas bir meslektaşının patronu Susan'ı işten attığı için övdüğünü çünkü onu yetersiz bulduğunu anlattı. Sonra eklemiş, "yeni adam" Thomas, "öyle hoş biri ki" – Thomas ve Susan'ın aynı kişiler olduğunun farkında değil elbette. Roger ise artık insanların kadın patronuna aracılık etmesini istedikleri ve sorularıyla önünde kuyruk oluşturdukları bir adam haline geldiğini görmüş. İşine orta öğre-

timden itibaren devam eden Paul yeni değerli fikirleri alınsın diye birden sürekli toplantılara çağrıldığını görmüş. Ve birçok mavi yaka işçi geçişten bu yana işin çok daha kolaylaştığını bildiriyor.[3]

Barres'ın haklı olarak belirttiği üzere, anekdotlar veri değildir. Fakat toplumsal cinsiyetin her iki yakasında da yaşamış insan deneyimlerinden gelen bu içgörü, eğer kişi erkekse yeteneklerinin işyerinde tanınmasının daha kolay olduğu gibi rahatsız edici bir olasılık sunuyor. Ampirik araştırma aynı sonuca işaret ediyor.

Birincisi, erkek niteliklerinin, yeteneklerinin ve başarılarının daha parlak olduğu ve kadına uygun olmayan iş tanımlarına daha iyi uyduğunu gösteren deneysel çalışmalar var – bunlar kadınınkine eş olsa da.[4] Mesela yakın zamanda yapılmış bir araştırmada yüz üniversite psikologundan Dr. Karen Miller ile Dr. Brian Miller'ın –bir akademik memuriyet takibi işi için uydurma başvuranlar– CVlerini değerlendirmeleri istenmiş. CVler isim hariç birbirine eşti. Fakat tuhaftır ki erkek Dr. Miller'ın bahtsız kadın Dr. Miller'a oranla (hen erkek hem kadın görüşülenler tarafından) daha iyi araştırma, eğitim ve hizmet deneyimine sahip olduğu düşünüldü. Genelde psikologların yaklaşık dörtte üçü Dr. Brian'ın işe alınabileceğini düşünürken, Dr. Karen'a duyulan güven ise yarının biraz altına düşüyordu.[5] Aynı araştırmacılar bordrolu profesör konumu için de başvurular gönderdi, yine baştaki kadın ve erkek isimleri dışında CVler birbirine eşti. Bu sefer başvuru o kadar güçlüydü ki değerlendirenlerin çoğu cinsiyetten bağımsız olarak bordronun hak edildiğini düşündü. Ancak Karen'ın başvurusuna destekte şu ikazlar anketin sayfa kenarlarını dört kat fazla doldurmuştu: "Bu ödül ve yayınları tek başına kazandığına dair kanıt görmem lazım." "İş görüşmemizde görmemiz lazım."[6]

Kâğıt üstünde insanlar denilen kişilerin (laboratuvarda değerlendirilen uydurma işe başvuranlar) iş başvuruları hakkında bir meta-analizde, genelde erkeklerin eril işler için aynı özelliklere sahip kadınlardan daha iyi derecelendirildiği bulundu (katılımcılar sekreterlik işi ya da ev ekonomisi öğretmenliği gibi kalıp yargısal kadın işlerine başvuran erkeklere karşı da önyargılıydı.)[7] Sekreterlik işi, öğretmenlik ve sağlık gibi "pembe gettolar" dışında iş arayan kadınların problemi ne? Bir olasılık kadınlara dair ortak kalıp yargı ile talepkar meslek rolleri arasındaki "uyuşmazlık." Bu alanda

önde gelen araştırmacılardan biri olan New York Üniversitesi'nden Madeline Heilman açıklıyor:

> Kadın toplumsal cinsiyet kalıp yargısının örgütsel hiyerarşide kadınları ilerlemeden alıkoymasını anlamada elzem olan, üst düzey yönetim ve yönetici seviyesindeki işlerin neredeyse her zaman cinsiyet tipinin "eril" olduğuna inanıldığını fark etmektir. Ayırt edici derecede erkek özelliği olan ve hem kadınların nasıl olduğu ile ilgili kalıp yargısal görüş hem de nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen kalıp yargı temelli normların tam tersi başarı yönelimli agresiflik ve duygusal bir sertlik gerektirdikleri düşünülür.[8]

Diğer bir deyişle, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının hem *betimsel* ("kadınlar yumuşaktır.") hem *kural koyucu* ("kadınlar yumuşak *olmalıdır*.") öğeleri, hırslı kadınlar için bir problem yaratıyor. Biz bir kez birilerini kadın ya da erkek olarak sınıflandırdıktan sonra, etkinleşmiş toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, ön yargı niyetimiz olmadan, algımızı renklendirebilir. İş için gereken nitelikler kalıp yargısal olarak erkek niteliklerini içerdiğinde, bu durum kadınların aleyhine işleyecektir (ve tam tersi). Monica Biernat ve Diane Kobrynowicz klasik bir araştırmada lisans öğrencilerine bir iş tanımı ve aday CV'si verdi.[9] İş tanımı her katılımcı için iş bağlığı dışında eşti: ya yönetici sekreteri ya yönetici personel şefi. (Sonuncusu elbette daha eril, daha yüksek statülü ve daha iyi ödenen bir iş havası vermek amacıyla konulmuştu). Her katılımcı aynı CV'yi de aldı, sadece bazıları CV'yi Kenneth Anderson ve kalanı Katherine Anderson adıyla değerlendirdi. Bu değerlendirmeler, kadın sekreterlere ve erkek personel şeflerine daha çok güvenildiğini, onların tercih edildiğini açığa çıkardı.[10]

Uyuşmama ön yargısı bilhassa annelere karşı kuvvetli işleyebilir. Sosyolog Shelley Correll ve meslektaşları, yeni kurulmuş bir iletişim şirketinin pazarlama bölümü için müdür aradığı gibi uydurma bir hikâye kullanarak, kâğıt üzerinde anne olmayanlarla anne olanları karşılaştırdı. İkinci grup yüzde on daha yetersiz, yüzde on beş kendini işine daha az veren ve 11.000 $ daha az maaş hak eden olarak değerlendirildiğini buldu. Dahası yüzde seksen dört anne olmayan işe alınmak için önerilirken, sadece yüzde kırk yedi annenin işe alınması önerildi.[11] İnsan, küçük kâğıt

üstü çocukların kariyer fedakârlığına değmesini ümit ediyor. Correll ve meslektaşları, takip olarak basında reklamı yapılan gerçek pazarlama ve işletme işleri için toplamda 1.276 uydurma CV ve açıklayıcı mektup gönderdi. Her işverene iki eşit nitelikli başvurandan iki başvuru gönderildi. Her ikisi de aynı cinsiyettendi (bazen her ikisi de erkek, bazen her ikisi de kadın) fakat sadece bir tanesi ebeveyn olarak teşhis ediliyordu. (Araştırmalar hangi başvuranın ebeveyn olacağını dengeliyordu.) Sonra araştırmacılar oturup potansiyel işverenlerin kimi en çok çağıracağını görmek üzere beklemeye başladı. Ebeveynlik hiçbir erkeğin aleyhine işlemezken, yoğun "annelik cezası"na* dair kanıt vardı. Anneler eşdeğer nitelikteki çocuksuz adaylara oranla yüzde elli daha az çağrı aldı. Süren araştırma bu günlerde esasen ayrımcılığa uğrayanların anneler olup olmadığını araştırıyor.[12]

Kalıp yargılar diğerleri ile ilgili algımızı bozsa da, kadın bir adayın liderlik rollerinde gereken güven, bağımsızlık ve hırsa sahip olduğu ile ilgili kanıta karşı bizi kör edecek kadar güçlü değildirler. Ancak kadın aday artık toplumsal cinsiyet kalıp yargısının kural koyucu kısmıyla yüz yüzedir:

> Ruhsal lütuflarla süslenmiş ve kendini cinsiyetine has görevlere adamış hoş bir kadının önünde daha saygıyla eğilmemizi sağlayan başka bir insan mükemmeliyeti formu yoktur ve doğasını unutmuş, erkeklerin oy hakkı ve insan hakları için sesini yükselten bir kadına duyduğumuz nefretten daha derin bir nefretle sırtımızı döndüğümüz bir insan karakteri deformasyonu yoktur.[13]

Matematik profesörü, hukukçu ve siyaset yazarı A. T. Bledsoe yukarıdaki sözleri 1856'da söylemiş olsa da, güç gerektiren konumlardaki kadınlara karşı hâlâ süren bir rahatsızlık var – hem bilinçli hem örtük.[14] Kadınlar becerilerinde gereken güveni gösterdiklerinde ve güçle ilişkileri rahat olduğunda, "yetkin fakat soğuk" olarak görülme riskini alıyorlar. Sürtük, buz kraliçesi, demir bakire, kodumu oturtan, kelle uçuran, ejderha kadın... eş anlamlıların yüksek sayısı dikkat çekici. Kabaca söylemek gerekirse, kadının kendi başına yükselmesini ve gücünü görmeyi sevmiyo-

* Sosyologların araştırmalarda bulduğu çalışan anne ile çocuğu olmayan çalışan kadınların aldığı ücret arasındaki uçuruma işaret etmek için türettikleri terim.

ruz. Eyleme yönelik davranan kadınlar deneysel çalışmalarda geriye düşme deneyimi yaşıyor: Toplumsal becerileri daha az derecelendiriliyor ve benzer şekilde davranan erkeklere oranla insan becerileri ve yetkinlik gerektiren işlerde daha az işe alınabilir olarak nitelendiriliyorlar. Ve yine de kadınlar güven, hırs ve rekabetçilik göstermezlerse, değerlendirmeyi yapanlar toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını boşlukları doldurmak için kullanabiliyor ve onun bu önemli özelliklere sahip olmadığını varsayabiliyor. Yani yetkin ama soğuk olmanın alternatifinin "hoş ama yetersiz" olduğu düşünülüyor.[15] Bu durum izlenim idaresinin ip cambazlığında liderlik rolü peşinde olan kadınları iki arada bir derede kalmak zorunda bırakıyor.[16] Cumhuriyetçi Ulusal Komite Başkanı Şubat 2006'da Hillary Clinton'ın başkan seçilmek için fazla öfkeli olduğunu iddia etti. Maureen Dowd'un *New York Times*'da yazdığı üzere "kumar Hillary'ye ket vuruyor: Eğer Başkan Bush'a karşı ciddi ve öfkeli biçimde konuşmazsa, korkak ve küçük kız gibi. Eğer konuşursa, cadı ve hırçın." Kadın liderler için bu aşağı tükürsem sakal yukarı tükürsen bıyık durumunu inceleyen ampirik bir çalışmada Victoria Brescoll ve Eric Uhlmann öfkeyi ifade etmenin genelde erkeklerin statüsünü ve yetkinliğini artırdığını ama kadınlara nasıl algılandıkları konusunda pahalıya patlayabileceğini buldu.[17]

Bu arada annelik zaten hassas olan bir dengeyi daha da germe işlevi görüyor. Öğrenciler, çocuğu olmayan uzman bir kadını sıcaktan ziyade yetkin olarak derecelendirdi ama eşdeğer çalışan bir anneyi yetkinden ziyade sıcak olarak değerlendirdi. Yani çalışan annenin daha az değerli, yükselme ihtimali daha az ve eğitilmeye o kadar değmeyen diye görülmesi belki o kadar da şaşırtıcı değil.[18] Çalışan annelerin bu şekilde cezalandırılmasının, evinden çalışan çocuksuz kadın ve erkekler ya da babalar sorun değilken, "anneler evde çalışıyor" iddiasıyla gerekçelendirilmesi şüphe uyandırıyor.

Rutgers Üniversitesi psikologu Laurie Rudman ve meslektaşları yakın zamanda insanların bilhassa agresif, hükmeden ve korkutan statü yükseltme davranışlarına kadın profesyonellerde itiraz ettiğini buldu. Mesela bir araştırmada öğrenciler, İngilizce profesörlüğüne terfi için yapılan akademik bir başvuruya yollanacak bir tavsiye mektubunu okuyor.[19] Uydurma adayın özellikleri çok iyi, uluslararası üne sahip ve son derece zeki

bir yazar ve edebiyat eleştirmeni. Bu bilgiye başvuranın edebiyat eleştiri tarzının mutedil ya da acımasız olduğu ekleniyor. Ve tahmin edeceğiniz üzere mektubun bir versiyonunda başvuran kadın (Dr. Emily Mullen), diğerinde erkek (Edward). Emily ile Edward'ın mutedil versiyonları eşit ölçüde seviliyor ve eşit ölçüde işe alınabilir diye değerlendiriliyor. Ancak Edward'ın acımasız versiyonu kendi dişi versiyonuna oranla çok daha sevildi ve işe alınabilir bulundu. Acımasız Emily, sevilmediği için daha az işe alınabilir bulundu ve ona denk Edward'dan daha korkutucu, hükmedici ve acımasız bulunduğu için sevilmedi.

Bir laboratuvar deneyindeki öğrenci katılımcılar elbette adayların mütevazı fikirlerinin kişinin kariyeri üzerinde etkisi olmadığını biliyor. Bir işe alma komitesi tarafından değerlendirilirken "onu sevmedim." itirafında bulunmak zorunda olmayacaklarını da biliyorlar. Fakat diğer laboratuvar deneyleri, bir erkeğin görünürde meşru derecede erkeksiliği sayesinde erkeksi bir işe daha uygun olduğu yönünde değerlendirildiğini gösteriyor. Mesela bir inşaat şirketine yönetici konumu için insan alacaksanız, neyin daha önemli olduğunu düşünürsünüz, deneyim mi eğitim mi? Michael Norton ve meslektaşları, en kuvvetli iki adaydan birinin eğitimle ilgili daha iyi niteliklere fakat daha az endüstri deneyimine sahip olduğunu uydurdu. Diğerinin ise buna göre deneyimi vardı fakat eğitim alt yapısı etkileyicilikten daha uzaktı. Katılımcının cinsiyetinden bahsedilmediğinde (çoğu insan muhtemelen her iki başvuranın da erkek olduğunu düşünüyordu), erkek lisans öğrencilerinin yüzde yetmiş altısı daha iyi endüstri deneyimi olana oranla daha iyi eğitim görmüş adayı kuvvetle tercih etti. Benzer şekilde, katılımcıların dörtte üçü daha iyi endüstri deneyimi olan *kadın* adaya oranla daha iyi eğitimi olan *erkek* adayı tercih etti. Öyleyse, daha iyi eğitimli kadın aday adil ve eşit bir dünyada daha az eğitimli, yüksek deneyimli erkek rakibiyle aynı avantaja sahip olacaktır. Fakat böyle olmadı. Sadece yüzde kırk üç onu seçti. Fakat biliyorsunuz ki bu önyargı değil ya da en azından bilinçli türden değil. Katılımcılardan, adayları derecelendirdikten sonra, neden bu seçimi yaptıklarını ve seçimlerindeki en önemli faktörün ne olduğunu yazmaları istendi. Eğer kadından ziyade erkek adayda daha yüksek derecede eğitim varsa, eğitim çok daha önemli bir faktör olarak görülüyordu. Fakat toplumsal cinsiyet değerlendirmeleri

etkilemiş olsa da, neredeyse hiçbir katılımcı bunu karar alma faktörü olarak saymadı.[20]

Yale Üniversitesi'nin yürüttüğü benzer bir araştırmada lisans öğrencisi katılımcılara meslek statükosunu korumak için benzer tip bir muhakeme yürütme fırsatı sunuldu. Öğrenciler, iki başvurandan birini (Michael ya da Michelle) komiserlik pozisyonu için değerlendirdi. Bir başvuran alaylı, yüksek risk alan, diğer çalışanlar arasında sevilen biriydi fakat eğitim düzeyi düşüktü. Eğitimli başvuran, tam tersine, iyi okullarda okumuş, medya uzmanı, ailesine bağlı biriydi fakat sokak deneyimi pek yoktu ve diğer çalışanlarla o kadar iyi geçinemiyordu. Lisans katılımcıları işe başvuranları çeşitli alaylı ve eğitimli kriterlerine göre değerlendirdi ve sonra her kriterin komiserin başarısındaki rolünü derecelendirdi. Michael'ı derecelendiren katılımcılar bu nitelikleri o taşıdığı sürece eğitimli, medya uzmanı, aile babası olmanın önemini vurguladı ama bu özelliklere sahip olmadığında onları önemsiz gördü. Michelle için kriterlerde böyle yardımcı bir değişiklik gerçekleşmedi. Sonuç olarak, alaylı ya da eğitimli olsun, toplumsal dünyanın talepleri Michael'ın başarılı bir komiser olmak için gerekenin daha fazlasına sahip olmasını temin edecek biçimde şekillendi. Yazarların belirttiği üzere, katılımcılar "aslında kişi için doğru iş kriterlerini seçerken, iş için doğru kişiyi seçtiklerini düşünmüş olabilir."[21] Kendi nesnelliğine en çok güvenen insanların en çok ayrımcılığı yapanlar olması ironik. Kendi hakkında verilen raporlarla desteklenmiş cinsiyetçi tutumlar işe alma önyargılarını şart koşmasa da, kendi hakkında verilen raporların karar almada nesnelliği bunu şart koştu.

İşte bu kasıtsız cinsiyet ayrımcılığıdır. Adaletsizce adayları kalıp yargılara oturtmaktan ziyade –mesela Michael'ın Michelle'den daha sağlam olduğunu varsaymak– değerlendirme yapanlar bunun yerine "işi iyi yapmak için 'gereken' kavramlarını işe almak istedikleri kişinin kendine has özelliklerine uyacak şeklide tanımladı."[22] Laurie Rudman ve meslektaşları, yakın zamanda, bu "değişme kriterlerinin" faal kadınların yenilgi deneyimlemesine uygulanabileceğini gösterdi. Öğrenci katılımcılar, bir bilgisayar laboratuvarı müdürlüğü pozisyonu için başvuranın, kadın ya da erkek, ya agresif ya da müşfik bir yönetici tarzına sahip olduğu mülakat kaydı seyretti. Mesela agresif müdürler, "Söz konusu bile değil, patron

olmak istiyorum... sorumlu olmak istiyorum – kararları alan kişi olmak istiyorum." Diğer çalışmalarda görüldüğü üzere erkek agresif müdür, kadın versiyonuna oranla, hem toplumsal açıdan daha yetenekli ve daha işe alınabilir olarak derecelendirildi. Fakat işe almadaki bu ayrımcılık akıllıca yapıldı. Katılımcılar değerlendirmelerinde yetkinliğe sosyal becerilerden daha çok ağırlık verdi – bir istisnayla. Sadece kadın agresif müdürler için sosyal beceri skoru yetkinlik derecelerinden daha önemliydi. Araştırmacıların işaret ettiği üzere, bu strateji agresif kadınlara çifte dezavantaj sağladı. Sadece yüksek yetkinlikleri yok sayılmakla kalmadı, sosyal becerileri de vurgulandı ki hatırlayacağınız üzere, adaletsizce düşük derecelendirildi.[23]

Gerçek istihdam bağlamları ile ilgili çalışmaların hepsi olmasa da çoğu geleneksel eril pozisyonlar için kadınlara nazaran erkeklerin tercih edildiğini buluyor – ama bu tip araştırmalardan gelen hem olumlu hem olumsuz bulguları yorumlamak zor. Kontrol altındaki deney laboratuvarı işinin güzelliği, mutlak kesinlikle cinsiyet ayrımcılığına işaret edebilmeniz. Karen, Katherine, Michelle ve Emily, Brian, Kenneth, Michael ve Edward'a eş olunca ayrımcı muameleyi gerekçelendirmeye pek yer kalmıyor. Ancak bu tip deneysel çalışmanın kısıtlaması, genelde kâğıt üstündeki insanları değerlendiren üniversite öğrencilerini kapsamasıdır. Gerçek işler için gerçek insanlarla mülakat yapan gerçek işverenler doğru kişiyi bulmada kesinlikle daha motive (daha nitelikli olduğu gibi) ve en azından bazen kendi kararlarından daha sorumlu olacaktır. Bu durum, daha iyi ve daha adil bir karar alma lehine işlemeli. Fakat kişi mezuniyetiyle daha yeni, daha nesnel bir zihin edinmiyor. Bugünün öğrencileri yarının işverenleri ve gerçek dünyada karar almanın daha kirli dünyasında işe alma kriterlerinin değişmesi, özellikle niteliklerin ve deneyimin daha kişiye has olduğu ve adaylar arası karşılaştırma yapmayı zorlaştırdığı kariyer merdivenini yükseltmek için bol bol işe alma kriteri kapsamı var. California-Irvine Üniversitesi matematik profesörü Alice Silverberg'ün "erkeğe uygulandığını hiç görmemişken kadını seçmemeyi gerekçelendirmek için çeşit çeşit bahaneyle karşılaşması" ilginç – buradaki araştırmayla olduğu gibi tutarlı.[24]

Ailevi kalıp yargı kural koyucuları elbette kadınlara bir kez işe alındılar mı dezavantaj sağlamaya devam edebilir. Aynı konumdaki erkeklerin tersine kadın liderler, yetersiz ama hoş ile yetkin ama soğuk görünme arasındaki hassas çizgide yürümeye devam edebilir. Deneysel araştırmalar, erkeklerin aksine kadınlar daha çok alttan alacak şekilde müzakereye oturduklarında, onlardan hazzedilmediğini gösteriyor. Korkutma taktiği denediklerinde, onlardan hazzedilmiyor. Bir erkek mesleğinde başarılı olduklarında, onlardan hazzedilmiyor. Erkekler için seçeneğe bağlı olan fedakârlık eylemlerini icra etmeyi başaramadıklarında, onlardan hazzedilmiyor. Ödevlerinin gerektirdiğinin *ötesinde* bir şey yaptıklarında, erkeklerin aksine, bunun için daha çok takdir toplamıyorlar. Eleştirdiklerinde, kınanıyorlar. Sadece bir fikirlerini söyleseler bile, insanların hoşuna gitmiyor.[25] Dikkatli okur belli bir örüntünün ortaya çıktığını görecektir. *Erkeğin* statüsünü artıran davranış *kadının* daha az sevilmesine yol açıyor. Bu durumun iş yerinde öne geçmeyi kadın için daha zorlayıcı hale getirdiğini görmek zor olmasa gerek. Bu algılanan hazzedilmezlik beraberinde sık sık ekonomik ve terfie dayalı cezaları da getiriyor. Ve tüm meslekler asil biçimde bir popülerlik yarışması olarak tarif edilmese de, insan doğası gereği sevdiği biriyle çalışmak ya da etrafında olmak ister. Heilman'ın işaret ettiği üzere:

> Yüksek yönetimden bazen halk tabiriyle "kulüp" diye bahsedilir. Bu tip kulüplerin üyeleri liyakatsiz ya da hazzedilmeyen gibi görünenlerin girişini engellemeye yatkındır. Basitçe söylemek gerekirse, eğer bir kadın erkek bir meslektaşı kadar yetkin görülüyor ama kişilerarası cazip ve üst yönetim ekibinin bir üyesi olmaya daha az yatkın bulunuyorsa, ödül ve ilerleme anlamında onun aleyhine sonuçlar olması muhtemeldir.[26]

Tüm bunlar gündelik seviyede kadın liderlerin, bu iddiada bulunmadan, ekiplerini yönetme, onlara komut verme ve onları kontrol etme gibi yorucu bir çift yük yüklenebilecekleri anlamına geliyor. Yaklaşık 2.500 iş yeri etkileşimini kaydeden ve analiz eden Janet Holmes'un çalışmasını tartışan Deborah Cameron, uluslararası bir şirkette ekip lideri olan Clara'nın tipik eril liderlik tarzına başvurduğunu gösteriyor. Sağlam, ani ve doğrudan. Yani ekip onun verdiği emirlerle başa çıkmak için ondan Kraliçe Clara diye bahsettikleri cıvık bir şaka türetmiş. Mesela Clara "koca

bir hayır" dediğinde ekip üyelerinden biri bir "kraliçelere şayan bir hayır" diye cevap veriyormuş. Cameron'ın ortaya koyduğu üzere:

> Clara'nın pozisyonunda benzer şekilde davranan bir erkek aynı ödünleri verebilir mi? Astları tarafından "kral" diye dalga geçilebilir mi ve hareketlerine "krallara şayan" denilebilir mi? Esprili "Kraliçe Clara" kişiliği Clara'nın yönetim tarzını kabul edilebilir kılmak için gerekiyor çünkü kendisi erkek değil. Otoritesini Clara gibi çekinmeden uygulayan bir kadın hâlâ birçok insanı rahatsız ediyor ve kendilerini tehdit altında hissetmelerini sağlıyor.[27]

İzlenim idaresinin cambaz ipinin sonunda, başarıyla geçilse de, camdan bir kayalık var. Michelle Ryan ve meslektaşları, İngiltere'deki en tepedeki yüz şirketin hisse fiyatı performansına, erkek ve kadın yönetim kurulu üyelerinin atanmasından önce ve sonra baktığında tuhaf bir örüntü fark ediyor. Yönetim kuruluna bir erkek atanmadan önceki aylarda şirket performansı görece istikrarlı. Fakat tutarlı biçimde düşük performansın olduğu bir dönemden sonra kadın atama eğilimi var. Diğer bir deyişle, kadınlar "yüksek başarısızlık riskiyle bağlantılı ve bu yüzden daha tehlikeli ve istikrarsız" pozisyonlara atanıyordu.[28] Ryan ve meslektaşlarının takip çalışmalarında gerçek şirketlerden gelen bu veriler destekleniyor. İnsanlar düşen hisse fiyatlarına sahip bir şirkete kimi finans müdürü, başarısızlığa mahkûm bir vaka için kimi baş avukat, başarısız bir müzik festivaline ya da kazanılamayacak bir siyaset koltuğuna kimi genç temsilci seçiyor? Öğrenciler ve kıdemli iş liderleri bu riskli ya da tek kelimeyle çıkmaz sokak pozisyonlara kadınları seçiyor.[29]

Erkekler her zaman kazanan değil, uyuşma eksikliği fenomeni onlara karşı da işleyebilir. Mesela, insanlar kadın araştırmaları profesörlüğü pozisyonu için adayları değerlendirirken, kriterler (aktivist ya da akademik) kadınların daha iyi aday olacağı yönünde değişmişti.[30] Fakat erkekler o kadar prestijli olmayan kadın mesleklerini seçtiğinde, genelde alan içerisinde daha iyi ödeme yapılan bir pozisyona giden kırmızı halı önlerine seriliyor. Sosyolog Christine Williams, erkeklerin (şu an) geleneksel olarak kadınlara atfedilen hemşirelik, kütüphanecilik ve öğretmenlik gibi mesleklerde "yükselmek için görünmez baskılarla yüzleştiği, yerinde kalabilmek için yürüyen bir merdivendeymiş gibi çalışmaları gerektiği" keş-

fini temsil etmesi için "camdan hareketli merdiven" terimini buldu.[31] Bu metafor bağlamında konuşmak gerekirse, yakın zamanda yapılan bir araştırma sadece beyaz erkeklerin camdan yürüyen merdiven kullanabildiğini gösteriyor.[32] Mülakat yaptığı çoğu erkek, işe alınmada erkeklerin tercih edildiğini iddia etti ve daha eril özelliklere doğru "yukarı itildiklerini", daha iyi ödeme yapılan, daha yüksek pozisyonlara geldiklerini bildirdiler. Bazen erkekler için tercih ettikleri daha kadınsı rollerde kalmak ciddi mücadele gerektiriyordu. Çevrelerindekilerin başka yerde olmaları gerektiği ile ilgili varsayımları o kadar güçlüydü ki. Bir bakıma kadınsı meslekler için fazla yetkin algılanarak, sözde daha meşru, prestijli konumlara itiliyorlardı.

Kadınların başarılarını aşağı gören ve kişilerarası davranış için zor standartlar koyan bilinçsiz cinsiyet ayrımı, araştırma üstüne araştırmada kadınların tutarlı ve güvenilir biçimde işlerini erkeklerinkinden daha zor derecelendirmelerini belki de açıklıyor. Hem Amerika Birleşik Devletleri hem İngiltere'den büyük veri kümeleri kullanan sosyolog Elizabeth Gorman ve Julie Kmec, "kadın ve erkekler aile ve ev sorumlulukları ve bireysel nitelikler gibi kapsamlı iş karakteristikleri değerlerinde eşleştirildiklerinde kadınların işlerinde, erkeklerin göstermek zorunda olduğu çabadan daha fazla çaba sarf ettiklerini bildirdiklerini" buldu.[33] (Eski bir yatırım bankacısının *The Observer*'da yaptığı yoruma göre, "Daha çok çalışmak ve herkesten daha iyi olmak zorunda olduğumuzu biliyorduk. İşlem odası boşalıyordu ve saat 19:00 ya da 20:00'den sonra geriye sadece kadınlar kalıyordu. 'Vajina vergisi' işimizi yapıyoruz diye şakalaşıyorduk.")[34] Bilinçsiz önyargı kadınlara aynı iş için neden daha az ödeme yapıldığını da kısmen açıklayabilir. Kapsamlı bir literatür tanıtımı, "Kadınlar erkeklerden daha az kazanıyor ve regresyonlar piyasa karakteristiklerini, çalışma koşullarını, bireysel karakteristikleri, çocukları, ev işi zamanını ve gözlemlenen verimliliği ne kadar kontrol ederse etsin, açıklanamaz bir toplumsal cinsiyet ödeme uçurumu herkes için, özellikle en deneyimsiz çalışanlar için baki kalıyor," sonucuna vardı.[35] Bir erkeğin işinin kadınınkinden daha değerli olduğuna dair örtük düşüncenin küçük yaşta öğreniliyormuş gibi görünmesi ilginçtir. On bir ila on iki yaş arasındaki çocuklara bilindik ol-

mayan işler yapan kadın ve erkekler gösterildiğinde, daha zor, daha iyi ödeme yapılan ve daha önemli işleri erkekler tarafından yapılıyor diye değerlendirdi.[36]

Öyle bir niyetimiz olmadığında yine de önyargılı olabiliriz. O kadar çok insan kadınların daha yüksek, daha zor değişme standartlarına göre yargılanması gerektiğini, erkeklerde kabul gören davranışlar için yaptırım uygulanması gerektiğini ve aynı iş için daha az para almalarının adil olduğunu düşünmeyecektir. Fakat birini erkek ya da kadın diye sınıflandırdığımızda, toplumsal cinsiyet çağrışımları kaçınılmaz biçimde otomatik olarak faaliyete geçiyor ve onları kültürel inanç ve norm filtresinden geçirip algılıyoruz. Bu arka plana atılmış cinsiyetçilik – bilinçsiz ve kasıtsız. Sosyal psikologlar ve avukatlar bu kadınları (beyaz olmayanları da) işyerinde dezavantajlı durumda bırakan yeni, gizli ve kasıtsız cinsiyetçilik biçimiyle çok ilgilenmeye başladı. Bu yeni, dolaylı ayrımcılık biçiminin önemli olduğuna ve kadınları belki de özellikle anneleri geriye çektiğine pek şüphe yok. Tanımak çok güç (gerçek iş yerinde kontrol grupları yok) ve bu yüzden onunla mücadele etmek de. Fakat bir sonraki bölümün göstereceği üzere bu yeni daha kibar ayrımcılık biçimi eski, kasıtlı türünün yerini almadı. Bu günlerde ikisi birlikte çalışabiliyor.

6. Bölüm

Dışlama XX ve Dışlama XXX

> Bırakın da kadınlar bir ya da iki kuşaklığına seferlerini sürdürsün; bırakın erkekler kadınlarla "ekonomik bağımsızlık" mücadelelerinde ve dünyadan ekmek parası koparma denilen zor savaşta rakip olarak karşı karşıya gelsin; bırakın erkekler kadınlarla acımasız siyasi hayatta karşılaşsın. Kadınların oy hakkını militanca savunanların düzen karştıı çığlıkları sürüyor ve daha kötüye gidiyor ama her şeyden önce kadınlara daha büyük cinsel özgürlük feminist programı sürdürülsün de eşlik ve ev ortadan kalksın. Bunun üzerine kadınlar centilmenlerin şövalye ve silahşörlüklerinin ortadan kalktığını görecektir ve onun yerine kadınları seçtiği yere yerleştiren kaba erkek gücü yükselecektir.
>
> –William T. Sedgwick, MIT'de biyoloji ve kamu sağlığı profesörü (1914)[1]

Birçok çağdaşının aksine (göreceğimiz üzere, oy hakkının yol açtığı delilik ve eğitim fazlası yüzünden bayatlamış yumurtalıklar gibi karamsar öngörülerde bulundular) Sedgwick bir iz üstündeydi. Bu tehdit edici pasaj, kadınlara havuç ve sopa arasında bir seçim hakkı bırakıyor ya da sosyal psikolog Peter Glick ve Susan Fiske'nin sırasıyla hayırsever ve düşmanca cinsiyetçilik dediği şeyi. Kadınlar geleneksel bakım rollerine sadık kaldığı sürece, onlarsız hiçbir erkeğin tam olamayacağı "mükemmel" kadın kalıp yargısı içerisine –bakan, besleyen, destekleyici ve erkeklerin şövalyeliklerinin muhtaç alıcıları– sokulabilir. Fakat geleneksel olmayan yüksek statü ve yüksek güç rollerinin peşinde olan kadın, "kadına bir güç mücadelesinde düşmanı gözüyle bakan" düşmanca cinsiyetçiliği tetikleme riski taşır.[2] Kadınlara karşı işyerinde düşmanca ayrımcılık kasıtlı ve bilinçli bir

biçimde yapılır. "Ayırma, dışlama, aşağılayıcı yorumlar, taciz ve saldırı" içerebilir.[3] Hâlâ bizimle birlikte.

Profesör Sedgwick'in bu tip düşmanlıkların bir yüzyıl sonra halen kadınlara yöneltildiğini muhtemelen öngörmediği söylenebilir. Bunun sebebi, erkeklerin kendilerine ayırdıkları işleri kadınların paylaşmak istemesi fikrine yeterince insanın alışmasının vaktinin gelmesi değil gibi görünüyor. Sebep, daha ziyade, erkeklerin kısa zamanda bütün feminist girişime bir dur diyip "ve kadınları evlerine geri itip: 'Ait olduğunuz yer burası. Şimdi orada oturun,' diyeceğini" öngörmesiydi.[4]

Açık açık takınılmış bu tutumun geçmişten bir kalıntı olduğunu düşünebiliriz ama yasa bilimci Michael Selmi tam da bu görüşe doğru "süren bir önyargı"nın –kadınların yetiştiren, erkeklerin ekmek kazanan olduğu görüşü– işyeri ayrımcılığında tezahür edebileceğini iddia ediyor. "Ayrımcılık algılarımızın kendi gerçekliğinden daha çok değişebileceğini, kasıtlı ve açık ayrımcılığın kadınlara işyerinde eşitlikte ciddi bir engel teşkil etmeye devam ettiğini düşünmek için kesinlikle kuvvetli bir sebebin olduğunu" öne sürüyor.[5] Bu sonucunu, istihdam ayrımcılık davalarıyla, özellikle güvenlik ve market endüstrilerinde, ilgili bir grup davası görüşmesine dayandırıyor (hepimizin bildiği üzere adaletin tekeri yavaş döner). Selmi, bu davalardaki ortak temanın (hepsi sonuçlandı) kadınların daha büyük terfi fırsatları olan ve daha iyi ödeme yapılan pozisyonlardan dışlanması olduğunu ve bu ayrımcı kararların kadın çalışanların iş tercihleri ile ilgili test edilmemiş, kalıp yargısal varsayımlara dayandığını iddia ediyor. Kadınlar bu tip çıkmaz sokak işleri tercih ediyor çünkü bu işler ailelerine verdikleri taahhütlere daha iyi uyuyor; şirketler onlara karşı dava açmış kadın çalışanlarını mutlu ederken savunmalarında istisnasız bunu iddia etmişlerdi.

Fakat Selmi'nin işaret ettiği üzere, şirketlerin durumun böyle olduğunu göstermek için kanıtları yok. Hatta güvenlik endüstrisinde çalışan agresif, hırslı kadınlar özellikle "geride yatan kalıp yargılara ciddi bir karşı denge sağlamış olmalı."[6] En yüksek kademedekiler kadınları daha iyi roller için o kadar nitelikli görmemede bilinçsiz değildi. Kadınlara kendi adına erkeklere daha cömertçe bahşedilen bu işler için (ironiktir ki muhtemelen daha esnek) karar verme şansı tanımadan, bilinçli biçimde karar veriyor-

lardı. Selmi'nin belirttiği üzere, diğer endüstrilerdeki birçok büyük perakendeci benzer suçlamalarla karşılaşıyor.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının ötesinde türdeş sevgisi ("teneere yuvarlanmış kapağını bulmuş" deyiminin yansıttığı psikolojik bir eğilim) çoğu zaman azınlık işçiler için engel oluşturabiliyor. Mevcut ve eski Wall Street profesyonelleriyle yapılan, yakın zamanda yayımlanmış bir mülakat çalışması, esas olarak beyaz erkeklerden meydana gelen müşteri organizasyonlarının başka beyaz erkeklerle çalışmayı tercih edeceğini sorgusuz sualsiz kabul ettiklerini açığa çıkarmış. Bu durum, kadın ve beyaz olmayan profesyonellerin güvenlik endüstrisinde en kârlı işlerden dışlanacağı ve onun yerine "müşteri irtibatı olmayan işlere daha az gelir getiren müşteri irtibatına dayalı işlerde yoğunlaşacağı" anlamına geliyor.[7] Toplumsal dışlama diğer geleneksel olarak erkeklere ait alanlarda çalışan kadınları da geride tutabilir. Daha önce bahsedilen Athena Factor raporu, şirket Bilim ve Mühendislik işlerinde kadınların içeridekilerin bildiği, almaları gereken enformasyon tipinden uzakta tutulduğunu buldu. Teknoloji endüstrisindeki başat oyunculardan Silikon Vadisi'nin bir katılımcısı kendine bir erkek takma ismi veriyor ve "Finn" isimli e-postaların "Josephine"e yollananlardan tamamen farklı olduğunu keşfediyor. Gizli bilgi Finn'e, "adi haber" Josephine'e gidiyordu. Rapor yazarları, "alfa erkek teknoloji uzmanlarını" da küstah bir erkek üstünlüğü hissine sahip ve zayıf sosyal becerileri olmakla eşleştiriyordu. "Bir odak grubu katılımcısı yakın zamanda yaşadığı rahatsızlık verici bir deneyimi anlattı. Erkek bir meslektaşı sadece onun kadın olduğu bir gruba doğru yürümüş. Adam her erkeğin elini sıkmış fakat onunla temastan kaçınmış. 'Benimle selamlaşmayı değerlendirme konusunda kaygı yaşadığını anlayabiliyordum,' dedi. 'Ama önemli olduğumu da düşünmemişti. Sonunda benimle uğraşmamayı seçti.'"[8] Bu anekdot kadınlara büyük saygısızlığı hoş gören bir işyeri çevresi gösteriyor. Zekâsı tam çalışan hiçbir birey, sosyal becerileri ne kadar düşük olursa olsun, tek kişi dışında herkesin elinin birer birer sıkılmasının kaba olduğu toplumsal kuralını öğrenmezlik edemez. Avustralya'daki az sayıdaki kadın ortopedistlerden Kerin Fielding'in hatırladığı bir cerrah davranışı da bir o kadar kabaydı. Eğitimi sırasında, onunla çalışmayı reddeden bir cerraha karşı da dâhil olmak üzere, "birçok savaş" verdiğini ha-

tırlıyor. Fielding seneler sonra aynı adama rastladığında lütufkâr havalarda çok hastası olup olmadığını sormuş ve aşağılar biçimde eklemiş. "Sanırım sadece manikür, pedikür."[9]

Ne yazık ki kadınların dışlanma problemleri ofislerinden çıkınca bitmiyor. Birçok endüstride durumun daha kötüye gitmesi üzüntü verici. İlk bakışta bir golf sahası ve yerel kucak dansı gezisinin birbiriyle pek alakası yokmuş gibi görünebilir. Her ikisi de boş zaman faaliyetidir ama birisi muhafazakâr ve gelenekseldir, hatta Argyle marka çorap giyilmesini bile gerektirebilir. Diğeri ise çıplak kadınların bir erkeğin pantolonunun fermuar bölgesine doğru jenital bölgelerini açmasıyla ilgilidir. Ancak ortak noktaları kadınları önemli müşteri ağı fırsatlarından dışlamak için bol bol kapsam sağlayan bir ortam olmasıdır.

İşletmeden işletmeye ticaret satışlarında, müşteriyle ofis dışı sosyalleşme yoluyla iyi bir kişisel ilişki geliştirmek işin, hayati kısmıdır. Müşteri eğlendirmeye giden daha popüler yollardan ikisi ne yazık ki –golf sahası ve striptiz kulüpleri– kadınları ağ kurma eyleminden uzak tutmak için bol bol fırsat sağlıyor. Birçok golf sahası kadınların erkeklerle aynı zamanda –ya da herhangi zamanda– golf oynamasında doğal olmayan ve saçma bir şey olduğu ilkesi etrafında işletiliyor. Kadınlar ve erkekler birlikte oynasa bile, her iki cinsiyeti birbirinden ayrı tutmak için farklı başlama alanları kullanılıyor. Kadın satış görevlilerinin deneyimleri üzerine çalışan sosyolog Lauric Morgan ve Karin Martin, "Birçok kadın erkeklerin sahada bıraktıklarından farklı başlama alanları kullandıklarını ya da kadınlardan farklı golf arabaları kullanmalarını istediklerini anlatıyor... Özünde onlarla oynarken bile kadınları dışlamanın bir yolu olarak farklı başlangıçlar kullandılar," diye bildiriyor.[10]

Morgan ve Martin'in bulduğuna göre, profesyonel satış görevlisi kadınlar için "ciddi zorluklar" yaratan bir diğer popüler eğlence striptiz kulüpleri. Erkek meslektaş ve müşterilerin böyle eğlence yerlerinde, kadınların dikizlenecek bedenden ibaret olmadığını hatırlatarak eğlencelerini bozacak ofisten kadınların bulunmasını istememeleri belki de şaşırtıcı değil. Satış görevlisi kadınlara," durmadan gelmemeleri, davetli olmadıkları söyleniyor, hatta erkekler striptiz kulüplerine girerken kadınlar kandırılabiliyor bile." Fakat bu kadınlar kararlı. Orada bulunmanın onlar

açısından çoğu zaman tuhaf olduğunu bilseler de ("farklı ve oraya ait olmadıklarını hissediyorlar, utanıyorlar") gittiler. Önemli müşterilerle sosyalleşmek gibi önemli bir fırsatı kaçırmak istemediler.[11]

Ve kucak dansı kulüpleri de var. İngiliz Fawcett Cemaati'nin şehir çalışanlarının anonim tanıklıklarına dayanan bir araştırması, müşterilerin bu tip eğlence yerlerinde eğlendirilmesinin "giderek daha normal" olduğunu buldu.[12] Hatta bekleniyor. Coventry, İngiltere'de bir kucak dansı kulübüne ruhsat verilmesi ile ilgili olarak, "önde gelen bir iş adamı" belediye meclisine, "Coventry'nin büyük bir iş sahası olma emelleri varsa, kaliteli yetişkin eğlence mekânları da olmalı ki buna kucak dansı kulüpleri de dâhil," diye iddia etti.[13] Çıplak bir kadının jenitalinin penislerine masaj yapması için para verecekleri bir kuruluş olmadan önceki zamanlarda erkekler işlerini nasıl hallediyordu acaba? Peter Stringfellow, "City'den erkekler pazarımın büyük bir kısmını oluşturuyor" yorumunu yapmıştı, yatırım bankası Morgan Stanley, işle ilgili bir konferansa katılırken kucak dansı kulübüne gittikleri için dört ABD'li çalışanını kovduktan sonra.[14] Kendisiyle aynı ismi taşıyan "dünyaca ünlü çıplak dans kulüpleri" için web sitesinin özel olarak şirket etkinliklerine ayrılmış bir web sayfası var ve Stringfellows kulüplerini "seçkin şirket eğlenceniz için mükemmel" diye tanımlıyor. Kopya heyecanla soruyor, "Tamam, işin büyük kısmını hallettiniz ya da halletmek üzeresiniz ama biraz daha motivasyona ihtiyacımız var. Öyleyse söyleyin anlaşmayı yapmak için onları nereye götüreceksiniz?" Cevap olarak "mükemmel özel parti masanız"ın resmini gösteriyor. Bahsedilen masa, ortasından geçen bir direkle bilindiklerinden ayrılıyor. İş bağlama anına katılan kadın bir ya bankacısının çorba kâseleri arasında dönen çıplak kadının jartiyerine yumulmak için şirket kredi kartıyla önceden sipariş verme imkânına ürpercceğine şüphe yok.[15] Meslektaşlarıyla yemeğe çıkmak, önemli müşterilerle ağ kurmak ve aynı zamanda bir diğer kadının jenital bölgesinin seyrinin keyfini sürebilmek ne kadar "harika." Ya da belki de başı ağrıyacak ve evde kalacaktır. Stringfellows, şirket pazarını ağırlamada kesinlikle kendine has değil. Yakın zamanda Fawcett Cemaati tarafından yayımlanan Şirket Cinsiyetçilik raporu İngiltere'deki kucak dansı kulüplerinin yüzde kırk birinin web sitelerinde özellikle şirket eğlence reklamı yaptığı ve Londra'daki kulüplerin yüzde seksen altısının

akşam faaliyetlerinin şirket harcaması olarak görünmesini sağlayacak makul makbuzlar sunduğunu buldu.[16]

Bunları şirket eğlencesi olarak kullanmanın –ahlakınız sizi nereye götürürse, striptiz ya da kucak dansı kulüpleri– kadınları dışlamaya hizmet ettiğini görmek zor değil. Endüstri sektöründe çalışan satış görevlisi kadınlardan biri, "bu grupta kadın çalıştırmayacaklar çünkü eğlencelerinin bir kısmı insanları bu üstsüz kızların çalıştığı barlara götürmek," demişti.[17] Siyaset bilimci Sheila Reiffs, şehirdeki erkek finans çalışanlarının belki de yüzde 80'i iş için striptiz kulüplerine giderken[18] "iş dünyasında kadınlar...striptiz kulüplerine giden erkek meslektaşlarının yarattığı yeni bir cam tavanla yüzleşiyor," diyor.[19] Ya da gazeteci Matthew Lynn'in söylediği üzere:

> Aslında nasıl babaları müşterilerini bir Pall Mall erkekler kulübüne götürecekse, borsacılar da bugün iş arkadaşlarını kucak dansı yapan kadınları görmeye götürüyor. Eski erkek kulüpleri kadınların girmesini yasaklardı –bazıları hâlâ yasaklıyor–kucak dansı müesseseleri ise onları sadece korkutuyor.[20]

Ve bu saydıklarım bizi doğrudan iş yerinde kadınlara karşı düşmanlığı ifade etmenin en etkin yoluna getiriyor: Cinsel taciz. Michael Selmi, kadınların alandaki en iyi ödeme yapan işlerine ulaşmaya çalıştığı otomotiv ve madencilik endüstrilerindeki vakalara odaklanan, çok sayıda cinsel taciz grup davasını da (bir tanesi hariç davası görüldü) inceledi. "Fazlasıyla bilindik bir taciz ayini – elle taciz, pandik, takip etme, cinsel ilişki için ısrar etme, cinselliğe dair ve pornografik bir dil kullanma, erkeklerin kendini teşhir etmesi ve kadın kıyafetleri üstünde mastürbasyon yapma" tanımlıyor. Güzel. Davranışın kaba sabalığı bu tip taciz davranışlarının çevrede kadınların varlığından gelen erotik bir uyarılmadan kaynaklanmaktan ziyade, "kadınlara karşı düşmanlık ifade eden bir ortam yaratmak" ve "önceden sadece erkeklere ait olan iş yerlerine sızmaya çalışan kadınları disipline etmek" için bir yol olduğunu gösteriyor.[21]

Erkeklerin baskın olduğu beyaz yakalı meslekler de kadınların mesleki anlamda eşit saygıya değer olarak kabul görüldükleri ortamlar olmak zorunda değil. Güvenlik endüstrisi davaları genelde "baskın cinsel taciz" suçlamaları (terfide, eğitimde, akıl hocalığında ve kârlı iş verilmesinde

kadınlara haksız muamele de dâhil) içeriyor. Selmi, görülmüş davalardan sonuçlar çıkarmanın sorunlu olabileceğini kabul ediyor. Tartıştığı bütün güvenlik davalarında durum buydu, "suçlamaların tümünün en azından ciddi bir dereceye kadar kanıtlanmış gibi göründüğü bir o kadar açık," diye iddia ediyor.[22]

Athena Factor raporu şirket bilimi işlerindeki kadınların yüzde elli altısının ve mühendislikteki kadınların yüzde altmış dokuzunun cinsel tacize maruz kaldığını buldu. "Kaba dil ve cinsellikle ilgili açık saldırılar standart ve tahammül etmesi zor."[23] Sosyolog Susan Hinze'nin görüşme yaptığı Southern Üniversitesi'nde okuyan, doksan dokuz kadın tıp öğrencisinin neredeyse tamamı "işyerini korkutucu, düşmanca ya da iğrenç bir yer haline getiren cinsel tacize" maruz kaldıklarını bildirdi.[24] Tıbbın en prestijli kolu cerrahlık kadınlara en düşmanca ortamı sunan alan. Yine de Hinze'nin takip mülakatlarında yeniden gündeme gelen konu öfke hatta kurbanlık değil, kadınların cinsiyetçi ve aşağılayıcı muameleye aşırı hassasiyet gösterip göstermedikleri. Mesela, anesteziyolojiye giren bir doktorun sürekli el attığı bir kadın, bu durumun onda huzursuzluğa yol açmasının onun çok hassas olup olmamasıyla bir ilgisi var mı merak ediyordu. Eğer bahsederse meslektaşlarının "vaay, gerçek bir orospu, çok asabi, kesinlikle hassas..." diyeceklerini düşünmüş. Bir başka öğrenci, erkek bir öğretim üyesi onun titrediğini gördüğünde, "Seni küçük kızımı aldığım gibi kucağıma alıp sıkı sıkı sararak ısıtmak isterdim," dediğinde çok sinirlenmiş. Mülakatı yapana öfkeyle söylediği üzere, "Ona kızını hatırlatmak için burada değilim. Hayatımda buralara gelmişim ve ona hatırlata hatırlata kızını mı hatırlatıyorum?" Fakat diğer insanlar bu yorumda itiraz edilebilecek bir şey olmadığına onu temin etmişler. Ve bir cerrahın onlara "küçük kız" demesinden incinen iki tıp öğrencisini, kadınların "sinir uçlarının çırılçıplak" olduğunu iddia eden erkek bir akranları, "fazla hassas" diye damgaladı ve incitmeye hazır oldu.[25]

Fakat kadın stajyerler, Hinze'nin iddia ettiği üzere, bu görüşün tersine aslında "olayları olduğundan daha hafif göstermeye ve yoz eğitim deneyiminin 'normal' bir parçası olarak görmeye" (kadın ve erkek için aynı olan) çok uğraşıyorlardı. Ya göz ardı ediyor ("Ameliyattayım; ufak tefek şeylerle uğraşamam") ya da onları taciz edenler yerine *kendilerini* değiş-

tirmeye ihtiyaç duyuyor gibi görünüyorlardı. Bir stajyerin uyarısı şu yöndeydi, "Birinin size yaptığı en ufak yorumda yere yığılırsanız... çok hassassınızdır." Bir cerrahlık stajyeri dinlenme odasında kendi çıplak karikatürünü bulmuş, karikatürde eğilmiş biçimde hocasıyla cinsel ilişkide bulunurken gösteriliyormuş. Diğer bir stajyer bir ok çekmiş ve doktorun yerinde olmak istediği ile ilgili bir yorum yazmış. Kadın Hinze'ye anlatıyor:

> Bunun [isimi çıkarılmıştır] cerrahiye bölümündeki konumumu gerçekten özetlediğini düşündüm, bunun için onca sene uğraştım, bütün hayatım değil belki ama çok sene ve bütün zahmetimi, fedakârlığımı, kafa patlatmışlığımı, teknik yeteneklerimi ve bunun için yaptığım her şeyi... Görüyorsunuz beni algıladıkları şey işte bu. [R bariz sinirlenir ve ağlamaya başlar.]

Şikâyette bulunmadı fakat düşmanca ortama adapte olmak için ("belki üstesinden gelirim") iş yerinde bu tip muamele görmeme beklentisi olmadan ("erkekler böyledir") kendine baktı.[26]

Bu örnek, kadınların göz ardı etme, boş verme ya da düşmanca ayrımcılığı tespit etmeyi reddetme faydasının altını çiziyor. Açıkçası cinsel taciz tarafından kadınlara "işyerinde erkeklerle eşit olmadıkları, tüm kazanımlara rağmen önünde sonunda hâlâ kadın oldukları" hatırlatılması özsaygıları açısından hoş değil.[27] Fakat herhangi tür ayrımcılığı alenen adlandırmak ne kolay, ne bunun olumlu değişiklikler getirmesi garanti, ne de kariyer, itibar ve tasarruflar (avukatlar devreye girdiğinde) risk altındayken insanın rahatça yapabileceği bir şey. Tek bir cinsel taciz vakasına cevap vermek bile insanın tahmin edeceğinden daha zor. Araştırma asistanı için bir mülakatta, mülakatı yapan erkeğin size (bir kadına) *İnsanlar sizi arzular mı?* ve *Sizce kadınların işyerinde sutyen takması önemli mi?* gibi sorular sorduğunu düşünün. Ne cevap verirdiniz? Cevap vermeyi reddeder miydiniz? Çeker gider miydiniz? Mülakatı yapanı rapor mu ederdiniz? Bunlar teoride pratiktekinden çok kolay uygulayabileceğiniz hareketler. Kadınlar gerçek hayattaymış gibi bu olağandışı duruma düştüklerinde, araştırmadaki yirmi beş kadından biri bile bu şekilde karşılık vermedi. Çoğu zaman nazikçe gülümseyip sorulara yanıt verdiler.[28]

* * *

Profesör Sedgwick'in kehanetinden bu yana gelişme var. 1869'da Pennsylvania Kadın Tıp Koleji dekanı, öğrencilerini gururla Pennsylvania Hastanesi genel cerrahideki Cumartesi klinik eğitimine getiriyordu. Kadın öğrencilerinin katılabilmesi ve büyük klinisyenleri çalışırken gözlemleme fırsatı bulabilmesi için yıllardır izin almaya çalışıyordu. Sonunda müdürler kabul etti. Fakat genç kadınlar konukseverce karşılanmadı. Philadelphia *Evening Bulletin*'de aktarıldığı üzere:

> Erkek koleji öğrencilerinin yüzlercesi, hanımların bulunacağını bildiğinden, özel olarak hastanenin müdürlerinin davranışını ve kadınların genelinde tıp mesleğine kabul edilmesini tasvip etmediklerini ifade etme amacıyla şiddetle sokağa döküldü.
>
> Bu cesur beyefendiler tek sıra dizilerek geçen genç hanımlara küstah ve kırıcı bir dille hakaret etti, sonra onları tüm çetenin uzun zamandır yapılan pratiğin akışkanlığıyla hakarete katıldığı sokakta takip ettiler.
>
> Kâğıt, folyo, çiğneme tütününün hanımlara atıldığı son saatlerde bu erkeklerden bazıları onların yakınındaki hanımların elbiselerini tütün suyuyla kirletti.[29]

Kadınların çalışma koşulunun bir yüz yıl öncesine oranla çok daha iyi olduğunu söylemeye gerek yok. Eşit fırsat kanunu kadınların erkeklerle aynı eğitim fırsatlarını elde etmesi için özel madde ihtiyacını ortadan kaldırıyor ve kadın meslek sahipleriyle kadın işçilerin bulunması tartışma konusu değil, tam tersine onlar her yerde. Ve yine de saçınızda bir tutam folyo ve elbisenizde tütün suyu, arka tarafınızın bir cerrah tarafından sürekli okşanması, bir striptiz kulübünde müşterileri karşı yükümlü hissetmek ya da elbiselerinin üstünde mastürbasyon yapılması ile karşılaştırılınca, neredeyse centilmence geliyor. Michael Selmi'nin belirttiği üzere, işyerinde kadınlara karşı açık ayrımcılığın birçok örneği "münferit olaylar" olarak göz ardı edilebiliyor. Yine "kadının işyerindeki uygun rol ve yetenekleri ile ilgili kalıp yargılara dayanan açık düşmanlık ve dışlama eylemlerinin" örneklerini "doğası gereği sapkın" diye bir kenara atmak hata olacaktır diye iddia eder.[30] Elbette bütün kötü muamele ve tacizler kadınlara geleneksel olarak erkeklere ait mesleklerde yöneltilmiyor ya da sadece kadınlara yöneltilmiyor; bütün kadınlar tacize uğramıyor. (Bir uzman belki de

kadınların yüzde otuz beşi ila yüzde ellisinin çalışma hayatlarının bir noktasında cinsel tacize uğramış olabileceğini tahmin ediyor.)[31] Fakat kadınların modern işyerinde karşılaştığı düşmanlık, cinsiyetçilik ve küçük düşürücü aşağılamalar kadının hak ettiği yer konusundaki bazı eski fikirlerin birçok zihinde varlığını sürdürdüğünü gösteriyor – işten eve döndüğümüzde bir sonraki bölümde sürecek bir tema.

7. Bölüm

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Evde Başlar (ya da Biter)

S. ve ben tıbbı bitirdikten bir sene sonra evlenmeye karar verdik... Ona ev işlerinden hiç anlamadığımı söyledim, o da neden anlayasın ki dedi. Bir kadının yemek pişirmeyi ve bulaşık yıkamayı bir erkekten daha çok sevmesi için hiçbir sebep göremediğini söyledi. Eğitimimiz tam anlamıyla benzer olduğundan... "kirli işlerin" tümünü benim yapmam adil olmayacaktı... Evi çekip çevirmede gereken sorumlulukları bir hafta benim öteki hafta onun almasında karar kıldık... O kadar mutluydum ki tek söz edemedim... Çocukların bakımını ev işini nasıl bölüştürdüysek öyle bölüştüreceğiz.

-Dr. Mabel Ulrich, Johns Hopkins mezunu (1933)

Regina Morantz-Sanchez'in *Sympathy and Science*'da (Duygudaşlık ve Bilim) bildirdiği üzere bu ümit vaat eden düzenleme birkaç ay içerisinde fiyaskoyla sonuçlandı. "Yüzde elli-yüzde elli planını bir kenara koyduk. Bir ay denedik ama birinci haftanın sonunda biliyordum ki S. evi çekip çevirme konusunda tam bir faciaydı... Çamaşırı hiç hatırlayamıyordu... Fakat sonra elbette meşguldü ve ben değildim."[1]

Dr. Ulrich, 20. yüzyılın birinci yarısında, orta sınıf evlilik sözleşmesinin değiştirilemez psikolojik gücüne direniyordu. Bu geleneksel ve son derece aşina olduğumuz düzenlemeye göre, koca ekmek parasını kazanır ve aileye gereken maddi kaynakları sağlamak için eve dışarıdan para getirir. Buna karşılık, eşi ailenin yarattığı duygusal yükten ve hane yükünden sorumludur: Ya kendi başına ya da yardımcıyla herkesi mutlu etmek, evi temiz tutmak, yemekler pişirmek, kıyafetleri yıkamak ve çocukları yetiştirmek. Kadının evlenir evlenmez işi bu olduğu için, işverenler evli ka-

dınları kovmaya ya da reddetmeye mükemmel biçimde yetkilidir – Amerika Birleşik Devletlerinde 1964'e kadar son derece yasal bir durumdu.

Ekmek parasını kazanan ve bakıcı rolleri elbette gerekli. Ekmek parasını kimse kazanmazsa aş için para olmaz. Fakat bakıcı olmazsa, aş pişmez, aşı koyacak temiz tabak olmaz ve çocuklar kirli, çıplak ve vahşi bahçede yaşar, böğürmeye dayanan ilkel bir sistemle iletişim kurarlar. Erkek ve kadının "ayrı alanları" –erkeğinki kamusal kadınınki özel– birbirini tamamlayıcı ve eşit görünüyordu ama sanki *Hayvanlar Çiftliği*'ni hatırlatan "bazı alanlar diğerlerinden daha eşittir" şeklinde. "Evin başı" dediğimde anında hangi eşten bahsettiğimi anlarsınız (ve bahsettiğim kişi Bayan Smith değildir.) Son sözün reise ait olduğu iddiasının yakın zamanda kadar kanunda geçmesi şaşırtıcı. ABD yasaları 1974'e kadar evli kadınların kendi adlarıyla kredi başvurusu yapmasına izin vermiyordu. Ve ancak 1994'e gelindiğinde yasalar gözünü İngiliz bir kocanın karısına tecavüz etmesine çevirebildi. Bu noktalardan ruh halini aşağı çekmek için değil, geleneksel evlilik sözleşmesindeki güç ve statü asimetrisinin altını çizmek için bahsettim.

Günümüz kadınları, partnerlerini kadınlara ait geleneksel özel alana çekmede Mabel Ulrich'ten daha başarılı sayılmaz. Eşim ve ben eşitlikçi bir evlilik kurmaya çalışmanın getirdiği sorunlarla şevkle başa çıkabiliyoruz – özellikle çocuklar söz konusu olduğunda. Hiç şüphesiz "kişisel olan politiktir" deyişini duymuşsunuzdur. Eşim, işleri eşit bölme teamülüne karşı mücadele ettiğimiz bir evlilik içerisindeki deneyimlerine dayanarak, bu deyişin kendi genişletilmiş versiyonunu geliştirdi. "Okuldan almak politiktir, çocuklar hasta olduğunda evde kalmak politiktir, alışveriş listesini hazırlamak politiktir, doğum günü hediyelerini satın almak politiktir, bebek bakıcısının ne zaman geleceğini ayarlamak politiktir, besleme çantalarını paketlemek politiktir, akşam yemeği için ne var ne yok düşünmek politiktir, çocukların ayak tırnaklarını kesme zamanı geldiğini hatırlamak politiktir, tereyağı kabının yerini sormak politiktir..." Anladınız. Günün birinde ona *Who Gets the Best Deal from Marriage: Women or Men?* (Evlilikten En İyi Payı Kim Alıyor: Kadınlar mı Erkekler mi?) gibi başlıkları olan sosyoloji makalelerinin tepesinden ona bakan, düşüncelere dalmış biriyle evlenmenin nasıl bir şey olduğunu sormalıyım. Elbette an-

laşamadığımız noktalar olmuştur. Mesela birkaç kirli fincan ne zaman erkek ayrıcalığının dışavurumunun bir göstergesi ya da sadece yıkanmamış bulaşık oluyor? Bu kitap için yaptığım araştırma, söz konusu sadece kirli bir lavaboyken, eşitliği görme eğilimi göstermemi sağlasa da, çevresi kuşatılmış eşim tam da aynı araştırmaya dayanarak, onun ne kadar nadide bir mücevher olduğunu bilmemin bilinciyle en azından rahat edebilir.

Her iki eşin de tam zamanlı çalıştığı çocuklu ailelerde kadınlar, çocuk bakımı ve ev işiyle erkeklerin ilgilendiğinin iki katı ilgileniyor – sosyolog Arlie Hochschild'in aynı isimli klasik kitabında tarif ettiği aşağılık "ikinci vardiya."[2] Pek adil olmasa da akılcı olduğunu düşünebilirsiniz. Bir kişi diğerinden daha fazla kazandığında, erkek (büyük ihtimalle) bazıları için evliliğe dönüşecek sendika müzakerelerinde daha büyük pazarlık gücüne sahip olur. Bu romantik olmayan mantıkla paralel olarak kadının maddi katkısı eşininkine yaklaştıkça ev işi azalır. Aslında *eşit* olmaz, tahmin edersiniz. Sadece daha az eşitsiz. Fakat kazancının kocasınınki ile eşit olduğu noktaya kadar. Bundan sonra –kadın eşinden daha fazla kazanmaya başladığında– çok tuhaf bir şey olmaya başlar. Ne kadar çok kazanırsa, o kadar çok ev işi yapar.[3] Sosyolog Sampson Lee Blair, araştırmasından çıkardığı "kadının işi olduğu ve adamın olmadığı zaman bile... kadının ev işinin büyük çoğunluğunu yaptığını gördüğünüz" sonucunu "trajikomik veriler" diye tanımlamıştır.[4]

Kadının yorucu bir işgününden sonra eve gelip de kocasının bir güzel dinlenen bacakları altında elektrik süpürgesini çalıştırmasını sağlayan bu korkunç adaletsizliğin arkasında ne olabilir? Bazı popüler yazarlar birkaç yaratıcı öneride bulundu. *Erkekler Mars'tan Kadınlar Venüs'ten* kitabının yazarı John Gray yakın zamanda zor işlere sahip kadınlar için de geçerli olmak üzere –bilhassa olmasa da– rutin ev işi görevlerini yerine getirmenin onlara aslında seçici biçimde faydalı olduğunu iddia ederek cesur bir çıkışta bulundu. (Bildiğim kadarıyla ampirik olarak test edilmemiş olsa da.) Çalışan modern kadının kendini bebekli, çocuklu ve etli güveç yemeye davet edeceği arkadaşlı geleneksel ev ortamından soyutladığı için kanında tehlikeli derecede düşük seviyelerde oksitosin dolaşımı olduğunu iddia ediyor. (Oksitosin toplumsal bağ kurma ve ilişki ile eşleştirilen hormondur.) Ancak çok şükür "çamaşır, alışveriş, yemek pişirme ve temizlik

gibi oksitosin üreten ev içi rutin işleri besleme" bol miktarda erişime açık. Ancak bu tip görevlerin erkekler üzerinde kötü bir etkisi var. Onlar için öncelik "testosteron üreten" görevler –çünkü şeyleri cinsellik hormonunun harekete geçiren itki olmadan biraz zor kalkıyor (bırakın kendini tezgâh üstünde parçalayacak derecede ateşli olmayı). Yani "bir sel ya da felaketten sonra işleri yoluna koymak" testosteron üretimi ama "ondan kadının gündelik işlerine yardımcı olarak katılmasını ve bunları paylaşmasını istemek onu önünde sonunda yoracaktır." Gray, eril nöroendokrinolojik statüsüne saygıyla bulaşıklara yardım ettiğinde, "tabakları yukarı taşımanın, eşyaları ortadan kaldırmanın ve masaüstünü temizlemenin başkalarına" düştüğünü iddia ediyor. Açıkladığı üzere, "her seferinde partnerinize bu yiyeceğin kalıp kalmaması gerektiğini sormak ve ona bir şeyleri nereye kaldırmak istediğini hatırlatmak bir erkek için biraz yorucu olabilir."[5] İnsan, Bayan Gray'in eşine tabakların nerede bulunduğunu hatırlatmanın memnun edici derecede oksitosin üretici olduğunu düşünmesini ancak ümit edebilir.

Ya da "toplumsal filozof" Michael Gurian'ın popüler kitabı *Ne Düşünüyor Olabilir ki?*'de sunduğu nörobilimsel açıklama var. "Erkek Beyni Evde" başlıklı bölümde "kadın beyni daha çok duyusal veri aldığı" için bir kadının "sinirsel olarak bir kâğıt parçasını, köpek tüyünü, koltuğa sıkışmış çocuk oyuncağını fark etmesinin" daha muhtemel olduğunu öğreniriz. "Kadın beyninin kahve masasındaki ters çevrilmiş kitabı, sehpanın üstündeki tozu, onun istediği gibi yapılmamış yatağı hissetmesi" de "daha muhtemel."[6]

Eğer çok kazanan kadınların, muhtemel en yüksek oksitosin seviyelerini koruma içgüdüsü yüzünden, daha çok ev işi yaptığı, işsiz kocaların ise çamaşır yığınının ortalığı kaplamasını sağlayarak, kendi fizyolojik durumlarını itinayla koruduğu, ya da sadece sinirsel olarak duyumsama yeteneklerinin daha az olduğu konusunda biraz şüpheciyseniz, sosyologların daha memnun olacağınız alternatif bir açıklaması var. Bu tuhaf fenomene "toplumsal cinsiyet sapma nötralizasyonu" diyorlar.[7] Bir kadın esas ekmek parası kazanan rolünü üstlenerek geleneksel aile sözleşmesini feshettiğinde eşler yaratılan rahatsızlığı ortadan kaldırmak için birlikte hareket

ediyor. Sosyolog Veronica Tichenor'un yürüttüğü hayranlık uyandıran mülakat çalışması, kocaların ve daha çok kazanan karılarının teamüldışı durumlara rağmen evlilikleri içerisinde daha teamüllere dayalı yollarla "toplumsal cinsiyeti icra etmeye"* devam ettiklerini ortaya koyuyor.[8] Mesela, nicel araştırmalarda öngörüldüğü üzere, daha çok kazanan eşlerin çoğu ev içi işlerin ve çocuk bakımının "büyük çoğunluğunu" yaptığını bildirdi. Bu durum bazen öfke yaratıyordu ve kavga noktasına varıyordu. Fakat diğerleri "ev içi işi kendilerini iyi eş olarak sunmanın bir yolu olarak benimsiyor" gibi görünüyordu. Tichenor'un işaret ettiği üzere, bunun anlamı "iyi eş olmak anlamına gelen kültürel beklentilerin alışılmışın dışında kazananların ev içi müzakerelerini şekillendiriyor ve kocaya ayrıcalık sağlayan ve kadına ek yük yükleyen düzenlemeler yaratıyor."

Tichenor, kadınların karar alma aşamasında kocalarına "oldukça bilinçli yollardan" boyun eğdiklerini çünkü güçlü, hükmeden ya da erkekleşmiş görünmek istemediklerini tahmin ediyor. Çiftler "sağlayıcı"nın anlamını da erkeklerin hâlâ tanım içerisine girebilecekleri şekilde yeniden tanımlamış. Geleneksel çiftlerde sağlayıcı eve en büyük maaş çekini getiren kişiyken, diğer çiftlerde erkeğin aile gelirlerini idaresi ve diğer ekonomi dışı katkıları sağlamanın bir parçası olarak görülüyor. Yani senede 114.000 $ kazanan Bonnie, 3000 $ kazanan bir adamla evli olduğunda, yine de "her ikisinin de sağlayıcı" olduğunu iddia edebiliyor. İlginçtir ki bu kadınlar çoğu zaman daha büyük gelirlerinin ilişki içerisinde, geleneksel bir evlilikte erkeğin sahip olacağı güçle kıyaslandığında, onlara aynı gücü sağlamadığının farkında.[9]

Bu psikolojik çalkantılar, evlilik içindeki Viktorya tarzı cinsiyetlendirilmiş rolleri koruma itkisinin gücünü açığa çıkarıyor. Michael Selmi'nin işaret ettiği üzere, 1965 ve 1981 yılları arasında doğmuş insanların yüzde

* Terimin aslı "doing gender," toplumsal cinsiyetin kemikleşmiş, ritüellerinin sabitleşmiş ve değişmez bir şey olduğu anlayışına meydan okumak için erkek ve kadın "doğalarının" kendini algısal, etkileşimsel ve mikropolitik faaliyetlerde ne kadar yaratıcı biçimde üretebildiğini göstermek üzere türetilmiştir. Literatürde kavramsallaştırılması için bkz. *Doing Gender, Doing Difference: Inequality, Power, and Institutional Change*, yay. haz. Sarah Fenstermaker ve Candace West (Routledge: 2002). (ç.n.)

81'inden fazlası eşit bakıcılık fikrini savunsa da, bu hedefe ilerleme "kağnı hızında" gerçekleşiyor.[10] O zaman neden hâlâ bu kadar zor ve nadir? Mabel Ulrich'in bir önerisi var:

> Bir erkek idraken kadının hedeflerine tam bir duygudaşlık hissediyor olabilir. Fakat onun sadece yaklaşık yüzde onu kendi idrak kapasitesidir –kalan yüzde doksanı duygularıdır. Ve S'in duygusal örüntüsü o daha bebekken annesi tarafından konulmuştur. "Modern" bir kadının eşi olmak o kadar kolay olmamalı. Erkeğin annesi olmayan her şeydir o – annenin olduğu hiçbir şey.[11]

Dr. Ulrich'in iddiası, insanların bilinçli biçimde savundukları toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanan değerlerle, bu inanışlara düşünce ve davranışa etki yoluyla gölge edebilen otomatik toplumsal cinsiyet çağrışımları arasında görülen tuhaf bölünmeyle güzelce iç içe geçiyor.[12] Mesela, bir araştırma bir grup çocuksuz kadın üniversite öğrencisinin üniversite eğitimine annelikten daha çok değer verdiğini bildirdiğini buldu. Fakat IAT'de benlikle ilgili kelimelerle (ben ve kendim gibi) annelikle ilgili araçları (bebek yatağı ve bebek arabası gibi), üniversite ile ilgili resimlere oranla (mezuniyet kıyafeti ve klasör gibi), daha kolay eşleştirebildiler.[13] Bu otomatik tutumların davranışlarımıza, bilinçli olarak bildirdiğimiz değerlerin ötesinde bir etkisi var.[14] Bir çalışma, bunların kadınların kariyer hedefleri ile bile korelasyon halinde olduğunu buldu. Laurie Rudman ve Jessica Heppen, genç kadınların duygusal partnerlerini örtük biçimde masallardaki cesur şövalyelerin kahramanlıklarıyla eşleştirme örneğinin kuvvetini ölçtü ve onlara doğrudan şeker pembe fanteziler hakkında ne düşündüklerini sordu. Kadının yüksek statü elde etmeyle eğitim açısından zorlayıcı mesleklere ilgi seviyesi (olumsuz açıdan) ile korelasyon halinde olan, kişisel olarak savunduğu mantıklı görüşleri değil de, üstü örtük romantik fantezi çağrışımları olması dikkate şayan.[15] Otomatik çağrışımların gelişimi ile ilgili araştırma hâlâ erken safhalarında ama hazırlık niteliğindeki bulgular, tam da Ulrich'in önerdiği gibi, onları en kuvvetli biçimde erken çocukluk deneyimlerinin şekillendirdiği yönünde.[16] Her halükarda bu kitabın üçüncü kısmında göreceğimiz üzere, örtük toplumsal cinsiyet çağrışımlarının böylesine geleneksel olması pek şaşırtıcı değil.

İnsanlar örtük zihne karşı, bilinçli olarak savunduğu değerlere paralel hareket edebilir ve ediyor da. Fakat kadının örtük zihni ya da bir anne ya da eş olarak toplumsal kimliği, onu çamaşır makinesini doldurması, bulaşık makinesini boşaltması ve çocukların kıyafetlerini kaldırması için tetikler – erkeğin örtük zihni bu meselelerde o kadar yardımcı değilken. Ve siz daha fark etmeden sosyologların "iş ve aile rolleri hakkındaki egemen cinsiyetlendirilmiş varsayımları etkin biçimde müzakereye açmak ve sürekli zorlamak" diye tarif ettiği durumla karşı karşıya kalmışsınızdır ve kalanımız eski, basit tartışmaya geri döner.[17]

Ya da belki bu kadar hassas bile değil. Güçlü toplumsal normlar, artık erkeğin de yardım etmesini beklese bile, hâlâ ev ve çocukları esas olarak kadının sorumluluğunda görüyor. İngiltere'de Kadın Oyuna Karşı Ulusal Birlik'in bastırdığı muhteşem bir poster, bir eşi "oy hakkını savunan kadının evine" dönerken gösteriyor. Oda darmadağın, ağlayan çocukların çoraplarında delikler, gazı bitmiş lamba aydınlatmaz, tüter. Yoldan sapmış eş ve kadının varlığına dair tek kanıt duvardaki "kadınlara oy hakkı" posterine iliştirilmiş kaba saba bir dille yazılmış "bir saate dönerim" notudur. "Oy hakkı savunucusu" kadın yerine "çalışan anne" sözünü yerleştirin, poster bugün hâlâ etki edecektir. Çalışan anne olma sorununa adanmış bölümler –hatta kitaplar– olsa da, çalışan bir baba olmaktan kaynaklanan zaman ve sorumluluk çatışmalarından bir paragraf olsun bahseden çocuk bakım kılavuzuna oldukça nadir rastlanır.

Bu toplumsal norm, kadınları güçsüz bir müzakere konumuna sokar. Anekdot olarak aktarayım, konuştuğum çoğu anne eşlerinin çocuklar için daha çok (hatta herhangi) sorumluluk almasını gerektirecek bir iş seçimini kendi zihinsel karar alma alanlarından eledi. Bu durumun birçok seçeneği devre dışı bıraktığından bahsetmeye gerek bile yok. Bazen bu durum için gerçek pratik ve mali sebepler olabilir. Ancak bu tip engellerin arkasındaki kısırdöngülere bakarsanız iş karmaşıklaşmaya başlıyor.[18] Titizce çizilmiş ekmek parası kazanan ile bakıcı ayrımına dayanan iş bölümü, bir başkası ev ve çocuklarla ilgilendiğinden "sıfır yük" işçinin kendini işine tam verebilmesi yönünde beklentisidir. Kadınlar aile sorumluluklarını yüklendikçe bu beklenti değişmeyecek. Elbette bazı işler gerçekten esnek değil. Ancak bir erkek tarafından icra edildiğinde son derece katı ve esneklikten

uzak olan işlerin bir kadının elinde ne kadar eğilip bükülüp esneyebilir hale geldiğini görmek tuhaf. *Halving It All*'un (Hepsini İkiye Bölmek) yazarı Francine Deutsch rastladığı iki çiftten bahsediyor. Birinci çiftte erkek üniversite profesörü, kadın da doktordu ve diğer çiftte erkek doktor kadın da üniversite profesörüydü. Fakat her iki vakada da "hem karı hem koca erkeğin işinin esneklikten daha uzak olduğunu iddia etti."[19] Erkeğin maaşının kadınınkine oranla yarattığı maddi nüfuzu artıran "annelik cezası" da var (diğer toplumsal cinsiyet temelli ödeme eşitsizliklerinin yanı sıra).[20] Son olarak, bir kadın kariyerini ne kadar aile bağlarına adarsa ve uzlaşma ne kadar uzun sürerse, kadının ve erkeğin maaşı ve kariyer potansiyelleri arasındaki uçurum genişliyor. Ve onun kariyerini feda etmesi giderek daha akılcı hale geliyor.

Çiftlerin bir zamanlar inandığı eşit partnerlikle ilgili herhangi muğlâk anlayışların epi topu gençlik çılgınlığına dönüştüğünü görmeye başlıyoruz.[21] Mabel Ulrich, uzun seneler özel bir tıp işini (ki sonunda bırakmak zorunda kaldı), ailesini ve çocuklarını bir arada tutmaya çalıştı. Kocasının tıp işinin yerini değiştirmek zorunda kalmasının getireceği rahatsızlığı önlemek için bir iş teklifini reddeden Ulrich şöyle yazıyordu: "Bir kadının işine eşinin kendi işine değer verdiği kadar değer verebileceğine inanmıyorum."[22] Bu iddiası Ulrich'in hayal kırıklığına yol açan, eşitsiz evliliğinin yarasına sardığı psikolojik bir yara bandı mı? Ya da doğuştan cinsiyet farklılığını savunanların iddia edeceği üzere soyut feminist idealler, biyolojik gerçeklik tarafından def mi edilmişti? Mesela, Louann Brizendine, kadın beyninin ya ekmek kazanma ya aile çatışması ayrımına "artan stres, artan kaygı ile annenin işi ve çocukları için gereken beyin gücünün azalması" ile cevap verdiğini ve annelikle kariyerin birleştirilmesinin "aşırı yüklü beyin devreleri yüzünden" nörobilimsel bir "mücadeleye" yol açtığını iddia ediyor.[23]

Aşırı yüklü beyin devreleri mi... aşırı yüklü yapacaklar listesi mi? Brizendine'in "doğuştan gelen biyolojimizi anlamak geleceğimizi daha iyi planlama yönünde bizi güçlendirir"[24] iddiası bilhassa ikna edici bulduğum bir iddia değil. Çoğu çalışan annenin başka şeyleri daha yardımcı bulduğunu düşünüyorum: Aile dostu işyerleri ve çocukları anaokulundan alan, besleme çantasını paketleyen, çocuklar hastayken evde kalan, bebekler

uyandığında gece kalkan, yemek pişiren, ev işinde yardımcı olan ve öğle yemeği aralarında çocuk doktorunu arayan babalar gibi. Aslında, bunlar genelde prestijli, geliri yüksek ve zorlukla hak edilmiş kariyerlerini ev ve aile için feda eden ve yeni gelenekselci diye adlandırılan kadınların hayatındaki önemli eksiklikler. Seçimleri genelde kadınların farklı içtepilerinin hareketine bağlanıyor. Ve yine de sosyolog Pamela Stone'un *Opting Out? Why Women Really Quit Careers and Head Home* (İşi Bırakmak? Kadınlar Neden Kariyerlerini Bırakıp Eve Koşar) adlı kitabında bu durumdaki elli dört kadınla yaptığı ayrıntılı mülakat çalışması, hayranlık uyandıran ve karmaşık bir tablo sunuyor. Bu tabloda evdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliği (ya hep ya hiççi işyerlerinin yanı sıra) çoğu mülakat yapanın sevdikleri ve çok başarılı oldukları kariyerlerini bırakma kararlarında temel faktörlerden biriydi. Benzer şekilde zorlu kariyerleri olan kocalar, eşleri tarafından sık sık "destekleyici" ve eşlerine "bir seçim hakkı" veren biçiminde tanımlandı. Fakat kocalardan hiçbiri eşlerine kendi kariyerlerini aile gerekliliklerine adapte etme konusunda *gerçek* bir seçim hakkı vermemişti:

> Kadınlar ve kocaları, erkeklerin sorumluluklarını aile yükümlülüklerini omuzlamaya yardım etmek için değil kadının işten ayrılmasını mümkün kılmak için onlara maddi destek sağlamakla, böylece erkeklerin kariyerlerinin sürekliliğini kolaylaştırmakla, sınırlı görüyor gibiydi. "Senin seçimin," cümlesi "Senin problemin," ifadesinin bir kodu gibiydi... "Destek" ve "seçim" kavramlarına dayanan görünürde eşitlikçi retoriğin arkasına saklanan kocalar, aslında karılarının kariyerlerini bırakmalarına izin veriyordu ve aynı zamanda kadınların kariyerlerinin kocalarının herhangi bir davranış değişikliği göstermesine değmediğine işaret ediyordu.[25]

Babaların müdahaleden uzaklığında doğal bir şey olduğunu düşünmeye meyilli olsak da, biyoloji bize tahmin ettiğimizden çok daha fazla esneklik sunuyor. Hormonlar, bizi belirli tip çevre ve davranışlara iten içtepilerden ibaret değil: Etki ters yönde de işliyor. Çevredeki uyaranlar – bebek olsun, işteki başarı olsun ya da *Oprah talkshow*'unun dokunaklı ve duygulu bir bölümü olsun– hormon değişikliklerini tetikleyebiliyor.[26] Hormonlar sürdürdüğümüz hayata tepki verir, içsel biyoloji ile dış çevre

arasındaki sahte ayrımı yok eder. Ve ebeveynliğe geçişte sadece annelerin değil babaların hormonlarının da değiştiğini öğrenmek o kadar şaşırtıcı olmasa gerek. (Bu alanda gerçekten oldukça az araştırma olsa da, mesela testosteron seviyeleri doğum sırasında bastırılırken prolaktin –emzirme ile ilgili bir hormon– artıyor gibi görünüyor.)[27] Francine Deutsch, eşit paylaşıcılarla ilgili çalışmasında –yani ev hayatının sorumluluklarını ve keyiflerini eşit olarak paylaşan anne ve babalar– eşit olarak paylaşan babaların normalde annelerle özdeşleştirilen yakınlık tipini geliştirdiğini bulmuş. Genç kızların "birçok [eşit paylaşan babanın] hissettiklerini ifade eden babası şöyle diyor: 'Hayatımda birçok şeyi değiştirebilirim. (Ebeveynliği) değişim olarak görmem. Hayatımda yaptığım en iyi şey.'"[28]

Ve bu sizi ikna etmiyorsa, bir de sıçanı düşünün. Erkek sıçanlar, dişi sıçanlarda anne davranışını tetikleyen hormon değişikliklerini deneyimlemiyor. Hiçbir zaman çocuk bakımına katılmıyorlar. Yine de bir kafese bebek sıçanla yetişkin erkeği koyun, birkaç gün sonra sanki annesiymiş gibi bebeğe bakacaktır. Tıpkı bakıcı bir dişi gibi onu kaldırıp yakınına yerleştirecektir, bebek sıçanı temiz tutup rahat ettirecektir, hatta onun için rahat bir yuva yapacaktır.[29] Ebeveyn devreleri erkek beyninde, hatta normalde ebeveyn bakımının olmadığı türlerde de var.[30] Eğer erkek bir sıçana, William Sears bebek bakımı kılavuzunun yardımı olmadan, ebeveynlik şevki geliyorsa, insan babalarının gelecek vaat ettiğini iddia edebilirim.

Çağdaş babalar modern, sapmış bir moda olarak paylaşılmış bakım fikrinin tersine, çocuklarıyla iki üç yüzyıl öncesine oranla daha az ilgileniyor olabilir. Tarihçi John Demos, erken dönem Amerika'da babalık hakkındaki bölük pörçük tarihsel bilginin elverdiği ölçüde şunu iddia ediyor: "Her şeyden önce etkin, sarıp sarmalayan, ev içi ve üretim hayatının tüm dokusuna işlemiş bir babalık tablosu... Yani babalık rutin faaliyetinin çoğunun bir bölümü olmasa bile uzantısıydı."[31] 19. yüzyılda erkek işi giderek evin dışına itilince, zamanın kariyer ve ev hayatı ile ilgili hikâyeleri "tansiyonu artırdı." Demos, *Parents' Magazine*'in 1842 yılına ait bir sayısında (isim bile bugünün başlıklarının çoğundan daha ilerici: Ebeveyn Dergisi) geçen, aile dualarını okutmak için artık eve zamanında yetişemeyecek kadar meşgul, kurgusal bir babayı tasvir ediyor. Sonunda baba-

nın "aklı başına geliyor ve görevini hatırlıyor: 'Bile bile ailemin katili ve ruhumun mahvının aracı olmaktansa birkaç şilin kaybederim daha iyi' sonucuna varıyor."[32] Ruhun en uygun bakımı sorusu bu kitabın kapsamının oldukça ötesinde. Fakat bütün erkekleri neredeyse sabit fikirli, kariyerine odaklı gören, toplumsal cinsiyetin doğuştan geldiği üzerine anlatılar çoğu erkeğin artık kendi mahvına araç olmak istemediği ve aile, arkadaşlar ve cemaat için daha fazla vakit ayırmak istediğine dair bir araya gelen işaretleri göz ardı ediyor.[33]

Bu tutumun onların ruhunu kurtarıp kurtarmayacağını söyleyemem. Fakat bir şey kesin. Bu erkeklerin, Mabel Ulrich'in kocasıyla keskin tezat teşkil edecek biçimde, çamaşırları daha iyi yıkamasını sağlıyor. Ve çamaşır önemlidir. Gloria Steinem'in yakın zamanda bir gazeteciye hatırlattığı üzere, "Her şeyi üstüne alma fikri hiçbir zaman her şeyi yapma anlamına gelmez. Erkekler de ebeveyndir ve aslına bakılırsa, erkekler evde eşit olana kadar, kadınlar hiçbir zaman ev dışında eşit olamayacak."[34]

8. Bölüm

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği 2.0?

Erkek ve kadınların eşit olmadığı ama özde birbirinden farklı doğalarını ifade etmede eşit derecede özgür oldukları eşitliğin gözden geçirilmiş bir versiyonu olan Toplumsal Cinsiyet 2.0'ın başarıyla tamamlanmasını kutlamak için şampanya patlatma zamanı mı? Batılı kadınların doğum kontrolü, eşit fırsat sağlayan kanunları ve paradan ziyade kendini gerçekleştirmek için ekonomik özgürlükleri var. Ve yine de kadın ve erkeklerin hayattaki seçimleri ve yolları hâlâ birbirinden ayrılıyor. "Fakat," diye soruyor *Cinsiyet Paradoksu* yazarı Susan Pinker, "bu, halledilmesi gereken bir problem mi?"[1] Erkek ve kadınların benzer hayatlar yaşamaları gerektiğini iddia etmeyi bırakmanın zamanı mı?

Bu kaygıya sıcak bakıyorum. Bazen müteahhit eşim ve ben eğlence olsun diye işleri değiştirmek zorunda olsak nasıl olurdu diye hayal ediyoruz. Kitap yazma fikri, on yaşında Fransız bir mektup arkadaşından gelen mektuplara benzer bir e-posta mesajını (*Sevgili Michael. Nasılsın? Bugün hava çok sıcaktı.*) atmak için bir saatini harcayan eşimin yüzünün kireç gibi olmasını sağlıyor. Ve eşim bir renovasyon projesinin başında ölümcül bir kaza geçirseydi de projeyi ben tamamlamak zorunda kalsaydım, muhtemelen ambulansta son nefesini bana şöyle bir hatırlatma dikte ederek verecekti: *Cordelia: Unutma, "Duvarlar yukarı!"dan önce kanalizasyon sistemi ve elektrik tesisatı! Seviyorum... [gurultu, takırtı.]* Eşim gibi insanlar daha çok kitap yazmak ve benim gibi insanlar daha çok ev renove etmek istese daha mutlu ve iyi bir toplum olmayacaktı. Kadınlar belki de erkeklerin egemen olduğu bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik gibi alanlara doğası gereği o kadar yatkın ve ilgili değil çünkü bunlar empati kurma eğilimi gösteren bir beyin için o kadar ödüllendirici

meslekler değiller. Ve kadınların çoğunluğu medeniyeti ilerletmekten ziyade yetiştirmek için doğmuşsa, görece az kadının daha prestijli ve hırs gerektiren kariyerlerin gerekliliklerini üstlenmesi ve zirveye yükselmesi şaşırtıcı olmasa gerek. Erkek ve kadın doğası ortalamada kadın ve erkekleri hem yatay (cinsiyetlerin farklı meslek gruplarında kümelenmesi) hem dikey (tüm meslek gruplarında daha çok sayıda erkeğin üst düzey görevlerde yer alması) ayrıma doğru itiyorsa, mükemmel eşitlik hedefi ile ilgili anlamsız ve engelleyici bir şey varmış gibi görünüyor, kabul ediyorum.

Ancak ellerimizi yukarı kaldırıp yenilgiyi bu kadar çabuk kabul etmeyelim. Toplumsal Cinsiyet 2.0 politika, servet, bilim, teknoloji ve sanatsal başarının esas olarak (beyaz) erkeklerin elinde olduğu statükoyu meşrulaştırıyor. Bunu hiçbir biçimde çalışan kadınların geleneksel olarak yaptıklarının ya da karakterin kadınsı özelliklerinin önemini ve değerini karalamak için yapmıyor. Fakat filozof Neil Levy'nin kadınların baskın olarak doğuştan empati kurmaya, erkeklerin doğuştan sistemleştirmeye yatkın olduğu iddiasının "eşitlik için temel teşkil etmediği ve insanların kendilerini içerilmiş hissetmeleri konusunda tek Nobel Ödülü'nün olmamasının bir tesadüf olmadığı" argümanını gözden geçirmeye değer.[2] Bir çocuk çok sevilen bir oyuncağa sarılıp arkadaşının "oynamak istemediğini" iddia ederse, şüphelenmenin akıllıca olacağını düşünürüm. Aynı şüpheciliğin burada da uygulanmasında fayda var.

Uzun yıllar ofisimi süsleme şerefine erişmiş bir *New Yorker* karikatüründe bir sıçan, masasında takım elbisesiyle telefonda konuşmaktadır. Arkasındaki duvarda bir kaldıraç ve ışık vardır. Ayağını rahatça uzattığı masada sıçan iş adamı şunları söyler, "O kadar kötü değil. Işık geliyor, çubuğa basıyorum, bana bir çek yolluyorlar. Senden ne haber?"[3] İnsanların ödüllendirici buldukları temel psikolojik ilke ödüllendirilmek –samimi bir ödülle, statüyle, parayla, yeni bir fırsatla, bir terfiiyle, gürültülü bir alkışla ya da gazetede hoş bir yazıyla olsun– olduğunu unutmamak gerek. Önünde sonunda herkes bir yetenek ya da iyi yapılmış bir işin kabul edilişinin eşlik ettiği gururun heyecanını bilir. Çocuk olarak bunu talep ederiz. (*Anne bana bak. Bak... BANA!*) Ve yetişkinler olarak kabul edilme ihtiyacı daha mesafeli olsa da, mevcut olduğu an yine de üstüne atlarız. (Sadece benle ilgili olduğunu *düşünmüyorum*.) Lokal tenis kulübümde koçluk sa-

bahlarında herkes Simon'a yönelir. Sonsuz icatları ve nezaketiyle öyle bir koçtur ki top parmaklıkların üstünden atlayıp oradan geçen bir otomobilin ön camına uçtuğunda, cidden şevk veren bir şey söyleyebilir (*Yine de ayak hâkimiyeti iyiydi, Cordelia*).

"İnsanların tercihleri *ex nihilo* (hiçten) yaratılmaz: İçinde yaşadıkları toplum tarafından şekillendirilirler," genel yargısı[4] mesela dikey ayrımın sürmesinin arkasındaki sebepleri düşünmemize uygulanması açısından önemli olabilir. Geçen yüzyılın büyük kazanımlarına rağmen, erkek ve kadınların iş ve ev deneyimleri ya bilinçsiz ya da kasıtlı ayrımcılıktan kaynaklanan sebeplerle aynı değil. Bir grup sıçanı ferah ve yaşanılası bir Skinner kutusu köşesinde iyi yağlanmış bir kaldıracı yukarı çektikleri için daha büyük ve iyi mama kapsülleriyle ödüllendirirsek, onların doğuştan kaldıraç çekmeyle, daha az ayrıcalıklı belki de taciz edilen sıçan grubuna oranla, daha çok ilgilendiğini mi düşüneceğiz? Hak ettikleri terfi ve maaşları alamayan müdürler, üstsüz barları ve kucak dansı kulüplerinde kararlı biçimde müşteri ağı kurmaya çalışan satış görevlileri ve yatırım bankacıları ile soyunma odası kültürüne tahammül eden, şirketlerde çalışan bilim kadınları hâlâ ortadan kaldırılmamış engellerin bulunduğunun kabul edilmesini liyakatiyle hak ediyor.

Buna evdeki engeller de dâhil. Kariyerlerini aile hayatına adapte *etmemeye* karar veren çocuklu kadınlar ek ev işi, ek çocuk bakımı ve kocasının egosu yüzünden tir tir titremenin getirdiği psikolojik baskı şeklini alan bir toplumsal cinsiyet sapma vergisini ödemeyi dört gözle bekleyebilir. Bireysel bir ilişkide ne olup bittiğini kim bilebilir ki? Elbette istisnalar var. Fakat California Üniversitesi'ndeki öğretim üyeleri üzerine bir çalışmadan gelen veriler açınlayıcı.[5] Çocuklu kadın öğretim üyeleri işlerinde haftada elli bir saat çalışırken, ev işlerine ve çocuk bakımına bir diğer elli bir saat ayırdıklarını bildiriyor – gerçek bir ikinci vardiya. Bu haftada yüz iki saatlik iş, her gün on dört saatten fazla demek. Buna uyku için sekiz saat, yeme ve temel hijyen için bir saat ekleyin ve hesaplarıma göre bu kadınlara bir günde kendilerine ayıracakları toplamda yirmi altı dakika bırakıyor. Öğretim üyesi babalar, tam tersine, bir haftada sadece otuz iki ödemesi olmayan iş saati koyuyor. Bu çok daha hafif yük onlara sadece haftada ek beş saat daha çalışma şansı tanımakla kalmıyor, kendi-

lerine harcamaları için günde iki saat daha ayırmalarını sağlıyor – ne yaptıklarını kim bilir. Öğretim üyesi anneler ise çamaşır yıkamaya, yemek pişirmeye, telaffuz düzeltmeye, kirli suratları yıkamaya ve çocuklarına gece masal okumaya devam ediyor. Her başarılı akademisyen erkeğin arkasında bir kadın var ama her başarılı akademisyen kadının arkasında soyulmamış bir patates ve biraz ilgi bekleyen bir çocuk var. Ve akademik kariyer merdivenlerini tırmanan kadınlar boş zamanlarından da geri kalmıyor. Erkek öğretim üyeleriyle karşılaştırıldığında, evli ve çocuklu olma ihtimalleri çok daha düşük (kadınlar yüzde kırk bir, erkekler yüzde altmış dokuz). Ve çarpıcıdır ki menopoz ertesinde daha çok çocukları olmasını istediklerini söyleme ihtimalleri iki kat fazla. Kısacası, aynı kariyer kadın için erkeğe oranla daha büyük fedakârlıklar gerektiriyor. Yani ailesine olduğu kadar, kendisine günde birkaç dakikadan fazla ayırmak isteyen kadın bir akademisyen akademik merdivenden daha esnek ama çıkmaz sokak, ikinci sınıf bir araştırma pozisyonuna düşüyorsa, talepkar bir akademik kariyerle daha az ilgili olduğundan mı, yoksa gün yirmi dört saatten ibaret olduğundan mı?

Benzer şekilde, toplumlarımız yatay ayrımın doğallığı konusunda şaşırtıcı derecede kötü bir sınav verir. Becerebiliyorsanız erkeklerin işten değil aile ve arkadaşlardan mutluluk bulmayı beklediği bir toplum hayal edin. Eşit sayıda kadın ve erkeğin bilgisayar mühendisliği bölümünün sınıflarında, kendilerine maddi açıdan güvenli bir gelecek sağlamaya kararlı, dikkatle oturmuş olduklarını düşünün. Bu toplum, geleceğin feminist fantezisi değil, Ermenistan'dan bahsediyorum. 1980 ve 1990larda ülkedeki en büyük bilgisayar mühendisliği bölümünde kadın yüzdesi yetmiş beşin altına düşmedi. Bugün, erkekler arasındaki popülerliğinin giderek artması sayesinde (kadınlar arasında popülerliğinin azalmasından ziyade), Ermeni kadınları bilgisayar mühendisliği ana dallarının yaklaşık yarısını teşkil etmeye devam ediyor. Ve söylenen o ki sayıları diğer birçok eski Sovyet Cumhuriyetinde yüksek gibi görünüyor[6] – Amerika'daki yüzde on beşle kıyaslanırsa. California Politeknik Devlet Üniversitesi'nde bilgisayar mühendisliği profesörü olan Hasmik Gharibyan, aradaki uçurumları iki ülke arasındaki ciddi kültürel farklılıklara dayandırıyor. Ermenistan'da "kişinin sevdiği işe sahip olmasına kültürel vurgu yok." Genç

Ermeniler, her mülakatında, "Ermeniler için mutluluk kaynağının, işlerinden ziyade, hiç şüphesiz aile ve arkadaşlar olduğunu vurguladı." Bunun yerine kadınlar ve erkekler için benzer şekilde "iyi bir hayat ve maddi istikrar temin edecek bir meslek sahibi olma yönünde kararlılık var."[7]

Ermeni kadınlarının bilgisayar mühendisliğindeki güçlü temsili oldukça şaşırtıcı olan genel örüntüye sadece bir örnek: Zengin, ileri sanayi toplumlarında mesleki ilgide toplumsal cinsiyet ayrımı gelişmekte olan toplumlara ya da geçiş toplumlarına oranla daha az değil, daha *fazla*. Mesela, yakın zamanda kırk dört ülkede yapılmış bir anket, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ülkelerinde maddi refah arttıkça, kadınların potansiyel olarak geliri daha yüksek kariyerler sağlayan mühendislik, matematik ve doğa bilimlerinde diploma almaktan vazgeçtiğini buldu. Onun yerine beşeri bilimler, sosyal bilimler ve sağlık gibi daha kadına has alanlarda diploma almayı tercih ediyorlarmış. Fakat müreffeh ülkelerde diploma seçimlerinde cinsiyet ayrımını tetikleyen ekonomik refah değil, ergenlik dönemindeki erkek ve kız çocuklarının matematik ve bilime karşı tutumlarındaki farklılık. Zengin ülkelerde erkek ve kız çocuklarının bilim ve matematiğe ilgisindeki fark büyüdükçe, cinsiyet ayrımı artıyor.[8] Anketin yazarları Maria Charles ve Karen Bradley, Batılı bireysel seçim ve kendini ifade kültürel vurgusuyla birlikte yeterli maddi güvenlik temelli (çoğu zaman) bir bireşimin eğitimde kendini gerçekleştirmenin kültürel açıdan meşru bir hedef olması anlamına geldiğini iddia ediyor. Bu durum özellikle partnerinin esas ekmek parası kazanan rolünü üstleneceğini akılcı biçimde düşünebilecek insanlar için geçerli –yani heteroseksüel kadınlar. (Aslında eril bir ekmek parası kazanan lüksünün yokluğunda lezbiyenlerin mesleki karar alma süreçlerinin heteroseksüel erkeklerinkine oldukça benzemesi ilginç.)[9]

Susan Pinker, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve İsveç gibi ülkelerde mesleki cinsiyet ayrımının kadınların maddi kaygıların, aile baskısının, hatta hükümet kontrolünün zorlamasının ötesinde, gerçek tercihlerini yansıttığı yönünde yorumladı. Fakat gördüğümüz üzere mesleki ilgiler, dıştan etkinin sızamadığı kafanın içerisinde güvenle korunamaz. Genç insanların matematiğe, bilime ve diğer eril uğraşlara ilgisini kolayca değiştirebilen kültürel işaretleri görmüştük. Charles ve Bradley'nin iddia

ettiği üzere, erkekler ve kadınlar birinci öncelik olarak para peşinde koşmayı bıraktıkları an, "hakiki 'benliklerini' gerçekleştirme ve ifade etme peşine düşebilirler."[10] –Fakat siz, ben ve Charles ile Bradley'nin farkında olduğu üzere, o benliğin tutkuları ile toplumsal cinsiyet inançları arasındaki sınır ve içinde geliştiği ve işlev gördüğü kültür yapısı geçirgendir. Bekleyeceğinizin tersine, toplumsal cinsiyet açısından daha eşitlikçi ülkelerdeki insanlar, iş genelde savundukları toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına gelince sık sık *daha az* eşitlikçi olur.[11] Charles ve Bradley, gelişmiş Batı'da "cinsiyetlendirilmiş benliklerimize kapıldığımızı" iddia eder ve bu benliklerin nasıl cinsiyetlendirildiğine burada bir nebze olsun şahit olduk. Kadınlar ve erkekler hakkındaki kültürel gerçeklikler ve inançlar –mevcut eşitsizliklerde, reklamlarda, sohbetlerde, zihinlerde, beklentilerde ya da başkalarının davranışlarında temsil edilen ya da çevre tarafından zihinlerimize uyarlanan– benlik algımızı, ilgilerimizi ve davranışımızı değiştirir. Bu laboratuvar deneyleri kontrollü ve titiz biçimde gerçek dünyada vuku bulan çok daha dağınık etkileri simüle etmek üzere tasarlanmıştır. Sosyokültürel bir ortam, sadece sosyal psikoloji laboratuarlarında mevcut, zekice planlanmış bir şey değildir. Bakmayın siz de tam şu an içindesiniz.

Birçok araştırmacı, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının sürekli damlamasının zaman içerisinde gerçekten artacağını iddia etti. Mesela, kadın ilgi alanlarını toplumsal cinsiyete hazırlamanın kadınsılaştırıcı etkisini gözlemleyen Steele ve Ambady, "kültürümüzün kalıp yargıları ve bunun üzerine bir kişinin spesifik alanlara uzun vadeli tutumunu tanımlamasına yardım eden, onlarla ilgili kimlikleri tekrar tekrar hazırlama durumunu yaratıp yaratmadığını" soruyor.[12] Benzer şekilde, sosyolog Cecilia Ridgeway ve Shelley Correll şunu iddia ediyor:

> Toplumsal cinsiyet hakkındaki kültürel inanışlar, başka açılardan birbirine benzeyen erkek ve kadınların davranış ve değerlendirmelerini, makul ama sistematik biçimde farklılaştıran terazideki ağırlık gibi hareket eder. Erkek ve kadınların herhangi bir durumdaki sonuçları hakkındaki toplumsal cinsiyet inanışlarının taraf tutma etkisi küçük olabilse de, bireysel hayatlar çoklu, tekrar eden, toplumsal ilişkisel bağlamlarda yaşanır... Küçük taraf tutma etkileri, bunun dışında birbirine

> benzeyen erkekler ve kadınlar için birbirinden son derece farklı davranışsal yollar ve toplumsal sonuçlara yol açacak şekilde kariyer ve ömürlerde toplanır.[13]

O zaman bu cinsiyetlendirilmiş yollar ve sonuçlar zihni kurcalayan toplumsal dünyanın bir parçası olur – bizzat benlik hissinin, sosyal algının ve bir kez daha cinsiyetlendirilmiş toplumsal dünyanın parçası olacak davranışın sonsuz kez cinsiyetlendirilmesi.

Fakat bu fark edilmeden gerçekleşir. Biz de cevapları başka yerde arayacağız.

İKİNCİ KISIM

NÖROCİNSİYETÇİLİK

9. Bölüm

"Fetüs Çatalı"

> "Tarafsız uzmanlar" iki bin yıl boyunca kadınların kanının kaynaması ya da ruhunun arınması için yeterli ısıdan mahrum oldukları, kafalarının çok ufak, rahimlerinin çok büyük olduğu, hormonlarının güçsüzleştirdiği, ya kalpleriyle ya da beyinlerinin yanlış kısmıyla düşündükleri gibi nüfuzlu sezgileri bize olgu olarak sundular. Listenin sonu gelmez.
>
> -Beth B. Hess, sosyolog (1990)[1]

Yirmi yıl sonra bu liste her zamanki gibi. Ve zirveye yakın bir yerde "çok az fetüs testosteronu" var. Ya da erkeklerde mi bundan fazla var? Başta, sonunda her şey ters yüz olmuş ve *erkeklerin* doğalarındaki eksiklikler artık mercek altındaymış gibi görünebilir. Mesela, Louann Brizendine'e göre, fetüs sinir sistemindeki erkek testosteron seviyelerinin etkisi bir köyü yağmalayan düşman askerlerininkinden pek farklı değil:

> Sekizinci haftada başlayan büyük testosteron artışı, bu üniseks beyni, iletişim merkezlerindeki bazı hücreleri öldürerek ve cinsellik ve saldırganlık merkezlerinde daha çok hücrenin büyümesini sağlayarak, erkeğe çevirir. Eğer testosteron artışı olmazsa, kadın beyni bozulmadan büyümeye devam eder. Kız fetüsün beyin hücreleri iletişim merkezlerinde ve duygu işleyen alanlarda daha çok bağlantı üretir.

Brizendine'in açıkladığına göre bu "fetüs çatalı"nın bir sonucu: "Kızlar rahimde iletişim, gözlem ve duygu işleme merkezlerini daraltan testosteron artışını deneyimlemez, böylece bu alanlardaki becerilerini geliştirme doğumda erkek çocuklarından daha iyi olur."[2] Kızların, şanslı bir kaçış olarak, pek fetüs testosteronu eksikliği yokmuş gibi görünüyor – en azından biz verilere daha yakından bakana kadar.[3]

Fakat aslında bu tip bir resim sadece kadınları boyun eğen, duygusal, aşırı hassas dedikoducu olarak çizen eski kalıp yargının yeni bir "reklam kopyasıdır."[4] Ve kadın beyinlerinin erkek uğraşlarında mükemmel olmak için gerekenlerden ziyade, kadınsı yetenekler için tasarlandığını söylemenin farklı, daha zarif bir yoludur. Simon Baron-Cohen, eserini popülerleştirmekle kalmayıp ona seve seve yardım eden insanlarla birlikte, fetüs testosteronu için parlak bir pazarlama kampanyası sürdürüyor. Hızla yetişmekte olan zorlu bilim adamı ya da matematikçinin olmazsa olmaz aksesuarı haline geliyor. Mesela, Baron-Cohen, *BBC News*'da yakın zamanda yayımlanan bir makalede şunu soruyor: "Matematikte Nobel ödülü [denkliğinde] Fields Madalyası'nı kazananlar arasında neden yüzden fazla senedir kadın yok?" Makalenin ilerleyen satırlarında cevabın etrafında dolanır... Çünkü kadınların rahim çevresinde aynı testosteron doymuşluğu yoktur. Baron-Cohen fetüs testosteronu ve matematik yeteneği arasındaki bu bağlantıdan o kadar emindir ki fetüs testosteronunun hareketini engelleyebilecek, hipotetik bir doğum öncesi otizm tedavisinin "bebeğin ayrıntılara dikkat etme ve matematik gibi sistematik enformasyonu anlama yeteneğini" azaltabileceğinden duyduğu kaygıyı ifade eder.[5]

Bu fetüs testosteronu kesinlikle güçlü, cinsiyet ayrımı yapan bir şey olsa gerek. Öyleyse, cesaret edebiliyorsak, esasen yaptığına yakından bir göz atalım.

Rahimdeki hayatın başlangıcında hem erkek hem dişi fetüslerin aynı üniseks gelişmemiş erbezleri vardır.[6] Fakat döllenmenin yaklaşık altıncı haftasında, erkek Y kromozomundaki bir gen, erkeğin gelişmemiş erbezlerinin testis haline gelmesini sağlar. Dişideki dönüşüm bunun yerine yumurtalıklara yönelir. Erkek fetüsün testisleri, kısa süre sonra, döllenmenin yaklaşık sekizinci haftasında, gonad testosteronu denilen, hamileliğin on altıncı haftasında zirveye ulaşan büyük miktarda testosteron üretimine başlar. (Araştırmacılar bazen daha kesin konuşup "testosteron"dan ziyade "androjen" terimini kullanır çünkü testosteron testislerden, yumurtalıklardan ve böbreküstü bezlerinden gelen ve androjen diye bilinen çok benzer birçok hormondan biridir.) Hamileliğin yaklaşık yirmi altıncı haftasında, yeni doğmuş erkek çocuklarında yaklaşık üç ay sürecek bir

diğer daha küçük testosteron artışına kadar, cinsiyetler arasında testosteron seviyelerinde bir kez daha ufak bir farklılık olur. Bu ikinci, doğum sonrası artışın ne olduğundan kimse emin değilmiş gibi görünüyor. Fakat rahimdeki testosteron artışı erkek jenitallerinin ortaya çıkmasında elzem gibi görünüyor.[7] Bu kritik dönemde yeterli testosterona maruz kalmamış genetik erkek kadınlaşmış dış jenitallere sahip olacakken, normalüstü yüksek testosterona maruz kalmış genetik kadınlar ise aynı dönemde erilleşmiş dış jenitallerle doğuyor – bazen kız bebeğin erkekle karıştırılmasına sebep olacak derecede.

Bu tip keşifler, organizasyonel-aktivasyonel hipotez diye bilinen parlak ve zarif fikre yol açtı. Ya erkek jenitallerini inşa etmekten sorumlu hormon, bir ömür boyunca sahip olunacak o lütuf, aynı zamanda, beyni de daimi şekilde eril bir biçimde "organize ediyorsa"? (Hipotezin aktivasyonel kısmı, ergenlikten sonra dolaşımdaki biyolojik cinsiyet hormonlarının bu devreleri faaliyete geçirdiğini iddia ediyor.) Testosteron reseptörleri kesinlikle hem kadın hem erkekte beynin birçok bölgesinde bulunmuştur ve deney hayvanlarıyla yapılan araştırma testosteronun gelişimini etkileyecek şekilde beyne nasıl etki ettiğini inceliyor.[8] Ve nöroendokrinologlar doğum öncesi testosteronun beyni organize ettiği gibi kafa karıştırıcı bir fikri inceliyor. Beyin organizasyonunun gerçekleşmeye başladığı düşünülen kritik dönem boyunca deney hayvanlarının hormon ortamlarını manipüle ediyorlar ve beyin ve davranışlarına ne olduğuna bakıyorlar.[9]

Organizasyonel hipoteze muhtemelen en kesin destek, erkeklerinin ötttüğü, kadınlarının ötmediği zebra ispinozu ve kanarya gibi kuşlardan geliyor. Bu türlerde beynin ses kontrol bölgeleri erkeklerde çok daha büyük ve iyidir ki durumu çok iyi açıklıyor. Dahası dişi zebra ispinozlarını erkek hormon ortamına uyarlamak hem beyinlerini (ses kontrol bölgelerinde) hem davranışlarını (ötüyorlar) erkeksileştiriyor. Hormon, beyin, davranış – *işte!* (Aslında burada bir tablo karmaşıklaşabilir.)[10] Eğer zebra ispinozuysanız, bir dalın üstüne tüneyip ötmek kendini dişi cinsinden ayırmanın en iyi yolu olsa da, aynı şey insanlara uygulanamıyor. Ve ne kadar heyecan verici olsa da bu sonuç bizi çok ileriye götürmüyor.

Sıçan araştırmasına gelince, birkaç temas noktası daha var. Bu arada sıçanlarda beynin erilleşmesiyle ilgiliymiş gibi görünen testosteron artışı aslında doğumdan kısa süre *sonra* gerçekleşiyor. Araştırmacılar doğum sırasında hadım edilen erkek sıçanların saldırganlığa eğilim ve labirentte kafasının çabuk karışması gibi çeşitli şekillerde dişilere daha çok benzediğini buldu. Dişliler anında dönmeye başlıyor. İnsanlardaki doğum öncesi testosteron, biliş ve davranıştaki toplumsal cinsiyet farklılıklarının arkasında yatan beyindeki daimi biyolojik cinsiyet farklılıklarını yaratıyor olabilir mi?

Mantıklı ama bazı araştırmacıların işaret ettiği üzere sıçan ve kuşlardan insanlara genelleştirme yapmanın tehlikeleri var. Öldürülmeme ve yenilmeme, eğitime erişim ya da araba kullanma hakkına gelindiğinde uygulamadığımız örtük "Hepimizi Tanrı yarattı" çerçevesi üzerinden çalışıldığında, (özellikle bazı popüler yazarlarda) bir sıçan için geçerli olanın kolayca insanlara uygulanabileceğini varsayma eğilimi var.[11] Elbette genel eğilim bu. Fakat bütün memeliler arasında büyüklü küçüklü önemli benzerlikler olsa da, ciddi farklılıklar da var. Melissa Hines'ın işaret ettiği üzere (gerçi o bu kadar kabaca ifade etmiyor) ha sıçanın ha insanın bacakları arasında sıkışmış olsun penis penistir. Büyüklüğü oranlandığında her iki türde de neredeyse aynı işlevi görür ve yaratıldığı mekanizma iki türde de neredeyse aynı olabilir. Fakat bir kemirgen beyni uygun oranlara büyütülse de, bir insana elbette pek iyi hizmet veremeyecektir. İnsan beyninde karmaşık, zeki ve üst düzey bir düşünüşü sağlayan ve bağlantı korteksi denilen, erişilebilir mekânın çoğunu kaplarken, sıçan beynindeki bağlantı korteksi koku, görme, duyu, dokunma ve hareket sağlayan nöronlar arasında sıkışmıştır. Hines, bu sebepten "insanın diğer memelilerdeki sinirsel gelişim üzerindeki erken hormon etkilerinin insanlarda muhafaza edildiğini varsayamaz, özellikle beyin korteksiyle ilgili olanlarda," diye uyarır.[12] Benzer şekilde, "kuş beyni" küfrünün tam amacının küfrün hedefi olan kişinin düşünme becerilerinin yetersiz olduğunu göstermesi ile ilgili yorum yapmaya şu ya da bu şekilde değer.

Erken dönemde salgılanan hormonların sıçan ve insanları nasıl etkilediği ile ilgili başka birçok ciddi benzeşmeyen nokta var.[13] Her şey göz önünde bulundurulduğunda, bazı araştırmacılar sıçanlardan gelen verilerin

insanlarda olup bitenleri açıklamada yeterince aydınlatıcı olmayabileceğine inanıyor.[14] Bu dediklerim aynı ilkenin geçerli olmadığı anlamına gelmez – fetüs testosteronunun beyin üzerinde ciddi etkileri var. Fakat bu kadar şevkle sıçanlara bakıp genelleme yapmak akıllıca değil. Peki ya primatlar? Sıçanlardan farklı olarak, doğum öncesi testosteronuna maruz kalan dişi rhesus maymunu bebekler, buna maruz kalmayan dişi bebeklerden daha saldırgan değil. Aslına bakılırsa, normal dişi bebekler bile normal bir sosyal grupta yetiştirildiklerinde erkeklerden daha az saldırgan değil.[15] Ancak deney için doğumdan önce testosterona maruz kalan dişi bebekler kavga oyununa, buna maruz kalmayan bebeklerden daha ilgi gösteriyor.[16] Ve erkeklerde hamileliğin başlangıcında doğum öncesi testosteron engellenirse, bu erkekler kavga dövüş oyununa daha az ilgi gösteriyor.[17]

Araştırmacılar, hormon dengesini etkilemenin sonucu olarak davranışta gördükleri değişikliklere, fetüs beynindeki testosteron kaynaklı değişikliklerin (ya da sıçan söz konusu olduğunda neonatal beynin) yol açtığı hipotezini öne sürüyorlar. *Hipotez* diyorum çünkü görece gösterişsiz bir sıçanda bile doğum öncesi hormonlar, beyin değişiklikleri ve davranışsal değişim arasındaki noktaları birleştirmenin tahmin ettiğinizden daha zor olduğu ortaya çıkabilir. Mesela, sıçan beyninin belirli bir bölgesinin (preoptik çekirdeğin bir parçası) erkek sıçanlarda dişilerinkinden çok daha büyük olduğu keşfedileli yirmi beş yıldan fazla oluyor. Hayatlarının erken bir bölümünde dişi sıçanlara androjen verilmesi, bu bölgeyi büyütüyor ve erkek sıçanlarda androjeni engellemek, normal erkekte preoptik çekirdeğin büyük boy olmasını engelliyor.[18] İyi hoş – hormondan beyne kadar. Fakat beyinden davranışa uzanmanın bir zorluk olduğu ortaya çıkıyor. Bu alanda öncü olan Roger Gorski 1995'te, "Bu çekirdeği on beş yıldır araştırıyoruz ve ne yaptığını hâlâ çözebilmiş değiliz,"diye şikâyet ediyordu.[19] Yaklaşık on yıl sonra nöroendokrinolog Geert de Vries, beyindeki biyolojik cinsiyet farklılığının davranışa nasıl yansıdığı üzerine yapılan çalışmalarda "bir milim mesafe kat edilemediğine" yeniden işaret edecekti. Ve denemeye de gerek yok.[20] Net bir hormonal başlangıcı, kesin bir sinirsel ortası ve ikna edici davranışsal sonu olan bir hikâye isteyin, araştırmacıların sunabileceği en iyi şey beyin sapının penisi harekete geçiren küçük

bir alanıyla ilgili olacaktır. Nöroendokrinologların zorlu işini eleştirmek istemiyorum (ya da bu sebepten erkek mekanizmasının görkemini), şimdiye dek Brizendine ve diğerlerinin onlara kaygısızca atfettiği bilimsel keşif programının gerisine düştüler.[21]

Ve beyin sapının bu noktasında bile hikâye başlangıçta göründüğünden çok daha karmaşık bir hal alıyor.[22] Celia Moore, Massachussetts Üniversitesi'nde gelişimsel psikobiyolog; erken hormonların doğum sonrası hayatta biyolojik cinsiyete has davranışa *ne şekilde* yol açtığını anlamak için çok çaba sarf etti. Beynin doğrudan süren etkisi yoluyla mıydı, yoksa "erken hormonların tüm süreçsel biçimleri davranışsal farklılıklarla kesişecek şekilde gelecekteki günler, haftalar, aylar ya da yıllar boyunca harekete geçirmesi" mümkün mü? "Genç erkek rhesus maymunlarında gelişen köpeksi davranışlara ne demeli? Erken hormonların yol açtığı büyüklük farklılıklarına? Peki ya jenitaller? Ya da kokular ya da diğer sosyal açıdan önemli işaretler?"[23]

Moore, tam da bu fikri sıçana uygulamaya karar verdi. Anne sıçanlar, yeni doğmuş yavruların anüs ve jenitallerini yalıyor ve Moore erkek yavruların dişilerden daha çok yalandığını fark ediyor. Moore'un keşfettiğine göre, bunun sebebi erkek bebeklerin ürinindeki daha yüksek testosteron seviyesinin anneleri çekmesi. Moore annelerin burnunu kapattığında, erkek ve dişi bebekleri eşit yalamaya başlıyorlar. Ve testosteron aşılanan dişi bebekler, erkek kardeşleri ne kadar yalanırsa o kadar yalanıyor. Fakat tüm bunların en ilginci, bu anogenital yalamanın genç sıçanların beynine etkisi. Moore, dişi sıçanları ayıracak biçimde anogenital bölgeyi suluboya fırçası kullanarak harekete geçirdiğinde, beyin sapındaki çekirdeğin uyardığı penis büyüdü (gerçi erkek bir sıçanın çekirdeği kadar büyük değil). Diğer bir deyişle, çekirdek boyutundaki cinsiyet farklılığının sebebi sadece neonatal testosteron değildi, aynı zamanda annenin erkek ve dişi bebeklere muamelesindeki farklılıktan kaynaklanıyordu.[24] Basit "hormondan beyin sapına" hikâyesinin ana temasında bile toplumsal bir yan tema var.

Bu durum, hormon ve davranışlar arasındaki yolun bir yerinde toplumsal deneyimlerin de devreye girebileceğini akılda tutmamızı sağlamalı ve bu da bizim doğrudan oradan oraya sıçrama tehlikemizin önüne geçer.

Moore'un dediği şekilde, bu yaklaşım "erken hormonlardan ilginin son noktalarına kadar, belki de çakışan, birçok keşfedilmemiş bölge ve olası yol" bırakır.[25] Bir sonraki bölümdeki insanlarla (ve diğer primatlarla) yürütülen bu tip bir araştırmaya göz attığımızda bunu aklımızda tutmalıyız. Rosalind Barnett ve Caryl Rivers'ın *Same Difference* (Aynı Farklılık) adlı kitabında işaret ettiği üzere, Moore'un çalışması "davranışı yaratırken beyin, hormon ve çevrenin hayranlık uyandıran karmaşık etkileşimine" göz atmamızı sağlıyor. "Ve süreç sıçanlarda karmaşıksa, insanlarda daha ne kadar karmaşık olduğunu siz düşünün."[26]

Fakat bilim adamları cesur. 1980lerde Norman Geschwind ve meslektaşları, bir kısmının erkeklerin deneyimlediği fetüs testosteronunun yüksek seviyesinin, beynin sol yarıküresinin büyümesini yavaşlattığı fikrini kapsadığı çok karmaşık bir teori öne sürdü.[27] Geschwind, bu durumun erkeğe "daha üstün sağ yarıküre yetenekleri, mesela sanat, müzik ya da matematik" için daha büyük potansiyeller sağladığını iddia etmeye devam etti.[28] Geschwind teorisi, bilimsel literatürün teflon tenceresidir. Daha basit başka teoriler uymayan verilerin bombardımanına uğradığında kirlenir ve kullanılmaz hale gelirken, bunlar teorinin mevcut konumunun "işe yaramayan hırslı bir iddia"dan[29] ibaret olduğu sonucunu çıkaran ciddi eleştirilere rağmen hayatta kalmaya ve ilham vermeye devam eden Geschwind teorisinin sadece projektörü olarak kalır. Mesela, nörofizyolog Ruth Bleier, teorinin çıkış noktasının –erkeğin daha yüksek seviye fetüs testosteronunun sol yarıkürenin daha çok kasılmasına yol açtığı iddiası– ölüm sonrası fetüs beyinleri ile ilgili büyük bir araştırmayla tutarsız olduğuna işaret edeli yirmi yıldan fazla oluyor.[30] Daha yakın zamanda yetmiş dört yeni doğmuş bebek üzerinde yapılmış bir beyin görüntüleme çalışması da erkeklerdeki görece daha küçük sol yarıküre konusunda kanıt bulamadı.[31]

Fakat düşük fetüs testosteronu duygu dolu bir "kadın" beynine yol açarken, daha yüksek fetüs testosteronunun bir biçimde bilim ve matematik gibi erkeksi şeylerde daha üstün bir "erkek" beyni yarattığı iddiası hâlâ inanılmaz ilgi görüyor. Baron-Cohen'in hipotezi Geschwind teorisinin daha karmaşıklaştırılmış bir versiyonudur. Argümanı düşük seviye fetüs testosteronunun E-tipi (duygusal tip) kadın beyninin, yüksek seviye fetüs testosteronunun S-tipi (sistemleştirici tip) erkek beyninin ortaya çık-

masını sağlaması. (Ve gerçekten yüksek fetüs testosteronu seviyeleri sistemleştirmede iyi, empati kurmada kötü olan "son derece eril beyin" yaratıyor ve bu beyin otistik olarak da biliniyor.)[32] Hamileliğin ikinci üç aylık döneminde cinsiyetler arası fetüs testosteron seviyeleri arasında çakışma olduğundan –bazı kızların seviyeleri bazı erkeklerinkinden daha yüksek– bu durum bazı kadınların neden sistemleştirici, bazı erkeklerin de neden empati kuran olduğunu açıklıyor. Fakat ortalamada erkeklerin daha yüksek testosteron seviyeleri olduğu için S-tipi beyne sahip olma ihtimalleri daha yüksek. İşte, bunu nasıl test ediyoruz? Kolay değil. Yüksek seviye fetüs testosteronları penis sahibi olmayla yakın ilişki içerisinde. Yani fetüs testosteron seviyeleri ile daha sonraki cinsiyet kazanmış davranış, ya da erkekler ve kızlar arasındaki farklılıklar arasındaki korelasyonun fetüs testosteronu ile hiçbir ilgisi olmadığı ve her şeyin erkek ve kız çocuklarının farklı sosyalleşmesiyle alakalı olduğu anlamına geliyor. Fakat ileriki iki bölümde göreceğimiz üzere, bu problem etrafında dönen birçok yol var.

Bize toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin biyolojik temeli hakkında ne anlatacaklar?

10. Bölüm

"Rahmin Karanlığında" (ve Aydınlıkta İlk Birkaç Saat)

> Testosteron müdahalesi olmayınca, kızınızın sadece kadın jenitalleri değil, kesin olarak dişi beyni de gelişti... Kızınızın dişi beyni onun dünyaya kadınca bakışını yönlendirecektir.
> -Gurian Enstitüsü, *It's a Baby Girl* (2009) [Bu Bebek bir Kız][1]

Kitabın bu noktasında "dünyaya kadınca bakış" gibi deyişler sizi bir nebze olsun şüphelendirmeye başlayacaktır. Daha önce gördüğümüz üzere, bir kişinin dünyaya yaklaşımı, ne tip bir toplumsal kimliğin söz konusu ya da hangi toplumsal beklentilerin önemli olduğuna bağlı olabilir. Kız beyni, dünyaya o kadar esnek, bağlama hassas bir kadınca yaklaşım yöneltmez. Fakat bu, fetüs testosteronunun beyinde *bir şey* yapmadığı anlamına gelmez. Bunun ne olabileceğini çözmek için güdülecek en önemli strateji belki de farklı fetüs testosteronu seviyesine sahip çocuk ve yetişkinlerin empati ve sistemleştirme becerilerini karşılaştırmaktır. Eğer daha yüksek fetüs testosteronuna maruz kalan kızlar daha düşük seviyelerdeki kızlara oranla daha erkeksi ise (aynısı erkek çocuklar için de geçerli), bu durum yüksek fetüs testosteronu oranına maruz kalan çocukların rahimde daha "erilleşmiş" beyinlere sahip olduğu anlamına gelebilir (fakat bu anlama gelmeyebilir de.)[2]

Ancak bu yaklaşımın sunabileceği teknik bir zorluk, doğmamış bir bebekten kan almak çok nadiren rastlanan bir durum olmasıdır. Bu, araştırmacıların bebeğin kanında dolaşan testosteron miktarını doğrudan ölçemeyecekleri anlamına gelir. Bunun yerine ne yaparlar? Bazı araştırmacılar, anne testosteronunu, hamile annenin kanındaki testosteron seviyesini, ölçer. Diğer araştırmacılar amniyotik sıvıdaki amniyotik testoste-

ronu (doğum öncesi testler için fetüsü çevreleyen keseden alınan) ölçer. Yine diğer araştırmacılar yetişkinler üzerinde inceleme yapar ve fetüs testosteron seviyeleri için bir temsil olarak parmak oranını kullanır. 2D:4D parmak oranı ikinci parmak (işaret) ile dördüncü parmağın (yüzük) uzunluğunun oranıdır. Bu oran, ortalamada, erkek ve kadınlarda farklıdır. (Erkeklerin işaret parmaklarına oranla daha uzun yüzük parmakları varken, kadınların işaret parmakları yüzük parmaklarıyla yaklaşık aynı uzunlukta ya da onlardan biraz daha uzundur.) İddia doğum öncesi testosteron seviyelerinin parmak oranını etkilediğidir. Tüm bu çok farklı yaklaşımların çok önemli bir ortak noktası var: Araştırmacılar ölçtükleri ile fetüs beyni üzerinde etki eden testosteron seviyeleri arasında korelasyon olup olmadığını aslında pek hatta *hiç* bilmiyor.[3] Bunun bizi durdurmasına izin vermeyeceğiz. (Önünde sonunda sadece toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin biyolojik kökenlerini bulmaya çalışıyoruz, öyleyse neden moralimizi bozalım, öyle değil mi?) Fakat akılda tutmakta fayda var.

Tüm müşkülpesentlikten sonra, "dünyaya kadınca yaklaşım"ın rahimde başladığı kanıtına yakından bakmaya hazırız.[4] Simon Baron-Cohen ve meslektaşları, bir dizi makalesinde hamileliğinin ikinci üçüncü aylık döneminde amniyosentez yaptıran annelerin çocuklarından oluşan büyük bir grup tarif ediyor. Bu hipoteze göre, daha yüksek amniyotik testosteron empati becerilerinin daha kötü olmasına neden oluyor. Yani amniyotik testosteron, kız ve erkeklerde ayrı ayrı,[5] oyun sırasında bir ebeveynin yanında bulunduğu on iki aylık çocukla göz teması sıklığı ile mi, dört yaşında çocuğun sosyal ilişkilerinin kalitesiyle mi (annenin değerlendirmesine göre), zihin durumu şartlarını kullanma eğilimi ile mi, Empati Ölçeği'nin (EQ: annenin değerlendirmesine göre) çocuk versiyonu skorları ile mi yoksa Gözden Zihin Okuma testinin çocuk versiyonlarından birindeki performans ile mi olumsuz korelasyon halinde? Cevaplar sırasıyla: hayır,[6] pek değil,[7] pek değil,[8] hayır[9] ve evet.[10] Ve siz bu Gözden Zihin Okuma testi ile ilgili son "evet"ten çok heyecanlanmadan önce, şunu söylemek gerekir ki performans amniyotik testosteronla korelasyon içerisinde olsa da kız çocuklar erkek çocuklarından daha iyi bir skor elde etmedi.[11] Araştırmanın kapsamını parmak oranı araştırmalarını da kapsayacak şekilde genişletmek pek destekleyici bir sonuç vermiyor.[12]

Peki, doğum öncesi testosteron ve sistemleştirme? Sistemleştirme, hatırlayacağınız üzere, "sistemleri analiz etme ya da kurma itkisi"dir ve "[bir] sistem, doğa kanunlarına uygun farklı çıktılar vermek için değişken yollardan faaliyet gösterebilecek girdiler alan bir şey diye tanımlanır."[13] Dikkatli okuyucunun fark etmiş olabileceği üzere, gerçek bir sistemleştirme yetenek testi karşılaşmadık. Kuvvetli biçimde sistemleştiren beynin süper bir bilim insanı olmanın en iyi yolu olduğunu da varsaymamalıyız. Filozof Neil Levy, "pozitif bilimlerdeki idrak buluşta bile sistemleştirme kadar 'empati kurma' gücüdür de," diye iddia etmiştir. Mesela Albert Einstein buluşlarının "mantıksal bir yolun" son noktası olmaktan ziyade "deneyimle temas halinde duygudaşlık tarafından desteklenen sezgi" sonucu oluştuğunu söylemiştir.[14] Nobel Ödülü kazananlar ona katılıyor. Bu saygıdeğer bilim insanları ile yapılan röportajların metinlerinin bir analizi çoğunluğun bilinçli, mantıklı bir muhakemeden farklı olarak bilimsel sezgi diye bir şeyin olduğunu ve mantıksal muhakeme için gereken tüm enformasyonun yokluğunda vuku bulabileceğini kabul ettiğini bulmuş. Aslına bakılırsa, onların bilimsel sezgi tarifleri Baron-Cohen'in empati kurmayı "bütün verilerin yokluğunda karanlığa imgesel bir sıçrayış" olarak nitelendirmesiyle çarpıcı benzerlikler taşıyor.[15] Bir kimya Nobel Ödülü sahibinin iddia ettiği üzere, "Her zaman hissettiğim sezgi yeterli bileşenlerimiz olmadığı, yine de bir resim oluşturmamız gerektiğinde vardır." Ve mantıksal muhakeme hayati olsa da, birçok ödül sahibinin onlara faydalı olduğunu söylediği bu sezgisel bilimsel süreç, tıp alanında bir ödül sahibinin tarif ettiği üzere, sahip olunacak tek yaklaşımsa göz ardı edilebilir:

> Sezgileri olan bu mekanizmanın... oynayacağı, elindeki bilinen olguların devasa bir temeli olması gerek. Ve çok gizemli biçimde oynuyor çünkü... tüm bilinen olguları bir biçimde dolaşımda tutuyor, yapbozda olduğu gibi yerlerine oturmalarını bekliyor. Ve bastırırsanız... bilginizin dizgesini değiştirmeye çalışırsanız, ortaya hiçbir şey çıkmaz. Gizemli basınç tipi bir şey uygulamanız ve sonra dinlenmeniz gerek, ve birden PAT... çözüm gelir.[16]

Bilimdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin doğum öncesi kökenlerine dair kanıtın gücünü gözden geçirirken aklımızda tutmamız gereken bir diğer nokta da bu. Aslında, "kişiyi başarılı bir bilim insanı yapan bilişsel

yeteneklerin basit bir kümesi henüz tanımlanmadı."[17] (Bunun böyle bir başarının doğum öncesi kökenlerini bulmayı çok daha zorlaştırdığını söylemeye gerek yok.)

Sistemleştirmenin bilimde başarı için önemli bir anahtar olduğunu kabul edelim ve verilere geri dönelim. Simon Baron-Cohen'in laboratuarından bir araştırma amniyotik testosteron ile çocuklar için ümit vaat edecek şekilde Sistemleştirme Ölçeği (SQ) adını almış (anneler tarafından doldurulan) bir şey arasında korelasyonlar buldu.[18] Bu anketin bazı maddeleri onlara y-sistemleştirici hissi verse de (mesela çocuğun "video ya da DVD kontrollerini kolayca çözüp çözemediği" ya da "farklı renkler üretirken boyaları nasıl karıştıracağını bilip bilmediği" gibi sorular sorarak), insan diğer birçok sorunun girdi-faaliyeti çıktılarını anlama tutkusuna ne kadar denk düştüğünü kavramada zorlanıyor. "Eşyaların evde doğru yerinde olmasına" takmanın, "işler zamanında yapılmazsa" sinirlenmenin ya da "evde bir şey değişmişse ya da yeri değiştirilmişse" fark etmenin, evrenin kanunlarını kavramaya yönelmiş bir zihni yansıtmayla ne alakası var?[19] Uzman değilim ama Müşkülpesent Ölçeği'nden* bazı maddelerin SQ'nuza karışıp karışmadığını merak etmeden duramıyorum.

Biraz daha hedefte bir araştırma, on üç aylık çocukların oyuncak seçimi ile ilgili. Erkek çocukları, kız çocuklarına nazaran, erkek oyuncaklarıyla, dört arabalı bir römork, çöp kamyonu ve "üç plastik parçadan oluşan ekipman seti" diye biraz da pek fikir vermeyecek biçimde tarif edilen bir oyuncak, daha fazla zaman geçiriyordu. Bunlar sistemleştiren oyuncaklar mıydı? Sanırım buna bir açıklama getirebilirsiniz. Bir arabayı ya da römorku itersiniz ve hareket eder. Ve "üç parça plastik ekipmanının" lehine karar verebiliriz. Bu oyuncaklar kesinlikle kız çocuklarının erkek çocuklarından daha çok vakit geçirdiği çay seti, oyuncak bebek, süt şişesi ve beşikten daha iyi adaylar. Fakat yine erkek ile kız çocuklarının eşit zaman harcadığı toplumsal cinsiyetten bağımsız üç oyuncak (kurmalı oyuncak köpek, tahta bir yapboz ve oyuncak plastik halka) daha fazla olmasa da erkek oyuncakları kadar sistemleştirici. Fark etmez çünkü ne am-

* Fussbudget Quotient. Gramer takıntısını ve insanların "dünyayı kavramak" yerine ufak tefek şeylere takma derecesini ölçen, SQ'nun alternatifi, eğlencelik test. (ç.n.)

niyotik testosteronun ne de anneden gelen testosteronun oyun davranışları ile ilgili olmadığı ortaya çıktı.[20] (Feragat: "erkek" oyuncağı derken, geleneksel olarak erkeklerle özdeşleştirilen oyuncaklardan bahsediyorum, aynı şey "kız" oyuncakları için de geçerli.)

Amniyotik testosteron ile bilişsel performans arasındaki korelasyon ile ilgili çalışmalar da daha yüksek doğum öncesi testosteronunun görsel mekansal görevlerdeki ve matematikteki becerilerle ya da diğer üç aşağı beş yukarı bilimsel becerilerle eşleştiği iddiasına pek destek bulamıyor. Yedi yaş zihinsel rotasyon testindeki kesinlik ile amniyotik testosteron arasında korelasyon var mı? Hayır.[21] Dört yaşında bir çocuğun bir blok matrisi kopyalama, sayılarla ilgili olgu ve kavramları anlama ve hesaplama ile sınıflandırma becerisi daha yüksek amniyotik testosteron seviyeleri ile artıyor mu? Hayır, kızlarda düşürüyor ve erkek çocuklarında bir alakası yok. Yapboz çözmek? Hayır. Sınıflandırma becerisi (mesela "bütün küçük parçaları bulma"?) Hayır.[22] Mekânsal beceri testi? Hayır.[23] Ve yine, bazı parmak oranı araştırmaları yığınla destekleyici kanıt sağlasa da, diğerleri parmak oranı ve SQ skorları ile zihinsel rotasyon becerisi arasında korelasyon bulmayı beceremiyor. Bir çalışma, fizikçilerin sosyal bilimcilere oranla daha yüksek kadın parmak oranı olduğunu buldu.[24] Daha sonraki bir bölümde geleceğimiz birkaç doğum öncesi testosteronu araştırması daha var. Fakat bence şimdiye kadar sunulan kanıtta ikna edici olmayan bir şey var.

Ancak doğum öncesi testosteron çalışmaları fetüs çatalı hipotezi için sadece bir kanıt kaynağı. Bebek doğduktan kısa süre sonraki dönem bir başka hipotez sunar:

> Kızınızın dişi beyninin onu yapmaya iteceği ilk şeylerden biri yüzleri incelemek olacaktır. Çocuk gelişimi uzmanları aslında tüm bebeklerin doğuştan karşılıklı bakışmak için programlandığını düşünürken, kızınız yeni doğmuş bir erkek bebeğe oranla insan yüzünü incelemeye daha çok ilgi gösterebilir.[25]

Gurian Enstitüsü'nün kitabı *It's a Baby Girl*!'den [Kızınız Oldu!] yapılan bu alıntı birkaç sene önce Simon Baron-Cohen ve doktora öğrencisi Jennifer Connellan ile diğer meslektaşların yürüttüğü tipik popüler bir çalışma. Ortalama sadece bir buçuk günlük yeni doğmuş bebeklerdeki top-

lumsal cinsiyet farklılıklarına bakıyorlar. Mantık basit: Bu hassas yaşta cinsiyetler arasında görülen farklılıklar sosyalleşmeye atfedilemez. Yüz iki bebek, bakmaları için bir seferliğine Connellan'ın yüzüne ve bir cep telefonuna yönlendirildi. Arkasındaki mantık, bebeklerin yüze mi yoksa cep telefonuna mı ilgili duyacağını ölçmekti: empati mi sistemleştirme mi. Her bebeğin bakışı filme çekiliyor ve bu kayıt daha sonra her bebeğin yüze ve cep telefonuna ne uzunlukta baktığını bulmak için kullanılıyordu. Erkek ve kız bebekler yüze bakmak için eşit zaman harcıyordu: Ortalamada her iki cinsiyet de Connelan'ın yüzüne bakarken, geçen zaman toplam zamanın (yaklaşık bir dakika) sadece yarısından azdı. Ancak erkekler cep telefonuna kız bebeklerden daha uzun bakmıştı (yüzde elli bir bakma zamanına karşı kız bebeklerde yüzde kırk bir) ve kızlar bir grup olarak yüze cep telefonuna baktıklarından daha fazla bakmıştı (yüzde kırk dokuz ile yüzde kırk bir bakma zamanı).[26]

Bu çalışmanın önemi ile ilgili çok şey yazıldı çizildi. Leonard Sax, *Why Gender Matters* (Toplumsal Cinsiyet Neden Önemli?) adlı kitabında "Bu deneyin sonuçları kızların sinirsel olarak doğuştan yüzlerle, erkek çocukların ise hareket eden nesnelerle ilgilendiğini iddia ediyor," diye yazıyor,[27] tüm dünyada popüler medyada yankı bulan bir sonuç. Kariyer seçimleri açısından sonuçları kesin. Cambridge'de akademisyen olan Peter Lawrence, yeni doğanlarla ilgili araştırmadan alıntı yaparak erkek ve kadınların "yapısal açıdan farklı" olduğunu, eşit sayıda fizik ve edebiyat profesörü olma ihtimallerinin olmadığını iddia ediyor.[28] Ve Baron-Cohen *Why Aren't More Women in Science?* (Neden Bilimde Daha Çok Kadın Yok?) adlı kitaba yazdığı yazıda yeni doğmuş bebeklerle ilgili araştırmaya dayanarak "duygulardan ziyade eşyalara dikkati 'yöneltme' (erkek çocukları) ve tam tersi 'kız çocukları'" kültürün çoğalttığı "kısmen doğuştan farklılıkları" yansıtıyor. Baron-Cohen, empati kurmaya karşı sistemleştirme eğilimindeki cinsiyet farklılıklarında, "işyerinin sadece her cinsiyetten başvuranın bu alanlara duyduğu ilgiyi yansıtmasını bekliyorsak, matematik ya da fizik gibi mesleklerin yüzde elli yüzde elli cinsiyet oranına ulaşmasını beklememiz gerektiğini gösteriyor," diye iddia etti.[29] Diğer bir deyişle, işyerinde toplumsal cinsiyet eşitliği oldukça pasaklı bir toplumsal mühendisliğin yetmediği, gerçekleştirilmesi imkânsız bir ideal.

Fakat bazı araştırmacıların işaret ettiği üzere araştırma ne yazık ki iyi değildi.[30] İddia ettiğiniz şey toplumsal cinsiyete göre tabakalaşmış bir toplumun biyolojik kökenlerinin kanıtından aşağısı değilse, titizliğe direnen bir metodolojinizin olması faydalı. Elbette hiçbir araştırma mükemmel değildir, fakat bunun, psikolog Alison Nash ve Giordana Grossi'nin işaret ettiği üzere, olmaması gereken yerlerde kusurları var. Bu problemlerden bazıları, uzman olmayanlarda ufak çapta esnemeye yol açacak tipten ayrıntılar içeriyor, fakat uzmanlar için şoke etme sınırını geçen kötü bir vaka. Her şeyden önce, yeni doğanları görsel tercihlerine göre test etme söz konusu olduğunda standart prosedürler var. Bir bebeğin ilgi süresi hayatının ilk birkaç gününde zirvede değildir, kısa süreler içerisinde artar azalır. Bu yüzden, bebeklerle ilgilenen araştırmacılar, yeni doğmuş bir bebeğin iki uyarandan hangisini daha ilginç bulduğunu ortaya çıkarmak istediğinde, genelde bunları eşzamanlı sunar. Eğer sunmaz ve onları birbiri ardından gösterirseniz, bebeğin A uyaranına onu gerçekten daha ilginç bulduğu için mi, uykuya dalmak üzereyken içinden gelen gurultular onu rahatsız ettiği için mi ya da sadece, B uyaranı gösterilmeye başladığında, hayattan biraz yorulduğu için mi baktığını gerçekten ayırt edemezsiniz.

Connellan'ın araştırmasında yüz ve cep telefonu ayrı ayrı gösteriliyor.

Çok küçük bebeklerle ilgili bilinmesi gereken bir diğer önemli şey çok iyi göremedikleri. Esasen kendi içinde yüzlerin değil, gerçek yüzler üzerindeki havaleli, yüze benzer bir örüntüsü olan görsel uyaranların çekimine kapılırlar. Aslına bakılırsa, bebekler üç aydan önce havaleli, yüze benzer örüntüleri gerçek yüzlere tercih eder. Bu yüzden, bütün bebeklerin aynı açıdan bakmalarını garanti etmek önemlidir, yoksa aynı uyaran havale derecesi de dâhil olmak üzere farklı görünebilir.

Connellan'ın araştırmasında bazı bebekler bebek yatağında sırtüstü, diğerleri ise bir ebeveynin kucağında test edildi. (Mesela kızlar erkeklerden daha çok sırtüstü yatmışsa, ortalamada erkek ve kız bebeklerden oluşan grup aynı uyaranları görmez.)

Fakat Nash ve Grossi'nin "çarpıcı bir tasarım hatası" olarak tarif ettiği araştırmanın en temel problemi deneyi yapanın beklentilerinin potansiyel etkisiydi.[31] Eğer loğusa yatağında yeni bir anneyi ziyaret ettiyseniz, şu öğelerden birini ya da daha fazlasını görme ihtimaliniz yüksek: Pembe

veya mavi (ya da başka biçimde cinsiyetlendirilmiş) uyku tulumuyla bir bebek, pembe ya da mavi bir balon, pembe ya da mavi bir battaniye, ağırlıklı pembe ya da mavi çiçeklerden bir düzenleme, pembe ya da mavi tebrik kartları hatta bebek arabası üstünde pembe veya mavi bir isim kartı. Kısacası bebeğin cinsiyetini ele veren ipuçları. Eğer deneyi yapıyorsanız ve uyaran zihninizde belirli bir hipotezle düzgün bir pakete giriverdiyse (bir dolu kültürel varsayımdan bahsetmiyorum bile), bu enformasyonun bilinçdışınızda bebeğe davranışınızı etkilememesini garanti etmek zorundasınız ki bu elbette imkânsız. Kitabın birinci kısmında gördüğümüz üzere bilinç üstünde fark edilmeyen enformasyon bile davranışı inceden inceye değiştirebilir. Bu yüzden, araştırmacılar genelde bu problemi çok ciddiye alır ve deneyi yapanın beklenti etkilerini ortadan kaldırmak için ciddi çaba sarf eder. Mesela, burada yakın zamanda yapılmış, yeni doğmuş bebeklerin bakışlarında toplumsal cinsiyet farklılıklarını araştıran, bir diğer çalışmada alınmış önlemler var:

> Tüm katılımcılara bebeğe toplumsal cinsiyetten arınmış bir kıyafet giydirilmesi ve araştırma odasında etkileşim halinde bulunacakların tüm etkileşim boyunca ve etkileşim bittikten sonra da bebeğin cinsiyetini bilmemesi gerektiğini söyledik. Ebeveynler genelde yeni doğmuş bebeklere ya pembe ya mavi giydirdiklerinden, birçoğu bebeklerine hastanenin sağladığı beyaz kıyafetleri giydirdi.
>
> Odadaki bir şeyin etkileşim halinde bulunanlara bebeğin cinsiyeti ile ilgili ipucu vermemesi için odayı annenin odası dışında bir yere taşımaya karar verdik.
>
> Etkileşimde bulunanların bebeğin cinsiyetini bilmemesi için bebek arabasındaki kimlik belirten bilgi tamamıyla örtüldü ya da kaldırıldı.

Araştırmacılar hayatı kendilerine ya da yeni doğmuş bebeklerin ebeveynlerine zorlaştırmak için bu kadar ayrıntıya girmez. (Bu dikkatle tasarlanmış araştırmada, yeni doğanların bakışlarında toplumsal cinsiyet farkı bulunmadı ancak ilginçtir ki üç ya da dört ay sonraki takip araştırmasında bakışlarda toplumsal cinsiyet farklılığı buldular. İşaret ettikleri üzere bu, "toplumsal cinsiyet kazanmış davranış örüntüsünün doğuştan gelmediği, erken çocukluk döneminde öğrenilmiş" olma ihtimalini gösteriyordu.)[32]

Connellan'ın araştırmasında bu tip önlemler alınmadı.

En azından test ettiği bazı yeni doğmuş bebeklerin cinsiyetini biliyordu ve diğer durumlarda bebeğin cinsiyetinin bilinçsizce gözden kaçtığı işaretler, Connellan'ın davranışlarını toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla tutarlı bir yöne itiyordu.[33] Ne yazık ki bu araştırma, deney yapanın davranışlarındaki en ufak değişikliğin bile, deney yapanda beklenti etkileri yaratabileceği bir araştırmaydı. Hareket, açık göz ve karşılıklı bakışma hep birlikte yeni doğan bebeklerin özellikle sevdiği ve hassas olduğu görsel uyaranlardı.[34] Tahmin ederim ki cep telefonunu tutup, yeni doğmuş bir bebeğe bakmak ve bunu aynı şekilde yüz iki kere gerçekleştirmek gerçekten zor olsa gerek. Peki ya Connellan bilinçsizce cep telefonunu erkekler için daha uzun tutmuş ya da daha doğrudan bakmış ya da kızlara daha büyük gözlerle bakmışsa?

Fakat araştırma yeniden yapılsa, bebek testinde normal ilke ve prosedürlere daha az kayıtsız bir tutum sergilense, aynı sonuçlar alınsa, bu ne anlama gelirdi? Nash ve Grossi, yeni doğmuş bebeklerdeki biyolojik cinsiyet farklılıkları ile ilgili çalışma beyin organizasyonundaki farklılıkları yansıtsaydı, bu beceriler geliştikçe kızlar ve erkekler arasındaki farkın giderek artacağını iddia etti. Fakat erkek bebeklerin cep telefonuna daha büyük ilgi göstermesi onlara pek avantaj sağlıyormuş gibi görünmüyor. Nash ve Grossi ile Harvard Üniversitesi'nden gelişim psikologu Elizabeth Spelke'nin işaret ettiği üzere, küçük erkek çocuklarında sistemleştirme yeteneği ile ilgili yeterince kanıt yok: Bebeklerin nesne ve mekanik hareketlerini anlamaya ayrılmış büyük bir araştırma külliyatı erkeklerin avantajlı olmadığını buldu.[35] Empati gelişimi söz konusu olduğunda, farklılaşma ile ilgili kanıt mütevazı. Erkek ve kız çocukları başkalarının zihinsel durumlarını anlamada benzer seviyedeler. Fakat kızların, ortalamada, yüz ifadesi işlemede ufak bir avantajları var ve araştırmalar genelde kızlarda daha büyük duygusal empati işaretleri buldu. Ancak yetişkinler söz konusu olduğunda, bu fark, öz değerlendirme ya da başkalarının değerlendirmesinden (mesela bir ebeveynin) ziyade gözleme dayandığında çok daha az.[36] Fakat bu psikologların işaret ettiği üzere, neden yeni doğmuş bebeklerin gelecek yetenek ya da ilgi alanlarına, ne kadar kirli olursa olsun, bir pencereden bakmayı tercih etmesi gerektiğini düşünelim? Kendi içinde yüzler

ve nesnelerle hiçbir alakası olmayan iki uyaran tipi arasındaki –görsel, işitsel ya da koklamayla ilgili– başka bir farklılığa şu ya da bu şekilde tepki vermeleri kadar sıkıcı bir noktaya indirgenebilir. Yeni doğan bebeklerin tercihlerinin gelecekteki yeteneklerini yansıtıp yansıtmayacakları hakkında bir fikrimiz yok – bu tip bir varsayıma Neil Levy "zorunlu olarak tartışılmamış" ve "en iyi ihtimalle sorgulanabilir" demişti.[37]

Birçok araştırmanın metodolojik kusurları vardır. Birçok araştırma aşırı yorumlanmıştır. Fakat birçok araştırma, yazarlarına ve diğerlerine toplumsal cinsiyetin tabakalaştığı toplumumuzun gerisinde kısmen doğuştan farklılıkların bulunduğu sonucuna varmasına yol açmıştır.[38] Bu araştırma çok ciddiye alınmadan önce tekrarlanmalı, sonuçlarının esasen ne anlama gelebileceğine ve uzmanın güvenebileceği araştırma ile kaş kaslarını ağrıtan ve yoran araştırma arasındaki tüm farkları oluşturan küçük ayrıntılara daha dikkat edilmeli.

Öyleyse rahmin karanlığında neler olup bitiyor? Beyindeki fetüs testosteronun etkisi hakkında popüler medyada yapılan iddiaların cüretini düşünün. Bir de fetüs beyninin testosterona maruz kalması ve beyin "tipi" arasındaki (bu araştırmaların kesişmeyebileceklerini hatırlayacaksınız) bağlantıları gösteren verilerin yetersizliğini düşünün. Bir anlığına erkek ve kız çocuklarının ilgilerini doğuştan farklı farklı edindikleri iddialarının özgüveniyle kanıtın ikna edicilikten uzaklığını karşılaştırın. Bilimsel verilerin zayıflığı ile popüler iddiaların gücü arasında şoke edici bir uçurum var. Simon Baron-Cohen'in bizzat yazdığı üzere, "kanıta dikkatle bakarak ve varılacak sonuçlarla ilgili aşırı iddialarda bulunmamaya dikkat ederek, zihindeki biyolojik cinsiyet farklılıkları alanında ... hassas bir biçimde ilerlemesi gerek."[39]

Sonunda, hepimizin mutabakata varabileceği bir şey.

11. Bölüm

Kız Bedeninde Erkek Beyni... ya da Bir Maymun?

İyi bir hayat. Yarın ölürsem, mutlu bir kadın olarak öleceğim çünkü birçok iyi iş yapmışım gibi hissedeceğim.

-Kerin Fielding, ortopedist[1]

Kadınlar günümüzde biyoloji, psikoloji, tıp ile adli tıp ve veterinerlik gibi alanlarda kuvvetli biçimde temsil ediliyor. Bazıları bunun, Christina Hoff Sommers'ın bir zamanlar erkeklerin baskın olduğu veterinerliğe yakın zamanda kadınların akın etmesini açıklamak için öne sürdüğü üzere, "kadınların koruma ve bakma tabiatı ve canlılarla uğraşma tutkusunu" yansıttığını düşündü.[2]

Belki. Fakat canlı bilimini bu şekilde yeniden düzenlemede ikna edici olmayan bir şey var: *Artık ek kadın temayülü için ek empati kurma!* Canlılarla ya da zihin durumlarıyla uğraşmaya yönelik söz konusu dişi güdü mikroskoplarda hücrelere bakılarak ya da kedileri kısırlaştırarak mı doyurulacak? En azından büyük kısmı insanlarla ilgili olan akademik psikoloji bile biliş ve davranışın gerisindeki kanun ya da ilkeleri *–sistemleri* de denebilir– anlama arayışına adanmıştır. Genelde, bilimde yaygın olan laboratuvar ekip çalışması bir yana, akademik psikologun çekirdek çalışması –literatürü anlamak, deney tasarlamak ve verileri analiz edip yorumlamak– empati kurma yetenekleri ile ilgili çok az şey talep eder. Peki ya erkeklerin üç katı kadar kadın çeken adli tıp?[3] Bir yandan, araştırma konusu bazen elbette *insan*lardır. Fakat diğer yandan araştırma konusu genelde ölü insanlardır.

Gazeteci Amanda Schaffer'in işaret ettiği üzere:

> Eğer tarih kılavuz olacaksa, günümüz toplumsal cinsiyet dengelerinin değişmeye devam etmesi muhtemel. Mevcut sayılarda bu kadar büyüleyici olan ne? Yirmi otuz yıl önce biyoloji ve matematikte anadal yapanların çoğu erkekti. Çoğu doktor için de bu geçerli. Artık matematik lisans anadalları yüzde elli yüzde elli diye ikiye ayrıldı. 1976'da biyolojide doktoraların sadece yüzde sekizini kadınlar alıyordu; 2004'e gelindiğinde bu oran yüzde kırk dörde çıktı. Bugün tıp doktoru diplomalarının yarısını kadınlar alıyor. Mühendislik, fizik, kimya ve matematikte bile doktora diploması alan kadınların sayısı 1976 ile 2001 arasında üçe hatta dörde katlandı. Neden artık doğal bir sınıra ulaştığımızı varsayalım?[4]

İyi bir nokta. Belki de yirmi otuz yılda kadınların fizik, siyaset ve işletmeye katılım seviyelerini doğuştan bakma güdülerini yansıtacak biçimde yeniden tanımlayacağız. Sonuçta insanlara yardım etmenin sürdürülebilir teknolojiler geliştirmek, katı emisyon hedefleri koymak ya da Bill Gates gibi hayır emelleri için yüklü çekler yazmaktan daha güçlü bir yol var mı?

Bazı psikologların işaret ettiği üzere, bu tip tarihsel değişiklikler –öğretmenlik ve sekreterlik işinde erkeklerin baskınlığının azalması da dâhil– hormonlar ya da genler üzerinden açıklanma yönünde eğilim göstermiyor.[5] Bu cinsiyet ayrımının esnekliğini aklımızda tutarak, fetüs testosteronu ve daha sonraki cinsiyet kazanmış davranış arasındaki bağlantıyı incelemenin diğer iki yönüne dönelim: Rahimde yaşam koşulları hormonal açıdan kromozom cinsiyetleri için yanlış olan dişiler ve maymunlar.

Konjenital adrenal hiperplazi (KAH) denilen bir durumda çocuğun genetik durumu, fetüsün son derece yüksek testosteron seviyelerine maruz kalmasına neden oluyor. KAH'li kızlarda bu durum, dış eril jenitallerinin gelişimini tetikliyor (ancak dişi iç üreme organları normal gelişiyor.) KAH'li kızlar jenital erilleşme ile doğuyor – yani durumun ağırlığına bağlı olarak doğumda üç aşağı beş yukarı erkek bebek gibi görünüyorlar. Genelde durum doğumda teşhis ediliyor. Sonra çocuğa sürekli bir hormon tedavisi uygulanıyor, bazen jenitallerini dişileştirmek için ameliyat geçiriyor ve kız olarak yetiştiriliyorlar. Bu durum, normalde bu deneyimle gelenden, yani erkek olarak yetiştirilmekten kurtulan araştırmacılara, yüksek

fetüs testosteronu etkilerini araştırma fırsatı sunuyor. Ancak KAH'li kızların ek fetüs testosteronu olan kızlardan ibaret olmadığını belirtmek önemli. Sadece diğer hormon seviyeleri de değişik olmakla kalmıyor (ve bu yüzden herhangi davranış farklılığının gerisinde kalmaya potansiyel adaylar). Bu kızlar, aynı zamanda, belirsiz jenitallerle de doğuyor ve sürekli hormon tedavisi görüyor ya da çoğu zaman jenitaller yoğun biçimde ameliyat ediliyor. (Bunun ne zaman olacağı oldukça değişebiliyor.) Bunun ebeveynin ve belki de bizzat çocuğun zihninde, oldukça az kanıt olan onun cinsiyeti etrafında belli bir muğlâklık yaratacağını tahayyül etmek imkânsız değil.[6]

Fakat yine de KAH'li kızlar, empati kuranlardan çok sistemleştirici olmaya mı eğilimli? Bu ana dek söyleyemedik. KAH'li daha büyük kızlar ya da yetişkinler daha az şefkatli olduklarını, çocuklara daha az ilgili olduklarını ve KAH'li olmayan akrabalarına oranla sosyal becerilerinin daha az olduğunu bildiriyor. Fakat diğer yandan eşit iletişim yeteneğine sahip olduklarını (*Sosyal gevezelik konusunda iyiyimdir* ve *biri benimle konuşurken "satır aralarını okumakta" zorlanmam* gibi sorularla değerlendirildi) ve daha fazla egemenlik kurmadıklarını (saldırgan, otoriter ve rekabetçi gibi eril nitelikleri içeren) bildiriyorlar.[7] Yani kanıt biraz karışık ve İkinci Bölüm'de öğrendiğimiz üzere öz değerlendirme rapor ölçekleri bize insanların gerçek empati eğilim ve becerileri ile ilgili çok fazla şey söylemeyebilir. Sistemleştirmeye gelince, bu yeteneği gerçekten ölçen bir test olmadığında bilmemiz imkânsız. Bir araştırma, KAH'li kızların kontrol grubu kızlarına oranla ayrıntıya *daha az* dikkat ettiklerini buldu (Baron-Cohen'in sistemleştirmede özellikle önemli bulduğu bir beceri).[8] Ve yüksek KAH prenatal testosteron seviyelerinin matematik performansını geliştirdiğine dair kanıt yok – *kötüleştirdiği* bile iddia ediliyor.[9] Araştırmacılar KAH'li kızları evrensel zihinsel rotasyon görevleriyle de test etti, kanıt o an, hormonları etkilenmemiş kızlara oranla, bir avantaja işaret ediyordu.[10] Fakat işaret edildiği üzere bu kendi içinde prenatal testosterondan ziyade erkek çocuklarına has oyun deneyimlerinin daha çok olması sonucu olabilir.

Ve KAH'li kızlar, oyunlarında kesinlikle KAH'siz kız kardeşleri ve akrabalarından farklı. Bakıcılarının raporlarını ve laboratuvarın davranış-

larını gözlemlemesini sorgusuz sualsiz kabul ettiğimiz ölçüde bunlar, ebeveynlerinin en iyi çabalarına rağmen gerçekleşiyormuş gibi görünüyor.[11] KAH'li kızlar, kontrol grubu kızlarına oranla, daha çok erkek faaliyetleriyle meşgul oluyor ve erkek oyuncaklarıyla oynuyor (erkek çocuklar kadar sık olmasa da) ve kız oyuncakları ve faaliyetlerine de daha az ilgililer.[12] Bu erkeksilik ergenliğe kadar devam ediyor gibi görünüyor. Mesela KAH'li ergen kızlar cinsiyet kazanmış faaliyetlerinde (futbol ya da oya işi, nakış, makrame) ve gelecek mesleklerinde (mühendis ya da profesyonel buz hokeycisi) erkek ve kız çocukları arasında bir yerde.[13]

Bu erkek fatma ilgi alanları fetüs testosteronunun oyun davranışında ve bunun sonucunda mesleki ayrımdaki cinsiyet farklılıklarının gerisinde yatan uyaranların belirli tiplerine çekilmek üzere beyni düzenlediği fikri için ikna edici bir vaka sunuyor.[14] Fakat biraz tuhaf olan, KAH'li kızların erkek oyuncakları ve faaliyetlerinde belirli bir *niteliğe* mi çekildikleri, yoksa bunlara erkeklerle özdeşleştirildikleri için mi çekildikleri üzerine çalışmaya girişilmemiş olması.[15] Mesela KAH'li kızların hormonları etkilenmemiş kızlardan çok erkekler gibi skor yaptıkları Okul Öncesi Faaliyetler Envanteri'ne bakalım. Envanterde arabalar ve bebeklerle oynamak vs. hakkında sorular var.[16] Fakat KAH'li kızlar mesela mücevherlere, zarif şeylere ilgi, kız kıyafetleri giymek ve kıza has bir karaktere bürünmek gibi şeylere az ilgi göstererek hormonları etkilenmemiş kızlara oranla daha yüksek skor yapabiliyor.[17] Bir diğer çalışma (farklı bir klinik grup üzerinde) daha büyük prenatal androjen maruziyetinin bale, peri gibi giyinmek, cadı gibi giyinmek, kadın gibi giyinmek, jimnastik, kuaför oyunu ve kille oynamak gibi faaliyetlere daha az ilgiye yol açtığını ortaya koydu. Basketbol, uzaylı gibi giyinmek, kovboy gibi giyinmek, erkek gibi giyinmek, korsan gibi giyinmek ve astronot oyunu oynamak gibi faaliyetlere ise daha çok ilgi gösterilmesini sağlıyordu.[18] Benzer şekilde, KAH'li kadınlardan çocukluk faaliyetlerini hatırlamaları istendiğinde, bir ankette kontrol grubundakilerden oldukça farklı bir skor yaptılar. Anket, diğer sorular bir yana, kozmetik ve mücevher kullanımı, kadınsı kıyafetlerden nefret, televizyon ya da filmlerde hayranları oldukları ya da taklit ettikleri karakterlerin toplumsal cinsiyeti ve daha çok erkek karakterler gibi mi kadın karakterler gibi mi giyindikleri hakkında sorular soruyordu.[19]

Birçok laboratuvar temelli oyuncak araştırmasında da araştırmacıların esasen ne ölçtüğü konusunda ciddi bir soru işareti var. Sunulan erkek çocuğu oyuncakları her zaman taşıt ve inşaat oyuncaklarını içeriyor; kız çocuğu oyuncakları ise her zaman aksesuar ve çay setiyle bebekleri kapsıyor. (İlginçtir ki erkek oyuncaklarının başlıca ürünlerinden Lincoln Logs inşaat setinin yerine yakın zamanda başka oyuncaklar koymak gerekti çünkü kızlar onu çok sevmişti!)[20] Bu, KAH'li kızlara atfedilen görsel mekânsal becerilerin harekete geçirilmesiyse, neden çoğu zaman yapboz ve resim defterinden oluşan cinsiyetten bağımsız oyuncaklarla kızların geçirdiğinden daha uzun zaman geçirmiyorlar (aynı sebepten erkekler de)? Beynin ne tip bir erilleşmesi cadıdan ziyade uzaylı gibi giyinmeyi, oya işlemek yerine balık tutmayı, amigo kızlık yapmak yerine arabayı yıkayıp cilalamayı ya da kadınsı kostümler yerine erkeksi kostümler giymeyi tercih etmeye yol açar?[21] Araştırmacıların KAH'li kızlarda gördükleri erkek faaliyetleriyle, artık hangisiyse, kendini daha fazla özdeşleştirme olmasın?

İlginçtir ki klinik ile ilgili olmayan çocuklarda erken testosteron ile daha sonraki cinsiyetlendirilmiş davranış arasındaki korelasyonlara bakan araştırmalar –şu ana kadar en ikna edici ilişkileri göstermişlerdir (yine de hâlâ çok etkileyici değiller)– aynı problemle yüzleşiyor. Mesela, bir araştırma hem erkeklerde hem kızlarda amniyotik testosteronla erkeğe özgü oyun arasında korelasyonlar buldu; daha önce yapılmış bir çalışma, sadece kızlarda olsa da, anne testosteronu ile oyun davranışı arasında bir korelasyon buldu. Fakat her iki araştırmada da kullanılan davranışsal ölçüt, daha önce bahsedildiği üzere daha temel psikolojik eğilimlerden ziyade kültürel toplumsal cinsiyet kurallarına dayanan maddeler içeren Okul Öncesi Faaliyetleri Envanteri'ydi. (Daha farklı bir cinsiyetlendirilmiş oyun kullanan üçüncü bir çalışma, amniyotik testosteron ile oyun tercihleri arasında hiçbir ilişki bulamadı.)[22]

Kısacası, ne olup bittiği ile ilgili hiçbir şey bilmiyoruz. Bir araştırmacı, "androjenin hareket eden uyaranların ödül değerini etkileyebileceğini, öyle ki hareket eden ya da hareket eden parçaları olan nesnelerin KAH'li kızlara ve erkeklere sıradan kızlara oranla daha ödüllendirici gelebileceğini," iddia etti.[23] Fakat bu görüşün şimdiye dek test edilip edilmediğini

bilmiyoruz. Eğer bu oyuncak tercihi araştırmalarında Barbie kıyafetleri ve saç tokaları yerine pembe bir arabayla gelse KAH'li kızlar onunla kontrol grubu kızlarından daha fazla mı oynayacaktır? Beyin organizasyonu hipotezinin öngördüğü bu. KAH'li bir kız tekerlekleri döndürülemeyen bir itfaiye arabasından ziyade tekerlekleri döndürülebilen bir bebek arabasıyla mı oynayacaktır? Veterinerlik gibi bir meslekte erkeklerin değişen oranının KAH'li kızların bu işe ilgi duyması üzerinde etkisi olamaz mı?

Belki. Ama bir diğer olasılık KAH'li kızların kültürel olarak erkeklere atfedilen şeylere çekilmesi. Primatolog Frances Burton, otuz sene önce KAH'li kızlardan gelen verileri yepyeni bir gözle değerlendirdiği kafa karıştırıcı bir iddia getirdi. Fetüs hormonlarının primatlar üzerindeki etkisinin, doğdukları belirli toplumlarda kendi cinsiyetlerine uyan davranış neyse ona karşı daha açık olma eğilimde olduğunu iddia etti.[24] (Bu hipotezi kurmasını sağlayanın ne olduğuna kısaca göz atacağız.) Melissa Hines'ın işaret ettiği üzere, bu oldukça "esnek bir tasarım" ve "türlerin yeni üyelerinin cinsiyet uyumlu davranışlarını, bu davranışlardaki değişiklikler ne olursa olsun, geliştirmesini" sağlayabilir. "Bu hormon mekanizması, türleri toplumda doğalarına uygun biçimde değiştirmek üzere erkek ve dişiler için avantaj sağlayacak çevre değişikliklerine adapte edememe ihtimali olan 'doğuştan' bir erillik ya da dişillikten kurtaracaktır."[25]

Ancak Hines bunun oyuncak tercihlerinde toplumsal cinsiyet farklılıkları sorusunun cevabını tümüyle yanıtlayamayacağını iddia etti çünkü dikkat çekici biçimde, oyuncak tercihinde benzer toplumsal cinsiyet farklılıkları maymunlarda da görülmüştü. Gerianne Alexander'la yapılan bir araştırmada Hines sırayla altı oyuncağı, vervet maymunlarının bulunduğu büyük bir kafese koymuş. İki erkek oyuncağı (polis arabası ve top), iki kız çocuğu oyuncağı (bebek ve tava) ve iki cinsiyetten bağımsız oyuncak (resimli kitap ve doldurulmuş köpek). Toplam oyuncak temas zamanı yüzdesi olarak, her maymunun her oyuncakla ne kadar oynadığını ölçtüler. Hem erkek hem dişi vervet maymunları toplam zamanlarının üçte birini cinsiyetten bağımsız oyuncaklarla oynayarak geçirdi. Dişiler, tam tersine, kız oyuncaklarıyla, erkek oyuncaklarına oranla, daha çok vakit geçirdi.[26] Bu arada tavanın kız oyuncağı olarak seçilmesinde bir tuhaflık bulduysanız, yalnız değilsiniz. Primatologların şimdiye dek düzenli biçimde insan

olmayan kuzenlerimizin bilinmedik becerilerini açığa çıkardıkları doğru olsa da, ısıtmalı mutfak henüz bunlardan biri değil. Frances Burton, bana maymunları gözlemlediği uzun kariyerinde hiç pişirenine rastlamadığını söyledi.[27] (Bu durum, bu bölümü okumuş birden fazla akademisyenin eş zamanlı parmak bastığı daha genel bir noktayı, yani insan kültüründen alınmış bir oyuncağın bu kültüre yabancı bir maymuna ifade ettiği şeyle insan yavrusuna ifade ettiği anlamın aynı olup olamayacağını, gündeme getiriyor.)[28] Öyleyse, araştırmacılar uyaranlarını farklı yollardan ayırdıklarında –canlı oyuncaklarla oyun (köpek ve bebek) miktarını nesne oyuncaklarla (tava, top, araba ve kitap) oyun miktarıyla karşılaştırmak– cinsiyetler arasında fark bulmadıklarını belirtmekte fayda var.

İkinci bir araştırmacı grubu altı yıllık bir aradan sonra rhesus maymunlarıyla bir başka oyun tercihi araştırmasına girişti. Bu araştırma iki ciddi açıdan farklıydı. Her şeyden önce, oyuncak tercihinde *neden* toplumsal cinsiyet farkları olduğunu keşfetmeye çalışarak, hareketi çağıran tekerlekli oyuncaklarla iddia edildiği üzere bakımı beraberinde getiren doldurulmuş hayvan oyuncakları karşılaştırdılar. (Doldurulmuş hayvanlara gerçekten bakım gösterilip gösterilmediği belli değil, özellikle bir deneme erken sonlandırılmak zorunda kalmıştı çünkü "pelüş bir hayvan parçalara ayrılmıştı.") İkincisi, araştırmacılar maymunlara iki tip oyuncak arasında kesin bir seçim sundu – tercihi daha iyi test etmek için her biri aynı zamanda kafese kondu. Dişilerin tekerlekli oyuncaklar kadar pelüşlere de ilgi duyduğunu ve erkek maymunlarla karşılaştırıldığında tekerlekli oyuncaklarla daha az oynamadığını buldular. Ancak dişilerden farklı olarak erkek maymunlar tekerlekli oyuncakları pelüşlere tercih ediyordu.[29]

Bu iki birbiriyle biraz çelişen araştırmada görülen ince biyolojik cinsiyet farklılıklarını ne yapacağız? (İnsan doğası hakkında sapasağlam sonuçlara dayanacağımız kadar çok sayıda gibi görünmüyorlar.) Makul bir özet, erkek ve dişi maymunların benzer şekilde hem doldurulmuş oyuncaklar hem hareketli nesnelerle oynamaktan hoşlandığı ama erkeklerde kucaklanası bebeklerin hareketli oyuncaklar kadar parıltısı yok, olabilir. (Meseleyi iyice karmaşıklaştırmak için doldurulmuş oyuncakların ne vervet erkekleri ne erkek çocukları tarafından beğenilmediğinin söyleneme-

yeceğini belirtmek gerek.)[30] Bunun insanlar ve küçük erkek ve kız çocuklarının oynadığı oyuncaklar açısından anlamı ne?

Bu iki araştırmanın "cinsiyet kazanmış oyuncak tercihleri üzerindeki doğuştan etkilerin"[31] kanıtını, "çocuklukta nesne seçiminde cinsiyet farklılıklarını ciddi ciddi etkileyen faaliyet tercihlerinde biyolojik temelli cinsiyet farklılıkları olduğu"[32] iddiasını desteklediği ve "insan çocuklarındaki benzer tercihlerin tamamen kültürle ilgili olduğu iddiasına son noktayı koyduğu"[33] yönünde kanıtı güçlendirdiği düşünüldü. Yine de normalde sadece erkeklerde görülen prenatal testosteronun yüksek seviyelerinin görsel mekânsal becerileri harekete geçiren ve tetikleyen erkek çocuğu oyuncaklarına ilgiyi artırdığı ve bebekler ve bakımla ilgili oyuncaklara ilgiyi azalttığı sonucuna sağlam biçimde varabilir miyiz? Bakımla ilgili bir kız oyuncağına duyulan ilgiye *göre* hareket ettirilebilir erkek oyuncağına duyulan ilgiyi karşılaştırdığınızda, bunlar çözümlenmesi zor iki ayrı etkidir. Erkek rhesus maymunları tekerlekli oyuncakları pelüşlere tercih etseler de, toplumsal cinsiyetten bağımsız bir koşul olmadığı için rhesus erkeklerinin, bilhassa tekerlekli oyuncakları mı çekici buldukları, yoksa pelüş hayvanlarla mı *daha az* ilgilendiklerini gerçekten bilmiyoruz. Sonuçta ilk maymun araştırmasında erkek vervetler, cinsiyetten bağımsız oyuncaklar ve kız oyuncaklarıyla karşılaştırıldığında, hareketli topla ve arabayla daha fazla zaman geçirmemişti. Yani maymunlarla ilgili araştırma, erkek maymunların hareket eden nesnelere doğuştan ilgisi olduğunu gösteren ikna edici bir çalışma sunmuyor. Araştırmacıların erkek oyuncaklarının hangi belirli özelliğinin sözüm ona erkek beynine hitap edeceği konusunda daha spesifik olması ve sonra erkek maymunların dişilere oranla bu özelliğe sahip yeni oyuncakları bu özelliğe sahip olmayan eşit derecede yeni oyuncaklara tercih edip etmediklerini görmesi gerekiyor.

Fakat dişilerin, düşük fetüs testosteronu seviyeleri sayesinde, daha çok bakıcılık oyununa eğilim göstermelerini sağlayan oyuncaklara doğuştan ilgiyle doğdukları iddiasına ne demeli? Özellikle KAH'li kızların bebek ve oyuncak bebeğe ilgi eksiklikleri göz önünde bulundurulduğunda, zorlayıcı bir yorum. (İlginçtir ki ev hayvanlarına da daha çok ilgi göstermiyorlar.)[34] Tek problem prenatal testosteron seviyelerinin erkek ya da dişi rhesus maymunlarının bebeklere ilgisi üzerinde *hiçbir etkisi* olmadığının

bulunması. Anneleri deneysel olarak doğumdan önce androjen reseptörü blokerine tabi tutulan genç erkekler, daha kadınsılaştıran hormon çevresine rağmen, bebeklere kontrol grubu erkeklerinden daha fazla ilgi göstermedi. Ve annelerine hamilelik sırasında testosteron enjekte edilen genç dişiler, bebeklerle kontrol grubu dişilerinin ilgilendiğinden *daha az ilgilenmedi.* Bu şoke edici sonuçları rapor eden araştırmacılar, annelerin erkek ve dişi bebeklerden daha farklı sosyalleştiğine dair bir kanıt görmediğinden, rhesus maymunları arasında bebeklere ilgi konusunda biyolojik cinsiyet farklılıklarını açıklamak için, onların "prenatal hormon etkilerini tümden reddetmede isteksiz davrandıklarını" açıkladı.[35] Fakat bu isteksizliğin sebeplerinin yanlış yerde arandığını düşünmek için yeterince iyi sebep var.

Frances Burton, primat topluluklarının tıpkı bizim gibi hangi cinsiyetin neyi yaptığı konusunda normları olduğuna işaret etmiştir: Kim yiyeceği bulacak, kim çocukları yetiştirecek, grubu harekete geçirecek, grubu ve grup uyumunu koruyacak.[36] Fakat bu normlar primat türleri arasında hatta içinde farklıdır. Mesela çocuk yetiştirmeye erkeklerin dâhil olması, mesafeliden çok yakına kadar değişkenlik yelpazesi gösterir. Mesela, doğurma mevsiminde bazı vahşi Japon makak maymunu gruplarında (*Macaca fuscata fuscata* türleri) "yetişkin erkeklerle bebekler arasında çok yakın bir ilişki" görülmüştür: Erkekler bir ve iki yaşındaki çocukları korur, taşır ve temizler. Yine de aynı türden farklı gruplar ülkenin farklı yerlerinde bu baba ilgisini o kadar hatta hiç göstermez.[37] Benzer şekilde bir diğer makak türünde (*Macaca sylvanus*) Burton bir Cebelitarık grubunda erkeklerin bebeklere yoğun ve uzun uzun bakıcılık ettiğini görmüş. Hatta bu grupta erkek bebek bakıcılığı o kadar önemliymiş ki "genç erkekler rollerini öğrenebilsin diye genç dişiler bebeklerden uzak tutuluyordu."[38] Fakat Fas'ta aynı tür arasında erkek bakımı hiç o kadar önemli değildi.

Burton'ın iddia ettiği üzere, tüm bu farklı türlerde "hormonlar aynıyken" topluluğun içinde çocuk bakımının da bulunduğu farklı görevlerinin dağıtılma biçimi konusunda "evrensel bir örüntü" yoktu. Bazen her iki cinsiyet de aynı rolü icra ediyordu, bazen sadece biri ya da diğeri. "Eğer hormonlar rolleri belirliyorsa, tüm topluluklarda aynı cinsiyetin aynı rol-

leri oynadığını bulmamız beklenirdi. Açıkçası durum bu değil."[39] Bu esneklikle paralel olarak, primat erkeklerinin bakıcılığının potansiyeli hiçbir biçimde fetüs testosteronu tarafından heba hatta yok edilmemiş gibi görünüyor. Bir başka primatolog William Mason, "ebeveyn davranışı için kalıplar bebeklikte mevcuttur, her iki cinsiyette de aynı formda meydana gelirler ve tüm hayatları boyunca erişilebilir olmaya devam ederler," demiştir.[40] Ancak bebeklere ilgi kısa süre sonra cinsiyetlerde ayrışmaya başlar. Erkek ve dişi rhesus maymunları bir yaşında bebeklere davranış konusunda bir iki farklılık sergilemeye başlar. Ancak dişiler iki ya da üç yaşında bebeklerle erkeklere oranla çok daha sık temas eder, onlara sarılır, onları temizler, dokunma ve onlarla yakınlık kurar – ve bebeklere bu büyük ilgiyi gösteren dişiler arasında prenatal androjenlere maruz bırakılanlar da vardır.[41] KAH'li kızlarda bebeklere ve oyuncak bebeklere ilgisizliğin sebebini başka yerlerde aramalıyız.

Öyleyse Takasakiyama, Japonya'daki erkek bir makak maymunu, Katuyama'daki eşdeşi babalara has kayıtsızlıkta mükemmeliyete erişmişken, nasıl oluyor da sorumlu bir bakıcı haline geliyor?[42] Belki jenitallerdeki prenatal testosteronun hareketi primat bebeklerin gruplarının tuhaf davranışlarını nasıl öğrenmeye başladığını açıklamada önemli bir rol oynuyordur. Maymunlar yeni doğanların jenitallerine büyük ilgi gösterir. Maymunlar, yuvalarının girişine pembe mi mavi mi balon asılmış diye bakma rahatlığından mahrum olduklarından, onlar için de bizim için olduğu kadar önemliymiş gibi görünen sorunun cevabını alıp kendilerini tatmin etmek için daha dolaysız bir yaklaşım benimser:

> Çoğu maymun topluluğunda yeni doğmuş bebekler güçlü bir çekim yaratır: Grubun bütün üyeleri saldırır, dokunmaya ya da tutmaya, koklamaya, yalamaya ve başka türlü ilgi göstermeye çalışır. Görsel ve koklamayla ilgili uyaranlar yoluyla bireyin cinsiyetinin emareleri annelik kadar okunur.[43]

Jenitallere duyulan bu ilgi sadece akademik mi? İnsan olmayan primatların toplumsal olarak inşa edilmiş cinsiyet rollerine sahip olduğunu iddia etmek bana, üç aşağı beş yukarı birinin arkasına "Benimle Dalga Geç" diye bir not iliştirmek gibi geliyor. Fakat cinsiyetin ayrıştırılması –diğerlerinin ve belki de kendisinin– primat topluluklarında geleneksel cinsiyete

dayalı iş bölümünü korumada önemli bir rol oynuyor mu? Burton, Cebelitarık'taki makak maymunu gruplarını araştırırken, erkek reisin yeni doğmuş bebeklerin bakımıyla yakından ilgilendiğini gözlemledi: Koklama, yalama, şefkat gösterme, pışpışlama, tutma, birtakım sesler çıkararak onunla muhabbet etme ve yürümesi için cesaret verme. İlginçtir ki erkek reis bebekten sorumluyken, daha genç yetişkinler tarafından takip ve taklit ediliyordu – fakat sadece erkekler tarafından. Genç yetişkin erkekler bunun üzerine çocuğun bakımını üzerine alıyordu.[44] Kitabın üçüncü kısmında göreceğimiz üzere, insanların çocuklarının kendilerini toplumsal cinsiyet rolleri içerisinde sosyalleştirme konusunda güçlü bir güdüleri vardır. Yani ebeveynlerin teşviki olmadığında bile cinsiyetleriyle ilgili şeylere ve davranışlara çekim duyarlar. Çocukların yaklaşık iki yaşından itibaren kendi cinsiyetleri hakkında açık, rapor edilebilir bir bilgi sahibi olma avantajları olsa da, cinsiyet kimliğinin bir nevi ilkel anlamının insan olmayan primatlarda benlik sosyalleşmesine yol açması mümkün mü? Hines ve Alexander'ın yakın zamanda sorduğu üzere, "eğer bir cinsiyetten bazı hayvanlar belirli bir nesneyi kullanacak şekilde eğitilseler, aynı cinsiyetten diğer hayvanlar onları model alır mı?"[45]

İnsanın toplumsal cinsiyet farklılıklarıyla ilgilenen, daha çok araştırmacı insan olmayan primatların da, bizimki gibi, öğrenilmesi gereken toplumsal normları olduğunu kabul eden sorular sormaya başlarsa, cevaplar belki de bizi şaşırtacak.

Dikkatler uzun zaman testosteron ve östrojen gibi hormonların seviyelerindeki yetişkin cinsiyet farklılıklarına odaklandı. Bu dolaşımdaki cinsiyet hormonları, biliş üzerindeki etkileri yoluyla, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini açıklamaya doğru bir adım olabilir mi? Birçok kişi olumlu cevap vermekte çabuk davrandı. Ne yazık ki Hines'ın bu araştırmanın gözden geçirilmiş versiyonundan çıkarsadığı üzere, "tutarlı ve destekleyici verilerin noksanlığına rağmen etkilerin mevcut olduğu varsayılmıştır."[46] Matrak bir örnek sunmak gerekirse, çeşitli araştırmalar yüksek testosteron seviyelerinin iyi zihinsel rotasyon performansı, kötü zihinsel rotasyon performansı ya da eşit zihinsel rotasyon performansı ile bağlantılı olduğunu buldu.[47] Steven Pinker, benzer şekilde, bu literatürü "dağınık" ve "çeliş-

kili" olarak tanımladı (yine de içinden "bir şeylerin kurtarılabileceğini" düşünüyor.)[48]

Yani fetüs testosteronu bilimde biyolojik cinsiyet eşitsizliği seçimi için açıklama haline gelmiş gibi görünüyor. Bilim ve mühendislik işgücünü farklılaştırma üzerine 2005'te yapılan bir konferansta, o sırada Harvard Üniversitesi rektörü olan Lawrence Summers, tartışmalı biçimde, kadınların ortalamada üst düzey bilimde doğuştan daha az yetenekli olabileceğini iddia etti. Fetüs testosteronu sahneye bahtsızlık olarak itildi. Steven Pinker, *New Republic*'te akıldışı öfkeye kapılmış bir halka cinsiyet hormonlarındaki varyasyonların, "özellikle doğumdan önce biliş ve kişilikte tipik erkek ve dişi örüntülerini abartabileceğini ya da en aza indirgeyebileceğini" hatırlattı.[49] Simon Baron-Cohen, *New York Times*'da fetüs testosteron seviyelerinden farklı beyinlere, farklı biliş yeteneklerine geçen bir yol çiziyor. Summers'ın bilimle ilgili becerilerde biyolojik cinsiyet farklılıklarının doğuştan olduğunu desteklemek için Connellan'ın yeni doğmuş bebekler üzerine yaptığı, erkek bebeklerin cep telefonuna daha uzun baktığı araştırmadan da alıntı yapıyor.[50] Ve Kanadalı araştırmacı Doreen Kimura, *Vancouver Sun*'da Larry Summers'ın erkeklerle kadınların doğuştan gelen yeteneklerinde ayrıştıkları iddiasında yanılmadığını yazıyor: Biyolojik cinsiyet farklılıkları "doğum öncesi hayatın erken dönemlerindeki cinsiyet hormonlarının seviyelerinde...yetişkinliğe doğru birçok davranışı güçlü biçimde etkiliyor. Bu davranışlar arasında idrak örüntüsü ya da bilişsel örüntü, özellikle mekânsal yeteneğin belirli türleri için, mesela zihinsel rotasyon yapabilmek ya da görsel nesneleri manipüle edebilmek, iyi belgelenmiş hormon etkileri var."[51]

Ve şimdi gördüğümüz üzere klinik olmayan populasyonlarda yüksek fetüs testosteron daha iyi zihinsel rotasyon yeteneği, sistemleştirme yeteneği, matematik yeteneği, bilimsel yetenek ya da daha kötü zihin okumayla ikna edici biçimde ilişkilendirilemedi. Connellan'ın yeni doğmuş bebekler üzerinde yaptığı araştırmanın ciddi kusurları var. Ve KAH'li kızlar ile insan olmayan primatlar üzerine yapılan araştırmanın –ilk bakışta oyuncak tercihlerinde doğuştan biyolojik cinsiyet farklılıkları olduğunu ispatlıyor gibi dursa da– erkek ve kadın beyninin sosyal açıdan iki cinsiyete atfedilen şeyle ilgilenebileceği yönündeki muğlâk, test edilmemiş id-

diaları birbirine karıştırdığı ortaya çıkıyor. Pinker'ın doğuştan cinsiyet farklılıkları "tabusu" hakkındaki şikâyetine, yani "bilimin bulgularıyla birlikte bir ihtilafa övülesi bir emel [modern kadın hareketi] koymak," cevaben ağır bir ironi hissine kapılmadan edemiyor insan.[52] Görebildiğim kadarıyla ihtilaf çıkmak üzere.

Ve daha açıklanması gereken o kadar çok eşitsizlik var ki! Tuşa basmamız gerekiyor, hem de bizzat beynin tuşuna.

12. Bölüm

Biyolojik Cinsiyet ve Ham Spekülasyon

1915'te ünlü nörobilimci Dr. Charles L. Dana, *New York Times*'a kadınların oy kullanmasının akıllıca olup olmadığı ile ilgili kişisel görüşünü belirtmişti:

> Kadın ve erkeklerin kemik ve sinir yapılarında bazı temel farklılıklar vardır. Kadının beyin kökü görece büyüktür ve beyin korteksi ile bazal gangliyası daha küçüktür; omuriliğin üst yarısı küçüktür, pelvis ile kol ve bacakları kontrol eden alt yarısı çok daha büyüktür. Bunlar iki cinsiyetteki nihai farklılıkların gerisinde yatan yapısal farklılıklardır. Bunların bir kadının oy kullanmasını engelleyeceğini söylemiyorum ama onun erkek olmasını engeller ve kadının etkinliğinin belirli bir alanda olduğunu, bir toplumun örgütlenmesinde politik inisiyatif alamayacağı ya da hukuk otoritesi olmadığı gerçeğine işaret ediyor. Bu iddiaya bir yanıt gelebilir ama kimse O.T. ve C.S.* ortalama ağırlığının erkekte 42, kadında 38 olduğunu ya da pelvis kemerinde ciddi bir farklılık olduğunu inkar edemez.[1]

Aradan geçen zaman Dr. Dana'nın politik inisiyatifle ilgili sinir sisteminin omuriliğin üst yarısında yer aldığı iddiasını eskitmedi. Sinir sisteminde "O.T." ya da "C.S."in nerede olduğunu bilemesem de, hukuk birikiminin erkeklere bahşedilmiş ekstra dört maddesinde bulunmadığından oldukça eminim. Fakat bu argüman aynı zamanda *New York Times*'da yayımlanacak kadar makul görünmüş. Ve kim bilir kadınların oy hakkı gibi tartışmalı bir konu hakkındaki görüşlerin bir yerden başka yere meyletmesini sağlamış ya da en azından olumsuz görüşleri pekiştirmiştir.

* O.T.: (*os temporalis*), şakak kemiği. C.S.: (*corpus striatum*) beyin yarı küresinin çizgili cismi, büyükçe gri madde kütlesi (ç.n.)

Bugün Dana'nın kendi nörobilim ile ilgili gözlemlerinden çıkardığı sonuçların arkasında yatan ön yargıyı görebiliyoruz. Fakat bir hipotez düşerken (*"Omurilik ve pelvis arasındaki bağlantı mı? Önemli bir etkide bulunduğunu düşünüyor musunuz?"*) diğeri yerini almaya başlıyor.

Ampirik bir inceleme alanı olarak cinsiyet farklılıkları üzerine çalışan nörobilim, 19. yüzyılın ortasında başladı denebilir. Yale Üniversitesi bilim tarihçisi Cynthia Russett'ın belirttiği üzere, Viktorya dönemi bilim ve tıp insanlarının bulguları, oy haklarına ve yüksek eğitime eşit erişime "karşıtlığın kilit bir kaynağıydı."[2] Russett'ın belgelediği üzere, atalarının iddialarının, mesela kadınların zekâsının beyaz erkeklere oranla daha düşük olduğunun yüz açılarından görülebilmesi gibi, geliştirilmiş versiyonlarıydı. Geç 18. yüzyılda yaşamış bir uzmanın yüzdeki dikeyliğin ölçümü hakkında belirttiği üzere, "Aptallık avam tarafından bile yüz çizgisini zorunlu olarak aşağı çeken burun uzunluğu ile ilintilendirilir."

Kadınlar böyle değerlendirmelerden iyi sonuç almadı, talihsiz biçimde yüz dikeyselliğinden mahrum "ilkel" ve "vahşi" ırklarla aynı kaderi paylaştıkları belirtiliyordu. Ancak bu katı ölçümün daha karmaşık kafatası ölçümü hatırına, yani kafatası boyunun kafatası enine oranı, bir kenara bırakılmasının üstünden çok geçmedi. Kafatası ölçümü bir süreliğine zihinsel kapasitenin gelecek vaat eden bir göstergesi olarak görüldü, fakat kadınların da dâhil olduğu "alt" sosyal grupların kafa şekillerinin "üst" gruplardan kesin biçimde ayrılmadığı görülünce, isteksizce vazgeçildi. Daha önce belirtildiği üzere, kadınların zekâsının düşüklüğünün daha küçük ve hafif beyinlere sahip olmalarından kaynaklandığına inanılıyordu. Ve insanın küçük bir beyinle yüksek zekâya sahip olmasının (ya da tam tersi) mümkün olduğu kaçınılamaz biçimde ortaya çıkınca, hipotez istemeye istemeye bir kenara bırakıldı ve beyin kadının daha aşağı olduğunu ispatlamak için daha yoğun biçimde sinirle ilgili bağıntıları araştırmaya başladı.[3]

Viktorya dönemi beyin uzmanlarının mezura ve terazilerinin yerini güçlü beyin görüntüleme teknolojileri aldı, ama bu tip tarihsel örneklerden hâlâ alınacak bir ders var. Son teknoloji beyin tarayıcıları bize, beynin yapısı ve işleyişi hakkında paha biçilmez enformasyon sunar. Fakat unutmayın, bir zamanlar kafanın etrafını bir mezurayla çevirmek modern ve

sofistike sayılıyordu, eski tuzaklara düşmemek önemli. Daha sonraki bölümlerde göreceğimiz üzere, popüler yorumcular bunu zahmetsiz ve basit bir iş gibi gösterse de, beynin çok karmaşık olması beyinde bulduğumuz herhangi biyolojik cinsiyet farklılıklarının anlamını yorumlama ve kavramayı son derece güç bir iş haline getiriyor. Fakat cinsiyet araştırmaları sorunu, her şeyden önce ve belki de şaşırtıcı biçimde, hangi farklılıkların gerçek, hangi farklılıkların, başlangıçta gelecek vaat eden kafatası ölçümü gibi, şans eseri ya da sahte olduğunu bilmekle ilgili.

Psikolojide kullanılan istatistik jargonunda *p* iki grup arasında (içe dönük ile dışa dönük bireyler ya da kadınlarla erkekler) gördüğünüz farkın şans eseri oluşma olasılığına tekabül eder. Psikologlar genel bir kural olarak iki grup arasındaki farkın, olasılığı şans eseri yirmide bir ya da daha azsa, "önemli" olduğunu söyler. Şans eseri önemli sonuçlar elde etmek hangi araştırma alanı olursa olsun bir problem ama biyolojik cinsiyet araştırmaları söz konusu oldu mu problem bilhassa akutlaşıyor. Mesela, beynin hangi kısımlarının zihin okuduğu ile ilgilenen bir nörobilimci olduğunuzu hayal edin. On beş katılımcıyı bir tarayıcıya alıyorsunuz ve onlardan fotoğraflardaki insanların duygularını tahmin etmelerini istiyorsunuz. Grubunuzda hem erkek hem kadın olduğu için iki grubun beyinlerinin aynı şekilde karşılık verip vermediğinden emin olmak için kısa bir kontrol yapıyorsunuz. Aynı şekilde karşılık veriyorlar. Bundan sonra ne yaparsınız? Çok büyük ihtimalle raporunuzda toplumsal cinsiyetten hiç bahsetmeden sonuçlarını yayımlarsınız (kadın ve erkek katılımcıların sayısını belirtmek dışında). Yapmayacağınız şey bulgularınızı "Ötekilerin Zihinlerini Anlama konusunda Sinir Sisteminde Cinsiyet Farklılığı Yoktur" başlığıyla yayımlamak olacaktır. Son derece akılcı. Sonuçta, toplumsal cinsiyet farklılıklarına bakmıyordunuz ve araştırmanızda her cinsiyetten sadece az sayıda kişi vardı. Fakat genelde kadınlar ve erkekler bir göreve aynı şekilde karşılık verse bile bu soruyu araştıran araştırmaların yüzde beşi cinsiyetler arası şans eseri "önemli" bir fark ortaya koyacaktır. Hines'ın açıkladığı üzere, cinsiyet "kolay ve rutin olarak değerlendirilir ve her zaman rapor edilmez. Fark bulmak fark bulmamaktan daha ilginç olduğundan kadın ve erkek arasında bir fark olduğunu gösteren on

dokuz hata rapor edilmez, oysa bir fark bulan yirmide birin yayımlanması muhtemeldir."[4] Bu dediklerim, rafa kaldırma fenomeni* denilen şeye katkıda bulunur, biyolojik cinsiyet farklılıkları bulan araştırmalar yayımlanır, ayrımın bu kadar kolay yapılamayacağını göz ardı etmeyenler yayımlanmaz ve araştırmacının rafında göz önüne sunulmadan çürür.

Biyolojik cinsiyet farklılıkları ile ilgili beyin taraması araştırmaları kesinlikle bu problemden muaf değil. Beyin taramalarında gördüğünüz renkli parçaların beyin faaliyetini aslında yansıtmadığını fark etmek önemli. fMRI ve PET işleyişi sırasında beyinden bir enstantane görmenizi sağlarmış gibi görünse de (ya da popüler yazarlar Allan ile Barbara Pease'in iddia ettiği üzere, "beyniniz bir televizyon ekranında canlı canlı çalışıyormuş gibi"),[5] durum kesinlikle bu değil. Bir nörobilimcinin ortaya koyduğu gibi, "bu güzel resimler ne yazık ki sosis fabrikasını saklayamıyor."[6]** fMRI doğrudan sinir faaliyetlerini ölçmüyor. Onun yerine bir aracı kullanıyor: Kan oksijen seviyelerindeki değişiklikler. (PET kan akışını dolaylı yoldan takip etmek için kendini glikoza ya da su moleküllerine bağlayan bir radyoaktif takipçi izotopu kullanıyor.) Meşgul nöronların daha çok oksijene ihtiyacı var ve (ilk inişten sonra) aktif beyin bölgelerinin kan seviyeleri daha yüksek oksijenli çünkü kan akışı o bölgeye yükseliyor. Hemoglobinin alyuvar hücrelerinde taşıdığı oksijen ve hemoglobinin ne kadar oksijen taşındığına bağlı birbirinden biraz farklı manyetik özellikleri var. Bu, tarayıcıda bir sinyal yaratıyor (o da manyetik bir alanı açıyor ve kapıyor). Nörobilimciler bundan sonra ilgilendikleri görev boyunca bir kontrol görevi ya da dinlenme halinde kan akışıyla birlikte beyin bölgelerindeki kan akışı farklılıklarını karşılaştırıyor. (Kontrol görevi özellikle ilgilendiğiniz psikolojik süreç hariç deney görevinin içerdiği her şeyi içeriyor – düğmeye basma, kelime okuma vb.) Araştırmacılar, iki görev bo-

* Rafa kaldırma problemi (File Drawer problem): Bir alanda ortalamada yayımlananlardan farklı sonuçlar rapor eden araştırmanın yürütüldükten sonra birçoğunun yayımlanmamasına verilen ad. (ç.n).

** Sosis fabrikası, argoda erkeklerin sosyalleşme ve kendilerine karşı cinsten bir partner bulma ümidiyle gittikleri mekânın heteroseksüel eşleşme olasılığının düşük olduğu gerçeğiyle karşılaşmalarını anlatmak için kullanılan bir deyiş. (ç.n.)

yunca beyin bölgelerinin çeşitli konumlarındaki kan akışında önemli farklılıkları test ediyor ve test önemli olduğunu gösterirse, beyin resminin uygun konumunda bir renk lekesi beliriyor.[7]

Diğer bir deyişle, beyindeki bu renk lekeleri karmaşık analizin birçok aşamasının sonunda istatistik önemi temsil ediyor – yani beyin görüntüleme araştırmalarında biyolojik cinsiyet farklılıklarının aldatıcı bulgularına bol bol yer var. Birçok araştırma hem erkek hem kadın katılımcı kullanıyor. Araştırmacılar, biyolojik cinsiyet farklılıklarını pek güzel kontrol edebilir ama bir fark bulunmazsa yayımlanmış raporda bundan bahsedilmez. Dahası, beyin görüntüleme çok pahalı olduğu için az sayıda katılımcı olması istisnadan ziyade kuraldır ve küçük beyin görüntüleme araştırmaları özellikle güvenilirlikten uzak olabilir çünkü nüans değişkenleri (nefes alıp verme oranı ve kafein alma miktarı hatta kadınlarda adet döngüsü) davranışa herhangi etkisi olmadan görüntüleme sinyalini ciddi biçimde değiştirebilir.[8]

Beyin görüntüleme, hâlâ emekleme aşamasındaki bir teknolojinin başlangıçta yaşayacağı sorunları beraberinde getirir. Nörobilim cemaatinde istatistik analizin en iyi şekilde nasıl yapılacağı ile ilgili olarak sağlıklı tartışmalar vardır. Elbette bu kendi içinde bir sorun teşkil etmiyor. Fakat beyin görüntülemeyle uğraşanların, beyin faaliyetindeki rapor edilmiş biyolojik cinsiyet farklılıklarının yeterli istatistik teste tabi tutulmadığını ya da analizin nasıl yapıldığına bağlı olarak geçip gidebildiğini ya da erkek ve kadınlardan oluşan aynı grup içerisinde benzer görevleri genelleştiremediğini bulmaya başlaması, biraz rahatsızlık verici. Beyin faaliyetinde biyolojik cinsiyet farklılıklarını ortaya koymada kullanılan tipte analizlerin, gelişigüzel oluşturulmuş gruplar arasındaki beyin faaliyeti farklılıklarını keşfedebilmesi de (cinsiyet, performans ve bariz demografik özelliklerle eşleştirilmiş) bir o kadar rahatsız ediyor.[9] Tüm bu sebeplerden, tek araştırmaya bel bağlamamak ve onun yerine tutarlı bir örüntüye bakmak önemli.

Bu dediklerimin önemi, hatırlayacağınız üzere erkeklerdeki yüksek seviye fetüs testosteronu sayesinde beynin sol yarıküresinin sağa oranla daha az geliştiğini iddia eden Norman Geschwind ve meslektaşlarının teflon teorisinin etki alanına baktığımızda oldukça net ortaya çıkar. Bu iddia,

erkek beyninin ortalamada kadın beynine oranla daha lateralize olduğu (ya da uzmanlaştığı) fikrini beraberinde getirdi. Yani erkekler tek heceleri gırtlaklarından çıkarırken sol yarıkürelerine bağlı kalıyor ve görsel mekânsal uyaranları işlerken daha geniş sağ yarıkürelerini kullanıyorlar. Kadınların beyni tam tersine, sözde daha az lateralize olmuş: Hem dilsel hem görsel mekânsal görevlerde kadınlar beynin her iki yanını da kullanma eğilimi gösteriyor.

Bilimsel cemaat içerisinde bu "ben *domates* diyorum, sen *domatis* diyorsun" gibi bir farklılık kadar önemsiz bulunmuyor. Uzmanlaşmış, yerel bir yapı belirli görsel mekânsal görevlerde erkek üstünlüğünü sözde destekliyor. Kadın beyninin daha işbirliğine dayanan "Sol? Sağ? Hey, hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için" yaklaşımı sözde onların daha yüksek sözel becerilerini açıklıyor, çünkü beynin farklı parçalarında işlenen enformasyonu daha kolay bir araya getirebiliyor. Ancak madalyonun öteki yüzüne gelince, mekân işlemesi için daha sınırlı bir tasarım var. Öne sürüldüğü üzere, bunun sebebi kadının çift yönlü, iddia edilene göre görece daha kalın ve soğan şeklinde bir korpus kallosumu olan beyninde, sözel ve mekânsal devreler arasında daha çok rekabet olması. Bu üstün korpus kallosum (özellikle bir parçası, splenyum) iki beyin yarıküresi arasında sözde daha hızlı ve daha etkin bir karşılıklı konuşma sağlıyor.[10]

Bilimsel cemaat ile (en azından bir kısım) erkeklerin daha lateralize olduğu iddiası arasındaki ilişkide biraz tuhaf bir şey var. Kararlı biçimde kocasının güvenilmez ve değersiz olduğuna dair birçok işareti görmezden gelen ama yer yer güvenilir davranış gösterdi mi bunu abartan bir kadın gibi. Araştırmacılar 1980lerde büyük kusurlara işaret ediyordu ama Ruth Bleier'a göre yine de 1986'da "bilişsel cinsiyet farklılıkları ve lateralizasyon alanında iki lider tarafından yapılan yıkıcı eleştiriler araştırma akımının temelinde hiçbir şey yapamamıştır."[11]

Beyin görüntüleme araştırmacılara, hipotezlere sadakatlerini göstermek için yeni bir yol yarattı. Fakat nörobilimci Iris Sommer ve meslektaşlarının gösterdiği üzere, yeni teknolojinin gelişiyle ortaya çıkan yeni heyecan ürpertisine rağmen, veriler her zamankinden daha da aldatıcı. Sommer ve meslektaşları bir meta-analizde, dil lateralizasyonunun tüm işlevsel görüntüleme araştırmalarını (iki kez) gözden geçirdi. (Meta-analiz

belirli bir soruyu incelemiş tüm araştırmaları bir araya getiren istatistik bir tekniktir, ampirik durumun daha kesin, genel bir tablosunu elde etmek için araştırmanın boyutunu dikkate alır.) İlk meta-analiz (2004'te) sekiz yüzden fazla katılımcının verilerini bir araya getirdi ve 2008'deki ikincisi iki binden fazla katılımcıyı kapsadı. Her iki meta-analizde de "işlevsel dil lateralizasyonunda önemli cinsiyet farkları olmadığını" buldular.[12] İlginçtir ki cinsiyet farkı bulan araştırmaların bulmayanlara oranla daha küçük örnek büyüklükleri olduğunu ortaya çıkardılar. Sommer ve meslektaşlarının iddia ettiği üzere, bu durum daha küçük araştırmalardan gelen şans eseri bulguların ön yargılı rapor edilmesinin ve rafa kaldırma fenomeninin işbaşında olabileceğinin işareti olabilir.

Sommer, dil lateralizasyonunda cinsiyet farklılıklarının eskiden nasıl incelendiğine de baktı. Sol yarıküre işitsel girdiyi sağ kulaktan, sağ yarıküre de sol kulaktan işliyordu. Erkekler dil için sol yarıküreyi kadınlardan daha çok kullanmaya eğilimliyse, sağ kulak yoluyla sol yarıküreye gelen kelimeleri işlemek onlara görece daha kolay gelmeliydi (sol kulak avantajı diye bilinen fenomen). Fakat Sommer ve meslektaşlarının yaklaşık dört bin katılımcıdan gelen bu verilere dayanarak yaptığı meta-analiz, sağ kulak avantajı ile ilgili cinsiyet farkı bulmadı.[13] (KAH'li kızların deneyimlediği büyük miktar fetüs testosteronu dozu da daha fazla sağ kulak avantajı yaratmıyordu.)[14] Bir diğer yaklaşım, sol ya da sağ yarıküreye zararın erkek ve kadın hastalarda dil yeteneklerini nasıl etkilediğini görmek. Erken araştırmalar, erkeklerin beyinlerinin sol yarıküresi zarar gördükten sonra dil problemlerinden (aphasia) çekmeye daha yatkın olduklarını buldu. Binden fazla hastanın katıldığı Kopenhag aphasia araştırması dâhil, daha sonra yapılan daha büyük çaplı araştırmalar böyle bir sonuca varmadı.[15] Ve Sommer'in işaret ettiği üzere, kadınlar da dil için beyinlerinin sağ yarıküresini kullanıyorsa, sağ yarıküreleri hasar gördükten sonra dille ilgili erkeklere oranla daha çok problemleri olması gerekirdi ama böyle bir şey olmadı.[16]

Öyleyse erkekler aslında dile daha mı yatkın? Kişinin böyle düşünme sebebi net değil. Ve erkekler daha yatkınsa, bu onlara çok zarar veriyormiş gibi görünmüyor. Birçok araştırmacı, yakın zamanda dil becerilerinde hemen hemen hiç fark olmadığını iddia etti.[17]

İddia edilene göre daha büyük olan dişi korpus kallosum üzerine yapılan tartışma da (çürük temeller üzerine kurulmuş bir iddia) bir o kadar ciddi.[18] Brown Üniversitesi'nde biyoloji profesörü olan Anne Fausto-Sterling bu araştırmayı en ince ayrıntısına kadar inceledi ve eleştirdi. Sterling, *Sexing the Body*'de (Bedeni Cinsiyetlendirmek) beyindeki belirli bir yapının boyutunu tespit etmedeki zorlukları açıklıyor. 1997'de Katherine Bishop ve Douglas Wahlsten tarafından yürütülen bir meta-analiz, "kadınların erkeklerden daha büyük splenyumları olduğu ve bu yüzden farklı düşündüğü yönündeki yaygın inanış savunulamaz," sonucuna vardı.[19] Bu literatürü 2008'de yapılan bir değerlendirme araştırmasında özetleyen bilişsel nörobilimci Mikkel Wallentin'a göre, "korpus kallosumda cinsiyetle ilgili olduğu varsayılan boyut farkı bir mittir." Suçlu? Wallentin, "küçük örnek boyutu kullanırken aldatıcı farklar 'keşfetme' olasılığından" daha uzağa bakmayın diyor.[20]

Öyleyse sağlıklı bir şüphecilikle tüm bunları, ne kadar net görebiliyorsak, özetleyelim. Dil lateralizasyonunda var olmayan cinsiyet farklılıklarının korpus kallosum yapısında var olmayan cinsiyet farklılıkları yoluyla dil becerilerinde var olmayan cinsiyet farklılıklarını açıkladığına yaygın biçimde inanılıyor.

Kafanız mı karıştı?

Daha yeni başladık.

Erkeklerin görsel mekânsal görevlere daha yatkın olduğu yönündeki kanıta bakmaya başladığımızda tablo daha da kafa karıştırıcı bir hal alacak. Bazı beyin görüntüleme araştırmaları, bu tip bir işlemle özellikle ilgili olduğu düşünülen parietal lob bölgelerine sahip erkeklerin, daha çok lateralize edilmiş faaliyeti olduğunu buldu. Fakat bazıları cinsiyet farklılığı bulmadı ve bazıları da kadınlarda daha fazla lateralizasyon faaliyeti buldu.[21]

Ancak işleme tarzı gereği küresel ve yarıküreler arası beyne "projektör tutan" kadınla yerelleşmiş ve yarıküre içi beyne odaklanarak "far yakan" erkeği karşılaştıran tema varyasyonları her yerde. Mesela "Bilim ve Matematikte Cinsiyet Farklılıkları Bilimi" başlıklı bir konsensüs, dişi "yarıküreler arası bağlanabilirlik"i dil becerilerinde avantajla ve erkek yarıküre içi bağlanabilirliğini "görsel ilişki korteksinin odaklanarak faaliyet gös-

termesini gerektiren görevler"le (yani görsel mekânsal görevler) eşleştiriyor.[22]

Simon Baron-Cohen de far/projektör karşıtlığını ele aldı. O ve meslektaşları *Science*'taki bir makalede erkek beyninin "artan yerel bağlanabilirlik"e yönelmesinin, sistemleri anlaması ve inşa etmesine daha iyi uyduğunu belli belirsiz iddia etti. Tam tersine, dişi beyninin "uzun mesafe" ve "yarıküreler arası bağlanabilirlik"e doğru yönelmesi empati kurmasına daha uygundu.[23] Far/projektör metaforunu türeten Pennsylvania Üniversitesi psikiyatri profesörü olan Ruben Gur, *LA Times* için bir gazeteciye şu açıklamayı yaptı: Beyin biliminin bize gösterdiğine göre "stresli, birden çok sorumluluk alınması gereken, kafa karıştırıcı bir durumda kadınların onun daha mantıklı, analitik, holistik veçhelerini görmekle ayrıntıları görmek arasında gidip gelmeyi başarması," oysa "erkeklerin durumla 'gördüm/yaptım, gördüm/yaptım, gördüm/ yaptım' şeklinde başa çıkması daha muhtemeldir."[24] Zihinsel her şeyi bir arada yapabilme farkının sonuçları Gur'un eşi ve meslektaşı Dr. Raquel Gur'un aç bir aile için hemen yemek hazırlama yükünü üzerine aldığını açıklayabilir. Ruben Gur bir salata kotarabilir ama diyor ki "aynı zamanda şu mikrodalgada ya da bu tavada derdini yüklenemem. Bir şey yaptığımda, yakarım."[25] Muhtemelen o hazin kor yığınında Bayan Gur'un yemek yükünü başka birine aktarma hayallerinin külleri yatıyor.

Öyleyse, bu fikirleri seçip onlara böyle bilimsel desteklerle takılıp kalan popüler yazarları bulmak pek şaşırtıcı olmasa gerek. Öğretmenlere, ebeveynlere, şirketlere eğitim sunan Gurian Enstitüsü'nün başındaki Michael Gurian konu hakkında etkileyici derecede niceliksel. Eğitimcilere, "erkek çocuklarının beyninin mekânsal-mekanik işlemeye adanmış daha çok korteks bölgesi olduğunu, erkeklerin ortalamada kadınların sözel-duygusal işleyişinde kullandığı beyin alanının yarısını kullandığını," açıklıyor.[26] Bu arada Allan ve Barbara Pease, *Why Men Don't Listen and Women Can't Read Maps* (Erkekler Neden Dinlemez ve Kadınlar Neden Harita Okuyamaz) başlıklı kitaplarında lateralizasyon hipotezini son sınırına çekiyor ve kadın beyninin mekansal işleyiş için "mekansal yetenekle ilgili spesifik bir konumu" bile *olmayacak* kadar uzak belli bir bölgeye odaklanmaktan olduğunu iddia ediyor[27] – yani kitaplarının ikinci kısmının baş-

lığını bir güzel süsleyen bir cevap veriyorlar. Ve bazı akademisyenlerin bize gösterdiği üzere, beyin yarıküresi kullanma söz konusu olduğunda etkileyici ve bilimsel bir tonda cinsiyet farklılıklarına herhangi toplumsal cinsiyet kalıp yargısı yapıştırılabildiğine göre, neden dil ve görsel mekânsal becerilere takılıp kalalım? Mesela, kadınların sözde daha çok bilateral dil yetenekleri olarak başlayan şey, hemencecik kadın sezgisi ve birden çok görevi yerine getirme becerisine dönüşürken, John Gray'in *Why Mars and Venus Collide* (Mars ve Venüs Neden Çarpışır?) adlı eserinde açıkladığı üzere, erkeklerin daha çok bir bölgeye yoğunlaşmış beyin faaliyeti de onların süt almayı unutma eğilimlerini dahi açıklıyor.[28]

Zihinsel Rotasyon Fakültesinde erkek düşüncesizliği ile kadının yeterince temsil edilmemesi için nörobilimsel bir açıklama bulunmasının getirdiği tüm heyecana rağmen insanlar ayaklarının altındaki ampirik toprağın kaydığını fark edemedi. Ve önemli bir soruyu sormayı da unuttular: Bir bölgeye yoğunlaşmış bir *beyin* belirli eril görevlerde iyi olan bir far *zihnini* neden doğursun? Ve küresel ve bölgeler arası bağlanabilen bir *beyin* neden kadın faaliyetlerinde daha iyi bir projektör *zihni* doğursun?[29] Bu da bizi beyindeki cinsiyet farklılıklarını yorumlamada ikinci probleme getiriyor: Bunlar zihinsel farklılıklar için esasen ne anlama geliyorlar?

13. Bölüm

Öyleyse Tüm Bunların Anlamı Ne?

> Kadınların beyin ağırlığının erkeklerinkine oranla beş ons daha hafif olduğu göz önünde bulundurulduğunda, sadece anatomik temellere dayanarak kadınların anlık gücünün göze çarpacak biçimde daha aşağı seviyede olduğunu beklemeye hazır olmalıyız. Dahası kadının genel fiziği erkeklere oranla o kadar güçlü olmadığından -ve bu yüzden ciddi ve süresi uzamış beyin faaliyetinin yorgunluğuna daha az dayanabildiğinden- fizyolojik temellere dayanarak benzer beklentilere sahip olmaya hazırlıklı olmalıyız. Esasen kadınların daha aşağıda olduklarının kendini en belirgin biçimde karşılaştırma yapıldığında orijinalliğin eksik olmasında gösterdiğini görüyoruz, bu durum özellikle anlağa dayanan işlerin daha üst seviyeleri için daha da geçerli.
>
> -George J. Romanes, evrim biyolog ve fizyologu (1887)[1]

Verilerin öngörüleri doğrulaması her zaman hoştur. Fakat George Romanes bir Afrika gri papağanının (bir onsun yarısı ağırlığında bir beyne sahip) otuz kat büyüklükte beyne sahip bir ineği zekâda geçebileceğini hiç düşündü mü? Ne tek sinek siklet entelektüelin ne kaslı bir aptalın fiziksel gücünün "beyin faaliyeti"nin dayanıklılığı ile korelasyon halinde olup olmadığını merak etmesine neden olacağını bilmiyor muydu? Belki de erkek ve kadınların kafa boyutlarını, kafatası hacimlerini ve beyin ağırlığını titizlikle ölçen beyin uzmanlarının, bulgularını cinsiyetler arası psikolojik farklılıklarla ilişkilendirmeye çalışmaları sadece doğaldır. Sonradan anlamanın getirdiği fayda ile onlarda eksik olanın sadece nörobilimsel anlayış değil, aynı zamanda alçakgönüllülük olduğunu da görüyoruz. Kadın ve erkek zihinlerinin motorundaki değişikliklerin mezura, çuvalla tahıl ve terazi setleriyle ölçüldüğü özgüvenli iddialarını tarif etmek için kullanılacak tek kelime "iyimser" olur.

Bugün daha sofistike biçimde elde edilmiş beyindeki cinsiyet farklılıklarımızı zihne yapıştırmakla bir o kadar ilgileniyoruz. Fausto-Sterling ironik biçimde "Ebedi ümit pınarları" diyor. "Sonunda *gerçekten* yeni, *gerçekten* modern yaklaşımlarla cinsiyet ya da ırk temelli eşitsizliğin biyolojik temelini gösterebilmemiz mümkün mü?"[2] Ve nöroendokrinolog Geert de Vries'ın işaret ettiği üzere, erkeklerin ve kadınların farklı davranabilecekleri kadar farklı beyinleri olduğunu varsaymak sezgisel. Hormon reseptörleri ya da nöron yoğunluğu ya da korpus kallosum büyüklüğü ya da gri ve beyaz maddelerin farklı oranları ya da beyin bölgesi büyüklüğündeki farklılıkların keşfiyle içgüdü üzerine yapıştırmak üzere psikolojik bir fark arıyor. Fakat her zaman göz önünde bulundurulması gereken sezgilere karşı gelen olasılık, beyindeki cinsiyet farklılıklarının "tam tersini de yapacakları, yani fizyolojideki cinsiyet farklılıklarını telafi ederek açık işlev ve davranışlarda cinsiyet farklılıklarını engelleyebilecekleri."[3] Mesela, belirli bir beyin bölgesindeki az sayıda nöron, nöron başına daha fazla nörotransmiter tarafından telafi edilebilir.[4]

De Vries'in tartıştığı beyin farklılıklarının davranış benzerliklerine yol açabileceği ilkesinin çarpıcı bir örneği tarla farelerinden geliyor. Bu türlerde dişi ve erkek, ebeveynliğe eşit katkıda bulunuyor (elbette emzirme hariç). Dişi tarla farelerinde ebeveynlik davranışı, hamilelikte hormon değişiklikleri tarafından uyarlanıyor. Fakat bu, geride gizemli bir durum bırakıyor. Bu hormon değişikliklerini deneyimlemeyen baba fareler nasıl oluyor da baba davranışı sergiliyor? Cevabın beynin baba davranışını tetikleyen lateral septum adındaki bölgesinin bir kısmında yattığı ortaya çıkıyor. Beynin bu kısmı erkek ve kadınlarda çok farklı, erkeklerde vasopressin hormonu için reseptörlerle donatılmış. Ancak beyindeki bu çarpıcı cinsiyet farkı, erkek ve dişi tarla farelerinin aynı davranmasını sağlıyor. Beyindeki ciddi cinsiyet farklılıklarının, beraberinde zihinde cinsiyet farklılıklarını getireceğini varsayamayız. Celia Moore'un işaret ettiği üzere, "Bazı sinir farklılıkları önemli değildir çünkü diğer telafi edici farklılıklar tarafından dengelenirler. Diğer sinir farklılıkları aynı davranış amacına alternatif yollardır."[5]

İnsanlarda, kadın ve erkek arasındaki bir tartışma götürmez fizyolojik fark boyutudur – beyin de dâhil. Bir çakışma olsa da erkeklerin ortalamada

kadınlarmkinden daha büyük beyni vardır ve büyük bir beyin orantısal olarak büyümüş bir beyinden ibaret değildir. Daha büyük beyinler daha farklı mühendislik problemi tipleri yaratır ve– enerji taleplerini, elektrik şebekesi masraflarını ve iletişim zamanını en aza indirgemek için– farklı boyutlara sahip beyinlerde farklı düzenlemeler için fiziksel nedenler vardır.[6] Bu bakış açısına göre, "kadınlar ve erkekler, farklı boyutta sinirsel mekanizma kullanarak benzer bilişsel zorluklarla başa çıkar."[7] Beyin aynı sonuca birden fazla yolla ulaşabilir. Buna paralel olarak, yakın zamanda yapılan beyin yapısı araştırmaları, beyin hacmine göre daha büyük korpus kallosumları olan ya da gri maddeleri daha fazla hizmet gören *kadınlar* değil. Bu özelliği gösterenler, daha ziyade, erkek olsun kadın olsun *daha küçük beyinleri* olan insanlar. Bir grubun ortaya koyduğu üzere: "Beyin boyutu cinsiyetten daha önemli."[8] Bu ilkenin doğru olduğu ispatlanırsa – mutlak beyin boyutunu kontrol etmenin şu an mutabakata varılmış bir yolu yok– büyük kafalı erkek ve kadınların mekânsal ve empati ile ilgili yeteneklerini, kuş beyinli eşdeşleriyle karşılaştırmaya başlamaktan mutlu değilsek, psikolojik toplumsal cinsiyet farklılıklarını gri madde, beyaz madde, korpus kallosum büyüklüğü ya da beyin yapısındaki, cinsiyetten ziyade boyutla ilgili olduğu ortaya çıkan, sözüm ona cinsiyet farklılığında cevapları bulma fikrini bir kenara bırakabiliriz.

Bence bu durum insanı gizliden gizliye rahatlatabilir. Bunun sebebi sadece zaman, mekân ve bağlama bağlı olarak toplumsal cinsiyet farklarının artıp azalması değil. Nörobilimci Jay Giedd ve meslektaşlarının ortaya koyduğu üzere, "çoğu beyin fonksiyonu dağıtılmış sinir ağlarından ve verili bir bölgede korkunç karmaşıklıkta bağlantı, nörotransmiter sistemleri ve sinaptik fonksiyonların olmasından kaynaklanır."[9] Bu tip yapısal farklılıkları psikolojik işlevle ilintilendirmeye çalışma iddiası bizzat tahayyül fersahı hırslı bir iddia.

Ancak bazen cazibenin gücüne karşı gelmekte zorlanırız.

Annem yirmi yıl önce, bazı beyinlerin olağanüstü derinlemesine odaklanan düşünce kapasitesi olduğunu açıklamak için nörobilimsel bir model önerdi. Hipotezi, "beyninizdeki tüm kan akıllı parçacıklara üşüşüyor ve geriye kökleri ısıtacak hiçbir şey kalmıyor."[10] Bu arada annem roman yazarı. Ancak bir bilim kurgu eserindeki sivri anne hakareti gibi türetilmiş

bu fikir, prestijli bir bilim dergisinde yer alan bir iddiayla önemli bir kusuru paylaşıyor. Daha önce bahsedildiği üzere, Simon Baron-Cohen ve meslektaşları, *Science*'da yerel bağlanabilirliğe yönelmiş bir beynin "kuvvetli sistemleştirmeyle ölçülebilir olduğu çünkü sistemleştirmenin sistemin her parçasını anlamak üzere bir yerde toplanmış enformasyona dar bir dikkat odağı gerektirdiğini" iddia etmişti.[11] Benzer şekilde, nörobilimci Ruben ve Raquel Gur yakın zamanda yayımlanan *Neden Bilimde Daha Çok Kadın Yok?* adlı eserinde, "kadınların beynin yarıküreleri arasında daha çok iletişim kolaylığına sahip olmaları, onları dar nitelikli süreçlerin ayrıntısıyla didiklenmesinden ziyade bütünlük gerektiren disiplinlere çekebilir," iddiasında bulunuyor.[12]

Fakat beyindeki daha kısa devrelerin zihinde neden daha dar bir odak sağlaması gerektiğini sorabiliriz? McGill Üniversitesi'nden bilim felsefecisi Ian Gold'un belirttiğine göre, "beden ne kadar kullanırsa, düşünürün o kadar karmaşık düşünebildiği söylenebilir. Ya da insanların beyni elektrik kullandığı için sigortayı tamir edebildiği."[13] Dikkatinizi mesela fotosentez sürecinin küçük bir veçhesine odakladığınızı düşünün. Sadece küçük bir ayrıntı işlendiği için beynin sadece küçük bir parçası mı çalışıyor? Ya da çok daha muhtemel ki tüm beyinde dikkat dağıtıcı enformasyonun bastırıldığı, iç sesin fikirler üretip sorular sorduğu, görsel uyaranların işlendiği, hareketin zihinde canlandırıldığı ve enformasyonun hafızadan çıkarıp alındığı faaliyet mi var?[14]

Aslında daha uzun vadeli görünen erkek beyni idiyse, bu durumun onun sistemleştirme becerilerini neden artırdığını açıklamak için kolayca makul bir hipotez karışımı yapabilirdik. Ve problem şu: Beyin yapısı ile psikolojik fonksiyon arasındaki ilişkinin karanlık olması, yaradılış hikâyelerinin çok kolay yazılıp, yeniden üretilebileceği anlamına geliyor. Erkek katılımcılarınızın mekânsal bir problemde *daha az* lateralize olduğunu mu buldunuz? Hiç üzülmeyin! Çelişkili veriler geldikçe, araştırmacılar hem erkeklerin zihinsel rotasyonda daha iyi olduğunu çünkü sadece bir yarıküreyi kullandığını, hem de tamamen zıt hipoteze göre, erkeklerin zihinsel rotasyonda daha iyi olduğunu çünkü *her iki* yarıküreyi de kullandığını iddia edebilir. Teorik düzenleme o kadar esnek ki araştırmalar birbirine karşıt hipotezleri dahi aynı makale içerisinde utanmadan sunabiliyor.[15]

Benzer şekilde, Gur ve meslektaşları, uzun zamandır geçerli, erkeklerin zihinsel rotasyon görevlerindeki üstünlüğünün gerisinde yatanın onların daha lateralize olmuş mekânsal işleyişi olduğu fikriyle mutlu mesut oyalanabiliyor. İki mekânsal görev performansının yarıküreler arası iletişimi sağlayan beyindeki beyaz maddenin hacmi ile korelasyon halinde olduğunu buldular.[16] Beyaz madde aksonlardan yapılıyor; elektrik sinyali turunun hızı birbirinden uzak beyin bölgelerinin iletişime geçmesini sağlayan beyaz yağ miyelin tarafından izole ediliyor. Gur, *Science Daily* haber duyurusu için yaptığı açıklamada, "araştırmamızda mekânsal görevleri en üst düzeyde icra edenlere baktığımızda...dokuz erkek ve sadece bir kadın vardı," dedi. "Bu dokuz erkekten yedisinin [esasen altı] araştırmadaki herhangi kadına oranla daha büyük beyaz madde hacimleri vardı."[17] Artık burada on kişi bulunduğundan bahsedebiliriz – cinsiyetlerle ilgili ayağı yere basmayan genellemeleri dayandırabilecek bir örnek boyutu olması zor. Psikologların çok iyi bildiği üzere, korelasyonun nedensellik anlamına geleceğini varsaymak da tehlikeli. Dahası Gur bizzat bilimsel makalesinde "korelasyonların aldatıcı olabileceği ve bilhassa dikkatle yorumlanması gerektiği" uyarısını yapıyor.[18] Ve yirmide bir "önemli" sonuçların şans eseri gerçekleştiği ve araştırmacıların otuz altı ilişki test ettiği göz önünde bulundurulursa, gerçekten aldatıcı olabilirler. Elbette kamu tüketimi için tasarlanmış raporda bu uyarıdan bahsetmemeye kimin karar verdiğini bilmiyoruz. Fakat tüm bunlara rağmen Gur, *Science Daily*'de, "bu alanda üstün performans sergilemeniz için çoğu kadın beyninde mevcut beyaz madde miktarından daha fazlasına sahip olmanız gerekiyor," diye iddia etmeye devam ediyor. Gur ve eşi *Neden Bilimde Daha Çok Kadın Yok?*'un bölümündeki argümanı izleyerek "karmaşık mekân işleyişi için büyük miktar beyaz madde gerekmesi matematik ve fizik gibi bazı alanlarda engel teşkil edebilir," spekülasyonunu yapıyor.[19] İddia ettiklerine göre bunun sebebi, erkeklerin daha büyük miktarlarda beyaz maddeye sahip olmalarının onlara beyin yarıküresi içi işleyişi sağlayabilmesi.

Fakat bu arada fonksiyonel beyin görüntüleme laboratuvarlarına geri dönersek, Gur, eşi ve meslektaşları, erkeklerin beynin bazı bölgelerinde mekânsal görevleri icra ederken kadınlara oranla daha çok *bilateral* faa-

liyet gösterdiklerini buldu. Böylece far hipotezini yeniden formüle etmeyi önerdiler, yani "optimal performans için esas bölgelerde, sözel görevler için sol mekânsal görevler için sağ, unilateral faaliyet ve ortak bölgelerde bilateral faaliyet gerekiyor," diye iddia ettiler.[20] Her iki yarıküreye katılımın önemini sonunda vurgulamakta belki haklılar. İlginçtir ki matematikte sıra dışı yeteneğe sahip insanlar üzerinde çalışan araştırmacılar, yarıküreler arası artan etkileşimin –iddia edildiği üzere kadın beyni karakteristiği– matematik yeteneği olan beynin özel bir özelliği olduğunu iddia ediyor.[21] Fakat Gur ve eşinin, optimal performansın, beynin erkeklerde gözlenegeldiği şu ya da bu özelliği gerektirdiğini iddia eden görece daha az beklentisi olan hipoteze bağlı kalması gerekiyor, beynin yapısal özellikleriyle karmaşık bilişini birbiriyle ilişkilendirecek bir nebze daha sağlam bir anlayışımız olana kadar.[22]

Bu tip bir teorik U dönüşü, cinsiyet farklılıkları üzerine çalışan nörobilime her zaman karın ağrısı olmuştur. Mesela, 19. yüzyılda anlak merkezinin frontal lobda bulunduğu düşünülürken, erkek ve kadın beyinlerinin dikkatle incelenmesi, bu bölgenin erkeklerde daha büyük ve karmaşık bir yapıda olduğunu, parietal lobların ise kadınlarda daha gelişmiş olduğunu ortaya çıkardı. Ancak bilimsel düşünüş tam tersine, parietal lobların soyut anlaksal düşünce güçlerini sağladığı fikrine varınca, ilerleyen gözlemler parietal lobların erkeklerde daha gelişmiş olduğunu ortaya çıkardı.[23] Kapsamlı bir 19. yüzyıl sonu cinsiyet bilimi araştırmasının yazarı Havelock Ellis, şaşırtıcı bir içgörüyle, bu daha önce yapılan yanlış gözlemi "kaçınılmaz" diye yorumluyor:

> Ön bölgenin en yüksek ve en soyut anlaksal süreçlerin merkezi olduğuna yürekten inanılıyordu ve bir anatomist on ya da yirmi beyni incelerken, ön bölgenin kadınlarda görece daha büyük olduğu sonucuna vardığını bulursa, saçma bir sonuca vardığını hissetmesi olasıydı. Elbette beynin ön bölgesinin kuyruksuz maymunda İnsan'a oranla çok daha geniş olduğu ve yüksek anlaksal süreçlerle özel bir bağlantısı bulunmadığı açığa çıktığından bu yana kadınlarda bölgenin görece daha çok yer kapladığı olgusunun kabullenilmesi mümkün oldu.[24]

Cinsiyetler hakkında gelen yeni kanıtlar ışığında düşüncelerinizi değiştirmenizde elbette bir sakınca yok. Fakat beyin yapısındaki cinsiyet farklılıklarının, zorunlu olarak farklı zihin türlerine yol açtığını iddia ederek bu oyunu oynamaya kendini kaptırmışların, böyle dönüşlerin sürecin yaygın bir parçası olduğunun farkında olmaları gerekir. Ve dönüp de bir kez daha baktığınızda hiçbir zaman iyi görünmez.

Beyin faaliyetinde cinsiyetler arası farklılıkları yorumlamaya gelince bir o kadar özen göstermek gerekir. İşlevsel beyin görüntüleme teknolojilerinin eski kalıp yargılara nörobilimin taze, modern enerjisini getirdiğine şüphe yok. Mesela, Allan ve Barbara Pease, *Erkekler Neden Dinlemez ve Kadınlar Neden Haritaları Okuyamaz*'da beynin duygu işlemine adanmış büyük hacminde, çarpıcı cinsiyet farklılıklarını gösterme amacı güdüyor. "Erkeklerde Duygu" başlıklı bir beyin diyagramı, sağ yarıkürede iki renkli leke gösteriyor. Metnin açıkladığı üzere, erkeklerde duygu fazlasıyla bölümlere ayrılmış, yani "bir erkek mantık ve sözlerle (sol beyin) tartışabilir ve sonra mekânsal çözümlere dönebilir (sağ ön beyin) ve sorun hakkında duygusallaşmaz. Sanki duyguya kendine ait pek bir mekân kalmamıştır." Fakat "Kadınlarda Duygu" diyagramında beynin her iki yarıküresine dağılmış ondan fazla renkli leke vardır. Pease'lere göre bunun anlamı, "kadınların duyguları diğer birçok beyin fonksiyonu ile birlikte eş zamanlı açılabilir." Ya da eğri oturalım doğru konuşalım, duygu bir kadının zihinsel faaliyetlerinin her birini ve hepsini bulandırabilir.[25]

Erkek ve kadın beyinlerinin bu duygu haritaları, Pease'lerin okuyucuları aydınlattığı üzere, nörobilimci Sandra Witelson'un fMRI araştırmasına dayanıyor. "Beyinde duygunun konumunu bulmak için, ilk önce sol göz ve kulak aracılığıyla sağ yarıküreye ve sonra sağ göz ve kulak aracılığıyla sol yarıküreye gösterilen duygu yüklü görüntüler" kullanmış.[26] Okuyucular olur da kitabın kaynakçasındaki altı Witelson referansını kontrol etmek için zaman ve kaynağa sahipse, sadece ilk kez 1980lerde bilişsel nörobilimcilerin yaygın biçimde kullanıma sokmaya başladığı fonksiyonel beyin görüntüleme tekniklerine dayanarak yayımlanmış iki araştırma bulacak. Bir araştırma beyin araştırmasını kapsamıyor (eşcinsel erkek ve kadınlarda solaklık üzerine bir araştırma). Diğeri sağ elle ve her iki elle yazan insanların korpus kallosumunu araştırıyor.[27] Bunun postmortem bir

araştırma olduğunu söylemekte fayda var. Sandra Witelson muhtemelen ölü beyin dokusuna sahip örneklerine gerçekten duyguyla yüklü imgeler göstermiş olabilir – gösterdiyse de yayımlanmış raporda bahsedilmiyor.

Pease'ler, Sandra Witelson ve meslektaşlarının 2004'te yayımladığı işlevsel beyin görüntüleme araştırmasını referans alıyor olabilir.[28] Bilmek zor: Bu araştırma fMRI değil PET kullandı; uyaranlar normal iki göz ve iki kulak yöntemiyle sunuldu ve erkek/kadın renkli leke kayıtları ve konumları Pease'lerin sunduğundan farklı. Ancak bu araştırma en azından erkek ve kadınlar iki duygu eşleştirme görevinden birini yaptığında beyin faaliyetine bakıyor. Kolay görev iki yüzden hangisinin bir üçüncü hedefin, yüzün duygusuyla eşleşeceğine karar vermekle ilgili. Zor görev, iki yüzden hangisinin sesle ifade edilmiş duyguyla eşleştirilmesine karar vermeyi içeriyor. Susan Pinker'ın Witelson'ın sonuçlarından yaptığı özete göre, "kadınlar insanların yüz ifadelerini içeren fotoğraflara baktıklarında, hem serebral yarıküreler faaliyete geçti hem de beynin badem şeklindeki derinlerine gömülmüş duygu merkezi amigdalada daha fazla faaliyet vardı. Erkeklerde duygu algısı genelde bir yarıkürede konumlanmıştır." Pinker, bunun üzerine, araştırma kadınların enformasyonun hızla yarıküreler arası iletilmesini sağlayan daha kalın bir korpus kallosumu olduğunu gösterdiği için (bir önceki bölümden hatırlayacağınız üzere ciddi bir bilimsel tartışmaya tabi bir iddia) "onların duygu işleme donanımı daha çok yer kaplıyor gibi ve erkeklerdekine oranla daha etkin bir ulaşım ağı var." Bilim insanları, "Bu durum kadınların duyguyu anında işlemesini sağlıyor," diye iddia etmeye devam ediyor.[29]

Aslında araştırmacılar, erkeklerin ve kadınların görevleri yerine getirmedeki hızında bir farklılık bulamadı. Kadınlarda kadın beyninin büyük bir bölgesi üzerindeki faaliyetiyle "her iki serebral yarıküre de faaliyete geçti" iddiası, akla yaklaşık olarak Pease'lerin sunduğu gibi bir görüntü getirse de, durumun bu olmadığını not etmekte fayda var. Daha ziyade – okumadan önce derin bir nefes alın– kadınlar kolay görevde sol iğsi girusda, sağ amigdalada ve sol inferior frontal girusda erkeklerden daha çok faaliyet gösterdi. Zor görevde sol thalamus, sağ iğsi girus ve sol frontal singulatta daha büyük faaliyet gösterdiler. Bu arada erkekler, kolay görev için sağ frontal medial girus ve sağ superior oksipital girusda, zor görevde

sol frontal inferior girusda ve sol inferior parietal girusda kadınlardan daha fazla faaliyet gösterdi. Ya da o kadar teknik konuşmamak gerekirse, göreve bağlı olarak kadınların her zaman iki sol renkli lekesi ve bir sağ renkli lekesi varken, erkeklerin ya iki sağ renkli lekesi ya iki sol renkli lekesi vardı – görece o kadar ilginç olmayan bir tezat resmi çiziyor. (Renkli lekelerin kendi içinde beyin faaliyetini değil, beyin faaliyetindeki *farklılıkları* temsil ettiğini aklımızda tutun. Mesela erkeklerde daha çok faaliyete geçmiş bölgelerin aranması renkli lekesi olmayan bir sol yarıküre sonucu veriyorsa, bu durum erkeklerde bu yarıkürenin devresinin kapalı olduğu anlamına gelmiyor. Daha ziyade, araştırmacıların kadınlara oranla erkeklerde daha çok faaliyete geçmiş yarıküresinde herhangi bölge bulamadıkları anlamına geliyor.)[30]

Bu kulağa karmaşık gelen beyin faaliyetleri listesi, duygusal deneyimde toplumsal cinsiyet farklılıkları ile ilgili bize ilginç bir şey anlatıyor mu? Pinker gibi araştırmacılar kesinlikle bu yönde düşünüyor. "Bulgularının erkeklerin tepkilerini uyaranlara göre uyarladığı, analiz ve çağrışımla uğraşırken, kadınların esas duygusal referanslara dayanma eğilimi gösterdiği" sonucuna varıyor.[31] (Bununla kastettikleri sırf kadınların diğerlerinin duygularını doğuştan çekici bulduğu.) Daha şimdiden fark ettiğiniz üzere, aynı iddiayı daha basit ve daha aşina olacağınız biçimde formüle etmek erkeklerin düşünür, kadınların hissiyat insanı olduğunu söylemek demek.

Yani bu beyin görüntüleme araştırması herkesin zaten düşündüğünü onaylamaktan mı ibaret –"erkekler duygu işleyişine daha analitik bir yaklaşım benimserken kadınlar daha duygu merkezlidir," mi?[32] Fausto-Sterling'in argümanını yeniden formüle etmek gerekirse, bu yorumların farkında olmadan toplumsal cinsiyetle ilgili varsayımları beyin adlı engin bilinmeze yansıtıyor olması mümkün mü?

Bir önceki bölümün zihin hakkındaki ham spekülasyonu hakkında uyarıda bulunan masalı akılda bulundurarak, Witelson'ın beyin görüntüleme araştırmasının her görevde sadece sekiz erkek ve sekiz kadını karşılaştırdığını not etmekte fayda var – oldukça mütevazı bir örnek boyutu. Beyin faaliyetindeki biyolojik cinsiyet farklılıkları aldatıcı olabilir mi? İki durum arasında kan akışı değişikliklerine bakıldığında, araştırmacılar yok-

sel adındaki beynin binlerce minik kesitine baktı ve birçok araştırmacı artık bir farkın "önemli" olduğunu açıklamak için yaygın olarak konulmuş eşiğin yeterince yüksek olmadığını iddia ediyor. Bazı araştırmacılar bu noktayı göstermek için yakın zamanda bir Atlantik somonunu taradı ve ona duygu ifadesi barındıran fotoğraflar gösterdi. "Tarama sırasında canlı olmayan" somondan "fotoğraftaki bireyin hangi duyguyu deneyimliyor olabileceğine karar vermesi istendi." Standart istatistik prosedürleri kullandılar ve ölü balığın beyninin küçük bir bölgesinde, "dinlenme" sırasındaki beyin faaliyetiyle karşılaştırarak, empati kurma görevini icra eden önemli bir beyin faaliyeti buldular. Araştırmacılar, beynin bu spesifik bölgesinin balığın ölüm sonrası empati kurmasına ilişkin olduğunu değil, beyin görüntüleme araştırmalarında yaygın olarak kullanılan istatistik eşik türlerinin yetersiz olduğunu çünkü sinir ağı boyunca birçok aldatıcı sonuç çıkmasına yol açtıklarını iddia ettiler.[33]

Bu durum, tüm rapor edilmiş faaliyetlerin aldatıcı olduğu anlamına gelmiyor. Sadece olasılığın farkında olmanın önemini vurguluyor. Witelson'ın araştırmasının, kolay görev sırasında biyolojik cinsiyet farklılıklarını gösteren faaliyet halindeki beyin bölgelerinin en azından bir kısmı zor görevde ortaya çıksaydı, gerçekten de duygu eşleştirme görevlerinde iki cinsiyette farklı işlev gören beyin bölgelerini eşleştirdiğinden emin olabilirdik.[34] Ancak beyin faaliyetleri listesine dönüp bir kez daha bakarsanız, ne kolay ne de zor duygu eşleştirme görevleri sırasında erkeklerin de kadınların da beyin bölgesinin daha çok faaliyete geçmediğini göreceksiniz.

Fakat bunun gibi sonuçların güvenilir olduğunu varsaysak bile, bunlar bize psikolojide erkeklerle kadınlar arasındaki farklılıklar hakkında ne söylüyor? Sol inferior frontal girusları daha çok faaliyet gösteriyor diye erkeklerin daha analitik ve sağ amigdalaları yanıyor diye kadınların daha duygusal oldukları anlamına mı geliyor? Beyin faaliyetinden psikolojik bir durum çıkarımı yapmaya (*amigdala faaliyete geçmişti, bu durum katılımcılarımızın korktuğunu gösteriyor* gibi) geri çıkarım denir ve beyin görüntülemeyle uğraşan herkes bunun tehlikeli olduğunu söyleyecektir.[35] Hatta bazı nörobilimciler geri çıkarım yaparken vefat etmiştir. Aslında bu sonuncusunu ben uydurdum ama göreceğimiz üzere son derece kafa ka-

rıştırmaya müsait bir durum. Beyin faaliyetinde kadın ve erkeklerin ayrışmasının iki yolu var: Ne kadar faaliyet görüldüğü ve faaliyetin nerede olduğu ile ilgili. Ne yazık ki her iki enformasyon da bize psikolojik cinsiyet farklılıkları hakkında pek bir şey anlatmıyor.

Beyin yapılarının boyutları söz konusu olduğunda, daha büyük daha iyi demek olmadığı gibi, daha fazla faaliyet de zorunlu olarak daha iyi ya da psikolojik olarak daha çok anlamına gelmiyor. Gelişim ya da öğrenmeyi araştıran araştırmacılar, bazen gelişim ya da uzmanlık ilerlerken faaliyet örüntülerinin azaldığını ya da daha basitleştiğini bulabilir.[36] Tuhaftır ki aktivasyon bile faaliyetin *herhangi* yararlı şey yaptığının kesin işareti değildir. Mesela, Chris Bird ve meslektaşları bir darbe sonrasında orta prefrontal korteksi ciddi hasar görmüş bir hasta üzerinde araştırma yaptı. Hasarın kapsamı, zihin okuma üzerine yapılmış onlarca fonksiyonel görüntüleme çalışmalarında güvenilir biçimde faaliyete geçmiş beyin bölgelerinden hemen hemen hepsini kapsıyordu. Fakat hasta zihin okumada bir sorun yaşamıyordu! Araştırmacılar, "Burada rapor edilen veriler orta frontal korteksin ZK'yı [Zihin Kuramı] etkilemede kritik olduğu sonucuna hemen dikkatle yaklaşılmasını gerektiriyor," diye belirtti.[37] Optimetrist Giedrius Buracas ve meslektaşları bir o kadar şaşırtıcı bir bulgu elde ettiler. Bir hareket algısı görevinde V1 beyin bölgesinin MT bölgesine oranla daha çok faaliyete geçtiğini buldular. Hareket tespitinde MT'nin –daha az faaliyete geçmiş– kritik olarak dâhil olduğu ama V1'in olmadığı –daha fazla faaliyete geçen– primatlarla yapılan nörofizyolojik araştırmadan iyi biliniyor.[38] Bu iki araştırma ikaz lambası görevi görüyor: Beynin bir kısmı bir görev sırasında aydınlansa bile özellikle ya da kritik biçimde dâhil olmayabilir.

Beyindeki aktivasyon konumu da şaşırtıcı biçimde pek bilgi vermiyor. Bütün beynin her şeyi yapmakla uğraşmadığı açık. Beynin farklı bölümleri farklı tip enformasyonu işlemek üzere uzmanlaşmıştır. Fakat farklı bir korteks bölgesi ya da nöron populasyonları, farklı bağlamlarda farklı işlerde uzmanlaşabilir. Görüntüleme uzmanı Karl Friston ve Cathy Price'ın öne sürdüğü üzere, uzmanlaşma dinamik ve bağlama bağlıdır.[39] Mesela, temporal korteksteki nöronların belli bir populasyonu, farklı zamanda hem kimliği (*Bu kimin yüzü?*) hem ifadeyi (*Mutlu mu üzgün mü?*) temsil

edebilir. Bu nöronların yaptığı, işlem zincirinde hem hangi enformasyon çeşidini girdiğine hem de yüksek bölgelerden hangi geri bildirimi aldığına bağlıdır. Price ve Friston, "Bu yüzden, uzmanlaşma herhangi bölgenin içkin özelliği değildir," diye iddia eder ve bu iddiaları bir bölgeyi faaliyet içerisinde görmenin spesifik görevinizde onun ne yaptığını bildiğiniz anlamına gelmediğini gösterir. Beynin birçok bölgesi açısından problem açık ve net kendini belli eder. Mesela, anterior singulat o kadar çok görev tarafından faaliyete geçirilmiştir ki tanıdığım bir bilişsel nörobilimci ona "hazır olda" demişti.

Beyin bölgeleri ve zihinsel süreçler arasında sırf bire bir uyuşma yoktur ve bu durum görüntüleme verilerini yorumlamayı zorlaştırabilir. Jonah Lehrer yakın zamanda *Boston Globe*'a şu açıklamayı yaptı:

> Beyin tarayıcılarının en yaygın kullanımlarından biri –karmaşık bir psikolojik fenomeni alıp onu korteksin belirli bir parçasıyla eşleştirmek – artık beynin çalışma şeklini aşırı basitleştirme potansiyeli taşıdığı için eleştiriliyor... Eleştirenler hemen hemen her düşünce ve hissin kortekse yayılmış farklı bölgelerinin birbirleriyle konuşmasından ortaya çıktığını belirterek, beynin bölgeler arası bağlantısallığını vurguluyor.[40]

Durum böyleyse, aktivasyonda erkek-kadın farklılıkları diye etiketlenen beyin aktivasyon haritalarının tanıdık renk lekeleri (bazıları "renk lekeleri bilimi" diye dalga geçiyor) son derece basite indirgenmiş ve önemli enformasyonun çoğunun içinde kaybolduğu bir hikâye sunacaktır. Nöropsikolog Anelis Kaiser ve meslektaşlarının işaret ettiği üzere, benzerlikten çok farklılığı vurgulamaya uyarlanmış bir hikâyedir aynı zamanda.[41]

Öyleyse, fonksiyonel görüntüleme teknolojisi en kesin haliyle birkaç saniyeden fazla sürede bir saniyede yüz tepki harekete geçirebilen, gerçek anlamda milyonlarca nöron faaliyetini dağıtıyor. (PET için zaman çizelgesi daha da uzun). *Science* yazarı Greg Miller diyor ki, "Nöronları gözetlemek için fMRI kullanmak Soğuk Savaş döneminde insanları gizli gizli gözetlemek için uydu kullanmaya benziyor: Sadece büyük ölçekli faaliyet görünüyor."[42] Bu durum kısa psikolojik olaylardan çıkarsanabilecek yorumları çok kısıtlıyor. Yorumlardaki tüm bu boşluklar göz önüne alınırsa, birçok nörobilimcinin düşüncede cinsiyet farklılıkları ile ilgili

verilerinin ne anlama geldiği konusunda yorum yapmakta duraksaması anlaşılabilir. Birçok insan, takdire şayan biçimde toplumsal cinsiyet ve beyin hakkındaki popüler makalelerde ve akademik çalışmalarında Sağduyunun Sesi rolünü oynayarak açık açık dayanağı olmayan çıkarımlar yapılmaması yönünde uyarıda bulundu (bu uyarı bazı bölgelerde bir kulaktan girdi diğerinden çıktı).

Bu arada niyetim kendimi nörobilime şüpheci yaklaşan bir insan gibi göstermek değil. Sadece en iyi arkadaşlarımdan ve aile üyelerimden bir kısmının beyin görüntüleme ile uğraşıyor olması bir yana, nörobilimin son derece heyecan verici ve gelecek vaat eden bir alan olduğunu ve diğer tekniklerle kombinasyon içerisinde faydalanılabileceğini düşünüyorum. Ayrıca hipotezin bilimsel sürecin önemli bir kısmını teşkil ettiğini de biliyorum. Toplumsal cinsiyet konusu hiçbir biçimde aşırı yorumun ortaya çıktığı tek alan da değil. Ve beyinde biyolojik cinsiyet farklılıkları araştırmasının yanlış ya da manasız olduğunu kesinlikle düşünmüyorum. Beyinde biyolojik cinsiyet farklılıkları *var* (gerçi gördüğümüz üzere bunlar üzerinde mutabakata varmak sandığınızdan daha zor),[43] bazı psikolojik bozukluklara yol açan hassasiyetlerde biyolojik cinsiyet farklılıkları var ve umarım ki bu farklılıklar daha iyi anlaşıldığında rahatsızlıklar konusunda daha çok aydınlanmış olacağız. Demeye çalıştığım sadece şu: Ne yapısal ne fonksiyonel görüntüleme şu an bize erkek ve kadın beyinleri arasındaki fark hakkında çok bir şey söylemiyor. Rutgers Üniversitesi'nde psikolog Deena Skolnick Weisberg yakın zamanda şu iddiada bulundu: "Zihni inceleyen bir yöntem olarak nörobilimin hâlâ emekleme aşamasında olduğunu hatırlamalıyız. İnsanların bugün gerçekleştirmek istediklerinin yarın gerçekleşebileceği ümidini fazlasıyla veriyor: Teşhis ve araştırma için güçlü bir araç. Bu vaadi taşıdığını ve ona potansiyelini gerçekleştirmesi için zaman tanımamız gerektiğini hatırlamalıyız – bu arada önemini fazla abartmadan.[44]

Eşitsizlikle ilgili nörobilimin 21. yüzyıl başında getirdiği açıklamalar –çok fazla beyaz madde, uzmanlaşmamış beyin, avcı korpus kallosum– burun uzunluğu, kafatası ve beyin dokusu hassasiyeti ölçümü ile aynı çöplüğe düşmeye mahkûm mu? Gelecek kuşaklar, 21. yüzyıl başında yapılmış görüntüleme verileri yorumlarına, bizim bugün omurilik büyüklüğünde

biyolojik cinsiyet farklılıklarının gerekliliği hakkındaki hipotezlere baktığımız gibi bakıp bunları şoke edici ve eğlenceli bulacak mı? Bulacaklarını tahmin ediyorum, gerçi ancak zaman söyleyebilir. Fakat beyindeki cinsiyet farklılıklarını karmaşık psikolojik fonksiyonlara atfetmeye çalışan herhangi bilim adamına şöyle demekle yetinelim, "Dr. Charles Dana'yı hatırlayın." Onu hatırlamak çok önemli çünkü bir sonraki bölümde göreceğimiz üzere, birkaç bilim adamının hipotezleri hemen popüler nöroseksizmin renkli uydurmalarına evrilebiliyor – şimdi ele alacağımız büyük nöro-saçmalık disiplinin alt uzmanlık alanı olarak.

14. Bölüm

Beyin Hileleri

Eşim, büyük ihtimalle bu bölüm için yaptığım araştırmaya, bir sürü küstah horlama efektiyle cevap vermek zorunda kaldığını bilmenizi isteyecektir. Birkaç hafta boyunca ben toplumsal cinsiyetle ilgili popüler kitapları okuyarak çalışmamda ilerlerken, normalde ışıkları söndürmeden evvel kitap okumak için yatağa çekildiğimiz süre, daha çok domuz ağılında yenen akşam yemeklerine döndü. Araştırmamın sonucunda nörobilimsel bulguları toplumsal cinsiyet hakkındaki popüler bir kitapta ya da makalede birleştirmeyi düşünenlere tavsiye edilecek dört temel önerme buldum: 1) Bir zaman makineniz yoksa ve nörobilimcilerin onları gece uyutmayan, suçlayıcı korkular olmadan geri çıkarım yaptıkları bir geleceği ziyaret etmediyseniz, ebeveynlerin ya da öğretmenlerin kız ve erkek çocuklarının beyinlerinde gözlemledikleri farklılıklar yüzünden onlara farklı davrandığını düşünmeyin. 2) Geri çıkarım ne demek bilmiyorsanız bu kitabın bir önceki bölümünü okuyun. 3) Tehlikeli bir iş yapıp, beyin yapısından psikolojik fonksiyona atlarken aşırı dikkatli davranın ve 4) boşlukları doldurarak kapamaya çalışmayın.

Bu basit kuralların birine ya da daha fazlasına uymayı başaramayanlardan örnek seçmeye gelince, insanın seçenekleri boldur. Benim kendi kendini kanıtlayan önyargı yansıtmasına favori örneğim muhtemelen, John Gray'in *Mars ve Venüs Neden Çakışır?* adlı kitabının inferior parietal lobu (IPL) tartıştığı bir kesiti olur. Gray, erkeklerde sol IPL'in daha gelişkin, kadınlarda ise sağ IPL'in daha büyük olduğunu söylüyor. Eminim kimse "beynin sol tarafının doğrusal, aklıselim sahibi ve akılcı düşünceyle, sağ tarafının ise daha duygusal, hissi ve sezgiselle alakalı olduğunu" öğrenince şaşırmayacaktır. IPL'in sahip ve sahibelerine bu kadar farklı davranması ancak *olağandışıdır*. Gray'e göre bir erkeğin "zaman algısı"

ile ilgili büyük sol IPL'i kadın konuşmasını uzattığında onun neden sabırsızlandığını açıklıyor. IPL, tam tersine, "beynin duyulardan, özellikle dikkatten gelen enformasyonu, mesela kadınların gece bebeğin ağlamasına tepki verebilmesi," işlemesine izin veriyor.[1] Erkeğin inferior parietal lobunun ona aynı şeyi yapmasını sağlayıp sağlamadığı sorumuz belki de bilinçlice karanlıkta kalır.

Michael Gurian ve Barbara Annis, *Leadership and Sexes* (Liderlik ve Cinsiyetler) adlı kitabında yöneticileri, "kadın beyninin daha çok beynin ortasında (limbik sistem) süren duygusal faaliyeti beynin tepesindeki düşünce ve sözlerle (serebral korteks) bir araya getirme eğilimi gösterdiği," konusunda bilgilendiriyor. "Yani bir erkek büyük, duygu yüklü bir deneyimi işlemek için saatlerce uğraşmaya ihtiyaç duyabilir [*Ben... şimdi... kovuldum...Ben..üzgünüm...ve kızgınım.*] Bir kadın ise bunu oldukça kısa sürede işleyebilir [*Allah kahretsin!*]."[2] Bir diğer erkek nörofizyolojik dezavantajı Gurian'ın *Ne Düşünüyor Olabilir?* adlı kitabında bulunabilir. Üstü örtük biçimde *The Brain as Pinball Machine*'in [Tilt Makinesi Olarak Beyin] çalışmayla ilgili bir metaforuna dayanırken, erkeklerde duygusal his "sinyalinin" "beynin sol kısmında bir dil merkezindeki reseptörlerden birine erişemediği için durabildiğini, nöral unutuşta kaybolabildiğini" açıklar. Bu durum, kadın beyninde gerçekleşmez çünkü Gurian'a göre erkeklerin sol yarıkürede bir ya da iki dil merkezi varken, kadınların yüzde yirmi beş daha büyük korpus kallosumlarıyla birlikte tüm beyinde nokta nokta yer alan en az yedi merkezleri vardır. (Nörobilimsel zenginliklerin bu utancına rağmen, Gurian'ın ortaya koyduğu erkek ve kadın beyni fonksiyonu arasındaki bu karşıtlığa dilim tutuldu.) Ve erkeklerde bir his sinyalinin dille ilgili bir nöronla irtibatta tam on ikiden vurması oldukça düşük ihtimaldir.[3]

Liderlik ve Cinsiyetler'de kadın bir lider meslektaşlarına "Hepiniz ne düşünüyorsunuz?" diye sorduğunda, bunun tipik bir dişi "beyaz madde" sorusu olduğunu keşfederiz. Öyle görünüyor ki beyaz madde sadece beynin farklı bölümlerinden enformasyonu değil, ofisteki farklı insanları da bir araya getirmeyi sağlıyor.[4] Beyindeki farklılıklar bir kadın liderliği problem çözme stilinin de gerisinde yatıyor olabilir: Kadın bir lider "ne yapacağını bildiğinde, bunu verilerle destekleme konusunda erkeler kadar

kaygılı olmayabilir." Gurian ve Annis, "bu sezgiselliğin bir sebebi kadının beynin her iki yarıküresini de birbirine bağlayan daha büyük bir *korpus kallosum*u olması olabilir," diye iddia eder. Tam tersine, problem çözme tarzını tercih eden erkek liderler kısmen "daha doğrusal verilere ve kanıta dayanır."[5]

Belki benim *korpus kallosum*um standart kadınınkinden daha küçük boyuttakine denk geldi, ama bir önceki bölümde belirttiğim üzere, beyin yapısından psikolojik fonksiyona atlayan bu sezgisel yorumları ikna edicilikten uzak buluyorum. Bir problemde veri ve kanıt analizi yoluyla çözüme ulaşmak neden her iki yarıkürenin daha az bir araya gelmesine neden olsun? Daha lateralize bir beynin birden çok görev yapma konusunda daha kötü olacağı yönündeki popüler varsayıma rağmen, sezgilerimizin bu konularda ne kadar yanlış olabileceği ile ilgili bir örnek, nörobiyolog Lesley Rogers ve meslektaşlarından geliyor: Tavuklar konusunda durumun kesinkes tam tersi olduğunu buldular.[6] Daha lateralize olmuş beyni olan tavuklar aynı zamanda hem tahıl gagalamak hem avcılara karşı sakınmak konusunda daha iyiydi (tavuğa karşı konabilecek geçerli bir eşdeğer salata yaparken biftek kızartmak olur).

Kendi kendilerini atayan "kanaat önderlerinin" kalıp yargılara nörobilimsel kılıflar diktiğini keşfetmede şaşırtıcı bir şey olmayabilir, ama Harvard Tıp Okulu, California-Berkeley Üniversitesi ve Yale Tıp Okulu mezununda bunu görmek biraz daha şoke edici. California San Fransisco Kadın Haleti Ruhiye ve Hormon Kliniği müdürü Louann Brizendine, lütfen bir adım öne çıkın. *Kadın Beyni* adlı kitabında gerçek anlamda yüzlerce akademik makaleyi referans gösteriyor. Dikkatsiz bir okuyucuya hem kendisi hem kitabı güvenilir ve söz sahibi görünebilir. Ve yine de kitabın *Nature*'da yayımlanan bir tanıtımında yer alan yoruma göre: "Yazarın engin akademik referanslarına rağmen, *Kadın Beyni* bilimsel kesinlik ve dengenin en temel standartlarını bile karşılayamıyor. Kitap bilimsel hatalarla cebelleşiyor ve beyin gelişimi süreçleri, nöroendokrin sistemi ve genelde biyolojik cinsiyet farklılıklarının doğası hakkında yanıltıyor." Kitaba tanıtım yazanlar daha sonra, "metin destekleyici referanslarda olmayan 'olgularla' dolu," diyecekti.[7] Brizendine'in iddialarındaki olguları kontrol etmeye vakit ayırmış insanların yaptığı ortak bir

keşifti. Toplumsal cinsiyet konularıyla özel olarak ilgilenmeyen Pennsylvania Üniversitesi profesörü Mark Liberman, Language Log adlı web sitesinde toplumsal cinsiyet hakkında sahte bilimsel iddialara çok ayrıntılı ve esprili eleştiriler getirme ihtiyacını duydu. Brizendine'in iletişimde biyolojik cinsiyet hakkındaki birçok sahte iddiasını sabırla düzeltmesi üzerine aldığı bir angaryadır ve işaret ettiği üzere "fili sahne boyunca bir kürekle takip eden sirk palyaçosu gibi hissetmemi sağlamaya başladı."[8]

Fakat önceden getirilen tüm bu uyarılara rağmen, Brizendine'in kadın beyninin doğuştan empati kuracak şekilde geliştiği iddiasını izlemeye karar verdiğimde, bu deneyimin benim için sürpriz üstüne sürpriz olacak bir deneyime dönüşeceği ortaya çıktı. Brizendine'in zihin okumada kadın üstünlüğüne kanıt olarak alıntı yaptığı her nörobilimsel araştırmanın izini sürdüm. (Samimi söylüyorum, teşekkür etmenize gerek yok. Bu tip şeyleri zevk olsun diye yaparım.) Metnin daha ilk birkaç sayfasında kadın beyninin erkeklerinkinin tersine doğuştan empati kuracak şekilde geliştiği iddiasının, sadece bir fikir değil bilinen bir olgu olduğu izlenimini yaratan o kadar çok referans vardı ki. Fakat olguları kontrol edince bazı yanıltıcı pratiklere başvurulduğu ortaya çıkıyor. Mesela, kitabında 162. sayfanın ortasından 164. sayfanın ortasına neler yapmış bir bakalım. Terapistlerin danışanlarının davranışlarını yansıtarak onlarla iyi bir güven ilişkisi geliştirdiğini bulan bir psikoterapist araştırmasıyla başlayalım.[9] Brizendine şunu belirtiyor, "Bu davranışları gösteren terapistlerin hepsi kadındı."[10] Herhangi sebepten araştırma için telefon rehberlerinden sadece kadın terapist seçildiğinden bahsetmeyi unutmuş.

Brizendine'in bir sonraki iddiası –kız çocuklarının diğerlerinin duygularını anlamada avantaj sahibi olması– referans gösterdiği Erin McClure ve Judith Hall'un eseri tarafından destekleniyor. Her iki araştırmacı, sözel olmayan duygu ifadelerinin şifresini sökmede kadınların avantajlı olduğuna dair meta-analizler yürüttü.[11] Fakat avantajda üstünlük farkı oldukça mütevazı. McClure'un meta-analizi, yüze yansıyan duyguları işlemede, erkek çocuklarının yüzde kırk altılık oranıyla karşılaştırıldığında, kızların yaklaşık yüzde elli dörtlük bir performans sergilediğini öne sürüyor. Hall'un PONS söz dışı işaretleri deşifre etme görevleri gibi testlerle (İkinci Bölümde rastladığımız üzere) yaptığı değerlendirme araştırması, bir kız

ve erkek çocuğunu gelişigüzel ve sürekli seçerseniz, ayrılan zamanın üçte birinden fazlasında erkekler kızları geçecektir. Brizendine, "kızlar erkek çocuklarının senelerce ilerisinde" derken, bu bulguları kaale almıyor.[12] Kızların gözlem yapma, taklit etme ve diğerlerinden gelen söz dışı ipuçlarını onların hislerini sezme yöntemi olarak yansıtmasını sağlayan bu yeteneklerin gerisinde belki de ayna nöronların bulunduğu tahminini yürütüyor. (Ayna nöronları diğer hayvanın hareketine sanki hayvan gözlemci kendisi hareket ediyormuş gibi karşılık veren nöronlardır. Bazı bilim insanları ayna nöronlarının insanların zihinlerini anlamada nöron bilgisi sağlayabileceğini düşünüyor. Diğer bilim insanları kavramın tümüne şüpheyle yaklaşıyor.) Burada alıntı yaptığı araştırma, diğerlerinin zihinsel durumlarını sezmede ayna sistemlerinin potansiyel rolünü araştırıyor –özel olarak kadınlarda değil.[13] Hatta katılımcılarının hepsi erkek (bazılarının otizm spektrum bozukluğu var).

Biraz sonra okuyuculara "beyin görüntüleme çalışmalarının belirli bir duygu durumundaki diğer kişiyi gözlemleme ya da canlandırmadan ibaret eylemin otomatik olarak gözlemcide benzer beyin örüntülerini harekete geçirdiğini gösterdiği ve kadınların bu tip duygusal yansıtmada özellikle iyi olduğu" söyleniyor.[14] Duygusal yansıtmada kadın üstünlüğüne destek olarak alıntılanmış bu iddia, bilişsel nörobilimci Tania Singer ve meslektaşlarının yürüttüğü bir 2004 beyin görüntüleme araştırmasından. Singer ve meslektaşları, kişinin eline acı veren bir elektro şok verildiği zamanla sevdiği bir kişiye elektrik verildiği zamanki beyin aktivasyonunu karşılaştırdı.[15] Singer ve meslektaşları, hem şok sırasında hem başkasına şok verilirken bazı beyin bölgelerinin faaliyete geçtiğini buldu. Bu araştırmada aktivasyon sırasındaki herhangi biyolojik cinsiyet farklılıklarının *ne anlama geldiği* hakkında müşkülpesentleşeceğimi düşünüyorsanız, hata ediyorsunuz. Aslında yorum problemi oldukça temel. Sadece kadınların beyni taranmıştı.

Brizendine, bir sonraki paragrafta kadınların diğerlerinin acılarına gösterdiği özel hassasiyet konusuna devam ederken bizi şu şekilde bilgilendiriyor: Mesela bir kadın bir diğerinin ayağına bastığında empati gösterir ve "kadın beyninin çocukluktan bu yana ve yetişkinlikte daha da fazla doğal olarak yaptığı şeyin uç bir şeklini gösterir – diğer kişinin acısını de-

neyimlemek."[16] Brizendine, bu iddiaya destek olarak iki fonksiyonel beyin görüntüleme araştırması sunuyor. Birincisi Singer'ın 2004 senesi kadınların acıya empati göstermesi konulu araştırması. İkincisi, katılımcılardan olumlu, olumsuz ve tarafsız ifadeleri gösteren yüzlerin toplumsal cinsiyetine karar vermesini isteyen Tetsuya Iidaka ve meslektaşlarının araştırması. Beyin aktivasyonlarını genç ile yaşlı katılımcılar arasında karşılaştırdılar, erkek ile kadın arasında değil.[17] (Üçüncü alıntısı çocukluk ve ergenlikte anksiyete ve depresyonla ilgili bir araştırma değerlendirmesi. Diğerlerinin acılarına tepkiyi ya da bu kapasitedeki toplumsal cinsiyet farklılıklarını tartışmıyor, gerçi yazarlar şunu belirtiyor: "Kadınların ötekilerin problemleri konusunda duygusal açıdan erkeklerden daha kolay tepki verdiği bilindiğinden kişilerarası bağlamların daha geniş bir yelpazesi onları uyarabilir.")[18]

Brizendine, bu sayfa aralığının son kısmında Singer'ın 2004 yılı araştırmasını tarif eder ve "[kadın] beyinlerinin kendilerine şok verildiğinde faaliyete geçen acı alanları, partnerlerine şiddetli bir şok verildiğini öğrendiklerinde faaliyete geçen acı alanlarıyla aynıydı," der.[19] Burada doğal olarak Singer'ın 2004 yılı araştırmasını, ayrıca aynı araştırma ekibinin 2006'da yayımlanan diğer bir fonksiyonel beyin görüntüleme araştırmasını referans gösterir.[20] Bu çalışma da diğerine benziyordu ama şok verilen bir sevgilinin yerini bir önceki oyunda adil ya da haksız oynamış bir müttefik almıştı. Bu araştırmada hem erkeklerin hem kadınların beyni tarandı. Ve yine, erkelerde sadece müttefik adil oynadığında ortaya çıkan bir durum olsa da, empatiyle ilgili tepkiler diğerinin acısına verilen tepkiler üzerinden sınandı. Brizendine, bu iki araştırmaya referans gösterdikten sonra, "kadınlar partnerlerinin acısını hissediyordu... Araştırmacılar erkeklerde benzer beyin tepkileri bulmayı başaramadı," sonucuna varıyor.[21] Ancak sadece sevdikleri insanlara tepki verseler de erkeklerden gelen benzer beyin tepkileri bulan bir araştırmayı referans göstermiştir.

Bu noktada okuyucunun elbette erkeklerin empati konusundaki nörobilimsel kapasitesi hakkında yetersiz fikri olabilir – özellikle daha önceki bir bölümde Brizendine kadınların yansıtma yapabilen daha çok nörona sahip olabileceklerini iddia ettiği için. "Bu konudaki araştırmaların çoğu primatlar üzerinde yapılmış olsa da, bilim insanları insanlarda kadın bey-

ninin erkek beynine oranla daha çok ayna nörona sahip olabileceği tahminini yürütmüştür." Kitabın sonundaki notlara bakın, en az beş akademik referans bu iddiayı destekliyor görünüyor.[22] Birinci araştırma Rusça. Cinsiyetleri karşılaştırıyor olsa da, özete bakıldığında görüleceği üzere, frontal loblarda nöron karakteristikleri hakkında postmortem bir araştırma olduğundan, ayna nöronlardaki toplumsal cinsiyet farklılıklarına pek bir iç görü sağlamadığına dair bahse girerim. (İnsanların ayna nöronları tespit edebilmesi için onları faaliyet halinde görmesi gerekeceğini düşünüyorum.) Bundan başka üç araştırma, aslında ayna nöron sistemi olduğu düşünülenin bir veçhesini inceledi. Ancak hiçbiri kadılarla erkekleri karşılaştırmadı ya da iki cinsiyet arasındaki olası farklılıkları üzerine tahmin yürütmedi. Bu da geriye tek referans bırakıyor. O da Harvard kökenli bilişsel nörobilimci Lindsay Oberman'la kurulan "erkek ve kadın ayna nöron işleyişinde bir farklılık olabilir." başlıklı kişisel iletişim. Onaylaması için Dr. Oberman'a yazdığımda çok şaşırdım. Bana sadece Brizendine'le hiç iletişime geçmemiş olduğunu yazmakla kalmadı, "tam tersine birçok araştırmamı gözden geçirdim ve kadınlarda daha iyi işleyen ayna nöronlar yönünde bir kanıt bulamadım," diye devam etti.[23] (Şaşkınlığınız geçer geçmez, 12. Bölümde bahsettiğim sadece biyolojik cinsiyet *farklılıklarının* rapor edildiği yüzde beş kuralı üzerine kısaca düşünmeyi unutmayın.)

Tüm bunlardaki hoş ironi, Brizendine'in kendisini isteksizce olsa da korkusuz bir hakikat elçisi olarak sunması:

> Bu kitabı yazarken zihnimi iki ses kurcaladı – birincisi bilimsel doğru, ikincisi politik olarak doğru olmak. Bilimsel doğrular her zaman hoş karşılanmasa da, bilimsel doğruyu vurgulamayı politik doğruyu vurgulamaya tercih ettim.[24]

Ruh halim öfkeliye doğru kaydığında, Brizendine'in kitabını sayfaları atlaya atlaya okuyorum. Belki de hayatın şu an içinde bulunduğum aşaması yüzünden, kendimi "çocuklar evi terk eder, annenin beyin sistemi sonunda yeni emeller, düşünceler ve fikirleri uygulamak üzere nihayet özgür kalır," iddiasına öfkeden köpürürken buluyorum.[25] Fakat beni en çok rahatsız eden, anaokulu ve okulların kapılarından taşan akıllıca nörobilim kisvesine büründürülmüş cinsiyetçilik. Beyin görüntüleme, nöronların harekete geçmesinin zihinsel yetenekleri sağladığı anlayışı açısından

uzun bir yolculukta ilk adımlarını atarken, erkek çocuklarının sinir sistemi ile kız çocuklarının sinir sistemi arasındaki farklılıkların eğitimdeki etkilerini açıklamaya hazır sözüm ona uzmanların hiç de az sayıda olmadığını bulacaksınız. En hakaret dolu iddia için madalyonun mutlaka Amerikalı bir eğitim sözcüsüne gitmesi gerek. Mark Liberman'ın Language Log sitesine gönderilen raporlara göre, bu eğitim danışmanı, krokus –beynin namevcut bir bölgesi– kızlarda erkeklere oranla dört kat büyük olduğundan, kız çocukları ayrıntılara dikkat ederken erkek çocuklar büyük resmi görür diye kitleleri bilgilendiriyor.[26]

Sizi temin ederim ki beyindeki biyolojik cinsiyet farklılıklarının eğitim üzerindeki etkileri hakkında konuşan çoğu insan, kendilerini bilimsel cemaatin çoğunluğunun tanıdığı bölgelerle sınırlıyor. Çoğunun beyin bilimi literatüründen faydalanırken en iyi niyetlere sahip olduğundan da pek şüphem yok. Her iki biyolojik cinsiyetten çocuklar için eğitimde gelişim istiyorlar. Tek cinsiyetten öğrenci alan okulları teşvik edenlerin beyinle hiçbir ilgisi olmayan emelleri için iyi sebepleri olabilir. Fakat toplumsal cinsiyete dair kalıp yargıları beyin verilerine yansıtarak bu emeli teşvik etmek faydasızdan daha kötü.

Bu eğitim sözcüleri grubunda en etkili kişilerden biri Ulusal Tek Cinsiyet Kamu Eğitimi Derneği'nden (NASSPE) Leonard Sax. Kendisi aynı zamanda tek cinsiyet eğitimini beyne dayandıran iki kitabın yazarı. Sax'in daha şimdiden ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'yı ve bunun yanı sıra bazı Avrupa ülkelerini kapsayan yorucu bir konuşma programı var – ve bazı okullar açık açık etkilendi. NASSPE, Amerika Birleşik Devletleri'nde 360 tek cinsiyete eğitim veren kamu okulları programının yaklaşık yarısını kapsıyor. Ve Sax, *New York Times* muhabiri Elizabeth Weil'a, bu okullardan yaklaşık üç yüzünün "bu noktaya nörobilimsel bir temele dayanarak geldiğini" söyledi.[27] Bunun ne anlama geldiğine yakından bakalım.

Mesela bir İngilizce sınıfını ele alın. Kızlar sınıfında öğretmenlerin öğrencilerden hikâyenin başkahramanlarının duygu ve saiklarını yansıtmalarını istediklerini göreceksiniz: *...olsaydı... nasıl hissederdiniz?* tipi sorular. Fakat erkek sınıflarında böyle sorular sorulmaz çünkü "bu soru erkek çocuklarının amigdaladaki *duygu* enformasyonuyla serebral kor-

teksteki *dil* enformasyonunu bağdaştırmasını gerektirir. Eşzamanlı şiir okuyup lobut indirmeye benzer. Normalde beynin birlikte işlemeyen iki farklı bölümünü kullanmanız gerekir." Sax'a göre erkek çocukları ve küçük çocukların problemi, duygunun beynin "serebral korteksle az sayıda doğrudan bağlantı kuran" ilkel, temel bir parçası amigdalada işleniyor olmasıdır.[28] (Aslında amigdalanın serebral korteksle zengin bir bölgeler arası bağlantısı olduğu ortaya çıktı.)[29] İddia edilene göre bu durum onların kendi duyguları hakkında konuşmasına engel oluyor. Fakat daha büyük yaşlardaki kız çocuklarında duygu serebral kortekste işleniyor ve ne hissettiklerini anlatmaları için dili kolayca kullanmalarını sağlıyor. Öğretimin ima ettiği açık: *Kızlar sola, genetik açıdan dilleri ilkel olan orangutan beyinliler sağa!* Fakat erkek beyinleri ile ilgili bu "olgu" –popüler medyada bunun çeşitli varyasyonlarının birçok kez yinelendiğini gördüm– çocukların edilgen biçimde korku dolu yüzlere baktığı küçük bir fonksiyonel beyin görüntüleme araştırmasına dayanıyor.[30] Araştırma sırasında herhangi olumsuz duygu var mıydı şüpheli (belki sıkıntı hariç).[31] Çocuklardan ne hissettikleri konusunda konuşmaları istenmemişti ve kritik nokta şu ki beynin duygu ve dil işlemeyle ilgili bölgelerinin çoğu ölçülmemişti bile.[32] Mark Liberman'ın işaret ettiği üzere, "rapor edilen olgularla Sax'ın yorumu arasındaki orantısızlık dikkat çekici."[33] Araştırmalar, Sax'ın iddiasını gösteriyorsa bile (tartışmalı),[34] hangi akla hizmet beynin dil ile ilgili kısımlarının çocuk konuşmak istediğinde harekete geçmeyeceğini düşünürüz ki? Önünde sonunda A'dan B'ye kayan enformasyon için akson ve dendritler var. Fakat Sax, erkek çocuk dostu bir İngilizce sınıfında çocuklar *Sineklerin Tanrısı*'nı okurken, konuya ya da karakterlere odaklanarak değil, adanın bir haritasını çıkararak roman üzerine çalışmasından hayranlıkla bahsediyor.

Ve bunların hepsi yakınınızdaki bir okulda oluyor. Yakınımdaki bir banliyöde karma eğitim veren bir okulda, belli senelerde, kız ve erkek çocuklarına "paralel eğitim" veriliyor. Bir gazetecinin açıkladığına göre, "erkek çocuklarına [matematik] öğretmek neredeyse bir pratik işi: çiz, alıştırmayı yap. Fakat kızların girdiği bir sınıfta Davey [ortaokul müdürü] grafik iki insanın arasındaki ilişki bağlamına oturtulmuşken, tam on dakika sorunları tartışıyor."[35] Belki de Davey, Sax'ın yaydığı diğer "nöro-

lojik kusurlardan" birini okuyordur. Erkek çocuklar matematiği hipokampüste (erkeklerin gözdesi gibi duran bir beyin bölgesi daha), kızlar ise geometri ve matematiği "serebral kortekste" işlediğinden ("Kahve içmek için seninle Kuzey Yarıküre'de buluşacağım," demek kadar spefisik olmaktan uzak bir iddia) bu durum çok farklı eğitim stratejilerine ihtiyaç olduğunu gösteriyodur. Sax, ilkel hipokampüsün "serebral korteksle doğrudan bağlantısı olmadığı için" [hmm, yine pek haklı sayılmaz] "matematik için matematikle kızlardan çok daha erken bir yaşta ilgilenmeye başladığını," iddia ediyor. Fakat kızlara gelince, serebral korteksi kullandıklarından "matematiği diğer yüksek bilişsel fonksiyonlara bağlamanız gerekiyor."[36] Çocukların matematikten heyecan duyması için koyduğu hedef gerçekten takdire şayan. Fakat Sax'ın labirentte dolaşmaya dayanan bir beyin görüntüleme araştırmasının sonuçlarının, kızları ve erkek çocuklarını beyin gelişimi temelinde bu farklı yollardan eğitmek gerektiğini gösterdiği iddiası gerçek bir nörobilimsel saçmalık.[37]

Mark Liberman, Sax'ın şaibeli beyin temelli eğitim iddialarını ayrıntısıyla analiz etti ve Sax ve Gurian gibi sözüm ona eğitim uzmanlarının bilimsel verileri kullanma biçimini şöyle tarif etti: "Şoke edicek kadar sorumsuz, taraflı ve hatta dürüstlükten uzak. Bilimsel araştırmayı aşırı ve yanlış yorumlamaları o kadar haddini aşmış ki bir nevi kurguya dönüşüyor."[38] Kızları eğlendirmek için duyarsız Bay X ekseni ile kaprisli Bayan Y ekseni arasında geçen romantik hikâyeler uydurmak ya da zihin durumlarından bahsetmeden bir kitabı tartışmak gibi ilginç bir zorluk düşünmek eğlenceli olabilir ama yeni görüntüsüyle tek cinsiyetten öğrenciler için ders programının yanı sıra kendi kendini doğrulayan kehanetlerin aktarılması tehlikelidir.

İngiltere Kızlar Okulu Derneği başkanı Vicky Tuck, yakın zamanda "ergenlikte vurgulanan" biyolojik cinsiyetler arası "nörolojik farklılıklar" olduğunu iddia etti. Pratikteki etkisi? "Kızlara erkek çocuklarına verdiğinizden farklı bir eğitim vermelisiniz."[39] Haklı mı? Biyolojik cinsiyet farklılıkları ile ilgili aldatıcı bulguların kolayca ham spekülasyona yol açtığını hatırlayın. Celia Moore ve Geert De Vries'ın işaret ettiği olguyu hatırlayın – beyindeki biyolojik cinsiyet farklılıkları telafi edilebilir ya da aynı doğrultuda farklı bir rota izleyebilir. Nörobilimcilerin son derece karmaşık

verilerin uygun istatistik analizi konusunda hâlâ kavga ettiklerini aklınızda tutun. Beyindeki birçok biyolojik cinsiyet farklılığının kendi içinde cinsiyetten ziyade beyin büyüklüğü ile ilgili olabileceğini hatırlayın. Psikoloji ve nörobilimin –ve bulgularını rapor etme şeklinin– benzerlikten ziyade farklılık bulmaya yöneldiğini hatırlayın. Hatta erkek ve kadın beyinleri farklıdan çok benzerdir. "Erkek" ve "kadın" örüntüleri genelde büyük ölçüde çakışır, ayrıca erkek beyni ne kadar biricikse kadın beyni de o kadar biriciktir. Nörobilimciler, onları bireysel seviyelerde birbirinden ayıramaz dahi. O zaman farklılık üzerine yoğunlaşmak niye? Benzerlik üzerine yoğunlaşırsak, erkek ve kız çocuklarının benzer şekilde eğitilmesi gerektiği sonucuna varırız.

İkna olmadınız mı? Bu beyin farklılıklarının eğitim açısından önemli olduğundan eminsiniz? Peki, güzel. Erkek ve kız çocuklarınızı ayırın. Ya da bu biyolojik cinsiyet farklılıkları çakıştığı için gerçekten özenli olmak istiyorsanız, açık konuşmak gerekirse, mesela Büyük Amigdalalılarla Küçük Amgidalalılar ya da Sol Frontal Lobları Çok Çalışanlar ile Az Çalışanlar için ayrı ayrı internet üzerinden yayın sağlansın. Peki, şimdi söyleyin, amigdalanın boyutuna ya da korku dolu bir yüzün yer aldığı fotoğrafın beyin faaliyeti örüntülerine göre eğitiminizi *nasıl* uyarlıyorsunuz? Bu beyin farklılıklarını eğitim stratejilerine aktarmanın güvenilir bir yolu yok. Filozof John Bruer'in şiirsel biçimde ifade ettiği üzere, "çok uzakta bir köprü": "Şu an beyin gelişimi ve sinirsel fonksiyon hakkında. bu anlayışı doğrudan, herhangi anlamlı ve savunulabilir yoldan eğitim ve öğretim pratiği ile bağdaştıracak kadar bilgi sahibi değiliz. Hiçbir zaman bunu başaracak kadar bilgi sahibi olamayabiliriz."[40] Bunun yerine kendimizi şu tüyler ürperten toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının içine düşmüş buluveririz.

Hiç öğrenmiyoruz sanki.

Harvard Tıp Okulu'ndan Profesör Edward Clarke'ın artık kötü bir üne sahip teorisinden bahsetmeden, herhangi beyin, biyolojik cinsiyet ve eğitim tartışması eksik kalır. 19. yüzyılda kaleme aldığı, çok başarılı kitabı *Sex in Education*'da [Eğitimde Cinsiyet] (biraz ironik olduğunu göreceğiniz alt başlığı: *A Fair Chance for Girls*, Kızlar için Adil bir Şans) idrak

işinin yumurtalıklardan beyne tehlikeli biçimde akın ederek enerji yolladığını, diğer ciddi tıbbi sorunların yanı sıra üremeyi tehlikeye attığını iddia ediyor.[41] Biyolog Richard Lewontin'in bu hipoteze getirdiği soğuk yoruma göre, "Görünen o ki testislerin kendine has bir enerji kaynağı vardı."[42] İçinde yaşadığımız modern zamanlarda kendimizi konumladığımız kuşbakışından bu hipotezin ortaya çıkmasını sağlayan önyargıya gülebiliriz. Fakat kendimizle övünmek için pek sebebimiz yok.

Tuck, "sırtındaki kamburun elli, belki de sadece yirmi beş sene içerisinde, eğitim tarihi hakkındaki belgeselleri seyredecek ve insanların bir zamanlar erkek ile kız çocuklarını bir arada okutmanın iyi bir fikir olduğunun düşünüldüğünü keşfedecek insanların kahkahasıyla ikiye katlanacağını," söylüyor.[43] Fakat popüler literatürü taradığımda, geleceğin insanlarını en şiddetli kahkahalarını saklayacakları yerin burası olduğundan şüpheliyim. Dürüst olmak gerekirse, erkek ve kadın beyinlerini kabaca karşılaştırarak ya da beyindeki sosyal baskıları konumlandırmaya çalışan ve "aşırı yükleme yapmış beyin devrelerinden" bahseden Brizendine gibi toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını pekiştirerek, 19. yüzyıldaki atalarını izleyen, erken 21. yüzyıl yorumcularının iddialarına kâh şaşkınlık ve öfkeyle kâh gülmekten çatlamakla meşgul olacaklar. (*İşte Michael! Çocuk bakımı, akşam yemeğinin planlanması ve herkesin iç çamaşırının temizliğini temin etmeyi düzenleyen sinir sistemi devrelerini nihayet buldum. Kariyer, emel ve orijinal düşünceyi düzenleyen devrelere nasıl da baskı yapıyorlar!)*

Bir rica ile bitiriyorum. Bir sonraki bölümde göreceğimiz üzere, nörobilimsel enformasyonun çekici bir tarafı olmasına rağmen, lütfen nörocinsiyetçiliğe geçit vermeyin! Bölümün başında belirttiğim dört adımı izleyin ya da yorumları eğitimli profesyonellere bırakın. Nörobilim yanlış kullanıldı mı tehlikeli olabilir, öyleyse emin değilseniz, güvende olun.

Nöroşüpheci olarak bilinen bir blogcu nörosaçmalık yayanlara akıllıca şu öğüdü veriyor: "Kendinizi kurtarın...Beyni bir kenara bırakın ve çekip gidin."[44]

15. Bölüm

Nörobilimin "Baştan Çıkaran Cazibesi"

Bir zamanlar çocuğumun işitsel sinirini uyarmayı vaat eden oyuncak bir davul aldım. Bunun, oyuncağın gürültü yaptığı anlamına geldiğini düşündüm. Pazarlamanın gerisindeki deha zihinlerin, nörobilimin ihtişamlı diliyle paketlendiğinde kulağa çok daha etkileyici gelen enformasyonun keşfine kapıldığı açık. (Bu arada şu an okuduğunuz kelimelerin, anterior singulat kıvrımınızın ve dorsolateral prefrontal korteksinizin sinir devrenizi yenilerken, oksipital lobunuzu uyardığından bahsetmiş miydim? Bu sadece bir kitap değil – nörolojik bir çalışma.) Nörobilimsel enformasyonda özel bir şeyler var. Kulağa o kadar karşı çıkılamaz, o kadar...ne diyeyim...*bilimsel* geliyor ki sıkıcı, demode davranışsal kanıta tercih ediyoruz. İçi boş açıklamalara tatmin edici bir his veriyor. Ve sanki gerçekte ne olduğumuzu açıklıyor.

Lawrence Summers'ın kadınların belki doğuştan üst düzey bilim yapmaya o kadar yatkın olmadığı iddiasının yarattığı tartışmadan sonra, Steven Pinker ve Simon Baron-Cohen beyin farklılıklarından söz eden yegane bilim insanları değildi. Leonard Sax da aynısını iddia etti. Sadece Sax, yeni olarak, beyin araştırmasının kadınların, bilim ve matematikte ortalamada, doğuştan daha aşağı olduğunu göstermediğini iddia etmedi. Bunun yerine, problemin erkek ve kız çocuklarına aynı anda aynı müfredatı öğreten eğitim sisteminden kaynaklandığını iddia etti. Bu bir hataydı çünkü *Los Angeles Times*'da açıkladığı üzere, "dil ve hassas becerilerle (elyazısı gibi) uğraşan beyin bölgeleri kızlarda altı sene erken gelişirken, erkek çocuklarında matematik ve geometri dört sene önce gelişir."[1] Sax, eğitimin beynin çeşitli bölgelerinin gelişiminin zamanlamasına duyarlı olması gerektiğini "çünkü bu farklılıkları göz ardı eden bir ders programının yazı

yazamayan erkekler ve 'matematiğe kafasının basmadığını' düşünen kızlar yarattığını" iddia eder.[2]

Şu aşamada Sax'ın erkek ve kız çocukları için eğitimin semeresini geliştirme hedefini takip edemiyorum. Belki de tek cinsiyet eğitimi için iyi sebepler vardır. Peki, *CBS News*'a yaptığı açıklamayı ne yapacağız: "Doğuştan gelen cinsiyet farklılıklarının göz ardı edilmesinin bir sonucu olarak, hem kız hem erkek çocukları aldatılmıştır."[3]

Daha şimdiden, dil, matematik ve geometri gibi karmaşık psikolojik becerilerin, beynin tek bir bölgesiyle eşleştirilebileceği iddiası sizi muhtemelen rahatsız etmeye başladı. İnsanların roman okumak, makale yazmak, denklem çözmek ya da bir üçgenin iç açılarını hesaplamak için belirli bir lobu kullandıkları doğru değil. Ve nörobilim ne yazık ki beynin içine girip eşzamanlı denklem çözme ve kalkülüs öğrenmeye hazır olma kapasitesini belirleyecek aşamaya henüz gelmedi. Böyle son derece hassas bir konunun neden Sax'da ya da kamuya bu tip yorumlar sunan gazetecilerle editörlerde tehlike çanları çalmasına yol açmadığını anlayabiliyorum. Neden kimse Sax'ın iddiasının geçerliliğini erkeklerin, açıktır ki, matematikte kızlardan dört yıl ileride mileride *olmadıkları* temelinde araştırmıyor? Onlardan hiç de ileri olmadıkları aşikar.[4] Ne de iki yaşında bir erkek çocuğunun dil kabiliyeti altı yaşındaki bir kızınki ile karşılaştırılabilir. Beynin bir bölgesini karmaşık bilişle ilintilendirmekten memnun olsak bile, sinir olgunluğu gerçek kabiliyet için oldukça yetersiz bir referans – mesela bir matematik testinden çok daha kötü bir ölçüt. Bu tip bir nörosaçmalık sayfalarca reklam ilanı kadar yer tutuyor?

Bunun bir sebebi, nörobilimin örtük "bilimsellik" hiyerarşisinde psikolojinin kolayca önüne geçmesi olabilir.[5] Sonuçta, nörobilim pahalı, karmaşık bir mekanizma gerektirir. Moda, üç boyutlu beyin görüntüleri üretir. Teknisyenler hemen her zaman beyaz gömlek giyer. Tanrı aşkına, kuantum mekaniği ile bile ilgilenir! Size sorarım altı yaşında bir kızın yedi ile dokuzu başarıyla topladığı bir sayfa ile nasıl eşleşebilir ki? Biyoetikçi Eric Racine ve meslektaşları, fMRI kisvesinin psikolojik fenomenleri bir biçimde daha alışılmış yollardan toplanmış kanıttan daha gerçek ve objektif gösterdiğini tasvir etmek için "nörorealizm" terimini buldu. Mesela, insanlar sağlıksız gıda alırken, beynin ödül merkezlerindeki beyin aktivas-

yonunun kanıt olarak sunulmasını tarif ediyorlar: "Katı yağı gerçekten severim."[6] Beyinde ateşleme örüntüleri birinin haz duyması için ankete "Evet, donut yemekten keyif aldım," maddesinin kutusunu işaretlemekten daha iyi bir kanıt olarak görülebiliyorsa, beyin araştırması sahne ışıklarını üstüne çekerken, çocukların gerçek akademik becerilerinin bu kadar kolayca göz ardı edilmesi şaşırtıcı olmamalı.

Michael Gurian ve Kathy Stevens'ın *The Minds of Boys*'da (Erkek Çocukların Zihinleri) aynı yolu izledikleri üzere, beyin, aksonları, yağ, nörokimyasal ve elektrik impulsları ile biyolojik bir organ olduğundan, beyinde gördüğümüz her biyolojik cinsiyet farklılığını erkek ve kadın doğasındaki farklılıklara atfetme dürtüsü var:

> 1950, 1960 ve 1970lerin toplum düşünürlerinin erişebilecekleri PET tarayıcıları, MRIları, SPECT tarayıcıları ve diğer biyolojik araştırma araçları yoktu... Kadın ve erkek beyinlerindeki farklılıkları görmek için insanların kafalarının içine bakamadıklarından, doğa temelli teoriden uzaklaşıp, sosyal trend teorilerine yaslanmak durumundaydılar. Toplumsal cinsiyet araştırmalarında bakımın gücünü aşırı vurgulamak durumunda kaldılar, çünkü erkek ile kadının gerçek doğasını araştırabilecekleri bir yolları yoktu.[7]

Gurian ve Stevens, "beyni" "gerçek doğanın" yerine koyuyormuş gibi görünüyor. Fakat üstüne düşündüğünüzde, toplumsallaşma ya da deneyimin etkilerini, beyin dışında nerede göreceğiz? Mark Liberman'ın ortaya koyduğu üzere, "toplumsal olarak inşa edilmiş bilişsel farklılıklar, kendilerini başka nasıl gösterirler? Saf ruhsal enerji, nöron faaliyeti üzerinde etkisi olmadan, serebral kan akışı ve fonksiyonel beyin görüntüleme teknikleriyle mi?"[8] James S. McDonnell Vakfı'ndan "nöroinatçılar" da bu "beyin eşittir doğuştan" eğilimine dikkat ediyor. Bir fMRI çalışmasına dayanarak "annenin çocuğunu sevme ve koruma güdüsü beynine doğuştan kazınmıştır" diye iddia eden *New York Times*'daki bir makaleye cevaben bir nöroinatçı "deneyim ve öğrenmeyi ciddiye alın. Sırf [beyinde] bir tepki görüyorsunuz diye doğuştan olduğu iddiasına varamazsınız," diyor.[9]

Nörosaçmalığın bir diğer ilgi çekici yanı, Yale araştırmacılarının "nörobilimsel açıklamaların baştan çıkaran cazibesi" dedikleri şey. Deena Skolnick Weisberg ve meslektaşları, insanların psikolojik fenomenlere

kötü açıklamalar getirmede oldukça başarılı olduğunu buldu. Mesela araştırmacıların, erkeklerin mekânsal muhakeme görevlerinde kadınlardan daha iyi performans gösterdiğini bulduğu bir araştırma okuduğunuzu düşünün. Şu kısırdöngüsel açıklamadan memnun olur muydunuz: "Kadınların erkeklere oranla düşük performansı, mekânsal yeteneklerde toplumsal cinsiyet farklılıklarını açıklar." Muhtemelen hayır. Araştırmacılar sonuçlarını açıklamıyor, onları yeniden tarif ediyor: *Kadınlar mekânsal muhakemede daha kötü çünkü kadınlar mekânsal muhakemede daha kötü.* Fakat işin içine nörobilimi dâhil edin, bu açıklamadan uzağa düşenler bile birden çok daha memnun edici görünür:

> Mekânsal ilişkisel görevlerle ilgili olduğu bilinen sağ premotor alanın beyin taramaları *kadınların erkeklere oranla daha düşük performans sergilemesinin* farklı beyin tepkileri yarattığını gösterir. Bu durum *mekânsal muhakeme yeteneklerindeki toplumsal cinsiyet farklılığını açıklar.*

İtalik basılmış metin insanların yeterli bulmadığı kısırdöngüsel açıklama. Eklenmiş nörobilim cümlesi bize mekânsal muhakemenin beynin bir bölümünde yer aldığını söylüyor ki bize pek şaşırtıcı gelmese gerek. Fakat bize kadınların erkeklerden *neden* daha kötü performans sergilediklerine dair bir şey söylemiyor. Açıklama hâlâ döngüsel. Fakat Weisberg ve meslektaşlarının bulduğu üzere, nörobilim bunu başlangıç seviyesindeki bilişsel bilim sınıfına kayıtlı öğrencilere dahi yutturuyor.[10] Nörobilimde bu kadar ikna edici gözükenin ne olduğu henüz açık olmasa da, insanların aynı enformasyonu gösteren sütunlu grafikten ziyade beyin aktivasyonunu gösteren bir görüntü eşlik ettiğinde onu daha ikna edici bulduğu ortaya çıktı.[11]

Tüm bunlar bizi, beyin farklılıkları lafazanlığının kanaat ve davranış ilkelerini etkilemesi gerektiğinden çok daha fazla etkilediği için, kaygılandırmalı. Weisberg'in iddia ettiği üzere, nörobilimin baştan çıkarıcı doğası, "kamusal alanda münazarayı kazanan araştırmanın en iyi araştırma olmayabileceği tehlikeli bir durum" yaratıyor.[12]

Nörobilimin etkileri kişisel olduğu kadar siyasi. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bu sahte bilimsel açıklamalarla meşrulaştırılıyor. Demode ve cinsiyetçi değil de modern ve bilimsel oluyor birden. Öğretmen ve ebe-

veynlerc yazılmış bir kitapta "erkek dünyası soyutun dünyasını kadın dünyasından daha fazla araştırır," yani fizikte erkek hâkimiyeti vardır diye mi iddia etmek istiyorsunuz?[13] Öyleyse buyurun! Sihirli kelime *beyin* devreye bir kez girdi mi, daha fazla enformasyona gerek yok. Topluma geribildirim verdiğinden böyle bir enformasyonun etkisinin ne olduğunu düşünmemiz gerekiyor. Bu kitabın birinci kısmında gördüğümüz üzere, diğerlerinin zihninde yer bulduğuna dair şüphemiz kadar belli belirsiz yollardan olsa bile toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının etkinleşmesinin, davranış, kimlik ve performansımız üzerinde ölçülebilir etkileri olabilir.

Nörocinsiyetçilik, bu tip değişiklikleri doğrudan da etkileyebilir. Şimdilik sadece sütü satın almayı başkasına bırakan erkek örüntüleri üzerine popüler toplumsal cinsiyet bilimi kitaplarının güçsüzleştiren etkilerini tahmin edebiliriz. Fakat biyolojik faktörleri vurgulayan toplumsal cinsiyet üzerine medya raporlarının, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını kabul etmemizi, kendi benlik kalıp yargılarımızı pekiştirmemizi sağladığı hatta bu kalıp yargılara paralel düşecek şekilde performansımızı etkilediği yönünde kanıt var.[14] Mesela, bir araştırma okumaları için doğuştan, biyolojik ve genetik farklılıklar yüzünden erkeklerin matematikte daha başarılı olduğunu iddia eden dergi makalesi verilen kadınların, GRE benzeri matematik testlerinde erkeklerin daha üstün performans göstermelerinin arkasında daha çok çaba sarf etmelerinin yattığı ile ilgili makale gösterilen kadınlara oranla daha kötü skor yaptıklarını buldu. Benzer şekilde, psikolog Ilan Dar-Nimrod ve Steven Heine'nin bulduğuna göre, matematik yeteneğindeki cinsiyet farklılıklarının sebebinin genetik olduğunu iddia eden bir makale okuyan kadınlar, GRE benzeri bir testte, matematik yeteneğindeki cinsiyet farklılıklarını aktif öğrenme ile ilgili faktörlere bağlayan bir makale okuyan kadınlara oranla, gözle görülür derecede daha kötü skor yaptı. (Deneyi yapan bu bilgiyi verdiğinde aynı sonuç alındı). Araştırmacılar, genetikle ilgili bu hikâyenin böyle zarar verici bir etkisi olmasının, insanların genetik kökenli farklılıkların sosyal temellilere oranla daha derin ve değiştirilemez olduğunu varsaymasından kaynaklanabileceğini iddia ediyor. "Matematik performansında sadece genlerin rol oynadığını düşünmenin bazı yıkıcı sonuçları olabilir," sonucuna vardılar "Bu bulgular, bilimsel teorilerin bunları öğrenenlerde yol açabileceği et-

kilerle ve bilim insanlarının eserlerinin nasıl yorumlandığıyla ilgili dikkatli olma sorumluluğuyla ilgili rahatsız edici sorular ortaya atıyor."[15]

Weisberg'ün tavsiyesi, "Dikkat profesör var!" Bu alanda çalışan nörobilimcilerin beyindeki cinsiyet farklılıkları hakkındaki bulgularının nasıl yorumlanıp dolaşıma sokulduğuna dair bir sorumlulukları var. Bu çalışmalar özensiz yapıldığında, insanların hayatı üzerinde gerçek, ciddi ve olumsuz bir etkisi olabilir. Birçok nörobilimci bunun farkında gibi görünüyor. Beyindeki biyolojik cinsiyet farklılıklarını yorumlarken gerektiğince dikkatliler ve birçoğu gazetecilere beyindeki biyolojik cinsiyet farklılıklarını zihinle eşleştirme konusunda ne kadar ilerlediğimizi hatırlatmada temkinli davranıyor. (Ve elbette buna rağmen çalışmalarının yanlış temsil edildiğini görebilirler.) Ancak diğerleri gördüğümüz üzere daha umursamaz.

Beyindeki biyolojik cinsiyet farklılıkları konusunun özel bir hassasiyet gerektirdiğine herkes katılmayacaktır. Mesela, biyolojik cinsiyet farklılığı üzerine araştırma yapan Doreen Kimura, " 'Bu kimseyi rahatsız etmeyecek bir bulgu, öyleyse bundan bir genelleme yapacağım ama diğer bulgu beğenilmeyebilir, öyleyse rapor etmeden önce onu destekleyecek daha çok kanıta ihtiyacım var,' dediğimiz bir duruma kendimizi sokmamalıyız," diye iddia ediyor.[16] Araştırmanın içeriğinin bir sonucu genelleştirmede bilim insanının kaygı derecesinin ya da diğerleri tarafından ne kadar popülerleştirileceklerini dert edinmelerinin bir fark yaratmadığına katılma eğiliminde değilim. Mesela, uyuşturucu bağımlılığı alanında çalışan nörobilimcilerin, medyanın onların bulgularını basitleştirmesini ya da çarpıtmasını engellemek için çaba gösterdiklerini duydum. Bunun sebebi insanları "rahatsız etmek" değil, bunun hassas bir alan olması ve bağımlılık konusundaki "beyin olgularının" insanların belirli bir toplumsal gruba karşı davranış ve duygularını değiştirebilmesi. Bu nörobilimciler temkinin ağır yükü altında çalışmayı mantıksız bulmamış – beyindeki biyolojik cinsiyet farkları üzerine yorum yapanların da üzerine almalarının uygun düşeceğini iddia ettiğim bir yük.[17]

Son olarak, editörlerin, gazetecilerin ve okulların beyindeki toplumsal cinsiyet farklılıkları konusundaki iddialara çok daha şüpheci davranması

yönünde acil ihtiyaç var. İnsanın erkek ve kadın beyni hakkında saçmalayabilmesi ve bu saçmalıkların saygın bir gazetede yayımlanmasından keyif duyabilmesi, bir okulun bunlara dayanarak eğitim politikasını değiştirebilmesi ya da bir kitabın aynı sebepten çoksatan olabilmesi bana korkutucu geliyor. Bilim insanları burada yardım edebilir (çoğu hâlihazırda yardım ediyor.) Weisberg, "bilim insanları, tıp doktorları ve araştırmacılar olarak daha aktif bir duruş benimsemeliyiz," diyor (genelinde beyin görüntüleme araştırmalarının yorumları ile ilgili olarak). Araştırmacıların yanıltıcı makaleleri "sözünü sakınmadan eleştirmeleri", "gazete ve dergi yazarlarının üstünde bilimsel sorunları daha derinlemesine ve ayrıntısıyla kapsayacak şekilde" daha çok baskı kurması ve bu amaçla medya görevlilerine uzmanlıklarını sunmaları gerektiğini savunuyor.[18]

Nörocinsiyetçilik, zarar veren, kısıtlayan, potansiyel olarak kendi kendini gerçekleştiren kalıp yargıları teşvik eder. Üç sene önce oğlumun ana okul öğretmeninin onun beyninin duygu ve dil arasındaki bağlantıları kuramadığını iddia eden bir kitap okuduğunu gördüm. Ve bunun üzerine bu kitabı yazmaya karar verdim.[19] Kadınlar ve erkekler arasındaki doğuştan psikolojik farklılıklarla ilgili böylesine kendinden emin iddialar öne sürmek bulguların aldatıcı, yeni teknolojinin problemlerinin daha emekleme çağında, beyin yapısı ile psikolojik fonksiyon arasındaki ilişkinin karanlık ve beyin görüntüleme verilerinden psikolojik durumların çıkarsanmasının zor olma ihtimalini göz ardı etmek demek. Yorumcular, kafaları nörobilimin çekici bilimselliğinden sarhoş, toplumsal cinsiyet benzerliği ya da toplumsal bağlama karşılık esneklik öne süren düşük teknoloji davranışsal kanıta göz kapıyor. Ve bir sonraki bölümde araştırmaya devam edeceğimiz üzere, doğuştan ihtiyaçlar kavramının bizzat güncellenmesi gerekiyor.

16. Bölüm

Doğuştanlığın Düğümünü Çözmek

Adını vermeyeceğim bir aile üyesi bütün yeni doğan bebeklere "kütlecik" diyor. Bu tarifin doğru bir yanı var. Araştırmalar yeni doğmuş bebeğin zihninin ne kadar karmaşık olduğunu açığa çıkarmaya devam ediyor: Şimdiden anadilini tercih etmeye başlamış, yüze benzer uyaranların peşinde, zamanını ebeveynlerinin tam derin bir uykuya daldığı zamanla denk düşecek biçimde uyanmaya ayarlamış. Fakat yeni doğan bebeklerin daha öğrenecek çok şeyi olduğunu söylemek abartı kaçmaz. Bunun nasıl gerçekleştiği ile ilgili iddialar nörobilimde ciddi biçimlerde değişiyor.

Beyin gelişimi, on yıllardır giderek daha karmaşıklaşan bilişsel fonksiyonları icra etmenizi sağlayacak yeni sinir sistemine düzenli bir ekleme olarak düşünüldü. Bu olgunlaşma fikrine göre, uygun zamanda gen faaliyeti (gerekli deneyim ve çevreyle birlikte) sinir devresinin yeni parçalarının olgunlaşmasına yol açıyordu. Çocuğun gelişimle ilgili yeni dönüm noktalarına erişmesini sağlayarak, ekleniyorlardı. Elbette herkes gelişimde deneyimin olmazsa olmaz rolünü kabul eder. Fakat beyin gelişimini yeni devreye ekleme yapan gene yönelmiş bir süreç olarak düşünürsek, doğuştanlık kavramının nasıl ortaya çıktığını görmekte zorlanmayız. Evrim psikolojisinin popülerliği yardımcı oldu, evrim psikolojisinin versiyonları, avcı-toplayıcı atalarımızın çevresine uymak için doğal seleksiyon tarafından şekillendirilmiş ve ciddi ciddi demode olmuş sinir devremizin bahtsız sahipleri olduğumuz fikrini teşvik ediyor.

Fakat beyinlerimiz, anlamaya başladığımız üzere, davranışlarımız, düşünüşümüz ve sosyal dünyamız tarafından değiştiriliyor. Beyin gelişiminin yeni nörokonstrüktivist perspektifi genler, beyin ve çevre arasında sürekli etkileşimden yoğun itkileri olan karmaşık bir durumu vurguluyor.

Evet, gen ifadesi nöral yapılara yol açtı ve genetik materyal bizzat dışarıdan gelen etkilere kapalı. Genler söz konusu oldu mu, istediğinizi alıyorsunuz. Fakat *faaliyet* bir başka hikâye: Dışarıda ne olup bittiğine bağlı olarak genler açılıp kapanıyor. Çevremiz, davranışımız hatta düşünüşümüz genlerin *ifade edildiği* şeyi tümden değiştirebilir.[1] Ve düşünüş, öğrenme, hissetme nöral yapıyı tümüyle ve doğrudan değiştirebilir. Bruce Wexler'in iddia ettiği üzere, bu nöroşekillenebilirliğin önemli bir sonucu, atalarımızın etkisi kaybolmuş donanımına mahkûm değiliz:

> Beyin büyümesinin çevre tarafından şekillendirildiği en uzun döneme sahip olmanın yanı sıra, insanlar beyinlerini şekillendiren çevreyi şimdiye kadar hayvanların değiştirmediği derecede değiştirir... Bu çevreyi değiştirme yeteneği de genetik kodun bizzat değişimi yoluyla insanların adapte olabilirliği ve gelişme yeterliğini mümkün olandan çok daha hızlı sağlayan beyinlerimizi değiştirir. Beynin kültür yoluyla kuşaklar boyu şekillenmesi, toplumların ve kültürlerin evrimini yöneten süreçlerin bireysel beyin ve zihinlerimizin çalışma şekli üzerinde büyük etkisi olduğu anlamına da gelir.[2]

Bu duruşun naif, "istediğimiz her şey olabiliriz" duruşu olmadığını belirtmek önemli. Genler beynimizi (ya da bedenlerimizi) belirlemiyor, onları sınırlandırıyor. Birey için gelişim olanakları ne sonsuzca şekillendirilebilir ne de sadece çevrenin ellerindedir. Fakat düşünüş, davranış ve deneyimlerin beyni doğrudan ya da genetik faaliyetteki değişiklikler yoluyla değiştirebileceği içgörüsü, "doğuştanlık" kelimesini anlamından soyup faydalı kısmını açığa çıkarıyor. Nörofizyolog Ruth Bleier'in yirmi seneden uzun zaman önce belirttiği üzere, "biyolojiyi potansiyel ve kapasite olarak görmeliyiz, durağan bir varlık olarak değil. Biyoloji bizzat sosyal olarak etkilenir ve tanımlanır; etkileşim içerisinde değişir, gelişir ve davranışlarımız gibi zihnimize ve çevreye tepki verir. Biyolojinin olasılıkları tanımladığı, onları belirlemediği söylenebilir; hiçbir zaman gereksiz değildir ama belirleyici de değildir."[3]

Yani popüler yazarlar, bilim insanları ve eski Harvard rektörleri toplumsal cinsiyet farklılıklarından "doğuştan," "yaratılıştan," "fıtraten" diye bahsederken, *ne demek istiyor*? Görebildiğim kadarıyla bazı biyoloji profesörleri bütün kariyerlerini doğuştan kavramına ve onun ne anlama ge-

lebileceğine, o da bir anlama geliyorsa, adamış durumdalar. Bilişsel nörobilimci Giordana Grossi'nin işaret ettiği üzere, *hardwired* (doğuştan) gibi terimler –bilgisayar mühendisliğinden ödünç almak gerekirse orada değişmez anlamına geliyor– hayat boyunca, hatta hayata *cevaben* değişen ve öğrenen sinir devresi alanlarına tercüme edilmede yetersiz kalıyor.[4]

Bir yüzyıl ya da daha uzun zaman önceyle kıyaslandığında, artık deneyim ve çevrenin rolü çok daha fazla kabul ediliyor. Psikolog Stephanie Shields'ın özetlediği gibi, 20. yüzyılın başında, "deha doğuştan, sahip olunduğu an doğal olarak tezahür edecek bir nitelik olarak görülüyordu."[5] Sanıyorum artık kimse bu fikre katılmayacaktır. Fakat hâlâ bazı çevrelerde doğuştan, değiştirilemez, kaçınılmaz özelliklere Viktoryen tarzda bir bağlılık var. Erkeklerde Daha Büyük Değişkenlik hipotezinin –erkeklerin aykırı olmaya daha eğilimli olduğu, iyi ya da kötü ("daha çok deha, daha çok geri zekalı"[6])– şu an bir yüzyıl önce olduğu kadar çekici gibi durması nasıl açıklanabilir?[7] 20. yüzyılın başında erkeklerde Daha Büyük Değişkenlik hipotezi, psikolojik testlerde ortalama erkek ve kadın skorlarındaki biyolojik cinsiyet farklılıkları az olmasına rağmen, erkeklerin saygınlıkta neden kadınların bu kadar önüne geçtiğini özenle açıklıyordu. Edward Thorndike'ın 1910'da açıkladığı üzere (Giriş'te tanıştığımız sosyolojik açıdan hayal gücü kıt psikolog):

> Özelinde erkekler idrak ve enerjide büyük farkla kadınlardan ayrışıyorsa, hangi konuda olursa olsun saygınlık ve dünya meselelerinde liderlik kaçınılmaz olarak daha sık erkeklere ait olacaktır. Bunu daha sık hak edeceklerdir.[8]

Ve bugün görünen o ki Lawrence Summers'a göre, matematik ve bilimde yüksek pozisyonları daha sık hak ediyorlar:

> Birçok, birçok farklı insan özelliğinde – yükseklik, ağırlık, suça eğilim, genel IQ, matematik yeteneği, bilimsel yetenek...standart sapma ve değişkenlikte [bir populasyonun dağılımının istatistik ölçüleri] erkek ve kadın populasyonunda bir fark var. Ve bu durum kültürel olarak belirlenmiş özellikler açısından, mantıklı ya da değil, doğru. Biri en büyük yirmi beş araştırma üniversitesinin fizikçileri hakkında konuşulduğunda...*standart sapmadaki* küçük farklılıkların mevcut havuzdaki çok büyük farklılıklara tercüme edileceğini iddia ediyorsa, bence bu iddia mantıklıdır.[9]

Bu arada, suç teşkil *etmemenin* ne kadar uçta tezahür ettiğini bilmek isterdim. (Yüksek Mahkeme yargıçlarının sayısı, belki?) Fakat daha önemlisi erkelerin her açıdan daha değişken olduğu iddiası –ağırlık, yükseklik ya da SAT puanları olsun– değişkenliği tüm tabloda "erkek işi" olarak kurgulamaya kesinlikle yardım edecektir. Matematik ve bilimsel yetenekte daha büyük erkek değişkenliğinde *kaçınılmaz* ve değiştirilemez bir şey olduğu sonucu ortaya çıkacaktır. Bunu takip eden hezeyanda Steven Pinker daha büyük erkek değişkenliğinin zaman dışı, evrensel doğasını savundu ("Darwin'den bu yana biyologlar birçok karakter özelliği ve birçok tür için erkeklerin daha değişken cins olduğunu belirtmiştir.")[10] Susan Pinker da, Summers tartışmasının gölgesinde, "erkekler daha değişkendir" argümanıyla oynuyor.[11] Kitabı psikolog Ian Deary ve meslektaşlarının yayımladığı bir raporun bulgularını gösteren bir grafik sunuyor – 1921 yılında doğmuş seksen bin İskoç çocuğun IQ'sunun kapsamlı bir araştırması. Araştırmanın bulduğu üzere, ortalamada erkek ve kızların IQ'su aynı fakat erkek çocukları daha değişken. Fakat eğitim psikologu Leta Stetter Hollingworth'un 1914'te işaret ettiği ve Ian Dreary ve meslektaşlarının yaklaşık yüz yıl sonra tekrarlama ihtiyacı duyduğu üzere, "yetenekteki biyolojik cinsiyet farklılıklarının mevcudiyeti ya ortalamada ya değişkenlerde bu tip farklılıkların kaynağı ya da kaçınılmazlığı ya da değişmez biyolojinin potansiyel temelleri olduğu hakkında hiçbir şey söylemez."[12] Yüz yıl önce saygınlık kapasitesi sadece "verili" bir şey olarak görülürken, bu artık bize daha bariz gelmeli. Grossi'nin işaret ettiği gerçeği fark ediyoruz: "Matematik ve bilim uzun senelere yayılan bir zaman diliminde öğreniliyor; tutku ve kapasitenin sürekli beslenmesi ve teşvik edilmesi gerekiyor." [13]

Ve değişkenlikle ilgili çağdaş araştırmaların –hem genel populasyonda hem de entelektüel açıdan en şanslı kesimlerde– zihinsel yetenekte daha büyük erkek değişkenliğini tarif etmeye gelince "kaçınılmaz" ve "değişmez"in uygulanamaz olduğunu gösterdiği ortaya çıktı. Summers felaketinden birkaç sene önce yayımlanan bir kültürler arası araştırma, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki daha büyük erkek değişkenliğinin diğer ülkelerde de görülüp görülmediğini anlamak için sözel, matematik ve mekânsal yeteneklerde değişkenlikteki biyolojik cinsiyet farklılıklarını karşı-

laştırdı. Daha büyük değişkenlik yoktu. Her bilişsel alanda, kadınların puanlarının erkeklerinkinden daha değişken olduğu ülkeler vardı.[14]

Daha yakın zamanda birçok çok büyük ölçekli araştırma, erkeklerin kaçınılmaz olarak matematik performansında kadınlardan daha değişken olup olmadığı ve yeteneğin en üst ucunda her zaman kadınları geçip geçmediklerini araştırarak, Daha Büyük Erkek Değişkenliği hipotezinin sınanmasını sunan veriler topladı. Cevap, en azından çocuklarda, hayır. Janet Hyde ve takımı, yedi milyondan fazla ABD'li okula giden çocuk üzerinde yaptığı bir *Science* araştırmasında, sınıf seviyeleri ve durumları arasında erkek çocukların değişkenliğinin kız çocuklara oranla mütevazı derece yüksek oluğunu buldu. Fakat kaç erkek ve kız çocuğunun yüzde doksan beş ile yüzde doksan dokuz arasında performans gösterdiğini (yani akranları arasında yüzde doksan beş ya da yüzde doksan dokuzun üstünde puan alan) görmek için Minnesota eyaletinden on birinci sınıf öğrencilerinin değerlendirmelerinden gelen verilere baktıklarında, enteresan bir örüntü ortaya çıktı. Beyaz çocuklar arasında sırasıyla her kıza bir buçuk ila iki erkek çocuk düşüyordu. Fakat Asyalı Amerikalı çocuklarda örüntü farklıydı. Yüzde doksan beşe gelindiğinde erkek çocukları daha az avantajlıydı ve yüzde doksan dokuzda erkeklerden çok kız çocuğu vardı.[15] Diğer ülkelere bakın, değişkenlikteki biyolojik cinsiyet farklılıklarının, nasıl diyelim, değişken olduğunu göreceksiniz. Luigi Guiso'nun *Science* için yaptığı kültürlerarası araştırma, performansın en üst ucunda erkekler ile kadınların arasındaki oranın, ortalama puanlardaki toplumsal cinsiyet uçurumu gibi, ülkeden ülkeye değiştiğini buldu. Araştırılmış kırk ülkenin çoğunluğunda, yüzde doksan beş ve yüzde doksan dokuz oranlarında kızdan çok erkek çocuğu vardı, dört ülkede oranlar eşit hatta tam tersti. (Bu ülkeler Endonezya, İngiltere, İzlanda ve Tayland.)[16] Gençlerde matematik puanları ile ilgili diğer iki büyük kültürlerarası araştırmada da, genelde erkekler daha değişken olsa ve en üst yüzde beşlik yetenek diliminde kızları geçse de, bu sonuç kaçınılmaz değildir. Bazı ülkelerde kızlar eşit ya da daha değişken ya da yüzde doksan beşlik dilime çıkmaları erkek çocuklar kadar muhtemel.[17]

Matematik yeteneğinde okul arkadaşlarınıza oranla yüzde doksan beş ya da yüzde doksan dokuz daha iyi yapmanız muhtemelen akabinde kad-

rolu bir Harvard matematik profesörü olabilmeniz için minimum koşul: Nasıl, kuaför olmak istiyorsanız, ilk önce elleriniz olması gerektiği gibi. Standartlaştırılmış matematik testlerinde en yüksek puanları alanlara bir grup araştırmacı, biraz da kıt not verir gibi, "sadece yetenekli" diyor.[18] Testi yapmak için teorik olarak çok küçük olan çocuklara verilen SAT'nin sayısal bölümü Matematikte Genç Yetenek Araştırması (SMPY) denilen şeyde tespit edilen kız oranı da değişebiliyor. En azından 700 puan (200'den 800'e uzanan bir aralıkta) almış çocuklar "çok yetenekli" diye tanımlanıyor. 1980lerin başında SMPY tarafından son derece yetenekli diye tanımlanan erkek çocukları on üçe bir kızları geçiyordu. 2005'e gelindiğinde, bu oran birden 2.8'de bire düştü.[19] Bu büyük bir değişiklik.

Sanırım çok yetenekli olmak pek hoş ama bu kitabı tesadüfen okuyan, en üst seviye kurumlarda araştırma yapan matematikçilerin başını kaldırma riskini alarak, yetenek merdivenlerinin bir sonraki adımına tırmanıp "üstün yetenekli" olmaları gerekiyor. Ve yine burada –bu gerçek anlamda milyonda bir kategori– zaman, mekân ve kültürel altyapıya bağlı olarak kadın temsilinde ciddi farklılıklar olabilir. Uluslararası Matematik Olimpiyatları (IMO) doksan beş ülkeden gelen altı kişilik takımların girdiği dokuz saatlik bir sınav. Sınavın uzunluğu yeterince yorucu ama sınavdaki altı problem o kadar zor ki her sene sadece birkaç öğrenci (hatta bazen kimse) mükemmel bir puan alabiliyor. Matematik yarışmaları ile ilgili pek bir şey duymuyoruz (çünkü kısmen, dürüst olalım, dokuz saatlik bir matematik sınavını televizyonda canlı yayınlasalar enteresan bir görüntü teşkil etmezdi.) Bu yarışmaların kadınlardan azade alanlar olmadığına işaret etmekte fayda var. En iyi puanları alanlar arasında kızlar var. ABD takım üyesi Sherry Gong gibi kızlar, üstün performanslarından ötürü madalya kazanıyor. Gong, 2005 IMO'sunda gümüş, 2007 IMO'sunda altın madalya kazandı. Kız matematik yapabiliyor – ve yalnız değil. Araştırmacıların işaret ettiği üzere, "matematik problemi çözmede gerçekten üstün yetenek sahibi çok sayıda kız var."[20]

Fakat analizlerinden gelen bir o kadar önemli içgörü, matematik dehası olarak tespit edilip geliştirilme şansınızda nereden geldiğinizin nasıl bir fark yarattığı ile ilgili. 1998 ila 2008'de Japonya için *hiçbir* kız yarışmadı. Fakat yan komşu Güney Kore için yedi kız yarıştı (bu arada Güney

Kore Japonya'dan daha iyi puan yaptı.) Slovakya'dan üstün yetenekli genç bir kız matematikçinin IMO takımına dâhil edilme şansı komşusu Çek Cumhuriyeti'nden gelecek bir kıza oranla beş kat fazla. (Yine Slovakya Çek Cumhuriyeti'ni geçti. Bunun içinde daha çok kız bulunan takımların rekabetçi olduklarını değil, sadece batırmadıklarını göstermek için söylüyorum.) IMO'daki otuz dört katılımcı ülke arasında kadın üyelerin oranı sıfıra kadar uzanıyor, Sırbistan ve Karadağ'da bire dört. Bu, gelişigüzel bir dengesizlik değil, "sosyokültürel, eğitimle ilgili ya da diğer çevre faktörlere dair" kanıttır.[21]

Aslında, bu durumu Kuzey Amerika'da bile açıkça görebiliriz. IMO takımında ya da Matematik Olimpiyatları Yaz Programı'nda (MOSP) yeterince temsil edilmemek tahmin edeceğiniz üzere bir *kız* problemi değil. Durum bundan daha hassas ve ilginç. Her şeyden önce Hispanik, Afrikalı Amerikalı ya da Amerikan yerlisi iseniz, iki X kromozomunuz olmuş olmamış fark etmiyor – bazı ispatları bulmak için dokuz saat terleme hayallerini şimdiden bırakabilirsiniz. Kızlar içerisinde de ilginç örüntüler ortaya çıkıyor. Asyalı Amerikalı kızlar, nüfuslarındaki sayılarına oranla, yetersiz temsil edilmiyor. Fakat bu durum sorunun bir *beyaz kız* sorunundan ibaret olduğunu da göstermiyor. Kuzey Amerika'da doğmuş, Hispanik olmayan beyaz kızların yetersiz temsili içler acısı: IMO takımlarında nüfuslarındaki sayılarına dayanarak bekleyebileceğinizden yirmi kat daha azlar ve son derece seçici MOSP'a neredeyse hiç katılmıyorlar. Fakat Avrupa'da doğmuş, Romanya, Rusya ve Ukrayna gibi ülkelerden göç etmiş Hispanik olmayan kızlar için durum bu değil; bu saygın yarışma ve programlara katılmaya geldi mi bütününde amaçlarına ulaşmayı başarıyorlar. Bu kadın gruplarının başarısı kariyerlerinde de devam ediyor. Bu kadınların Harvard, MIT, Princeton, Stanford ya da California-Berkeley Üniversitesi'nin matematik fakültelerine girmesi, Kuzey Amerika'da doğmuş beyaz eşdeşlerine oranla *yüz kat daha muhtemel*. Nüfuslarındaki sayılarına oranlanırsa, beyaz erkekler kadar başarılılar. Araştırmacılar şu sonuca varıyor:

> Hepsi göz önüne alınırsa, bu veriler ABD ve Kanadalı kız IMO katılımcılarının azlığının muhtemelen kendi içinde ırk ya da toplumsal cinsiyetten değil, önemli ölçüde sosyokültürel ve diğer çevre faktörlerinden kaynaklandığını gösteriyor. Bu faktörler, Kuzey Amerika doğumlu beyaz kızlar ile tarihsel olarak yetersiz temsil edilmiş

> azınlık kızların, benzer şekilde, istisnai matematik yeteneğine sahip diye tanımlanmasını ve matematikte başarı göstermesi için eğitilmesini engelliyor. Çevre faktörlerinin çoğunun, çoğu zaman çoğu kültürde ve çoğu ülkede eğitilmiş, matematiğe yatkın kızın yeteneklerini en iyi şekilde kullanacak biçimde alanda ilerlemesini engellediğini varsayarsak, IMO madalyası alacak seviyede matematik yeteneğine sahip çocuklar yüzdesinde kızların yüzde 12-14 aralığında olduğu [yani Sırbistan ve Karadağ gibi ülkelerde görülen seviyeler] bir alt sınır tahmin ediyoruz ... Toplumsal cinsiyete tarafsız bir ülkede, gerçek yüzde çok daha yüksek olabilirdi; ancak şu an bunu ölçebilme yöntemlerine sahip değiliz.[22]

Bu olgu, yeteneğin bol bol çar çur edildiğini gösteriyor ve erkek çocukları arasında da durum böyle. Araştırmacıların kabul ettiği üzere, topladıkları veriler, kızların matematikte –mükemmel biçimde toplumsal cinsiyet açısından eşit bir çevrede– erkeklere rakip olup olamayacağı (ya da hadi cesur olalım, geçemeyeceği) sorusunu cevaplayamıyor. Fakat toplumsal cinsiyet uçurumu her zaman daralıyor ve matematikte saygınlığın sabit, doğuştan ya da yaratılıştan olmadığını, erkeklerde ve kadınlarda matematik yeteneğinin tespit edildiği ve geliştirildiği ya da göz ardı edilip, bastırıldığı ölçüde etkilediği kültürel faktörlere karşılık verdiğini gösteriyor.

Yani tüm bunlar, kadının bilimde yeterince temsil edilmemesinin arkasında kısmen "birbirinden farklı çeşitlemelerin bulunduğu gibi talihsiz bir gerçek dışında, ne varsa fazlasıyla inanmayı tercih edeceğini" söyleyen Lawrence Summers için iyi haberler.[23] "Tarih bir önermenin doğru olup olmadığıyla ilgili güvenilir bir kılavuz olmadığına ne ölçüde inanmak istediğimizi anlatır," diyen Summers'ın aşağılamalarına karşı uyaran Pinker için de aynı şekilde haberler iyi.[24] Yetenek ve başarıdaki toplumsal cinsiyet uçurumunun şekillenebilirliğine kanıt burada. Ve bu önemli, çünkü kitabın birinci kısmında öğrendiğimiz üzere, fark hakkında inandıklarımızla ilgili bir fark yaratıyor. Stanford Üniversitesi'nden psikolog Carol Dweck ve meslektaşları idrak yeteneği hakkında inandıklarınızın –sabit bir doğuştan yetenek mi geliştirilebilecek kazanılmış bir nitelik mi– davranışınız, kararlılığınız ve performansınız üzerinde bir fark yarattığını keşfetti. Yeteneğin sabit –doğuştan– olduğunu düşünen öğrenciler engel ve zorluklara karşı daha hassas. Ve Dweck'in haklı olarak işaret ettiği üzere,

kalıp yargılar "doğuştan yetenekler hakkında hikâyelerdir – kimin onlara sahip olup olmadıklarıyla ilgili."[25] Dweck ve meslektaşları, öğrencilerin matematik yeteneğini çabayla artan bir şey olarak görmeye teşvik edildiklerinde –mesela ne zaman yeni bir ödev yaparlarsa, beynin yeni bağlantılar bulduğu ve notların yükseldiğini ve yeteneklerini daha iyi geliştirdiklerini işaret ederek– toplumsal cinsiyet farklılıklarının yok olmaya başladığını (kontrol müdahaleleri verilen gruplara oranla) gösteriyor.[26] Tabii, Daha Büyük Erkek Değişkenliği hipotezi büyük idrak kabiliyetinin sabit bir özellik olduğu ve neredeyse sadece erkeklere bahşedildiği görüşünü destekliyor. Kadınların yetersiz beyaz madde hacimleri ya da tombul korporum kallosumları ile ilgili bir iki laf kalabalığı ekleyin, alın size kendi kendini gerçekleştiren kehanet içeriği.

Zihinlerin farklılık hakkındaki nörobilimsel iddialara karşı hassasiyeti etik kaygılar uyandırıyor.[27] Exeter Üniveristesi'nden psikolog Thomas Morton ve meslektaşlarının yakın zamanda yaptığı bir araştırma, bir grup katılımcıdan popüler toplumsal cinsiyet bilimi kitaplarının bir türünün klasiği olan bir çalışmadan bir pasaj okumalarını istedi. Özcü teorileri, –düşünce ve davranıştaki toplumsal cinsiyet farklılıklarının biyolojik, sabit ve değiştirilemez olduğunu iddia eden– bilimsel açıdan ispatlanmış olgular gibi sunuyordu. İkinci bir grup benzer bir makale okudu ama bu sefer makaledeki iddialar bilimsel cemaat içerisinde halen tartışılıyor diye sunuldu. "Olgu" makalesi insanları, toplumsal cinsiyet hakkındaki biyolojik teorileri daha kuvvetli biçimde desteklemeye, toplumun kadınlara adil davrandığı konusunda daha emin olmaya ve toplumsal cinsiyet statükosunun değişme ihtimali olduğuna o kadar kesin gözle bakmamaya itti. Erkeklerin ayrımcı pratikler konusunda daha duyarsız olmasına da yol açtı. "Tartışma" makalesini okuyan erkeklere oranla şu tip iddialara daha çok katıldılar: "Müdürümün işe kadın yerine erkek almayı tercih ettiği bir şirkette çalışsam, gizli gizli onu desteklerdim" ve "Bir şirkette müdür olsam, genelde kadın yerine erkekleri terfi etmenin şirketin geleceği açısından daha iyi bir yatırım olduğuna inanırdım." Kendileri hakkında da daha iyi şeyler hissettiler – elbette kadınlar için pek teselli olmayacak, sanırım bana katılırsınız.

İlginçtir ki, Morton ve meslektaşlarının da bulduğu üzere, cinsiyet ayrımcılığının geçmişte kalmış bir mesele olduğuna inanma eğilimindeki

erkekler için, toplumsal cinsiyet uçurumunun kapandığı yönündeki kanıt yoluyla özcü araştırmanın çekiciliği artıyor. Katılımcılardan, aynı faktörlerin insanlardaki psikolojik cinsiyet farklılıklarının gerisinde yattığı iddia edilirken, fare beyinlerindeki biyolojik cinsiyet farklılıklarının genetik temelini araştıran araştırmayı derecelendirmeleri istendi. Bundan önce sözümona ulusal bir gazeteden, ya toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sabit olduğunu ya da azaldığını iddia eden bir makale okudular. Bu erkekler, kadınların kazanımları hakkında okuduktan sonra "bu tip bir araştırmanın devam etmesi gerektiği, daha çok bütçe ayrılmayı hak ettiğini, topluma yararlı olduğunu, toplumsal cinsiyet farklılıkları konusundaki olguları temsil ettiğini ve insan doğasını anlamaya büyük katkıda bulunduğunu" daha kolay kabul etti.[28]

Morton'un bulguları hep birlikte ele alındığında, kadınların kazanımlarının belirli çevrelerde özcü araştırma talebini artıracağını iddia ediyor. Bu araştırma topluma geri dönerken, insanlar toplumsal cinsiyet farklılıklarının toplumsal ve yapısal açıklamalarına sırt çevirecek. Daha çok toplumsal değişim inancından vazgeçecekler. Ve eşitsizliğin kaçınılmazlığı inancının gerçekleşmesine yardım eden işyerinde kadınlara karşı ayrımcılık artacak.

Bence beyindeki biyolojik cinsiyet farklılıklarının yorumu ve iletişime açılması söz konusu olduğunda, çıtayı yükseltmenin zamanı. Geçmişin hatalarından öğrenmek için daha tam olarak ne kadar zaman gerekiyor?

Kitabın bu kısmında gördüğümüz üzere, bilim cephesinde biyolojik cinsiyet farklılıkları hakkında tahmin yürütmek, yanlış yapmaktan nefret eden korkağın işi değil. Şimdiye kadar toplumsal cinsiyet statükosunu açıkladığı düşünülen beyin farklılıkları listesindeki maddelerin, sonunda her zaman üstü çizildi.[29] Fakat bu gerçekleşmeden önce, spekülasyon olgu seviyesine yükselir, özellikle bazı popüler yazarların elinde. Bu erkek ve kadın beyinleri hakkındaki sözümona olgular bir kez kamusal alanda kültürün bir parçası oldu mu, son kullanma tarihleri geçtiği halde sık sık piyasadaki varlıklarını ısrarla sürdürürler. Zihnimizle etkileşen toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını pekiştirir ve meşrulaştırır, tam da bu nörobilimsel iddiaların açıklamaya çalıştığı toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini üretmeye yardım eder.[30]

ÜÇÜNCÜ KISIM

Toplumsal Cinsiyeti

Geri Dönüşüme Sokmak

17. Bölüm

Hamilelik Öncesinde ve Sonrasında

"Bu, genetik etki hakkında bol bol düşünmemi sağladı; kızımın iki X kromozomu var ve şu Barbie saçmalıklarını dayatmadığımız için bir biçimde, bilmiyorum, bunlara sahip olmamasını tercih ederdim...yani artık bir nevi yolun ortasına gelmiş olsam da, daha kadınsı olmaya doğru dönüyor ve bence bu genetik." (Beyaz, orta sınıf, lezbiyen anne üç yaşındaki kızını tasvir ediyor.)

-Emily Kane'in mülakat araştırmasından bir yorum (2006)

Ebeveynlere toplumsal cinsiyet hakkında bir kitap yazdığımı söylediğimde, toplumsal cinsiyetten bağımsız bir eğitimi benimseyip nasıl başarısızlığa uğradıkları ile ilgili bir anekdot işittim. (Bunun dışında en sık aldığım tepki kibarca konunun değiştirilmesi oldu.) Sosyolog Emily Kane bunun ortak bir deneyim olduğunu buldu. Altyapısı geniş bir yelpazeyi kapsayan, yuvaya giden çocuk sahibi kırk iki ebeveynle mülakat yaptı ve onlara oğullarının ya da kızlarının neden bazen cinsiyet kazanmış biçimde davrandıklarını sordu. Ebeveynlerin çoğu, kızlar ve erkekler arasında doğuştan biyolojik farklılıkları olduğunu açıklamak için, evrimle ilgili ya da ilahi sebepler öne sürdü (gerçi çoğu toplumsal faktörleri de saydı.) Fakat mülakat yapan ebeveynlerin üçte birinden fazlası –çoğu zaman beyaz ve orta ya da üst orta sınıf– Kane'in adlandırdığı şekliyle "biyolojiye geri çekiliş" durumunu ifade etti. Ancak eleme süreciyle kızlar ve erkekler arasındaki farklılıkların biyolojik olduğu sonucuna vardılar. Toplumsal cinsiyetten bağımsız ebeveynlik yaptığını düşünenler, geriye kalan tek açıklamanın biyoloji olduğunu düşünüyordu:

> "(Oğullarım) bu prenses saçmalıklarına hiç maruz kalmamış gibidir...çevrelerindedir ama ilgi göstermezler, prenses oyuncakları ya da Ken ile Barbie gibi özel oyuncakları tutturmazlar...

> Bence bu doğuştan, görmek ve her yerde olduğunu görmek ama onunla ilgilenmemek." (Beyaz, üst orta sınıf, heteroseksüel baba, üç ve dört yaşındaki oğullarının altı yaşındaki kız kardeşlerinin oyuncaklarına duyduğu ilgisizliği anlatıyor.)

Ebeveynler, kalıp yargısal biçimde, küçük çocuklarının davranışlarının kız ya da erkek gibi olduğunu görüyor ve Kane'in işaret ettiği üzere, "kendi toplumsal cinsiyetten bağımsız çabaları ile şahit oldukları cinsiyetlendirilmiş sonuçlar arasına sadece değişmez bir şeyin girebileceğini varsayıyorlar."[1]

Ayrıcalıklı bir çevredeler. Lawrence Summers, kadının üst düzey bilim kariyerlerine olası doğuştan yeteneklerinin ve ilgisinin daha az olması hakkındaki iddialarının bir kısmında, çocukların bakıldığı ocaktan toparlanan cinsiyetler arası özsel farklılıklar üzerine bir görüş bildiriyor:

> Tam tersine inanmayı tercih etsem de, bence iki buçuk yaşındaki, oyuncak bebek yerine kamyon verdiğim ikiz kızlarımın, birbirlerine bakıp 'baba kamyon bebek kamyonu taşıyor.' yorumlarını duyduğumda, bu bana bir şey ifade ediyor. Ve sanırım sizin de anlamış olduğunuz şey bundan ibaret.[2]

Benzer şekilde, Steven Pinker da bilimde toplumsal cinsiyet uçurumunun gerisindeki sebepler hakkında yapılan bilimsel bir münazarada şu espriyi yaptı: "Erkek ve kız bebeklerin birbirinden farksız doğduğu ve doğalarının ebeveyn sosyalleşmesi tarafından şekillendirildiğine inanan insanlar için teknik bir terim olduğu söylenir. Bu terim 'çocuksuz.'"[3]

Naif, cinsiyetçi olmayan ebeveynin hayal kırıklığı kaba bir şakaya dönüşüyor. Toplumsal cinsiyet farklılıklarının doğuştanlığı üzerine yazılmış çağdaş kitap ve makalelerin olmazsa olmaz paragrafı, neşeyle bir ebeveynin toplumsal cinsiyetten bağımsız ebeveynliğinin cesaretini ama bu cesaretin her zaman komik ve ümitsiz olmasını tarif ediyor:

> Hastalarımdan biri [Louann Brizendine'in] üç buçuk yaşındaki kızına birçok üniseks oyuncak verdi, aralarında oyuncak bebek yerine kırmızı bir itfaiye kamyonu da vardı. Bir akşamüstü kızının odasına girmiş ve onu kamyonu bir bebek battaniyesine sarıp sarmalamışken bulmuş, onu kucağında sallıyor ve diyormuş ki "Üzülme, minik kamyon, her şey yoluna girecek."[4]

Sonuçta bu anekdota karşı anekdotla cevap verebilirim. İki oğlum da emekleme çağında üç aşağı beş yukarı Lawrence Summers'ın ve Brizen-

dine'in hastasının küçük kızları gibi davrandı. Erkek olmalarına rağmen kamyonları sözümona yataklara yatırıp, onlara Babacık, Annecik ve Bebek gibi isimler taktılar.

Ancak ebeveynler küçük erkek çocuklar ile kızların birbirinden farklı oynadığını söylerken haklı ama tezat her zaman genelde tasvir edildiği kadar siyah beyaz değil. Bu bölümün başındaki alıntıların iddia ettiği gibi, popüler bilgelik çocukların şu an yetiştirildiği cinsiyetçi olmayan, toplumsal cinsiyete tarafsız çevreye rağmen gerçekleştiği yönünde: "Bugün doğrusunun ebeveynlerin kızları ve erkek çocukları birbirinden farklı yetiştirmeleri olduğunu biliyoruz, çünkü kızlar ve erkekler doğuştan birbirinden o kadar farklı ki. Kız ve erkek çocukları birbirinden farklı davranır çünkü beyin devreleri farklı kurulmuştur," diyor Leonard Sax.[5]

Artık bildiğimiz üzere, bu "devre" argümanında birden fazla delik var. Ve kitabın bu kısmında göreceğimiz üzere, toplumsal cinsiyetten bağımsız bir çevreyi bir ebeveynin oluşturmadığı, oluşturamadığı hatta belki sağlamayı dahi istemediğinin belli belirsizden barize uzanan birçok sebebi var.

Toplumsal cinsiyetten bağımsız ebeveynliğe engeller bebek doğmadan başlıyor. Emily Kane, örnek ebeveynlerine, daha anne baba olmadan oğulları ve kızları ile ilgili tercihlerini sorduğunda, yanıtlarının temaları daha dünyaya gelmemiş çocuklar için bile cinsiyetlendirilmiş beklentilerdi. Babalar erkek çocuk isteme eğiliminde, yaygın bir sebebi onlara spor öğretme fikrinin hoşlarına gitmesi. "Her zaman bir oğlum olsun istedim... Bir erkeğin bunu istemesinin normal olduğunu düşünüyorum. Oğluma basketbol öğretmek istedim, oğluma beyzbol öğretmek istedim vs. Oğlunuzla yapabileceğiniz ne varsa her şeyi düşündüm," diye ifade etmişti bir baba. (Uzaydan gelen uzaylı bir araştırmacı, Kane'in raporlarını okuduğunda insan kadınların kolsuz bacaksız doğduğu sonucuna varırsa affedilmeli.) Araştırmadaki anneler de erkek ve kızların farklı farklı işlerde iyi olduğunu düşünüyor. Kane, anneler bir oğul istiyorsa, bunun sebebi kocalarına, kız çocuklarıyla yapılamayacağı bariz, bir şeyler yapmada, mesela sporda, eşlik etmeleri için. Tam tersine, kızların çok farklı tipte ebeveynlik deneyimleri sunması bekleniyordu: "Bir kızın daha çok güzel güzel giyinmesini ve oyuncak bebekler satın almasını isterim ve işte dans

dersleri... Kız çocuğu bir erkek çocuğuyla yapılabilecek şeyler dışında kalan her şeyi yapabileceğiniz biriydi." Yine de kızlar daha çok sağlayabilecekleri duygusal bağ yüzünden isteniyor. Ancak bir kız duygusal yakınlığa ve doğum günlerinin hatırlanmasına doğal olarak meyilli olabildiği dile getirilmeyen varsayımdı. Daha kavranamasa da, oğullar şimdiden doğum gününde aramak ya da çiçek göndermek sorumluluğundan kurtulmuştu.[6]

Hamilelikten sonra cinsiyetlendirilmiş beklentiler devam ediyor. Sosyolog Barbara Rothman, bir grup anneden hamileliklerinin son üç ayında fetüslerinin hareketlerini tarif etmelerini istedi. Hamileyken bebeklerinin cinsiyetlerini bilmeyen kadınlar arasında, erkek ve kız bebeklerin tarif edilme şeklinde (ortaya çıkacağı üzere) belirli bir örüntü yoktu. Fakat doğmamış bebeklerinin cinsiyetini bilen kadınlar, oğullarının ve kızlarının hareketlerini farklı tarif etti. Hepsi "etkin"di ama erkek etkinliği daha çok "canlı" ve "güçlü" olarak tarif ediliyordu, Rothman'ın dalga geçerek belirttiği gibi, "'John Wayne fetüsü'–'sakin ama güçlü.'" Kadın etkinliği tam tersine daha yumuşak biçimde tarif ediliyordu: "Şiddetli *değil*, aşırı enerjik *değil*, çok etkin *değil*, kızlar için kullanılıyordu."[7]

Ayrıca, kadın araştırmaları altyapısı olan, hamilelik üzerine saha notları tutan eğitim araştırmacısı Kara Smith'in deneyimleri kafa karıştırıcı. Smith, hamileliğinin tüm dokuz ayı boyunca doğmamış bebeğe sarf edilen bütün sözleri ve ona karşı hissedilen bütün duyguları not etti. Ve hamileliğin altıncı ayında, ultrason onun cinsiyetini açığa çıkardı:

> Bir erkekti. Daha bir dakika önce tanıdığım çocuktan "daha güçlüydü." Ona artık o kadar hafif ve yumuşak bir dille, mesela "küçüğüm," hitap edilmesine gerek yoktu... Böylece, sesimi bir oktav kalınlaştırdım. Şefkatli yumuşaklığını kaybetti. Sesimin tonu daha açık ve net, daha kısaydı. Oysa daha önce sesimin perdesi daha yüksek ve kadınsıydı. Onun "güçlü" ve "atletik" olmasını istedim, bu yüzden "doğuştan gelen gücünü" teşvik etmek için onunla daha kalıp yargısal "güçlü," "eril" bir sesle konuşmak zorundaydım.

Smith'i bu alıştırmada en çok şaşırtan, kendisi gibi toplumsal cinsiyet sosyalleşmesinin olumsuz etkileri konusunda bu kadar eğitimli birinin, bebeğe yanıt verirken bilinçsizce kalıp yargılara bu derecede dayanmasıydı.

"Dürüst olmak gerekirse, bulgularım beni şoke etmişti," diye yazıyor. Ortada bir anne vardı –ve unutmayalım herhangi eski tip anne değil, üniseks-ebeveynlik-tutmadı hikâyelerinin en sevilen kahramanlarından feminist bir anne– çocuğunu daha doğmadan toplumsal cinsiyet rollerine göre sosyalleştirdiğini buluyor.[8]

Bu, tek insanın deneyimi. Fakat Smith'in gözlemi –davranışının değerlerini göz ardı etmesi– büyük bir araştırma külliyatı tarafından desteklenivor. Tüm eylemlerimiz ve yargılarımız üstüne düşünülmüş, bilinçli olarak savunulan inançlar ve değerlerden kaynaklansaydı, sadece dünya daha iyi bir yer haline gelmekle kalmayacak, bu kitap da olduğundan çok daha kısa tutacaktı. Örtük ve açık süreçlerin algılarımızı, hislerimizi ve davranışımızı oluşturacak şekilde nasıl etkileştiğinin düğümünü çözen sosyal psikologlar, "zihinimizde açık izin olmadan ne olup bittiğini" anlamanın önemini vurguluyor.[9] Ve örtük çağrışımlar bilinçli beynin daha modern inanışlarına uymadığında, bu dediklerim daha da önemli hale geliyor. Örtük davranışlar, psikolojimizde önemli bir rol oynar. Sosyal algıyı bozar, davranışımıza sızar, kararlarımızı etkiler – ve hepsini biz fark etmeden yapar.[10]

Ebeveynlerin toplumsal cinsiyet çağrışımları, çocuk daha annesinin karnından doğmadan sapasağlam yer etmiştir. Bu bölümün az fakat fikir veren verileri toplumsal cinsiyet hakkındaki inanışların –bilinçli ya da bilinçsiz– gelecek çocuğun ilgi ve değerleri hakkındaki beklentileri şekillendirdiğini, annenin onu tekmeleyen bebekle ilgili algısının tarafını belirlediğini ve annenin doğmamış çocukla iletişimini hali hazırda şekillendirdiğini gösteriyor.

Ve sonra, bebek doğuyor.

> Bir erkek! *"Rob ve Kris, Jack Morgan Tinker'ın güvenli gelişini haber verirken ürperdi. Gururlu büyükanne ve büyükbaba, Ottawa'dan Hollis ile Marilyn Clifton ve Montreal'den Larry ile Rosemary Tinker. Hoş geldin küçük!"* Bir kız! *"Barbara Lofton ile Scott Hasler sevimli kızları Madison Evelyn Hasler'ın doğumunu haber vermekten memnun. Büyükanne ve büyükbaba bir yandan neşeli bir yandan aklı karışmış."*

Doğum ilanlarından çok şey öğrenebilirsiniz. McGill Üniversitesi araştırmacıları 2004'te ebeveynlerin iki Kanada gazetesine verdiği, yaklaşık

dört yüz doğum ilanını analiz etti ve mutluluk ve gurur ifadesi açısından inceledi. Erkek çocuğu ebeveynlerinin haberlerde daha çok gurur, kız çocuklarının ebeveynlerinin ise daha çok mutluluk ifade ettiğini buldu. Ebeveynler erkek çocuğunun tersine kız çocuğunun doğumuna resmi olarak neden daha farklı duygusal tepkiler veriyor? Yazarlar, kız doğumunun bağlanmayla ilgili sıcak, yumuşak duyguları daha kuvvetle tetiklediğini, erkek çocuğundan daha çok gurur duyulmasının erkeğin toplumsal dünyada konumunu yükselteceğine yönelik inançtan kaynaklandığını iddia etti.[11]

Psikolog John Jost ve meslektaşları, ebeveynlerin erkek çocuğu için ilan verme ihtimalinin, kız çocuğuna oranla, biraz daha yüksek olabileceğini keşfetti. Erkek doğumları canlı doğumların yaklaşık yüzde elli birini oluşturuyor, yani erkek çocuk için doğum ilanının da yaklaşık aynı oranda olmasını beklersiniz. Ancak Florida doğum ilanlarının binlercesinin veri kümesi, erkek bebekler için beklenecek oranın üstündeydi: yüzde elli üç. Çok ufak (istatistiksel açıdan önemli olsa da) bir fark ama doğru. (Ve sadece annenin babanın soyadını aldığı geleneksel aileler için doğru.) Fakat yazarların işaret ettiği üzere, "ebeveyn gururunun bu kadar açık ve önemli bir yansıması olan aile kararıyla ilgili olarak toplumsal cinsiyet farklılıklarının tezahür etmesi hem şaşırtıcı hem üzücü. Birçok ebeveynin oğullarının doğumu için ilan verip, kızları için vermeyebileceklerini öğrendiklerinde şoke olup utanacağından şüpheliyiz ve bu etkinin belli belirsiz, örtük ama yine de güçlü olduğunu gösteriyor."[12] Daha yakın zamanda Batı toplumlarında, açık açık erkeklere kadınlardan daha fazla değer veriliyordu (ve birçok gelişmekte olan ülkede bu hâlâ böyle.) Bugün bir cinsiyetin diğerinden daha iyi ya da daha değerli olduğunu düşünmüyoruz – ve yine de örtük seviyede erkekleri daha üstte tutuyor olabilir miyiz?

Bu veri kümesi, bebeklere verilen isimlere daha yakından bakıldığında, daha üstte tutabileceğimizi gösteriyor. Jost ve meslektaşları, oğullara ya da kızlara ne sıklıkla ya anne ya babanın isminin ilk harfiyle başlayan bir isim verildiği görmek için binlerce doğum ilanı analiz etti: Mesela, Russell ve Karen oğullarını Rory ya da Kevin diyor. Bu araştırmanın örtük zihnin düzenleriyle ilgili bir şey, nasıl açığa çıkardığını merak

edebilirsiniz. Açıklaması şu, algılayanın gözünde alfabenin her harfi eşit değil. İnsanlar kendi isimlerinin ilk harfine özel bir değer veriyorlar. Jost ve meslektaşları bu fenomeni akıllarında tutarak ebeveynlerin çocuklar için seçtiği isimlerde "örtük paternalizm" kanıtı aradı. Erkek çocuklarına annenin isminin ilk harfinden ziyade babanınkiyle başlayan isimler verilme ihtimalinin daha yüksek olduğunu, kızlara ise anne ve babanın isminin ilk harfiyle başlayan isimlerin eşit derecede dağıtıldığını buldu. (Ve bunun sebebi oğulların babalarının isimlerini alması değildi, tamı tamına aynı isme sahip çocuklar analizden çıkarıldı.) Diğer bir deyişle, ebeveynler bilinçsizce babaların ismine ve belki de daha yüksek değere sahip erkek ismi ilk harfinin verildiği, erkek çocuklarına aşırı değer yüklüyordu.[13]

Bir çocuğa isim vermenin son derece kişisel, çok veçheli bir süreç olduğu açık. Bu şaşırtıcı bulguların gerisinde ne yattığını kesin olarak bilmek imkânsız. Fakat Jost ve meslektaşlarının işaret ettiği üzere, cinsiyetçilik ve ırkçılığın çağdaş tezahürleri genelde "dolaylı, belli belirsiz ve (bazı durumlarda) bilinçsiz"dir.[14] Modern, gelişmiş toplumlarda erkek ve kadınlar yasal olarak –ve hiç şüphesiz birçok ebeveynin gözünde– eşit statüyle doğar ve onlara aynı fırsatlar verilir. Fakat bu eşitlikçi tutum oldukça yeni ve cinsiyetler arası siyasi, toplumsal, ekonomik ve bazen kişisel güç dağılımına çok yansıyamıyor. Peggy Orenstein'ın ifadesiyle "yarı yarıya değişmiş bir dünya"[15] ve çocukları adlandırma ve doğum ilanları vermede ebeveynlerin zihinlerinin yarı yarıya değiştiğine dair çok az kanıt var. İstemeden ve fark etmeden, daha doğar doğmaz, farklı nitelikler için erkek ile kız çocuklarına farklı değer veriyor olabiliriz.

Bu çıkış noktasıyla, daha doğumdan önce, ebeveynlik başlıyor.

18. Bölüm

Yarı Yarıya Değişmiş Bir Zihinle Ebeveynlik

Psikologlar, erkek bebeklerle kız bebekler arasındaki farklılıkların peşinde deneylerini sürdürürken, plastik ambalajları henüz açılmamış, kullanılmamış bebekler sipariş etmiyorlar. Yeni doğmuş bebekler bile muhtemelen rahimde anadillerinin entonasyonu ve ritmini duyarak ana dillerini tercih ettiklerini gösteriyor.[1] Bebekler düğme burunlu öğrenme makineleridir. Mesela, gelişim psikologu Paul Quinn ve meslektaşları, bebeklerin üç ila dört aylıkken erkekten ziyade kadın yüzlerine bakmayı tercih ettiklerini bulmuş.[2] Araştırmacılar, bunun sebebinin bebeklerin vakitlerinin çoğunu kadın bakıcılarıyla geçirmesi ve kadın yüzlerine daha çok aşinalık olup olmayacağını merak etti. Böylece, babaları tarafından yetiştirilmiş küçük bir bebek grubunu test ettiler ve bu nadir bebek türünün erkek yüzlerini tercih ettiğini buldular. (Daha sonraki bir araştırma, bebeklerin daha aşina oldukları cinsiyetin yüzlerini tercih etmesinin, bu tip yüzlerle edinilmiş deneyimden kaynaklandığını buldu.) Benzer şekilde, doğumda tercihte bulunmasalar da, üç aylık bebekler diğer ırktan yüzlerden ziyade aynı ırktan yüzlere bakmayı tercih ediyor.[3] Bebekler, daha ilk senelerinde, bakıcılarının duygusal tepkilerine de hassasiyet gösteriyor. Mesela, yüz ifadelerini ve ses tonlarını hangi oyuncaklara yaklaşılması ve özellikle neyden kaçınılması gerektiğinde kılavuz olarak kullanıyorlar.[4] İlginçtir ki küçük çocuklar karmaşık mesajları –bir oyuncağa yönelik olumlu bir ifade içerenleri bile– biraz sinir bozucu buluyor.[5]

Bu tip keşifler, çok küçük erkek ve kız bebekler arasındaki değişiklikleri anlamaya çalışırken, bebeklerin çevrelerini ve deneyimlerini ciddiye almamız gerektiği anlamına geliyor. Ebeveynler bebekleri için gerçekten toplumsal cinsiyetten bağımsız bir ortam sunacaksa, fark etmez. Peki, sunuyorlar mı?

Kız bebeklerle erkek bebeklerin fiziksel ortamlarının eş olmadığı kesin. Tipik kız bebeğinizin hayatında çok daha fazla pembe, erkek bebeğinizinkinde çok daha fazla mavi olduğu şüphesiz. Ve daha çok küçük yaşta, oyuncak bebek ile kamyona farklı seviyelerde maruz kalabilirler. Alison Nash ile Rosmary Krawczyk, New York ve Minnesota'daki iki yüzden fazla çocuğun oyuncaklarının envanterini çıkardı. Araştırdıkları en küçük grup olan altı ila on iki aylık çocuklarda bile, erkeklerin daha çok "dünyevi oyuncağa" (ulaşım araçları ve makineler gibi) kızların daha çok "ev oyuncağına" (oyuncak bebekler ve ev gereçleri gibi) sahip olduğunu buldu.[6]

Erkek bebeklerle kız bebeklerin psikolojik ortamlarının da eş olup olmadığını sorguladığımızda meşru olabiliriz. Psikologlar, bebeklerin davranışlarında ya da yeteneklerinde herhangi gözle görünür farklılık olmamasına rağmen, genelde ebeveynlerin kız bebeklerle erkek bebeklere farklı davrandığını buldu. Mesela, bir araştırma annelerin kız bebek ve emekleme evresindeki kız çocuklarla, daha altı aylıkken bile, daha çok konuştuğunu buldu.[7] Erkek çocukların anne konuşmasına daha az tepki vermemesine ve anneyi bırakmaya daha eğilimli olmamasına rağmen, anneler kızlarıyla daha çok konuşuyordu. Yazarların iddia ettiğine göre, bu, kızların onlardan beklenen üst düzey sosyal etkileşimi ve erkek çocukların bağımsızlığı daha fazla öğrenmelerini sağlıyordu. Araştırmacılar, cinsiyetlendirilmiş beklentilerinin bebeklerin duygularını algılama biçimlerini etkilediğini iddia ediyor; anneler, tanınmayan bir altı aylık bebek erkek değil de kız diye etiketlenince, mutluluğa dair yüz ifadelerindeki değişikliğe karşı da daha hassaslaşıyor.[8] Cinsiyetlendirilmiş beklentiler, annenin bebeklerinin fiziksel yeteneklerini algılamasında taraflı olmasını sağlıyor gibi. Annelere, uyarlanabilir bir kaydırak gösterildi ve onlardan emekleyen on bir aylık çocuklarının kaymayı başarabilecekleri ve kaymaya cesaret edebilecekleri eğimin yüksekliğini tahmin etmeleri istendi. Kızlarla erkekler, kaydırakta test edilirken, ne kayma yeteneğinde ne de risk almada farklılık gösteriyordu. Fakat anneler kızlarının performansını düşük tahmin ederken erkek çocuklarının performansını abarttı – hem kayma yeteneği hem çabaları açısından. Bunun anlamı, gerçek dünyada kızlarının performans yetersizliği ve bazı motor özelliklere cesareti konusunda, ge-

nelde yanlış düşündükleri ve oğulları hakkında da bir o kadar yanıldıkları.[9] Bebekler emekleme çağına ve yuva dönemine yaklaştıklarında, araştırmacılar annelerin kızlarla erkek çocuklara nazaran daha çok konuştuğunu ve her iki cinsiyete duygular hakkında farklı konuştuklarını buldu – bu kadınların duygu uzmanı olduğu yönündeki kalıp yargısal inançla bir bakıma tutarlı (ve bazen bunun hakikate dönüşmesini de sağlıyor).[10]

Öyleyse, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, sadece örtük biçimde inanılsa da, ebeveynlerin bebeklerine davranışlarını etkiliyor gibi görünüyor. Bu hiç şaşırtıcı değil. Sonuçta örtük çağrışımlar dikkatle bilinçaltında kilitli kalmaya devam ediyor. Davranışta önemli bir rol oynayabilirler ve ne yaptığımız hakkında pek düşünmediğimiz ya da *düşünemediğimiz* bir zaman sızıntı yapabilirler – belki sesimizin tonunda ya da vücut dilimizde. Dikkatimiz dağıldığında, yorulduğumuzda, zaman baskısı altında olduğumuzda (kişisel deneyimimden bildiğim üzere zamanın yaklaşık yüzde doksan dokuzunu alabildiğini tahmin ediyorum) benimsediğimiz davranışlara gelince, örtük tutumlar ön plana da çıkabiliyor.[11] Ebeveynlerin toplumsal cinsiyet hakkındaki örtük tutumları içten içe çocuklara aktarılabilir mi?

Luigi Castelli ve meslektaşlarının üç ila altı yaş arasındaki çocuklara gösterdiği bir video klipin senaryosu:

> ABDUL [siyah yetişkin erkek]: Merhaba, adım Abdul ve bir Afrika ülkesi olan Senegal'den geliyorum.
>
> GASPARE [beyaz yetişkin erkek]: Merhaba, adım Gaspare. Padova'dan geliyorum. İtalyan'ım. Diğer ülkelerden farklı renklerde insanların İtalya'ya gelip bizimle yaşamasına karşı değilim. Şehrimize gelir de bizimle yaşarlarsa mutlu olurum. Bence hoşgörülü olmalıyız ve herkesi aynı şekilde kabul etmeliyiz ve tenlerinin rengi gerçekten umurumda değil. Mesela, çocuğum ten rengi siyah bir çocukla arkadaş olsa çok mutlu olurum. Daha iyi bir dünyada yaşamak için aramızdaki farklılıkları aşmalıyız.

Farklı ten rengine sahip insanlara karşı nazik, kapsayıcı bir politika benimsemeye gelince Gaspare'nin yanılmadığı konusunda hepimizin hemfikir olacağını düşünüyorum. Psikolog Luigi Castelli ve meslektaşları iki okul yaş öncesi çocuk grubuna Gaspare'nin eşitlikçi, ten rengi gözetmeyen fikirlerini ifade ettiği bir video klip gösterdi ve sonra çocuklara *Abdul'la oynamak ister misiniz?* ya da *Abdul'u ne kadar sevdiniz?* gibi

sorular sordu. Üçüncü ve dördüncü gruptaki çocuklara biraz farklı bir klip gösterildikten sonra aynı sorular soruldu. Gaspare, bu alternatif klipte ırk politikasından olduğu gibi kaçınıyor ve sadece bir butikteki işinden bahsediyordu.

Öyleyse, hangi çocuk grubu Abdul'a karşı sıcak duygular besledi? Bekleyeceğiniz üzere, Gaspare'ın ortak insanlık hakkındaki olumlu, insanı duygulandıran sözlerini dinleyen çocuklar mı? Aslında, hayır. Bir fark yoktu. Fakat dile getirilmemiş bir şey fark yarattı.

Olumlu konuşmasının geçtiği klibinin yarısında Gaspare'nin söze dökülmemiş davranışı sözleriyle uyuyordu: Abdul'un elini şevkle sıkıyor, onunla şevkle konuşuyor, Abdul'un yakınına oturuyor, ona eğiliyor ve düzenli olarak ona bakıyordu. Fakat olumlu konuşmanın geçtiği diğer klipte Gaspare'nin hareketleri sözel duygularını yalanlıyordu: Tokalaşırken eli titriyordu, sesi yavaş ve kararsızdı. Gaspare kendisi ile Abdul arasında boş yer de bırakmıştı ve göz temasından kaçınıyordu. Benzer şekilde, sözel açıdan tarafsız klipte Gaspare'nin vücut dili bazen olumlu, bazen de olumsuzdu. Çocukların dikkatini çeken işte bu söz dışı ipuçları oldu. Onlara göre söz dışı hareketler kendini sözlerden daha çok ele veriyordu. Şevkli fiziksel davranışları gören çocuklar –Gaspare *esasen* ne demiş olursa olsun– Abdul'a, Gaspare'nin vücudunu rahatsızca dışa vurduğunu gören çocuklara oranla, çok daha arkadaşça hisler besledi.[12]

Bu, araştırmacılar için bir sürpriz olmadı, sadece çocukların ırkla ilgili tutumlarından bir yapbozun bir başka parçasıydı. Çocukların, diğer etnik gruplar hakkındaki fikirlerini, en azından bir dereceye kadar, ebeveynlerinden aldığını varsaymak doğal. Ve yine bu konu hakkında ebeveynlerle çocuklarını iyice incelediğinizde, cevaplarının birbiriyle tutmadığını göreceksiniz. Daha (ya da üç aşağı beş yukarı) önyargılı ebeveynlerin daha (ya da üç aşağı beş yukarı) önyargılı çocukları olmuyor, özellikle küçük yaşlarda.[13] Fakat bu durum ancak sorularınızı doğrudan sorduğunuzda böyle. Ancak Castelli ve meslektaşları yakın zamanda, beyaz annelerin ırkla ilgili *örtük* tutumlarının, çocuklarının ırkla ilgili tutumlarıyla *eşleştiğini* buldu. Bilinçli ifade edilmiş tutumlarının, çocukları üzerinde bir etkisi yokmuş gibi görünüyor. Fakat annenin siyahlara karşı örtük olumsuzluğu arttıkça (Örtük Çağrışım Testi kullanarak ölçülmüş), çocu-

ğun oynamak için siyah bir çocuğu seçme ve siyah akranını olumlu, insani bir biçimde derecelendirme olasılığı düşüyor.[14]

Çocuklar, iş ırka gelince, yarı yarıya değişmiş zihnin yanlış tarafını öğreniyor. Bu durum, söylenilen çocukların bir kulağından giriyor diğerinden çıkıyor anlamına gelmiyor. (Araştırmacılar, etik sebeplerle ırkçı bir klip göstermiyor. İşaret ettikleri üzere, olumlu mesaja karşıtlık oluşturusun diye bu tip bir klip gösterirlerse, sözlü mesajın daha da büyük bir etkisi olduğunu görebilirler.) Söylemek istediğim, söze dökülmüş mesajla çelişse de, çocukların daha farklı, daha belli belirsiz yollarla ifade edilmiş, söylenmeyen mesajlardan da öğrendikleri. Bildiğim kadarıyla, henüz kimse çocukların toplumsal cinsiyet tutumlarını ebeveynlerin örtük toplumsal cinsiyet çağrışımlarının etkileyip etkilemediğini araştırmadı. Fakat kafa karıştırıcı olan şu ki, bu erken yuva yıllarında ebeveynlerle çocukların açık toplumsal cinsiyet tutumları arasında hiçbir ilişki yokmuş gibi görünüyor.[15] Castelli'nin bulguları, çocukların toplumsal cinsiyet hakkında ebeveynlerinden hiçbir şey öğrenmediğini değil, ebeveynlerinin örtük zihinlerinin cinsiyetlendirilmiş örüntülerini seçtikleri şüphesini tetikliyor. Mesela, ebeveynlerin karşıt cinsiyet rolü içeren oyun hakkında belli belirsiz ve bilinçsiz muğlâklık sergilemesi –hoşa gitmediğini gösteren bir ses tonu, dikkati dağıtmak– ve çocukların muğlâklığı algılayıp bundan öğrenmesi mümkün mü? Psikolog Nancy Weitzman ve meslektaşları, yaklaşık yirmi yıl önce, "ifade edilmiş tutumların değişmesi derinlerde kök salmış, bilinçsiz davranış formlarının değişmesinden daha kolay olabilir" demişti.[16] Artık gelişim psikologlarının ebeveynlerin toplumsal cinsiyet hakkındaki örtük tutumlarının davranışlarını ve çocuklarını nasıl etkilediğini incelemeleri için araştırma araçları mevcut ve ne bulduklarını görmek ilginç olacak.

Çağdaş ebeveynlerin başarıyla üniseks çocuk yetiştirme konusunda karmaşık duygular besledikleri yönünde işaretler elbette birkaçtan fazla. 1991'de yapılmış büyük bir meta-analiz, ebeveynlerin erkek çocuklarla kız çocuklarına farklı davranıp davranmadığını inceleyen tüm araştırmaları bir araya getirdi.[17] Ebeveynler, birçok açıdan erkek ile kız çocuklarına hemen hemen aynı davranıyor gibi görünseler de, bir alanda kesinlikle davranmıyorlardı: Ebeveynler cinsiyet kazanmış faaliyet ve oyunları teş-

vik ediyor, karşıt cinsiyet rolü içeren davranıştan caydırıyordu. Bu araştırma yapılalı elbette yaklaşık yirmi sene oldu ve bu aralar ebeveynlerin etkin biçimde karşıt cinsiyet rolü içeren oyunu teşvik ettiğine dair göstergeler var. Fakat bu samimi eşitlikçi değerlerin yüzeyini kazıyın, yarı yarıya değişmiş zihnin çelişkileri hâlâ görünürdedir, özellikle de erkek çocukları için. ABD'de güneydoğuda bir şehirde, yirmi altı okul öncesi çocukla ilgili yapılan küçük bir araştırmada, ebeveynlerin hemen hepsi kız çocuklarının Lego ve oyuncak kamyonlarla, Little League ile diğer rekabetçi spor ürünleriyle oynamasını teşvik ediyor. Ancak araştırmacılar, çocuklara ebeveynlerinin karşıt cinsiyet rolü içeren oyun oynamalarına izin verip vermediklerini sorduğunda (*Annen ne düşünür? Baban bunlardan biriyle oynamanı tasvip eder mi?*), daha farklı bir hikâyeyle karşılaşıyorlar. Mesela, üç yaşındaki erkeklerin yüzde sekseni ile karşılaştırıldığında, üç yaşındaki kızların sadece dörtte biri annelerinin beysbol topu ve eldiveni kullanmaya ya da kaykaya (küçük kızlar her ikisini de hemen "erkek çocuklar için" diye tanımladı) izin vereceğini düşünüyor.

Aynı ebeveynlerin hepsi, hem erkek hem kız çocuklarının sosyal becerilerini geliştirmelerinin önemli olduğu konusunda hemfikir. Ancak bu inanışa açık çelişki getirecek biçimde her üç kişiden biri sorulduğunda, oğullarına bir oyuncak bebek alıp almayacakları konusunda kararsız kaldı ya da kesinlikle satın almayacaklarını söyledi. İlginçtir ki test edilen üç ila beş yaş arası erkek çocukları, bu muğlâklığın son derece farkında, on iki erkek çocuğun sadece ikisi ebeveynlerinin onlar oyuncak bebekle oynarsa mutlu olacağını düşünüyor. Bu durum, toplumsal cinsiyetten bağımsız ortamdan çok uzak.[18]

Tam tersine, Emily Kane'in mülakat yaptığı ebeveynler daha liberaldi (gerçi çocukların ebeveynlerinin tutumlarını nasıl algıladığını bilmiyoruz). Kane, bu ebeveynlerin küçük kızlarında toplumsal cinsiyet uyuşmazlığını "kutladığını" hatta teşvik ettiğini buldu. "Sadece suluboya yapmasını ve oyuncak bebeklerle oynamasını istemiyorum, atletik olmasını da istiyorum," dedi bir baba. Çoğu zaman oğullarında ev içi becerileri, bakımı ve empatiyi geliştirecek –oyuncak bebek, oyuncak mutfak malzemeleri ve çay setleri de dâhil– faaliyetleri "kabul ediyor, hatta sık sık kutluyorlardı" (gerçi bu kabul bazen zorakiydi). Ancak bu ebeveynlerde bile toplumsal

cinsiyet sınırının erkek çocuklar için dikkatle müzakere edildiği ve denetlendiği kanıtına rastlandı. Birçok ebeveyn sınırı, mesela küçük erkek çocuklarının sık sık istediği, Barbie'de çizdi ya da özündeki kadınsılığı yok etmeye çalıştı: " 'Doğumgününde ne istersin?' diye sorardım ve her zaman Barbie diye tutturmaya devam ederdi... Böylece ödün verdik ve ona bir NASCAR [Ulusal Araba Yarışı Derneği] Barbie'si aldık." Bir başka baba oğlu "gerçekten dans etmek istiyorsa, ona izin verirdim...ama onu dansa yazdırmış olmamı telafi edecek diğer şeyler de yapardım."[19]

Ebeveynler, yuvaya giden çocukların cinsiyet kalıp yargısal davranışlarını açıklarken tuhaf çelişkilere düştüler (hatırlarsınız birçoğu geriye kalan tek olası açıklama olarak biyolojiye dönüyordu). Kane, "ebeveynlerin erkekliği gerçekleştirmek için üzerinde çalışmaları gereken bir şey olarak görerek, yuvaya giden oğullarıyla birlikte ve onlar için uygun toplumsal cinsiyet performansı düzenlemek üzere harekete geçtiklerini gösterme sıklıklarının," çarpıcı olduğunu düşünüyor."[20] Karşı cinsiyete rolü ile ilgili davranış kızlara oranla erkek çocuklarda daha az kabul görüyor gibi: "erkek fatma" teriminin tersine erkek eşdeşi "hanım evladı"nın hiçbir olumlu iması bulunmuyor.[21] Ebeveynler, çocuklarının toplumsal cinsiyet normlarından sapmalarına izin verdiklerinde, ötekilerin nasıl muhalefet edebileceklerinin ya da *ettiklerinin* farkındaydı. Kane, "Ebeveynler, çocuklarının toplumsal cinsiyet performansı hakkında bilinçli hatta stratejik düşünüyor ve bazen çocuklarının özgür etmenliğini değil, kendi yapılandırılmış ve başarılı toplumsal cinsiyet performanslarını sağlayacak şekilde planlar yapıyor," diyor.[22]

İtiraf etmek gerekirse, bu sınırlı verilerden ilginç bir tablo çıkıyor. Orenstein'in yirmi birinci yüzyıl akış halini tarifine göre, "eski örüntüler ve beklentiler yıkıldı ama yeni fikirler de parçalı, gerçekçilikten uzak ve çoğu zaman çelişkili görünüyor."[23] En azından bazı ebeveynler çocuklarını kemikleşmiş kalıp yargıların sınırları ötesinde yetiştirme konusunda samimi, ancak ebeveynlerin daha çocuklar doğmadan onlardan farklı beklentileri oluyor. Erkek ve kız çocuklarının kendi ilgi alanlarını geliştirmede ve yetişkin birer birey olmada özgür olmayı hak ettiklerine inanırken samimiler – kahrolsun toplumsal cinsiyet normları. Fakat aynı zamanda çocuklarının, özellikle erkek çocuklarının "toplumsal cinsiyet performanslarını"

yönlendirip düzenliyorlar (bazı araştırmacıların iddiasına göre bu baskı kızlar için daha çok ergenlik döneminde devreye giriyor). Ebeveynler oğullarının hemşirelik gibi geleneksel olmayan kariyerler seçmeleri konusunda açık fikirli olduklarını söylüyor – fakat aynı ankette oğullarının cinsiyete uygun davranmasını tercih ettikleri açığa çıkıyor. Ve her iki cinsiyeti eşit tutmada samimi olsalar da, ebeveynler eş zamanlı olarak kadınsı olanı küçük görüyor ve oğullarının kadınsı olana erişimini kısıtlıyor.

Yarı yarıya değişmiş bir zihne sahip ebeveyn (ya da çoğu zaman yüzeyselde *eşitlikçi* ama değişmemiş) tamamen toplumsal cinsiyetten bağımsız biçimde ebeveynlik yapmayacaktır. Yakın zamanda erkek ile kız çocukların, doğuştan ne kadar farklı ya da ne kadar farklı beyin yapılarına sahip olduğu hakkında, etkileyici, bilimsel tonda yazılmış popüler bir kitap ya da makale okumuş bir ebeveyn böyle bir eğitimi denemeyecektir bile. Bunun üzerine bebekler de, aşina olduklarını sevmeye kendilerini uyarlıyor gibi ya da sosyal dünyalarına gözle görülür biçimde hassaslar. Öyleyse çocukların daha iki yaşına gelmeden cinsiyet kalıp yargılandırılmış şeylere ilgi gösterdiğine dair, yakın zamanlı kanıtı ne yapacağız? Mesela, psikolog Gerianne Alexander ve meslektaşları, beş ila altı aylık bebeklerin pembe bir oyuncak bebek ve mavi bir kamyona ne uzunlukta baktığını ölçtü. Her iki oyuncak türüne bakmada kızlarla erkekler arasında herhangi fark bulunmadı. Fakat araştırmacılar, bebeklerin her oyuncağa kısaca bakışlarını yönelttikleri an sayısını topladığında (yani bakış en azından yüz milisaniye uzunluğuna ulaştığında), kızların kamyonla daha az ilgilendiğini buldu: Erkek çocuklarla karşılaştırıldığında oyuncak bebeğe baktıklarından daha az odaklanıyorlardı.[24] Ve bir yaşlarına geldiklerinde erkek ile kız çocuklarının laboratuvarda cinsiyet kalıp yargısal oynadıkları bulundu – onlara araba, oyuncak bebek, güzellik setleri vs. verildiğinde. Mesela bir araştırma, bir yaşındaki bir erkek çocuğun erkek oyuncaklarıyla kızların oynadığından daha uzun oynadığını, kızların da kız oyuncaklarıyla erkeklerin geçirdiğinden daha fazla zaman geçirdiğini buldu. Bu yaşta karşıt cinsiyet rolünü taşıyan oyuncaklar, henüz "yakıcı sorun" haline gelmemiştir ve oyun oynarken sergilenen davranış farklılıkları oldukça mütevazıdır.[25] Mesela, bu özel araştırmada görülen toplumsal cinsiyet farklılıklarına rağmen, erkek çocukları toplam oyun zamanlarının

yüzde otuz yedisini kız oyuncaklarına ayırdı (zamanlarının yüzde kırk altısını erkek oyuncaklarına ayırmasıyla karşılaştırılınca).[26] Benzer şekilde, bir yaşındaki çocuklarla yapılan bir başka araştırma, bu yaştaki erkek çocuklar daha çok erkek oyuncaklarıyla oynasa da, iki cinsin de kız oyuncaklarıyla üç aşağı beş yukarı aynı zaman geçirdiklerini ve deneyi yapandan hediye olarak gelen top, oyuncak bebek ya da arabayı eşit sıklıkta seçtiklerini buldu.[27]

Yine de farklılıklar *var* ve bu bulgulara ilk kez bakıldığında çocukların cinsiyetlendirilmiş oyun tercihlerinin salt toplumsal olarak inşa edildiği iddiası için çanlar çalmıyor. Bunun sebebi, çocukların bu küçük yaşta, bildiğimiz kadarıyla, kendi cinsiyetinin farkında olmaması. Bu yüzden, davranışlarını şu minvalde muhakeme ederek temellendiremezler: *Benim bir kızım var ve kızlar kamyonla oynamaz*. Sax, bu tip bir araştırmadan gelen bulguların " 'Karanlık Çağlar'a, yani 1960ların ortasından 1990lara kadar, kız ve erkek çocuklarının öğrenmesi ve oynamasında doğuştan farklılıklar olduğunu iddia etmenin politik olarak yanlış bulunduğu döneme, bir son verdiğini" iddia ediyor.[28] Fakat bu belli belirsiz farklılıklar cinsiyetler arasındaki doğuştan farklı tabiatları yansıtıyor mu (bu arada oyun davranışı üzerindeki sosyal etkilerle ilgilenen gelişim psikologları böyle bir ihtimal olduğunu çoktan kabul ediyor)? Ya da bebeklerin sosyal ve fiziki dünyalarına hassasiyetini yansıtıyor mu? Altı aylık bir kız bebek, doğuştan böyle olduğu için mi yoksa kısa hayatında (özellikle bakıcılarla yaşanmış keyif dolu deneyimlerle eşleştirildiğinde) daha çok pembe ve daha çok oyuncak bebek gördüğü için mi pembe bir oyuncak bebeğe daha uzun, maviye ve kamyonlara daha az bakıyor?[29] Bir yaşındaki bir erkek çocuk gerçekten doğuştan yapısından ötürü mü plastik bir çay setiyle daha az oynar?[30] Altı ay evvel oyuncak bebeklere, fırınlara ve bebek arabalarına da bir o kadar baktıkları göz önünde bulundurulduğunda, dokuz aylık erkek çocuklarının kız oyuncaklarına oranla toplara ve taşıtlara bakarken daha büyük ilgi göstermesini nasıl değerlendireceğiz?[31] Üstünde biraz düşünülmeyi hak eden sorular.

Erkek ve kız bebeklere sunulan deneyim, ortam, oyuncak, teşvik ve söz dışı iletişimdeki belli belirsiz (hatta o kadar belli belirsiz de değil) farklılıkların mütevazı cinsiyetlendirilmiş erken ilgilerini açıklayıp açık-

layamadığı hâlâ inceleme gerektiriyor. Bebekler ve emekleme dönemindeki çocukların, psikolog Albert Bandura ve Kay Bussey'nin işaret ettiği üzere, ebeveynlerinin "yapılandırma, yönlendirme, model sunma, etiketlemelerine ve cinsiyet ile ilgili davranışa değerlendirmeci tepkilerine" karşılık verebilmeleri için erkek ya da kız olduklarını bilmelerine gerek yok.[32]

Bir sonraki bölümde göreceğimiz üzere, tartışılmaz olan şey toplumsal cinsiyet gizemini çözmeyi, çocuklar için olabildiği kadar kolay hale getirmemiz.

19. Bölüm

"Toplumsal Cinsiyet Detektifleri"

Bir AVM'de içiniz sıkıldıysa ve amaçsızca dolaşıyorsanız, şu deneye başvurun. On çocuk kıyafeti reyonuna gidin ve satış görevlisine yaklaşıp her seferinde yeni doğmuş bir bebeğe hediye bakmak istediğinizi söyleyin. Kaç kez "kız mı erkek mi?" diye sorduklarını sayın. Bir öğleüstünüzü buna ayırırsanız oranın yüzde yüz olduğunu göreceksiniz. Kız ve erkek çocuklarını doğumundan itibaren farklı farklı giydirme ve süsleme o kadar yaygın ki, bunu *neden* yaptığımızı ve çocuklara bu koda sıkı sıkıya bağlı kalma durumuyla bizzat ne yapacaklarını sormayı unutmak çok kolay. Ve bu kod katı bir kod. Yakın zamanda bir kıyafet reyonunda duruyordum, arkadaşımın yeni doğmuş kızı için hangi bebek tulumunu seçeceğim konusunda kararsız donakalmıştım. En tatlıları, üzerinde havalı korna bulunan arabaların bulunduğu tulumdu. Fakat arkadaşım Suudi Arabistan'da değil de İngiltere'de yaşıyor olsa da seçemiyordum. Arkadaşım bebeğine bu tulumu giydirirse (bunun yerine, Cordelia toplumsal cinsiyet hakkındaki kitabını ne kadar çabuk bitirirse o kadar iyi, diye düşünerek kullanılmış eşya yığınına koymaktansa...), bütün gününü şirin mi şirin erkek bebeğini kutlayan yabancılara açıklama yaparak geçireceğini biliyordum. Ve daha akşam yemeği saati gelmeden, bebeklere karşı cins için yapılmış kıyafetleri giydirebileceğinizi ya da size deliymiş gibi bakmalarından kaçınacağınızı öğrenmiş olacaktı, ama ikisini birden yapamazsınız.

Fakat bu kıyafet kodu küçük çocuklar için bu kadar katı olsa da, görece yeni bir fenomen. Sosyolog Jo Paoletti'ye göre, on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar beş yaşındaki çocuklara bile üç aşağı beş yukarı üniseks beyaz kıyafetler giydiriliyordu. Küçük çocukların kıyafetine renk kumaşların sokulması, toplumsal cinsiyeti bugün pembe-mavi diye damgalamamızın başlangıcını temsil eder, fakat kuralların yerine oturması yaklaşık

yarım yüzyılı almıştır. Pembe bir süreliğine erkeklere yakıştırıldı çünkü "kararlı ve daha güçlü" bir renkti, kırmızının yakın akrabasıydı ve "hırs ve cesareti" sembolize ediyordu. "Daha ince ve zarif" olan "inanç ve sebat sembolü" mavi kızlara ayrılmıştı. Ancak yirminci yüzyılın ortalarına doğru mevcut pratikler sabitleşti.[1]

Ancak bu tercihler o kadar derinlemesine içselleşti ki artık psikologlar ve gazeteciler bu, elliden en fazla birkaç sene eskiye dayanan, cinsiyetlendirilmiş renk tercihlerinin genetik ve evrimsel kökeni üzerine spekülasyon yapıyor.[2] Mesela, birkaç sene önce Avustralya'da yayımlanan gazetelerden birinde bir makale, pembe prenses fenomeninin kökenlerini tartışıyordu. Gazeteci, küçük kızını pembe evrenden uzaklaştırmaya çalışan ve başarısızlığa uğrayan anne ile ilgili, her yerde rastlayabileceğiniz cinsten bir anekdot ortaya attıktan sonra, annenin başarısızlığının sebebinin "belki de kızının genetik olarak doğuştan böyle olduğunu" iddia ediyor ve "küçük kız iki yaşına basınca birden tomurcuklanan bir pembe prenses geni mi var?" diye soruyor. Bir şakayı, evrimin taç ve pembe tülden eteklere ilgisiz emekleme çağı bebeklerini ayrıştırmış olabileceği iddiasıyla karıştırma ihtimalimize karşı gazeteci, prenses manyaklığının biyolojik temeline daha çok açılım getirmek üzere ünlü çocuk psikologu Dr. Michael Carr-Gregg'e dönüyor, Carr-Gregg de bizi bilgece bilgilendiriyor: "Kızların pembe sevmesinin sebebi, beyinlerinin erkek çocuklarınınkinden tamamen farklı yapılandırılmış olmasıdır." "Beynin duyguyu işleyen kısmıyla dili işleyen kısmı, kızlarda bir ve aynı, oysa erkek çocuklarında tamamen farklı." (*Bunu* daha önce nerede duymuştuk?) "Bu durum o kadar çok şey açıklıyor ki– bir kıza kamyon verin onu okşayacaktır, erkek çocuğunun eline Barbie verin, kafasını koparır."[3]

Paoletti'ye göre, göz ardı edilen şey çocuklarda modanın *neden* değişmeye başladığı. İki yaş üstü erkek çocukları için elbiseler, 19. yüzyılın sonuna doğru gözden düşmeye başladı. Bu sadece tesadüf değildi, erkeklik ve kadınlığın önünde sonunda derin biyolojik köklerden zorunlu olarak açılmadığı yönündeki kaygılara karşılık gibi görünüyor. Çocuk psikologları, kızların fiziksel açıdan daha etkin olması için aile izninin genişletilmesiyle eş zamanlı, "toplumsal cinsiyet farklılıklarının *öğretilebileceği* ve öğretilmesi *gerektiği*" yönünde uyarıda bulunuyor. Erkek çocuklarına

pantolon lütfen. Psikologlar yüzyıl başından sonra, bebeklerin bile çevrelerine ne kadar duyarlı olduklarını fark etmeye başladı. Sonuç olarak, "okul çağı öncesi çocukların kıyafet tarzlarını değiştiren güçler –toplumsal cinsiyet rollerini değiştirme kaygısı ve toplumsal cinsiyetin öğretilebileceği yönündeki inancın doğmaya başlaması– çocuk giyimini de dönüştürdü."[4]

Diğer bir deyişle, erkekler ve kızlar için renk kodlaması, açık açık küçük çocukların toplumsal cinsiyet farklarını öğrenmesine yardım etme amacına hizmet etti. Bugün bu teamülün gerisindeki esas amaç unutuldu. Bir dizi gelişim psikologunun içgörüyle iddia ettiği üzere, diğer davranışlarla birlikte çocuklarımızın ilgisini toplumsal cinsiyete tam olarak çekmeyi başarmayı devam ediyor.[5]

Bir anlığına çocuğunuzu doğum anında (hatta daha önce) sol elle ya da sağ elle yazmak üzerinden ikiye ayırdığınızı kafanızda canlandırın. Teamül gereği, ebeveynler sol elle yazan bebeklere pembe kıyafetler giydiriyor, onları pembe battaniyelere sarıyor ve odalarını pembeye boyayarak dekore ediyor. Sol elle yazacak bebeğin şişesinde, biberonlarında ve emziklerinde –daha sonra fincanları, tabakları ve çatal bıçakları, beslenme çantası ve sırt çantası– genelde pembe ya da mor ve üzerinde kelebek, çiçek ile peri motifleri bulunuyor. Ebeveynler sol elle yazan çocukların saçlarını uzatıyor ve saçlar bebeklikte henüz kısayken bir toka ya da taç (genelde pembe) uzun saçın yerine geçiyor. Tam tersine, sağ elle yazacak bebeklere hiçbir zaman pembe giydirilmiyor, hiç pembe aksesuarları ya da oyuncakları olmuyor. Sağ elle yazacak bebekler için mavi popüler renk olsa da, büyüdükçe pembe ya da mor hariç her rengi kullanmalarına izin var. Sağ elle yazacak bebek ve çocuklar için kıyafet ve diğer ürünler genelde taşıt, spor aletleri ile uzay roketleri ve hiçbir zaman kelebek, çiçek ya da peri değil. Sağ elle yazacak çocukların saçları genelde kısa kesiliyor ve saçlarına hiçbir zaman aksesuar takılmıyor.

İmgesel dünyamızda ebeveynler, sol ya da sağ elle yazacak çocukları sadece sembolik olarak, renk ve motifle ayrı ayrı tanımlamakla kalmıyor. sözel ifade açısından da birbirinden ayırıyor. İki sol elle yazan çocuk sahibi anne onlara parkta "Hadi, solaklar! Eve gitme vakti," diye bağırıyor. Ya da şöyle diyebilirler, "Git ve şu sağ elle yazana sor, salıncakta sırayı

sana verebilir mi?" Çocuklar oyun gruplarında şu tip yorumlar işitebilir, "Solaklar, resim yapmayı sever, değil mi?" ve hamile bir anneye şu sorulabilir, "Bu sefer doğacak bebeğin sağ elle yazmasını mı bekliyorsun?" Yuvada öğretmenler onları neşeyle şöyle selamlar: "Günaydın, sol ve sağ elle yazanlar." Bir baba süpermarkette nazik bir soruya gururla şöyle cevap verir: "Üç çocuğum var: Biri solak, diğer ikisi sağ elle yazıyor."

Ve son olarak, sol ile sağ elle yazan çocuklar evlerinde ve cemaatlerinde mutlu mesut yaşasa da, sık sık fiziksel olarak ayrıldıklarını fark etmeden duramıyorlar. Onlara bakan insanların hemen hepsi –mesela çocuk bakıcısı ve anaokulu öğretmenleri– sol elle yazıyor, inşaat siteleri ve çöp kamyonları sağ elle yazanlarla dolu. Umumi tuvalet, spor takımları, birçok yetişkin arkadaşlık ve hatta bazı okullar hangi elle yazdığınıza bağlı olarak birbirinden ayrılmış durumda.

Ne demek istediğimi anladınız.

Böyle bir toplumda çok küçük çocukların bile kısa zamanda iki insan kategorisi olduğunu –sağ elle yazanlarla sol elle yazanlar– öğrendiklerini ve iki çeşit çocuk ve yetişkin arasında ayrım yapmak için giysi ve saç kesimi gibi göstergelerde hemen uzmanlaştıklarını düşünmek zor olmasa gerek. Fakat çocukların bir insanın sağ elle mi sol elle mi yazdığının çok önemli olduğunu düşünmeye başlaması neredeyse kesin çünkü bu ayrım hakkında o kadar gürültü yapılıyor ve ayrımın üzerinde o kadar çok duruluyor ki. Çocukların, bir elle yazan biri olmanın *ne anlama geldiğini* bilmek ve bir elle yazan çocuğu diğer elle yazan çocuktan ayıran şeyin ne olduğunu öğrenmek isteyeceklerini tahmin edebiliriz.

Toplumsal cinsiyeti de tam bu yollardan damgalıyoruz, her zaman. Çocuklarla vakit geçiren herhangi biri, bebeğin ya da çocuğun kıyafet, saç kesimi ya da aksesuarlarla damgalanmamasının ne kadar nadir bir durum olduğunu bilecektir. Kulağı olanlar yetişkinlerin toplumsal cinsiyeti şu sözlerle sürekli damgaladığını duyacaktır: *Erkek, kadın, erkek çocuğu, kız* vb. Ve böyle davranmamız gerekmediğinde bile damgalamaya devam ediyoruz. Mesela, anneler resimli kitap okurken cinsiyet damgalarına (*kadın* gibi) gönderme yapan hikâye kitaplarını, cinsiyetlendirilmemiş alternatiflere (*öğretmen* ya da *kişi* gibi) yer verenlere tercih ediyordu.[6] Yetişkinler sanki insanlardan her zaman sol elle yazan ve sağ elle yazan

diye bahsediyormuş gibi (ya da Anglo-Saksonlar ve Latinolar, Museviler ile Katolikler), bu da dikkati, toplumsal dünyayı kategorilere bölmede önemli bir yol olarak, toplumsal cinsiyete çekmeye yardım ediyor.

Toplumsal cinsiyeti yargılama –özellikle erkek ve kadın kıyafetleri, saç kesimi, aksesuarları ve makyaj kullanımındaki farklı teamüller– çocukların insanları cinsiyetlerine göre bölmeyi öğrenmesine pekâlâ yardım edebilir. Üç ila dört aylık bebeklerin erkek ile kadınları ayrıştırabildiğini gördük. Bebekler daha on aylıkken, kadın ve erkek olma ile ilgili etrafta dönen şeylerle ilgili zihinlerine notlar alma yeteneğini geliştiriyor: Daha önce bir kadınla eşleştirilmiş objeden oluşan bir resmin yerinde erkek gördüklerinde, ya da tam tersi, şaşırarak daha uzun süre bakacaklardır.[7] Bunun anlamı, çocuklar daha erken bir dönemde toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmeye başlamada avantajlı bir konuma sahip. Çocuklar, ikinci yaşlarına yaklaştıklarında, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile ilgili basit düşünceleri kapmaya başlıyor. İkinci yaşlarına gelmeden itfaiyeci şapkası, oyuncak bebek, makyajın vs. kimin için olduğunu bildiklerine dair kesin olmasa da kanıt var.[8] Ve çocuklar yaklaşık bu zamanlarda toplumsal cinsiyet damgalarını kendileri için kullanmaya başlıyor ve hangi cinsiyete ait olduklarını söyleyebiliyorlar.[9]

Emeklilik yıllarındaki bu kritik noktada çocuklar, objektif gözlemci konumlarını yitiriyor. Bir kez erkek (ya da kız) olduğunuzu fark ettiğinizde, erkek çocuk ile kız çocuk için olan şeyi duygularınızı katmadan ayrıştırmanız zor. Çocuklar, bir kez kişisel olarak öğrendiklerini dosyalayacakları gerekli kutulara sahip oldu mu ("Kendim" "Kendim olmayan" diye damgalanmış), bu durum toplumsal cinsiyet gizemlerini çözme güdüsüne ekstra bir cazibe ekler.[10] Gelişim psikologu Carol Martin ve Diane Ruble çocukların, erkek klanına mı kadın klanına mı ait olduklarına dair ipuçlarının peşinde, "toplumsal cinsiyet detektifleri" haline geldiğini iddia eder.[11] Resmi eğitimi de beklemezler. Akademik literatür, yuva döneminde çocukların toplumsal cinsiyet farkı hakkındaki kusurlu ve eğlenceli bilimsel kayıtları ile ilgili anekdot niteliğinde raporlarla dolu:

> Bir çocuk erkeklerin çay, kadınların kahve içtiğine inanıyormuş çünkü onların evinde böyleymiş. Erkek bir ziyaretçi kahve istediğinde donakalmış. Bir diğer çocuk, babasıyla bir-

> likte çok soğuk bir göle bacaklarını sallandırmış ve şöyle demiş, "sadece erkek çocuklar soğuk sudan hoşlanır, değil mi Baba?" Bu tip örnekler çocukların, edilgen biçimde çevreden massetmek yerine, etkin biçimde toplumsal cinsiyet hakkında bilgi edinme ve "öğütme" peşinde olduğunu gösteriyor.[12]

Aslında küçük çocuklar dünyayı kadın ve erkeğe bölmeye o kadar hevesli ki Martin ve Ruble araştırmalarında, çocukların cinsiyeti tarafsız göreceği uyaranlar yaratmakta zorlandıklarını rapor eder, "çünkü çocuklar erkek ya da kadın diye kategorize edebilecekleri bir toplumsal cinsiyet normunu hatırlatacak herhangi öğenin üstüne atlamaya hazır görünüyor."[13] Mesela çocuklar için uzaydan gelen karakterler yaratırken, toplumsal cinsiyeti belirtmeyen renk ve şekiller bulmakta zorlandılar. Kafa şekli gibi hassas bir şey bile çocukların gözünde toplumsal cinsiyeti gösteriyordu: Mesela üçgen kafalı uzaylıların erkek olduğu düşünülüyordu.[14] (Neden olduğunu sonra göreceğiz). Ve deneysel araştırmalar, çocukların ikna edicilikten uzak kanıtlara dayanıp *Erkekler Mars'tan Kadınlar Venüs'ten* tarzı sonuçlara atlama eğilimini destekliyor. Onlardan cinsiyetten bağımsız oyuncakların çekiciliğini derecelendirmeleri istendiğinde (ortalamada erkek ve kız çocukların eşit derecede sevdiği), erkek çocukları sadece diğer erkek çocuklarının onların bizzat sevdiği şeyi seveceğini varsaydı, aynı şey kızlar için de geçerli.[15]

Çocukların gayrı resmi toplumsal cinsiyet detektifliği mesleğini benimsemiş olmaları hiç şaşırtıcı değil. Toplumsal cinsiyetin sürekli kıyafet, dış görünüş, dil, renk, ayrım ve sembol teamülleri yoluyla vurgulandığı bir dünyaya doğdular. Çocuğun etrafındaki her şey, bir insanın kadın mı erkek mi olmasının büyük önem taşıdığını gösteriyor. Aynı zamanda, bir sonraki bölümde göreceğimiz üzere, toplumsal cinsiyetin ne anlama geldiği hakkında toplumsal yapımız ve medya yoluyla çocuklara sağladığımız bilgi –erkek ve kadın olmaya eşlik eden– hâlâ büyük ölçüde demode ilkeleri izliyor.

20. Bölüm

Toplumsal Cinsiyet Eğitimi

Psikolog Sandra ve Daryl Bem, kırk sene önce küçük çocukları Jeremy ile Emily'yi, toplumsal cinsiyetten bağımsız yetiştirmeye karar verdi. Hedefleri çocuklarının toplumsal cinsiyete dair "kültürel eşlenikler" bilgisini olabildiğince, en azından kalıp yargılar ve cinsiyetçiliğe karşı yeterince eleştirel bakabilecek yaşa gelene kadar, sınırlamaktı.

Bu tam olarak neyi kapsıyordu?

Onlarınki iki katmanlı bir stratejiydi. Bemler, ilk önce çocukların çevrelerinde normalde her yerde rastlanan toplumsal cinsiyet çağrışımlarını azaltmak için ellerinden geleni yaptı. Bu çağrışımlar, çocukların erkek ve kadın olmayla ilintili hangi oyuncaklarla oynayacağını, hangi davranışları, becerileri ve kişilik özelliklerini benimseyeceğini, hangi meslekleri seçmesi, hangi hobilere yoğunlaşması, hangi sorumlulukları üzerine alması gerektiğini, nasıl giyinmesi, hangi aksesuarları takması ve saçını ne şekilde yaptırmasını, hangi renkleri, şekilleri ve duyguları seçmesini vs. bilmesini sağlayan enformasyonu kapsıyordu. Bu, temelinde eşit paylaşılan bir ebeveynlik ve ev sorumluluklarına dayanan titizce bir kendini adamışlık içeriyordu. Kamyon ve bebeklerin, ayrıca pembe ile mavi kıyafetlerin ve kız ile erkek oyun arkadaşlarının iki çocuğa da eşit hevesle sunulduğunu söylemeye gerek yok. Çocukların erkeklerle kadınların birbirilerinin işlerini yaptıklarını görmesini temin etmek için ihtimam gösterildi. Bemler, sansür, sıkı eleştirel tashih, tipex ve markörler sayesinde çocukların raflarının da eşitlikçi bir resimli kitap dünyası sunmasını sağladı:

> Eşim ve ben, cinsiyetle ilgili korelasyonları kaldırmamız mümkün olduğunca, kitapları değiştirme alışkanlığını edindik. Bunu, diğer yollar dışında, ana karakterin cinsiyetini değiştirerek yaptık, daha önce erkek olan kamyon şoförlerini, doktorları, pilotları vb. daha uzun saçlı çizdik ve göğüslerini belirginleştirdik ve kadın

> ve erkekleri cinsiyet kalıp yargısal biçimde tarif eden bölümleri çıkardık ya da değiştirdik. Çocukların resimli kitaplarını sesli okurken, elbise giymemiş ya da pembe kurdelesi olmayan tüm karakterleri zorunlu olarak hep erkek saymaktan kaçınan zamirler seçtik: "Ve bu küçük domuzcuk ne yapıyor? Kız/erkek, bir köprü yapmaya çalışıyor gibi."[1]

Bemlerin stratejisinin ikinci kısmı kadın ya da erkek olmanın ne anlama geldiği hakkındaki alışılmış bilgiyi vermek yerine, erkeklerle kadınların farklılıklarının anatomilerinde ve üreme fonksiyonlarında olduğu iddiasını savunmaktı. Tipik yuva yaş grubundan bir çocuk toplumsal cinsiyet rolleri hakkında ayrıntılı bilgiye sahiptir ama penis, haya ve vajina gibi organların dağılımına gelince erkeklerin kadınlardan nasıl ayrıldığına dair katı biyolojik gerçek onlar için biraz bulanıktır.[2]

Bemlerin çocukları için durum böyle değildi:

> O sıralar dört yaşında olan oğlumuz Jeremy... yuvaya giderken toka takmaya karar verdi. Bir başka çocuk o gün birçok kez Jeremy'ye onun kız olması gerektiğini çünkü "sadece kızların toka taktığını" söylemiş. Bu çocuğa "toka takmanın önemli olmadığını" ve "erkek çocuk olmak için penis ve hayanın olması gerektiğini" açıklamaya çalıştıktan sonra, Jeremy sonunda demek istediğini daha ikna edici yollardan göstermek üzere pantolonunu indirmiş. Diğer çocuk bundan pek etkilenmemiş. "Herkesin bir penisi vardır; sadece kızlar toka takar," diye cevap vermiş.

Jeremy ve Emily, akranlarının tersine, bir kişinin biyolojik cinsiyetine kılavuz olan saç modeli, kıyafet, aksesuarlar ya da meslek gibi toplumsal olarak belirlenmiş tuzaklara başvurmaktan caydırılıyor. Çocuklar birinin erkek mi kadın mı olduğu sorarsa, ebeveynleri "sık sık kişinin cinsiyeti ile ilgili belirli bir bilgi vermekten kaçınıyor ve kişinin kıyafetleri altında vajina ya da penisini göremeden, nihai bir bilgiye sahip olamayacaklarını vurguluyor."[3]

Çocuklarını toplumsal cinsiyet hakkındaki egemen kültürel kabullerini benimsemekten korumak için üç aşağı beş yukarı aynı yolu izleyen bütün ebeveynler, lütfen bir adım öne çıkın. Ve keşmekeş içerisinde dikkat edin de ayağınıza basmasınlar.

Bemlerin çabalarının normalde toplumsal cinsiyetten bağımsız ebeveynlik dediğimiz şeyi katbekat aştığı konusunda sanırım bana katılacak-

sınız. Sandra Bem'in kendi sözleriyle "alışılmışın dışında bir aileydiler,"[4] söz konusu olan. Bazı okuyucular hayranlıkla alkış tutacak, diğerleri homurdanarak gözlerini devirecektir. Fakat aşağıdaki espriyi yapan ebeveyn hakkındaki fikriniz ne olursa olsun, Bemlerin çabalarının yoğunluğu ve kapsamının çocukların çevrelerinin ne kadar cinsiyetlendirilmiş olduğu hakkında faydalı bir ipucu sunduğu konusunda hepimiz anlaşabiliriz. "Chris'in uzun saçları var diye ona kız diyebileceğini söylerken ne demek istiyorsun? Chris'in saçlarının vajinası mı var?"[5] Toplumsal yapı, medya ve akranlar bugüne değin çocuklara erkeklik ve kadınlık hakkında bilgi sunmada sıkıntı yaşamıyordu.

Hayatlarımızın cinsiyetlendirilmiş örüntüleri, hukuk uzmanı Deborah Rhode'un kurnazca aktardığı bu anekdotta olduğu gibi, bize o kadar aşina olabilir ki artık onları fark etmeyiz:

> Kızına oyuncak bebek yerine araç gereç vermekte ısrar eden bir anne, onun bir çekici soyup uyuması için şarkı söylediğini gördüğünde nihayet pes etmiş. Annenin açıklaması "hormonlarla ilgili olmalı" idi. Sonunda biri kızını yatağa yatıranın kim olduğunu sorana dek.[6]

Ancak çocuklar en taze gözlem güçleriyle dikkat ediyor. Evimize gelen parlak, üç yaşındaki bir ziyaretçi, evimizin ortak ebeveynlik pratiklerini gözlemleyerek, "Russell matrak bir Baba, bir Anne gibi evde oturuyor," yorumunda bulunmuştu. Okuldan sonra oyun için evimize gelen çocuklar oğlumuza dönüyor ve şaşkınlıkla "Neden baban evde?" diye soruyor. (Ve tanıdığımız birden fazla çocuk, kendiyle övünen babasını, tam tersine, *Russell* dünyadaki en iyi baba diyerek bozdu.) İstatistik açıdan konuşursak, eşim Russell birçok açıdan "matrak" (burada bizi ilgilendirmeyen başka birçok açıdan da.) Doğrular, yanlışlar ya da bunun sebepleri hakkında ne düşünürseniz düşünün, çocukların büyük ölçüde çocukların ihtiyaçları için –ailenin– kadınların hizmet verdiği bir çevreye doğduğu ampirik bir olgu. Ev içi işleri annelerden daha çok yapan baba gören çocuk nadirdir. Aslına bakarsanız, Yedinci Bölüm'de gördüğümüz üzere, anneler ve babalar arasında kadınları ev içi yükten kurtaracak iş düzenlemesi *yok* gibi – erkeğin işsizliği ve kadının yüklü maaşı da dâhil. Avustralyalı psikolog Barbara David ve meslektaşlarının iddia ettiği üzere, her ebeveynin

kariyerine ve boş vaktine samimi biçimde ve eşit derecede değer veren ve ev yükünü adilce bölen nadir aileler bile, kendilerini sapkın (ya da "matrak") bir veri noktası olarak bulabilir. Klasik bir araştırmada çocuklara, kadın ve erkeklerin oynadığı bir oyun gösterdiklerini söylüyorlar, oyunda erkekler bir tip kadınlar diğer tip ritüel sergiliyordu. Kızlar, kadınların, erkek çocuklar da erkeklerin ritüelini taklit etti fakat bunu belirli bir kadının ya da adamın değil, kadınların (ya da erkeklerin) *genelde* sergilediklerinden emin olduktan sonra gerçekleştirdiler. David, "Yani bir ebeveyn ne kadar severse sevsin ya da sevilirse sevilsin, çocuğun açık olduğu büyük dünyanın etkisi (mesela arkadaş grupları ya da medya yoluyla) ebeveynin *temsilci* ya da prototip kadın ya da erkek olduğunu göstermiyorsa, uygun toplumsal cinsiyet davranışı için bir model olamaz," diye iddia ediyor.[7]

Öyleyse, eşitlikçi ebeveyn günlük temelde kadrinin bilinmemesini dört gözle bekleyebilir. Zira ne çocuklar ne de çocukların medyası, toplumsal cinsiyet rolleri konusunda açık fikirli yaklaşımlarıyla ünlü.

Mesela, küçük çocuklar iş toplumsal cinsiyete geldi mi pahalı, bırakınız yapsınlar yaklaşımını kesinlikle tercih etmez. Geçen sene oğlum anaokulundayken bir sınıf arkadaşına kitabına göz atıp atamayacağını sormuş. Küçük kız ona "Hayır!" demiş. "Erkek çocuklarının perilerle ilgili kitaplara bakmasına *izin yok*." Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarında uzmanlaşmış çocuk, akranının sınırı aştığını bildirmekten utanmıyor. Gelişim psikologları, yuva sınıflarında ne olup bittiğini kendilerini fark ettirmeden seyrettiklerinde, akranlarının toplumsal cinsiyete uymayan şekillerde oynadıklarını fark eden çocukların bariz soğuk tepkiler verdiklerini buldu. Gelişim psikologu Beverly Fagot "sen salaksın, bu kızlar için" ve "bu aptalca, erkekler oyuncak bebekle oynamaz" gibi kaba ve özellikle erkek çocuklarına sarf edilen yorumlara rastladı.[8] Diğer çocuklar, bir yandan belli oyun tiplerini över, taklit eder ve onlara katılır, diğer yandan diğer faaliyetleri eleştirir, keser ya da terk ederken, erkek ve kız çocukları, benzer şekilde, küçük birer gösterge işlevi görür. Bu akran geribildiriminin çocukların davranışını etkileyip, bunu daha kalıp yargısal hale getirmesinde şaşırtıcı bir şey yok.[9] Akran tepkileri çocuklara, davranışlarının toplumsal cinsiyet kurallarına uymadığı yönünde hatırlatıcı görevi görüyor

gibi çünkü karşı cinsiyete has davranışa son vermede son derece etkin. Aslında, "şaka baskısı" ihtimali bile küçük çocuğun davranışını değiştirebilir. Çocuklar, yuva döneminde karşı cinsten bir akran yakındayken, diğer çocuğun yokluğunda oyunda karşılaştırma olsun diye toplumsal cinsiyete uygun oyuncaklarla oynayarak daha fazla zaman geçirebilir.[10] Benzer şekilde, dört ila altı yaş arasındaki çocuklar, akranlarıyla birlikteyken, yalnız oldukları zamana oranla, erkek oyuncaklarıyla oynamaya daha çok ilgi gösteriyor.[11] Yuvaya giden çocukların yazıya dökülmemiş toplumsal cinsiyet kurallarının çiğnenmesine hassasiyeti, David Woodward'ın gözlemlediği İngiltere'deki bir grup yuvaya giden çocukta kanıtlandı denebilir. Yuva döneminde genelde oyuncak bebekle oynamayan küçük çocuklar (bir erkek çocuğun oyuncak bebeği masa altında gizli gizli giydirip soyması, bu sırada diğer erkek çocuklar dalga geçmesin diye arkasına baktığı aktarılıyor) evde onlarla mutlu mutlu oynuyordu. Ve baskın ve sosyal açıdan muhafazakâr bir grup erkek çocuğu anaokulunu bıraktığında, toplumsal cinsiyet kuralları gevşedi, geride kalan daha çok erkek çocuğu, ev köşesi dışında da oyuncak bebeklerle oynamaya başladı.[12]

Medya da akranlar gibi kültürel toplumsal cinsiyet eşleniklerinde ders verir. Çocuk medyası, onlara toplumsal erkek ve kadın rollerinin gerçekliğini aşabilecek olasılıklardan bir nebze sunan hayali bir dünya aktarmayı benimsemekten ziyade, onları sık sık toplumsal cinsiyet rolleriyle sınırlandırmaya devam eder, hatta bazen gerçek dünyanın dayattığından daha da katı biçimde:

> 1960larda çizerlerin canlandırdığı şekliyle geleceğin ailesi Jetgillerle tanışın. George kabarcık arabasıyla işe uçar, Jane nükleer enerjiyle çalışan fırınını kullanarak küçük bir haptan anında yemek yapar. Jetgillerin hizmetçi yerine bir robotları olsa da, biyomorfik bir apartmanda yaşasalar da, toplumsal cinsiyet ilişkileri söz konusu oldu mu Taş Devri kadar geriye giderler. Baba çalışır ve para yüzünden endişelenir, anne ya evde oturur ya alışverişe gider...çizgi filmin yaratıcıları iş teknolojik araç geçlere geldi mi çok yaratıcı olsa da...ailelerin içinden geçtiği gerçek değişikliği kafalarında canlandıramamıştır.[13]

O dönemin resimli kitaplarında da yazarlar için mükemmel fantastik dünyalar ve maceralar tasavvur etmek, bir kadını para kazandığı bir mes-

lekte tasavvur etmekten çok daha kolaydı. 1972'de yayımlanmış klasik bir araştırma, saygın Caldecott Madalyası kazanan resimli kitapları, özellikle 1967 ile 1971 yılları arasında on sekiz madalya sahibi ve ikinciyi, analiz etti. Yazarlar (o zamanlar) kadınların yüzde kırkının emek gücüne dâhil olduğu ama "Caldecott örneğinde *tek* kadının iş ya da meslek sahibi gösterilmediği" gerçeğinin saçmalığına işaret ediyor.[14] Çocukların hâlâ keyif aldığı birçok klasik resimli kitap yazıya dökülmemiş kuralın, yani kadının karakterin, ya önlüklü çizilmesi ya hiç çizilmemesi gerektiği kuralının, geçerli olduğu bu dönemde yazıldı. Ve bugün bile çağdaş araştırma resimli kitap kadınlarının hâlâ kafalarını cam tavana* doğru zorlaya zorlaya uzattıkları, çok nadiren erkek mesleklerine cesaret ettiklerini ve resimli kitap erkeklerine oranla daha az dışarıda çalıştıklarını gösteriyor.[15]

Zengin ve yakışıklı bir prens kaparak uzun vadede finansal güvenliği sağlamak varken neden çalışsınlar ki? İki ila dört yaşındaki kız çocuklarını hedef alan *Disney Princess* dergisi, inanılmaz başarılı pembe prenses fenomeninin bir başka tezahürüdür. Prenses janrı, eski ekol feministlerin dişini sıka sıka bahsedeceği geleneksel kadın idealinin, yani güzel ve şefkatli olma, koca elde edilebilme başarısı üzerine dersler veriyor. Günümüz prenses kitap ve magazinleri için (en azından bir kısmı) hiçbir arayış pek gereksiz değil: Küçük prenseslere "süslenmeleri ve etkilemeleri" ve saçlarının Güzel'in saçları kadar güzel kalması için Çirkin'le dans ettiğinde "iyi bir saç jölesi" kullanmaları tavsiye ediliyor.[16] Yuvada masum masal, romantizm ve evlilik için dünyadan fazlasıyla haberdar olmaya başlayınca, beş yaşında bu alanlardan mezun olup, güzellik ve romantizme benzer şekilde odaklanan yetişkin versiyonlarına geçebilir. *Barbie Magazine* gibi dergiler sağ olsun, kıtanın dörtte üçü ilk bakışta aşklara, ünlülere, modaya ve güzelliğe ayrılmış (önem sırasına göre en önemliden en az önemliye) durumda.[17]

Fakat daha üst seviye çocuk edebiyatında bile daha belli belirsiz kalıp yargılar varlığını sürdürüyor. Diane Turner-Bowker, 1984'ten 1994'e Caldecott ödülünü kazanan birinci ve ikincilerin erkek ve kadınları nasıl tasvir

* Cam tavan ile *glass ceiling syndrome*, yani iş hayatının kadınların ve azınlıkların yükselmesini engelleyecek şekilde yapılandırıldığı ile ilgili sosyolojik kavrama gönderme yapılıyor. (ç.n.)

ettiğini inceliyor. Bir toplumsal cinsiyet, hikâyelerde diğer sıfatların yanı sıra *güzel, ürkmüş, değerli, tatlı, zayıf* ve *korkmuş* diye nitelendirilirken, diğer cinsten *kocaman, korkunç, büyük, hiddetli, korkutucu, öfkeli, cesur* ve *mağrur* diye bahsediliyor. (Bu iki listede hangi cinsiyetin hangi cinsiyet olduğundan emin olamadıysanız, en yakınınızda toplumsal cinsiyet ayrımı yapmadan eğitim görmüş ana okul çocuğuna sorun, kesinlikle bilecektir.) Erkekler için kullanılan sıfatların, kadınlar için kullanılanlara oranla, daha güçlü, etkin ve eril olarak değerlendirilmesi şaşırtıcı değil.[18] Ve hepimiz hangi karakterin bizimle maceraya katılacağını biliyoruz. Araştırmalarında Caldecott ödülü kazananları baştan aşağı inceleyen, *Packaging Girlhood* yazarları Sharon Lamb ile Lyn Brown "kızlar genelde maceranın, korkunun, konunun, *resmin*" dışında bırakılır, tespitinde bulunuyor. Elinize son yirmi senede geçen bir kızı maceraya sokan tek kitabın *Mirette on the High Wire* olması tesadüf değil."[19] (Ne yazık ki zavallı Mirette bile esasen "cesur, zorluklarla başa çıkmasını bilen küçük bir kız olmasına rağmen" kalıp yargısal olarak kadınsı diye yanlış hatırlanacaktı.)[20]

Hal böyleyken bile maceraperest bir kız bulmak hanım evladı bir erkek çocuk bulmaktan daha kolay. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının küçük çocuk kitaplarında kendini dayatması, araştırmacıların bulduğuna göre, genelde kadın karakterlerin icra ettiği bir şey. Nasıl gerçek hayatta kadınların iş hayatında erkekler dünyasına girmeye, erkeklerin evcilliğe dönmesinden daha hazır olması gibi, çocuk kitaplarında da toplumsal cinsiyet sınırlarını aşan genelde kadınlar oluyor. Mesela, Amanda Diekman ve Sarah Murnen ilköğretime giden çocuklar için yazılmış, yirmi popüler ve uzun zamandır severek okunulan kitabı karşılaştırıyor. Bunların yarısı eğitim yorumcuları tarafından cinsiyetçi olmamakla övülüyor (*Alice Harikalar Diyarında* ve *Ajan Harriet* gibi). Geri kalanlar cinsiyetçi olarak sınıflandırıldı (*Charlie ve Çikolata Fabrikası* ile *Okuldaki Tekerlek* gibi). Sözüm ona cinsiyetçi olmayan kitapları cinsiyetçi kitaplardan ayıranın kadın karakterlerin erkeksi davranışları, rolleri ve boş zaman faaliyetlerini benimsemesi olduğunu buldular. Fakat bu cinsiyetçi olmayan kitapların, erkekleri kadın özelliklerine uygun biçimde şefkatli ve merhametli, ev içinde hizmet ederek ya da kız faaliyetlerine katılmış ya da kız oyuncaklarıyla oynarken gösterme eğilimi cinsiyetçi kitaplara oranla, daha fazla değildi.[21]

Amerika Birleşik Devletleri'nde ilköğretim çağı kitaplarına yazılan tanıtım yazıları da aynı sonuca varıyor: "Hanım evlatları dışarı."[22] Ve çok fazla kurgusal hanım evladı baba da yok. 1995 ile 2001 arasında yazılmış Calcedott kitaplarıyla aynı zamanlarda yazılmış çoksatan çocuk kitapları arasında babalar nadiren görülmekle kalmayıp, "bebekleri besleme, kucağında tutma ve çocuklarla konuşma konusunda olabildiğince duygusuz ve isteksiz gösterilerek" evcillikten uzak tasvir edilmiştir.[23] Çocuklar için yapılan TV programları, hatta çocukların eğitim programlarında bile yine sık sık toplumsal cinsiyet kalıplarına dayanır.[24] Kâşif Dora –korkusuz Latin maceraperest– dikkate şayan bir istisnadır. (Ancak Fisher-Price web-sitesine Dora ürünlerine bakın, hemen prenseslik, denizkızlığı ve moda gibi tanıdık temaları göreceksiniz.) Ve oyuncak reklamları elbette belirli oyuncak ve faaliyetlerin kime yönelik olduğu konusunda –erkek ya da kız çocukları– oldukça net bir tavır sergiler. Lamb ve Brown, popüler programlar arasında verilen reklamlarla ilgili notlar alarak, saatlerce Nickelodeon seyretti. Normal bir günde erkek çocukların Legolarla, arabalarla ve savaşçı figürlerle, kızların ise prensesler, periler, mutfak setleri ve son moda giyinmiş aksesuarlı oyuncak bebeklerle oynadıklarını gördüler.[25] Ve çocuklar kimin neyle oynadığına dikkat ediyor. Araştırmacılar, kızları da erkek çocukları gibi Playmobil Airport Set'le oynarken gösteren bir reklama odaklandığında, reklamın bu değiştirilmiş halinin sunulduğu birinci ve ikinci sınıf öğrenciler, oyuncağın erkek çocuklar kadar kızlar için de olduğunu, reklamı geleneksel, sadece erkek çocuklar için formunda izledikleri zaman düşündüklerinden iki kat daha fazla düşünme eğilimi gösterdi.[26]

Medya erkek ve kadınlar arasında belli belirsizce bir ayrım daha yapıyor: Önem. Yaklaşık üçte birinin hiç kadın karakter içermediği Caldecott ödülü sahipleri hakkındaki klasik kitap tanıtımında Lenore Weitzman ve meslektaşları, "En iyi çocuk kitapları olarak belirlenen başlık listesini tarayan çocuklar, kızların o kadar önemli olmadığı izlenimine kapılmaya mahkûmdu çünkü kimse onlar için kitap yazma zahmetine katlanmamıştı. Kitapların içerikleri de nadiren bu izlenimi yalanlar," diyor.[27] Ve elbette karakterler var, sonra *ana* karakterler de var. Dr. Seuss kitapları, gerçek birer klasiktir, çocuklar onlara hayrandır ve ebeveynler açısından yeniden

keşif için sevinç kaynağıdır. Ancak Lamb ve Brown'un gözlemlediği üzere, yazdığı kırk iki kitapta tek kadın hikâyenin ana karakteri olmamıştır.[28] Medyanın kültürel değerleri minimalleştirip, onların konsantre bir versiyonunu sunma gücü, bu rahatsız edici kaba şekliyle erkeklerin daha yüksek statüde temsil edilmesini sağlıyor. Araştırmacılar, çağdaş resimli kitaplarda bile bu alışkanlığın kolay kolay yok olmadığını, yazar ve çizerlerin kadın karakter yaratmaya daha da az eğilimli olduğunu buldu. Mesela, Caldecott birinci ve ikincileri hakkında yakın zamanda yapılmış bir analiz, bu zamanlarda yazılmış 155 çoksatan çocuk kitabıyla birlikte, erkeklerin genelde ana rollerde kadınlardan iki kat fazla yer aldığını ve resimlerde yüzde elli daha fazla göründüğünü buldu.[29]

Kitaplarda cinsiyeti muğlâk hayvan ve karakterlere başvurulması da kadınların sayısının artmasına yardımcı olmuyor. Bunun sebebi, annelerin hemen hemen her zaman resimli kitaplardaki toplumsal cinsiyetten bağımsız karakterleri erkek olarak etiketlemesi.[30] Eğer kadın gibi görünmüyorsa, erkektir. Çocuklarıma kitap okurken cinsiyetten bağımsız hayvan ve karakterleri dişi olarak göstermeyi denedim – eğer kendiniz için denerseniz, doğallıktan son derece uzaklaşıldığını göreceksiniz. (Sebebi muhtemelen başka türlü düşünmemiz için gerekli bilgi verilmediği sürece insan ve yaratıkların erkek olduğunu düşünmemiz. Diğer bir deyişle, uzun zamandır gözlemlendiği üzere, erkekler insan, kadınlar kadın.) Kitaplarda sayfalarca olduğu üzere, kadınlar televizyon ve bilgisayar ekranlarında az temsil ediliyor ve hatta müsli kutularında başrolleri kaçırmaya devam ediyor.[31] Yakın zamanda yirmi dört ülkedeki 19.664 çocuk programı üzerinde yapılan bir araştırma, karakterlerin sadece yüzde otuz ikisini kadın olduğunu buldu.[32] (Hayvanlar, canavarlar ve robotlar gibi insan olmayan varlıklara gelince, bu oran daha da felaket biçimde yüzde on üçe düşüyor.) Ve en çok kazanan genel izleyici için çekilmiş yüz bir filmle ilgili bir araştırma, konuşmaya dayalı rollerin üçte birden azının kadınlara verildiğini ve zaman içerisinde bir gelişme olmadığını buldu.[33] Araştırmaya sponsorluk yapan Geena Davis Enstitüsü'nün web sitesinin sorduğu gibi, "Bu gerçek, çocuklara ne tip bir mesaj yolluyor?"[34]

* * *

Hipotezler dinmek bilmeden, hararetli hararetli sınanırken –ve üstünde çalışılacak böyle zenginlikte verilerle– dört yaşındaki çocukların daha şimdiden üst düzey toplumsal cinsiyet teorisyenler olmasına pek şaşmamak gerek. (İnsan işi uzatıp anaokulu çocuklarının bir araya gelerek panel düzenlediğini hatta belki de kendilerini şu tip kitaplarla geliştirdiklerini hayal edebilir: *Erkekler Waffle'a Benzer, Kadınlar Spagettiye Benzer*; *Erkekler Neden Ütü Yapmaz* ve *Neden Erkekler Dünyadan Bihaber de Kadınlar Her Zaman Daha Çok Ayakkabı İster.*) Anaokuluna giden çocuk için hangi toplumsal cinsiyetin çekiç ve itfaiye şapkası ya da süpürge ve biberonla eşleştiği daha Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılaştırmaya Giriş dersinde ele alındı.[35] Her şeyi biliyorlar. Fakat en heyecan verici şey biyolojik özcülük konusunda en son çoksatanları okuma zahmetine katlanmadan bazı genel, soyut ilkeler çıkarmak için kültürel eşlenik veritabanını kullanıyorlar. Sosyal psikolog Laurie Rudman ve Peter Glick, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına kısaca "kötü ama cesur" (erkekler sert, rekabetçi ve kendinden emin) ve "müthiş ama zayıf" (zarif, hoş ve yumuşak diye kalıp yargılandırılmış) diyor.[36] Ve anaokulu öğrencileri de kendilerine uyarlayacak şekilde bunun üzerinde çalışıyor gibi görünüyor. Gelişim psikologu Beverly Fagot ve meslektaşlarının işaret ettiği üzere "Çok az erkek, ayıları evinden uzak tutar." Ve dört yaşındakiler güvenle vahşi vahşi bakan bir ayıyı erkek çocuklarıyla eşleştirecek şekilde sınıflandırabiliyor. Farklı şekil, doku ve duyguları (köşeli, sert ve kızgınlık) erkek ile kadın diye ayırabiliyor.[37] Daha önce bahsettiğimiz üçgen kafalı uzaylıları erkek diye sınıflandırmamızın sebebi bu – tüm bu köşeler. Hatta bu toplumsal cinsiyete dair metaforik ipuçları o kadar kuvvetli ki beş yaşındaki çocuklar kendinden emin biçimde sert köşeli, kahverengi bir çay setini ve kızgın bakışlı, kaba siyah elbiseli bir oyuncak bebeği erkekler, gülümseyen ve kalplerle süslenmiş sarı bir kamyonu ve kurdelelerle bezenmiş sarı bir çekici kızlar için diye sınıflandırabiliyor.[38]

Üstünde düşündüğünüzde gerçekten dikkate şayan. Kim bilir kaç kez ebeveynlerin bazı spor, faaliyet, davranış ve kişilik özelliklerinin bazılarını erkek çocuklar, diğerlerini de kız çocuklar için diye açık açık ayırdığını gördüm. Sadece bir ay içerisinde insanların dinozor boyamak, futbol oynamak, gürültülü olmak ve asansör düğmesine basmak istemekten erkek

çocuğu işi diye bahsettiğini duydum. Fakat bir ebeveynin sık sık şöyle bağırdığını duymazsınız: "Hayır, Jane! Köşeliler erkek çocukları içindir, kızlar için değil. Sen kavisli olanı al." Fakat çocuklar daha okul yaşına erişmeden evvel toplumsal cinsiyet çağrışımlarının ötesine geçip, erkek ile kadının içsel doğalarına ait bir o kadar çıkarımda bulunuyor. Kadınların "öteki" olduğunu öğreniyor gibi duruyorlar, insanı rahatsız edecek kadar küçük yaşta. Barbara David, dört ve beş yaşındaki çocuklara bir Marslıya insanların neye benzediğini gösteren şeyler seçmesini istedi; kızlar kız ve erkek objelerinden bir karışım seçerken (silah ve oyuncak bebek gibi) erkek çocukları sadece erkek çocuklarına has objeler seçti.[39]

Bemlerin kaçınmaya çalıştığı her şey tam da bu. Onları çocuklarının resimli kitaplarının üzerine eğilmiş, sakalları dikkatle tipexleyip, göğüs çizerken gözümüzde canlandırırken, hiç şüphesiz çocuklarına sadece bir iki geleneksel olmayan oyuncak sunan ebeveynlerin ümitsiz masallarının onları neden o kadar etkilemeyeceğini görebiliriz.

21. Bölüm

Kendi Kendine Sosyalleşen Çocuk

Avustralyalı feminist yazar Monica Dux, birkaç yıl önce ebeveynlerin pembe prenses fenomenine hoşgörüyle yaklaşmasını eleştirerek fikrini belirttiğinde, bir ebeveyn öfkeyle kızının pembe tutkusunun onun hakiki benliğinin tezahürü olduğunu, bunu inkâr etmenin yanlış olacağını yazarak katılmadığını gösterdi:

> Kızımı doğurduğumda, onu süslü püslü pembe elbiselere boğmayacağıma, arabalarla ve doldurulmuş hayvanlarla oynayacağına yemin ettim. Sonuçta kızım başlı başına bir birey. Ne kadar pembe ve süslü püslü şey varsa seviyor... Üzülüyorum... Onu bu zevkten mahrum edersem, ona kendisi olma izni vermediğim, onun olmasını istediğim şey olmasını söylediğim uzun bir yolun başlangıcı olur.[1]

Kızları pembe, süslü püslü bir dünyaya özendirmek için pazarlamaya harcanan milyonlarca dolar açısından iyi hoş. Ancak ebeveynler çocukların tercihlerine aşırı derecede karışmıyorsa, kendi fikirlerini kendilerine saklasın! Fakat aynı zamanda cinsiyetlendirilmiş tercihler en iyi çabalara rağmen gelişiyormuş gibi göründüğünden, ebeveynler genelde bu tercihlerin çocuğun içinden gelmesi gerektiğini savunur: Emily Kate'in tarif ettiği biyolojiye geriye çekiliş. Ancak New York Üniversitesi'nden gelişim psikologu Diane Ruble'un işaret ettiği üzere, "çocukların, kadınlarla eşleştirilen en bariz fiziksel özellikleri, yani pembe, süs püs ve elbiseleri, fark etmek için, uzun uzadıya detektiflik yapmasına gerek yoktur."[2] O, Cindy Miller ve meslektaşları anaokul çocuklarına ucu açık şu soruyu sordu: "Kızlar hakkında ne bildiğinizi anlatın. Bunları tasvir edin." Bu şekilde çocukların kızlar hakkında akıllarına ilk nelerin gelebileceğini göreceklerdi. En sık yanıt dış görüntüyle ilgili olanlardı: Kızların saçı uzundur,

kızlar güzeldir ve elbise giyerler– bu tip şeyler.[3] (Kadınsı güzellik ideali: 1, Eski moda feminizm: 0). Anaokul çocuklarının erkek çocuk tasvirleri, tam tersine, erkek çocuklarının yaptığı faaliyetlere ve sert, faal kişilik özelliklerine odaklanıyordu.

Daha erken yaşta edinilen bu tip bir bilgi çocukları nasıl etkiliyor? Gördüğümüz üzere, çocuklar toplumsal cinsiyetin kıyafet teamülleri, dış görünüş, dil, renk, ayrım ve semboller yoluyla sürekli vurgulandığı bir dünyaya doğuyor. Çocuğun etrafındaki her şey, çocuk erkek ya da kız olsun, çok önemli bir mesele. Bu arada, çocuklar yaklaşık iki yaşına geldiğinde kendilerinin hangi tarafta konumlandığını keşfediyor. Bence, bebeklerin kendi cinsiyetlerini bilmeden önceki oyuncak tercihlerindeki belli belirsiz toplumsal cinsiyet farklılıklarının ebeveynlerin sosyalleştirmesi yoluyla mı, bilinçsizce mi ya da başka yollarla mı açıklanabileceği hâlâ inceleme konusu. Fakat çocuklar bir kez kendi cinsiyetinden haberdar oldu mu, teoride sosyalleşme meselesinin iplerini kendi eline alabiliyor.

Ve kendi kendilerini sosyalleştirdiklerini düşünmek de mantıklı. Bir gruba, herhangi gruba üyelik elde etmek genelde bir iade garantisi kayırıcılığını beraberinde getirir. Henri Tajfel ve meslektaşlarının yürüttüğü kötü şöhretli minimal grup araştırmalarında yetişkinler, gelişigüzel, önemsiz mi önemsiz gruplara dağıtılıyor. Mesela, bir sıradaki nokta sayısını tahmin etmeleri gerekiyor ve sonra ya nokta sayısını fazla tahmin eden ya da düşük tahmin eden diye kategorize ediliyorlar. Psikolojik açıdan daha önemsiz bir kategorizasyon düşünmek zor. Böyle gelişigüzel dağıtılmış ve kısa ömürlü sosyal kategorilere üyelik bile nokta sayısını fazla (ya da düşük) tahmin eden kişiler arasında bir sıcaklık yaratabiliyor ve bu sıcaklık nokta tahmininde farklı bir yaklaşım izleyenlere kadar yayılmıyor.[4]

Çocuklar da gruplarına ait olanı tercih etmede grup içi taraf tutmaya yatkın. Rebecca Bigler ve meslektaşlarının yakın zamanda yaptığı bir çalışma, bunun özellikle grupların görsel açıdan farklılaştığında geçerli olduğunu, otoriter figürlerin grupları kullandığını ve etiketlediğini gösterdi. Bir araştırmada iki yuva sınıfındaki üç ila beş yaşındaki yuvaya giden çocuklar gelişigüzel Mavi ve Kırmızı gruba alındı. Üç haftalık bir süreden sonra bütün çocuklar her gün kırmızı ya da mavi tişört giydi (alındıkları

gruba göre). Bir sınıfta öğretmenler bu ayrımı burada bıraktı. Renk gruplarından bir daha bahsedilmedi. Fakat diğer sınıfta öğretmenler iki kategoriye sürekli başvurdu. Çocukların odaları mavi ve kırmızı etiketlerle süslendi, kapıda onlara Mavilerin bir tarafta Kırmızıların diğer tarafta hizaya girmesi söylendi ve düzenli olarak grup etiketlerine göre çağrıldılar ("Günaydın Maviler ve Kırmızılar"). Deneyi yapanlar, üçüncü haftanın sonunda belirli konularda her çocuğun fikrini analiz etti. Sadece üç hafta Kırmızı ve Mavi diye kategorize edilmenin çocukların görüşlerinin taraflı hale gelmesine yettiğini buldular. Mesela, çocuklar kendi gruplarının hoşlandığı oyuncaklarla oynamayı tercih etti ve eğer çocuk Kırmızıysa diğer Kırmızılarla (ya da Maviyse Mavilerle) oynamaktan daha çok hoşlandığını ifade etti. Bazı kayırmacılık formları bütün çocuklarda ortakken, Kırmızı-Mavi karşıtlığını daha çok işleyen öğretmenlerin sınıfındaki çocuklarda bu formlar daha fazla görüldü.[5]

İş toplumsal cinsiyete gelince, aynı psikolojik mekanizmaların grup içi gururu ve grup dışı önyargısını tam olarak ne kadar güçlü biçimde harekete geçirdiğini bir gözünüzde canlandırın. Toplumsal cinsiyet, küçük bir çocuğun dünyasında başından beri diğer her şeyin önüne geçen bir sosyal kategoridir. Kıyafet ve aksesuarlarla ilgili teamüller, toplumsal cinsiyetin had safhada ve bariz görsel olduğu ve erkek ile kız çocuklarının toplumsal cinsiyetlerine göre, özellikle eğitimle ilgili ortamlarda, düzenli olarak etiketlendiği ve düzenlendiği anlamına gelir ("Şimdi sıra erkeklerde, hadi ellerinizi yıkamaya!")[6] Ve küçük çocukların, yetişkinler ve daha büyük çocuklardan farklı olarak, kendini eşleştirebileceği *atlet*, *doktor*, *Hıristiyan* ya da *sanatçı* gibi sosyal kategorileri yoktur.[7] Diane Ruble ve meslektaşları, grup aidiyeti itkisinin küçük çocukların neden ebeveynlerinin hazzetmemesine rağmen kız ya da erkek çocuklarına has davramş ve kıyafetlerde ısrar ettiklerini açıklayabileceğini iddia ediyor.[8]

Yani kendini sosyalleştiren, yuvaya giden kız çocuğu için süslü püslü, pembe, kabarık bir elbise toplumsal cinsiyet temelli ciddi bir grup kimliğinin sağlamlaşmasını sağlar. En küçük oğlumun her okul dönemi bir kostüm günü var. Kedi kostümlü bir kız sınıftan içeri giriyor ve istisnasız diğer her kızın ya prenses ya peri kostümü giydiğini görüyor. Göz-

yaşlarına boğuluyor ve annesine yakınıyor, "Prenses kostümümü giymeliydim!" Bir dahaki kostüm gününde prenses kostümünü giyiyor.

Benzer şekilde, erkek çocuklarının da erkek çocukları için yapıldığını düşündükleri, kendi sofistike ve metaforik "sert" anlayışlarına uyan oyuncaklara ya da faaliyetlere çekilmesini bekleyebiliriz.

> Araştırmacılar, bir araştırmada pastel bir "Küçük Pony"nin (yumuşak, "kızlara has" bir özellik) yelesini kazıyıp, onu siyaha boyayarak ("sert" bir renk) ve keskin dişler (saldırgan davranış belirtisi) çizerek dönüştürdü. Hem erkek hem kız çocukları değiştirilmiş midillinin erkek oyuncağı olduğunu düşündü ve erkek çocukların çoğu (ama kızlar değil) ondan bir tane edinmeyi çok istedi.[9]

Bu arada, "eflatun saten kaplı tabanca kılıfları ve pembe kürklü savaş başlığı" bu araştırmaya katılan beş yaşındaki kızları büyüledi.[10]

Hiç şüphesiz bir çocuğun oyuncak tercihlerini birçok faktör etkiliyor, kendi toplumsal cinsiyetine dair bilgisi bu karmaşık karışımın sadece bir parçası. Fakat bu literatür biraz karışık olsa da, genelinde toplumsal cinsiyet kimliği (*ben bir erkek çocuğuyum*) ile toplumsal cinsiyet kalıp yargısı bilgisinin (*erkek çocukları bu oyuncakla oynamaz*) kalıp yargısal toplumsal cinsiyet oyununu motive ettiğini iddia ediyor.[11] Mesela, psikolog Kristina Zosul ve meslektaşları yakın zamanda, henüz iki yaşına gelmemiş çocuklarda bu sürecin tam başlangıcı gibi görünen şeyi izledi. Çocuklar kendilerine ve diğerlerine seslenmek için toplumsal cinsiyet etiketlerini (*hanımefendi* ya da *erkek çocuk*) kullanmaya başladığında davranışlarının nasıl değiştiğini görmek için, on yedi ile yirmi bir aylık emekleme evresindeki çocukların oyun oynama tarzına baktılar. Erkek ve kızlar on yedinci aylarında oyuncak bebek, çay seti, fırça tarak seti ve Legolara eşit ilgi gösterdi ama kızlar kamyonla oynamaya daha az zaman ayırdı. Fakat dört ay sonra kızlar oyuncak bebekle daha çok, erkekler daha az oynamaya başladı. Bu değişikliğe daha yakından bakılırsa, toplumsal cinsiyet etiketlemesinin daha çok toplumsal cinsiyet kalıp yargısal oyunla eşleştirildiğini açığa çıkardı.[12]

Kendi toplumsal cinsiyet kimliklerinden kuşku duymayan daha büyük çocuklarla toplumsal cinsiyet etiketlerini daha kolay manipüle edebilir ve ne olduğunu gözleyebilirsiniz. Okul çağı çocuklarında, "Bu test mekanikte

ve makineleri ne kadar iyi çalıştırabildiğinizle ilgili" (tam tersi oya işleme ya da dikiş nakış) diyerek daha dolaylı toplumsal cinsiyet etiketleri koymanız çocukların kalıp yargı açısından tutarlı performanslarını etkiler.[13] Ve altı yaş altı çocuklar söz konusu olduğunda, toplumsal cinsiyetten bağımsız bir oyuncağa toplumsal bir cinsiyet etiketi koymak, toplumsal cinsiyet kalıp yargısal davranış yaratmanın güvenli bir yoludur. Mesela, bir ksilofon ya da balon, karşı cins değil de çocuğun kendi toplumsal cinsiyetiyle etiketlenirse, dört yaşındaki çocuklar bu eşyalarla, bir cinsiyet atfedilmediği duruma oranla, üç kat daha fazla oynayacaktır. O kadar çekici olmayan, toplumsal cinsiyetten bağımsız bir oyuncak, sadece doğru toplumsal cinsiyet etiketi konularak, anında daha arzulanır hale getirilebilir. Ve tam tersine çekici ve yeni bir oyuncak karşıt cinsiyetle eşleştirilerek etiketlenirse ilginçliği azalacaktır.[14]

Kesinkes toplumsal cinsiyet kalıp yargılanmış oyuncakları, diğer cinsiyetin de onlarla oynayabileceğini göstererek, daha çekici yapmak mümkün, belki de özellikle kızlara. Rebecca Bigler ve meslektaşları, küçük bir araştırmada gelenceksel olarak karşıt cinsiyetin oynadığı oyuncaklardan kaçındığı önceden kanıtlanmış dört kız ve dört erkek çocuk buldu. Sonra bu çocuklara her seferinde, dolaysızca toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını birden açığa çıkaran, dikkatle kurgulanmış masallar okundu. Bir hikâyenin baş yıldızı Sally Slapcabbage ve pilot annesiydi, diğeri oyuncak bir bebek bulan ve onunla konuşmaktan keyif alan Billy Bunter'dı. Dört çocuktan ikisi, bu hikâyeler sayesinde, normalde görmezden gelecekleri oyuncaklarla oynamaya cesaret ederek, oyun minderlerinde kadınsı yönlerini keşfetme konusunda o kadar isteksizlik göstermez oldu. Fakat hikâyelerin dört kızdan üçü üzerindeki etkisi çok daha dikkate şayandı. Bu kızlar, kalıp yargı karşıtı hikâyeleri birkaç kez okuduktan sonra, bebek arabası, oyuncak bebek ve ütü tahtasını bırakıp, itfaiye kamyonu, inşaat oyuncakları ve helikopterleri denemeye başladı. Bu kızlar, deneyin son günlerine doğru, neredeyse sadece erkek oyuncaklarıyla oynuyordu.[15] Birkaç doz Sally Slapcabbage'dan sonra, insan daha önce son derece kadınsı olan bu yuvaya giden kızları 11. Bölüm'de karşılaştığımız konjenital adrenal hiperplazisi olan kızlardan (alışılmışın üstünde seviyelerde fetüs testosteronuna maruz kalmış) ayırmakta oldukça zorlanır.

* * *

Peki, o zaman "bebek kamyonu" sarıp sarmalayıp yatağına yatıran küçük kızı ne yapacağız? Sadece ona odaklanacaksak, tamam, toplumsal cinsiyetten bağımsız ebeveynliğin amacına ulaşması elbette komik görünür. Çocuklarımızın bir an sünger olduğunu düşünürsek, ortaya çıktıkları kültürel suların o kadar görünür olmayan kısmını da dâhil etmek üzere görüş alanınızı genişletin ve gerçek komedinin çocukların toplumsal cinsiyetten bağımsız yetiştirildiği iddiası olduğunu göreceksiniz. Emily Kane, son derece eğitimli ve ayrıcalıklı ebeveynlerin giderek daha çok biyolojiye geri çekilme hızının "sınırlı sosyolojik imgeleme sahip öncü" konumlarını yansıttığını iddia ediyor.[16] Acımasız ama bence adil.

Çocukların toplumsal cinsiyet farklılıkları ile ilgili görüşleri, beş ila yedi yaş arasında "katılığının zirvesine" ulaşır.[17] Bu noktadan itibaren, erkek çocuklar etkin olmayı, bir şeyler yapmayı ve bazen terbiyesiz olmayı, kız çocuklar da duygusal olmayı, ağlamayı ve evi toplayıp temizlemeyi sevenin sadece kendileri olmadığını giderek daha çok anlar. (Bu içgörüye kavuşmayan az sayıda çocuk başarılı kariyerlerine katı toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına dayanan popüler kitaplar yazarak devam eder.)[18] Fakat artan bilişsel esneklikleri, onların belirli toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını bilinçlice değiştirme hatta reddetmelerini sağlasa da, bu kalıp yargısal toplumsal cinsiyet çağrışımlarının devam ettiğini, yarı yarıya değişmiş bir dünyanın örüntülerini pekiştiregeldiğini tahmin etmekle yetinebiliriz. Ne zaman toplumsal bağlam bir toplumsal cinsiyet kimliğini ön plana çıkarırsa, benlik algısının ayrıntılarını beslemek üzere orada olacaklar. Meslektaşlarının işlerini yargılarken ve duygusal ilişkilerinde ayrıcalık ve örüntüleri müzakere ederken, orada olacaklar. Belki beyindeki biyolojik cinsiyet farklılıklarını yorumlarken de orada olacaklar. Ve bizzat ebeveyn olduklarında da orada olacaklar.

Ve bu böyle devam eder.

Sonsöz

Ve YA-YIN!

Harvard'lı seçkin bir adam, kadınların, erkeklerin ağırlıkta olduğu bir meslek açısından sınırlı yeteneğe sahip olduğu ile ilgili birkaç akılsız, umumi yorum yaptığında, bir ihtilaf çıkacağından emin olabilirsiniz. 1915'te Philadelphia Kadınlar Tıp Okulu'nda mezuniyet sınıfına hitap eden Harvard Tıp Okulu üyesi Profesör Richard Cabot da bunu keşfetmişti. Cabot, gazete haberlerine göre, bu hırslı genç kadınlara, kadın doktorların tıbbın daha zorlayıcı branşları için ruhen ve fiziksel açıdan uygun olmadığını söylemişti. Ona göre, bu yüzden genel pratisyenlik ve araştırmadan vazgeçip, kendilerini sosyal hizmetlere vermeleri gerekiyordu.[1] Bir gazete olay için şu başlığı atmıştı: *Erkek Doktor Kadın Doktorun Uygun Olmadığını Söyledi.* Bunu izleyen tartışmada Cabot'ı, bir diğer seçkin tıp uzmanı Dr. Simon Baruch savunmuş, kadın doğasının onun tıptaki yerini sınırlandırdığını ve kadın doktorların "annelikle ilgili biyolojik kaynaktan gelen hakiki kadınsı değişken niteliklere" sahip ve aynı zamanda "orijinallik, mantık, inisiyatif, cesaret ve diğer yalnızca erkeklere has özelliklerden yoksun" olduğunu iddia etmişti. Öyleyse, "hakiki kadın" doğal olarak en büyük başarılarına "kendi alanında," yani "bakıcılık medeniyetinde" imza atacaktı.

Dr. Baruch, mektubunu "sevgili kadınların erkekçe her şeyi yapabilecekleri fikrine 'saplanarak,' biyolojik sınırlarına dair mantıklı görüşe gözlerini kapadıkları" genel kaygısıyla sonlandırıyordu. Kabaca yanlış anlaşılmazsa, "bu satırların ihtilaf yaratmak için değil, sadece değişmez doğa kanununa işaret etmek için, yazıldığını" diye ekliyordu.[2] Dediklerini desteklemek için hatırlayacağınız üzere kadın omuriliğinin üst yarısının siyasetin biraz daha hafif tarafına denk düşmesine üzülen, nörolog Dr. Charles L. Dana'nın argümanlarına gönderme yapıyordu. Ve her şey bu-

rada bitmiyor. Dana, "kadınlar saf psikozlara erkeklerden daha açıktır" diye belirterek, üzüntüyle şu öngörüde bulundu: "Madınlar feminist ideallerine kavuşur ve erkekler gibi yaşarsa, akıl hastalığına şimdi olduklarından yüzde yirmi beş daha yatkın olurlar."[3]

Olan biteni sonradan anlayarak keskin biçimde odaklanırsak, bu korkular mantıklı görünmez. Amerika Birleşik Devletleri'nde kadın doktorların eğitimde erkekleri dermatoloji, aile hekimliği, psikiyatri, pediatri, kadın doğum ve jinekolojide sayıca katbekat geçtikleri ve dâhiliyede "arayı kapamakta oldukları" bir zamanda, kadın doktorların kendilerini sosyal yardım işiyle sınırlandırmaları yönündeki kariyer tavsiyesini biraz acımasızca yargılamadan duramayız.[4] Dr. Cabot'ın bu kariyer tavsiyesini göz ardı eden kadın doktorların "hayal kırıklığına ve hüsrana uğrayacağı" öngörüsü gereksiz derecede karamsar duruyor.[5] Benzer şekilde, "kadınların oy kullanması...oylama ve idari güçlerimize istikrarsız titizliğe dayanan biyolojik öğeler katıp, toplumun iyiliğine katkıda bulunmadan kendi kendini yaralayacaktır," diyen Dr. Dana'nın endişesi temelsiz gibi görünüyor.[6] Bildiğim kadarıyla bilim, bir oy pusulasına mühür basmanın çıplak kabalığının, kadınsı hassasiyet ve zihinsel istikrarı açığa çıkarmada herhangi tehlike oluşturduğunu belgelemedi. Fakat fazla eleştirel yaklaşmamalıyız. Bu eğitimli, entelektüel erkekler sadece toplumsal değişim ihtimaline endişeleniyor. Biyolojik olarak tasarlandıkları yetiştirme rollerini terk eden kadınlar için sonuç ne olacaktı? Zihinsel ve fiziksel açıdan yeterli koşulları gerçekleştiremediklerinde, erkeklerin kamusal alanlarına girmeye çalışmalarının feministler tarafından teşvik edilmesi akıllıca mıydı? Eşitliğin biyolojik sınırlarına ulaşılmış mıydı, hatta sınırlar aşılmış mıydı?

Bu karamsar kâhinlerin nerede hata yaptığını görmek artık kolay, hataları sosyolojik imgelemi yeterince yayamamalarından kaynaklanıyor. Eşitsizliğin kaynağını kadınların birtakım içsel kısıtlamalarının sebebi olarak görmeye o kadar odaklamışlar ki –daha hafif beyin, enerji tüketen yumurtalıklar, erkekçe becerilere yer bırakmayan özel bakıcılık becerileri–"adaletsizliği" görmeyi başaramıyorlar. Stephen J. Gould'un ifade ettiği gibi, "dışarıdan empoze edilen ama aldatıcı biçimde içeride mevcut olduğu iddia edilen bir sınır."[7]

İyisi mi aynı hata tekrarlanmasın.

Çevrenize bir dönün bakın. Gördüğünüz toplumsal cinsiyet eşitsizliği zihninizin içerisinde. Toplumsal cinsiyete dair hepimizin çok iyi bildiği kültürel inanışlar için de aynısı geçerli. Toplumsal bağlamla etkileşimde olan zihinsel çağrışımların dağınık karmaşasında bulunuyorlar. Bu etkileşimden benlik algınız, ilgileriniz, değerleriniz, davranışınız hatta yetenekleriniz doğuyor. Toplumsal cinsiyet birçok açıdan çevrede önemli olabilir: Bir gruptaki cinsiyet dengesizliği, bir reklam, bir meslektaşın yorumu, herhangi bir formda cinsiyetiniz hakkında bir soru, belki bir zamir, tuvalet kapısındaki bir işaret, etek giymenin verdiği his, kişinin kendi bedeninin farkındalığı. Bağlam, cinsiyetlendirilmiş çağrışımları harekete geçirdiğinde bu karmaşa, kalıp yargısal olmayan benlik algısının, kaygıların, duyguların, aidiyet hissinin ve davranışın önüne engel olarak çıkmaya başlar – ve geleneksel olarak cinsiyetlerden beklenenleri kabul etmeye daha hazırdır.

Benlik ve zihnin akışkanlığı etkileyicidir ve çevreyle sürekli gizli işbirliği içerisindedir. Mesela sosyal psikologlar salt sözlerin (rekabet gibi), günlük objelerin (evrak çantası ve toplantı odası masası), insanların ya da manzaranın içimizdeki belli güdüleri tetikleyebileceğini ya da benzer rol modellerin en mahrem hırslarımıza sızabileceğini bulduğunda, toplumsal cinsiyet farklılığı ile toplumsal cinsiyet eşitsizliği arasındaki nedenselliğin yönünü sorgulamaya başlamak mantıklı.[8] Toplumsal cinsiyet araştırmacısı Michael Kimmel'ın iddia ettiği üzere, "tam tersi değil de, toplumsal cinsiyet farklılığının toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ürünü olup" olmadığını kendimize sormakta haklıyız.[9]

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sadece zihnimizin değil, biyolojimizin de ayrışmaz bir parçası. Genlerden, hormonlardan, beyinden ve çevreden gelen emir zinciri hakkında düşünmeye meyilliyiz (biyolog Robert Sapolsky bu ortak yanlış anlamayı şöyle tarif ediyor: "DNA emir verendir, biyolojinin doğduğu merkez üs. Kimse bir gene ne yapması gerektiğini söylemez. Her zaman tam tersidir.")[10] Ancak gelişim üzerinde çalışan bilim insanları, size tek yönlü nedenselliğin geçen yüzyıla ait bir fenomen olduğunu söyleyecektir. Beynin devreleri hemen hemen gerçek anlamda fiziksel, sosyal ve kültürel çevrenizin, ayrıca davranış ve düşüncelerinizin bir ürünüdür. Deneyimlediklerimiz ve yarattıklarımız, beyni ya doğrudan

ya da gen ifadesindeki değişiklikler yoluyla değiştiren sinirsel faaliyeti yaratır. Kaiser'in ifade ettiği üzere, bu nöroşekillenebilirlik toplumsal cinsiyetle ilgili sosyal fenomenin "beyne geldiği" ve "serebral biyolojimizin bir parçası olduğu" anlamına gelir.[11]

Bir bebeğe sarıldığınızda, terfi aldığınızda, reklam panosu üstüne reklam panosu yarı çıplak kadın gördüğünüzde ya da bir cinsiyeti diğerinin üzerine koyan bir toplumsal cinsiyet kalıp yargısı işittiğinizde, hormonlarınız beyninizde hareket ettiğinden, hormonal durumunuzun değişime tepki vermemesini beklemeyin. Verecektir. *Gene Worship* (Gene Tapınma) yazarları Gisela Kaplan ve Lesley Rogers'ın işaret ettiği üzere, "Nasıl davrandığımız ya da ne düşündüğümüz cinsiyet hormonlarımızın seviyelerini etkileyebilir."[12] Biyolojik ve sosyal araçlar arasındaki bu sürekli değişim, Anne Fausto-Sterling'in de ortaya koyduğu üzere, "politik, toplumsal ve ahlaki mücadelelerimiz arasındaki sürekli etkileşim hemen hemen gerçek anlamıyla fizyolojik varlığımızın ta kendisini şekillendirir ve ona eklemlenir."[13]

Kısacası, araştırmacılar beyin ya da zihindeki biyolojik cinsiyet farklarını araştırdığında, hareket eden bir hedefi avlıyorlar. Her ikisi de toplumsal bağlamla sürekli etkileşim halinde. Bazı araştırmacılar, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının ön plana çıkarılıp çıkarılmamasına bağlı olarak, cinsiyet kalıp yargılandırılmış görevleri görürken, beynin ya da hormonların ne ölçüde farklı tepki verdiğini incelemeye başladı.[14] Ve zihindeki toplumsal cinsiyet farklılıkları andan ana değişebilir: Mesela kalıp yargı tehdidi yaratıldığı ya da yayıldığı ya da benlik kimliği değiştiği zaman. Fakat eylemlerimiz ve davranışlarımız, diğerlerinin zihinleriyle etkileşim halinde olan kültürel örüntülerin ta kendisini, *diğerlerinin* kültürel tabakamızın bir parçası olacak hareket ve tutumlarını birlikte üreteceğimiz şekilde, değiştirir. Kısacası, "kültür ve *psykhe* (ruh) birbirini tamamlar."[15] Bir kadın yüksek seviye matematik dersine girmekte ya da başkanlığa aday olmakta ısrar ederse ya da bir baba çocuklarını işten almak için erken çıkarsa, kendilerini çevreleyen zihinlerin örtük örüntülerini adım adım değiştiriyordur. Toplum yavaş yavaş değişirken, bizzat erkek ve kadın, onların yetenekleri, duyguları, değerleri, ilgi alanları, hormonları ve beyinleri

arasındaki farklılıklar da değişiyor – çünkü her biri içinde geliştiği ve işlev gördüğü toplumsal bağlamla ayrışmaz biçimde iç içe geçmiştir.

Kadın ve erkek hayatlarının kesişmesinin nerede son bulacağını kimse bilemez. (Bir ipucu: yapılan hata genelde hedefin şaşması.) Fakat toplumsal cinsiyet arka plana atıldığında, iki cinsiyetin de psikolojik olarak birbirine bu kadar yaklaşması dikkate değer. Kimmel'in iddiasına göre, "Sevgi, şefkat, bakım; rekabet, hırs, kendini ortaya koymaya –bunlar *insan* özellikleri ve bütün insanlar, hem kadın hem erkek,– eşit derecede erişebilmeliler.[16] Kulağa hoş gelmiyor mu? Fakat bugün toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri çağrıştırdıkları toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla birlikte zihinlerimizde erişim eşitsizliği yaratacak şekilde etkileşiyor.

Bu arada nörobilim, bazıları tarafından geçmişte nasıl kullanıldıysa öyle kullanılıyor: Bilimin tüm otoritesine dayanarak demode kalıp yargı ve rolleri pekiştirerek. Ruth Bleier'ın belirttiği üzere, "Beyin sık sık cinsiyet ve ırk farklılıkları hakkında çıkan ihtilaflarda savaş alanı olmuştur."[17] Erkek ve kadın beyinlerindeki farklılıklar hakkındaki popüler iddiaları araştırmak kan basıncına özellikle iyi gelen bir faaliyet değil. Yapılan aşırı yorumlar ve aktarılan yanlış bilginin gerisindeki cüretkârlık ürkütücü. Bazı yorumcular, kendilerini cesur ve tabu yıkan, politik olarak doğru tarafından sessizliğe itilen, cinsiyet farklılıkları hakkındaki bilimsel gerçekleri haykıran bireyler olarak tanıtıyor. Fakat eşleştirilmemeleri gereken nitelikler tam da bunlar. Birincisi, nörocinsiyetçilik o kadar popüler, o kadar anaakım ki doğuştan biyolojik cinsiyet farklılıkları hakkında sözde dile getirilemez fikirlere yaklaşımımızın, sıradan ve affedici dışında bir şey olduğunu iddia etmenin zor olduğunu düşünüyorum. Gözünüzde "siyah" beyin ve "beyaz" beyin arasındaki farklılıklar üzerine bir iki slayt ve sahte bilimsel olgular gördükten sonra beyin temelli tek ırktan oluşan sınıflar düzenleyen okullar canlandırabiliyor musunuz? Erkek ve kadınlar arasındaki doğuştan psikolojik farklılıkların hakikaten şoke edici ve provokatif olduğundan bahsedilirse, böyle yanlış enformasyon veren ve insanları yanlış yönlendiren kitap ve makaleleri yayıncılar en iyiler listesine ya da editörler kendi sütunlarına koyar mı?

Fakat toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgilenenler için iyi bilimle ilgili hiçbir korkutucu taraf yok. Bizi kaygılandıran sadece özensizce üretilmiş

bilim ya da yetersiz üretilmiş bilim ya da onu besleyen nörocinsiyetçilik. Ne yazık ki, problemlere işaret etmek kolayca ümitsiz vaka bir müşkülpesentlik ya da günah keçisi yaratma diye etiketlenebilir. Fakat Kaplan ve Rogers'ın işaret ettiği gibi, "ham sonuçlara atlamakla karşılaştırıldığında, şüphecilik ve katı bilim kötü kusurlar değil, özellikle toplumsal tutumları etkilediklerinde."[18] Toplumsal cinsiyet hakkındaki bu sosyal tutumlar beynimizin ve zihnimizin geliştiği kültürün önemli bir parçası.

Ve çocukların içine doğduğu, onlara ebeveynlik yapıldığı ve geliştikleri bu güçlü, her yere sızmış toplumsal tutum ağıdır. Toplumsal bağlama uyarlanmaya hazır toplumsal cinsiyet çağrışımları kısa sürede, bir ömür boyu sürecek yüklenilmiş miras olarak, öğrenilir. Çocuğun hayatının başında toplumsal cinsiyete yapılan sürekli baskı, kültürel eşlenikleri hakkındaki zengin enformasyon yığını ile birlikte aktarıldığında, toplumsal cinsiyetten bağımsız ebeveynliğin başarısızlığa uğraması pek şaşırtıcı olmasa gerek. Sosyolog Bronwyn Davies, çocuklar açısından problemi açıklıyor:

> Çocuklardan hem kendilerini erkek ya da kadın olarak kimliklendirecek şekilde konumlandırmaları hem de erkeklik ve kadınlığı gösteren araçlardan mahrum olmaları istenemez. Yine de cinsiyetçi olmayan programların ezici çoğunluğu onlardan bunu istiyor.[19]

Çocuğun etrafında ne varsa usanmadan cinsiyetlendirmek –elbiseler, ayakkabılar, yatak takımı, beslenme çantası hatta hediye paketleri, ayrıca çevresini saran geniş dünya– bu işi sadece imkânsız hale getiriyor. "Küçük kızların yıkıcı derecede pembeleştirilmesi"[20] olarak tarif edilen bir etki (toplumsal cinsiyetin, mesela pembe tülün ya da parlayan güzel ayakkabıların, ağırlıklı olarak en ön plana çıkması –hem erkek hem kız çocukları için.) Çocuklar sürekli onu seyrediyor, duyuyor ve görüyorsa, ona göre giydiriliyor, ona göre uyuyor ve ona göre yiyorsa, onların toplumsal cinsiyeti nasıl göz ardı edebilir?

Zihnimiz, toplum ve nörocinsiyetçilik fark yaratıyor. Hep birlikte toplumsal cinsiyetin sinir devresini döşüyorlar. Fakat bu devre sert değil, yumuşak. Esnek, şekillendirilebilir ve değiştirilebilir. Ve buna bir inanırsak, düğümünü çözmeye devam edecektir.

TEŞEKKÜRLER

Bu kitapta yaptığım araştırma farklı akademik alanlara yayılıyor ve bu alanlardaki birçok uzmandan aldığım yararlı geri bildirim ve teşvik için onlara çok minnettarım. Taslağın çeşitli bölümleri üzerine yorum yapıp onu okumaya vakit bulma nezaketini gösterdiler. En sıcak teşekkürlerim Rebecca Bigler, Suparna Choudhury, Isabelle Dussauge, Ione Fine, Kit Fine, William Ickes, Anelis Kaiser, Emily Kane, Simon Laham, Carol Martin, Cindy Miller, Kristen Pammer, Alice Silverberg ve özellikle Frances Burton, Anne Fine, Ian Gold, Giordana Grossi, Christine Kenneally, Neil Levy ve Lesley Rogers'a. Bu kitap, sadece saydığım okuyucuların uzmanlığında değil, sorularıma yardımsever biçimde karşılık veren daha birçok akademisyen tarafından oldukça geliştirildi. Herhangi hata ya da yanlış yorumlamanın vebali boynumadır.

Ayrıca, Jeanette Kennett, Neil Levy ve Melbourne Üniversitesi Uygulamalı Felsefe ve Kamu Etiği Merkezi'ne bu kitabın yazılışının öncesinde ve sonrasında destek verdiği için teşekkür ederim. Kitabımı yayımlamaya uygun hale getiren herkese de minnettarım. Temsilcim Barbara Lowenstein'ın fikirlerimi geliştirmemde temel rolü oldu. Yardımı ve desteği için teşekkür ederim. Erica Stern, sonsuz bir sabırla yardımcı olup, W. W. Norton ile irtibatımı sağladı, ona, Carol Rose'a, editörüm Angela von der Lippe'ye birçok değerli yorumlarda bulunduğu ve taslağı geliştirdiği için çok minnettarım. Laura Romain'e de yardımı için teşekkür ederim.

Son olarak, samimi teşekkürlerim ve minnetim eşim Russell'a.

YAZARIN NOTU

Toplumsal cinsiyet hakkında özgün bir şey söylemenin son derece güç olduğunu tahmin ederim ve hedefim de bu değildi. Birçok farklı disiplinden gelen materyali sentezlerken hedefim diğerlerinin üstüne çıkmak değil, erişilebilir biçimde bu konumdan gelen görüşü rapor etmekti. Kitabı izleyen uzun notlar listesinde referans verilen diğer herkesin yaptığı önemli araştırmayı çok takdir ediyorum. Birkaç kitap tartıştıkları alandaki anlayışımda oynadıkları önemli rolden ötürü bilhassa bahsedilmeyi hak ediyor. Bu tip bir kitapta dipnota sıkıştırılamayacak derecede etkilediler. Bu kitabı yazmayla ilgili kafamda ilk kez bir fikir oluştuğunda, toplumsal cinsiyet hakkındaki nörobilimsel açıklamalara dair kaygım, bu literatürün kaba saba popüler yorumlarıyla sınırlıydı. Ancak özellikle beş kitap nörobilimsel ve nöroendokrinolojik araştırmaya bizzat eleştirel bir dikkatle yaklaşılması gerektiğine dair anlayışımın temelini oluşturdu. Ruth Bleier'ın *Science and Gender*'ı (Bilim ve Toplumsal Cinsiyet), Anne Fausto-Sterling'in iki klasiği, *The Myths of Gender* (Toplumsal Cinsiyet Mitleri) ve *Sexing the Body* (Bedeni Cinsiyetlendirmek) ve Gisela Kaplan ile Lesley Rogers'ın *Gene Worship* (Gene Tapınma) beni zorlayarak, çoğu zaman toplumsal cinsiyet farklılıkları üzerine araştırmaların içine sinmiş, kasıtsız önyargı ve üstünden geçilmemiş varsayımları eleştirdikleri için, gözlerimi açtı. Cynthia Russett'ın Viktorya dönemi cinsiyet bilimi hakkındaki tarihi anlatısı *Sexual Science* (Cinsiyet Bilimi) de beklenmedik biçimde bu açıdan çok yardımcı oldu. Laurie Rudman ve Peter Glick'in yakın zamanda yayımladığı kitabı *The Social Psychology of Gender* (Toplumsal Cinsiyetin Sosyal Psikolojisi) mükemmel bir kaynaktı. Kitap kapsamlı biçimde bu hızla genişleyen alanı muhteşem ve tutarlı biçimde gözden geçiriyor. Ve Rebecca Bigler, Lynn Liben, Carol Martin, Cindy Miller, Diane Ruble ve meslektaşlarının birçok değerlendirme makalesi ve bölümleri son derece yardımcı oldu. Tüm bu akademisyenlere (ve onlar dışında birçoğuna) çalışmaları için çok minnettarım.

NOTLAR

Giriş

1 (Brizendine, 2007), sırasıyla s. 166, 40 ve 162.
2 (Brizendine, 2007), sırasıyla s. 159 ve 160.
3 http://www.gurianinstitute.com/meet_michael.php. 2 Aralık, 2008'de erişildi.
4 (Gurian, 2004), s. 4 ve 5 ve s. 5
5 (Sax, 2006), tanıtım yazısı.
6 (Gurian Enstitüsü, Bering, & Goldberg, 2009), s. 4.
7 (Gurian, Henley & Trueman, 2001), s. 4.
8 (Gurian & Annis, 2008), iç kapak yazısı.
9 (Gisborne, 1797), s. 21.
10 (Gisborne, 1797), s. 22.
11 (Baron-Cohen, 2003), s. 1. Vurgu orijinal.
12 (Levy, 2004), s. 319.
13 (Baron-Cohen, 2003), s. 185.
14 (Levy, 2004), s. 319 ve 320.
15 Mary Astell, *The Christian Religion* (1705). Alıntı (Broad, 2002), s. vii.
16 (Dorr, 1915).
17 Anonim, "Biology and Women's Rights", yeniden basım. *Popular Science Monthly*, 14 (Aralık, 1878). Alıntı (Trecker, 1974), s. 363.
18 (Kimmel, 2004), s. vii.
19 (Kane, 2006b).
20 (Pinker, 2008), s. 5.
21 (Pinker, 2008), s. 266.
22 (Moir & Jessel, 1989), s. 21.
23 (Brizendine, 2007), s. 36 ve 37.
24 (Moir & Jessel, 1989), s. 20.
25 (Belkin, 2003), par. 60.
26 Sosyal psikologlar "insanların var olan toplumsal düzenlemeleri adil ve haklı, hatta doğal ve kaçınılmaz algılayacak şekilde haklılaştırdıkları ve rasyonalize ettikleri" bir sistem meşrulaştırma itkimiz olduğunu gösteren kanıt öne sürdüler. (Jost & Hunyady, 2002), s. 119.
27 (Broad & Green, 2009), s. viii.
28 (Drake, 1696), s. 20. Bu alıntıya dikkatimi çektiği için Jacqueline Broad'a teşekkür ederim.
29 (Smith, 1998), s. 159.

30 E. L. Thorndike, "Sex in Education," *The Bookman*, XXIII, 213. Alıntı (Hollingworth, 1914), s. 511.
31 (Mill, 1869/1988), s. 22.
32 Cora Castle, "A statistical study of eminent women," *Columbia University contributions in philosophy and psychology*, Cilt 22, no. 27 (New York: Columbia University, 1913), s. vii, 1-90. Alıntı (Shields, 1982), s. 780.
33 (Malebranche, 1997), s. 130. Jacqueline Broad'a bu hipoteze dikkatimi çektiği için minnettarım.
34 Bkz. (Russett, 1989).
35 Bkz. (Russett, 1989), s. 36, orijinali (Romanes, 1887/1987), s. 23.
36 (Russett, 1989), s. 37.
37 Tartışma için bkz. (Kane, 2006).
38 (Kitayama & Cohen, 2007), s. xiii.
39 M. R. Banaji, "Implicit attitudes can be measured," H. L. Roediger III, J. S. Nairne, I. Neath & A. Suprenant (yay. haz.) *The nature of remembering: Essays in honor of Robert G. Crowder* (Washington DC: American Psychological Association, 2001), s. 117-150. Alıntı (Banaji, Nosek & Greenwald, 2004), s. 284.
40 (Silverberg, 2006), s. 3.
41 (Grossi, 2008), s. 100.
42 (Fausto-Sterling, 2000), s. 118.
43 (Rivers & Barnett, 2007), par. 4.
44 Bkz. (Fine, 2008).
45 Alıntı (Pierce, 2009), par. 8.
46 Mesela (Bleier, 1984) tarafından işaret edilen nokta. "Paradoksal biçimde beynimiz ya da biyolojimiz değil, daha ziyade beyinlerimizin ürettiği kültürler onların sağladığı davranışsal esneklik için neredeyse sonsuz olasılığı sınırlandırır." (s. viii).

1 Düşünüyoruz Öyleyse Varsınız

1 (Morris, 1987), s. 140.
2 Sosyolog Cecilia Ridgeway ve Shelley Correll toplumsal cinsiyet inanışlarımızın bu kadar dar olmasında tuhaf bir durum olduğunu "çünkü kimsenin kişinin ırkı ya da eğitim seviyesi gibi bir dizi diğer özelliğinden etkilenmeden sadece erkek ya da sadece kadın somut bir insanla iletişime geçme deneyiminin olmadığını" söylüyor. (Ridgeway & Correll, 2004), s. 513.
3 Bkz. (Rudman ve Glick, 2008), böl. 4. Bu kitap toplumsal cinsiyet üzerine sosyal psikoloji ile ilgili ikna edici ve kapsamlı bir çalışma sunuyor.
4 (Ridgeway ve Correll, 2004), s. 513. Belirtilmesi gerektiği üzere, bu kitapta tartışılan araştırmanın çoğu toplumun beyaz, orta sınıf, heteroseksüel kesimidir. Ama yine bu ayrıcalıklı grubun erkek ve kadın yarısı arasındaki uçurum toplumsal cinsiyet rollerinin "doğallığının" kanıtı olarak alınabilir.
5 Genel bakış için (Nosek, 2007a).
6 (Nosek ve Hansen, 2008), s. 554, referanslar çıkarılmıştır.

7 Teorik tartışmalar için mesela bkz. (Gawronski & Bodenhausen, 2006; Smith ve DeCoster, 2000; Strack ve Deutsch, 2004).

8 Mesela (Banaji ve Hardin, 1996). Kısa bir bakış için bkz. (Bargh ve Williams, 2006).

9 Örtük Çağrışım Testi'ni kendi üzerinizde denemek ve hakkında daha fazla şey öğrenmek için Harvard Üniversitesi Projesi için Implicit web sitesi: http://implicit.harvard.edu/implicit/.

10 (Rudman ve Kilianski, 2000).

11 Brian Nosek katılımcılar son derece eşitlikçi üniversite öğrencileriyse örtük ölçülen toplumsal tutumlarla (mesela azınlık gruplarına) öz değerlendirme raporlarındaki tutumlar arasındaki bağlantının özellikle zayıf olduğunu, o kadar eşitlikçi olmayan gruplarda ilişkilerin daha güçlü olduğunu iddia ediyor. (Nosek, 2007a). Açık ve örtük tutumlar ve diğer kurgular arasındaki ilişkinin doğası -ne derecede birbirilerinden ayrılar?- hâlâ net değil ve tartışma konusu.

12 Mesela (Mast, 2004; Nosek vd., 2009; Rudman ve Kilianski, 2000).

13 (Dasgupta ve Asgari, 2004).

14 Mesela (Kunda ve Spencer, 2003) ya da bkz. (Fine, 2006).

15 Brian Nosek benlik anlayışı bağlamında bu alıntıya dikkatimi çekti.

16 Bkz. (Wheeler, DeMarree ve Petty, 2007).

17 Bunu özellikle John Turner'ın kişisel kimlik ile toplumsal kimliği ayırmada en açık benlik kategorizasyon teorisi öngörür. Hem benlik kategorizasyonu hem etkin benlik anlatısı (ve diğer benzer modeller, mesela benlik kavramı işleyişi ile ilgili anlayış) benliğin dinamik ve bağlama bağlı olduğunu düşünür. Benlik kategorizasyonu teorisi "benliğin süregelen kişilik yapısıyla eş tutulmaması gerektiğini" söyler çünkü sonsuz sayıda farklı toplumsal kimlik toplumsal bağlama bağlı olarak etkin hale gelebilir (Onorato & Turner, 2004), s. 259. Mesela toplumsal cinsiyetin ön plana çıktığı benlik kalıp yargı üretme kanıtı için (Hogg ve Turner, 1987; James, 1993).

18 (Chatard, Guimond ve Selimbegovic, 2007).

19 Alıntı (Horne, 2007).

20 (Sinclair, Hardin ve Lowery, 2006).

21 (Steele ve Ambady, 2006).

22 (Steele ve Ambady, 2006), s. 434.

23 (Garner, 2004), s. 177.

24 William James (1890), The Principles of Psychology, s. 294. Alıntı s. 529 (Sinclair, Hardin ve Lowery, 2006).

25 (Sinclair, Hardin ve Lowery, 2006; Sinclair vd., 2005; Sinclair ve Lun, 2006), s. 529.

26 (Davies, 1989), s. 17.

27 (Galinsky, Wang ve Ku, 2008).

28 (Sinclair vd., 2005).

29 Bu fikirle ilgili sosyolojik bir perspektif için bkz. (Paechter, 2007).

2 Eşinizin Bilmesini İstemediğiniz Bir Sırrınız Varsa Neden Kafanıza Kesekâğıdı Geçiresiniz ki?

1 (Brizendine, 2007), s. 161.
2 Brizendine'in kitabının tanıtımındaki bir iddia.
3 (Baron-Cohen, 2003), s. 2.
4 Otizm Araştırma Merkezi EQ ve SQ anketlerinin kaynağıydı: http://www.autismresearchcentre.com/tests/default.asp.
5 Bkz. (Baron-Cohen, Knickmeyer ve Belmonte, 2005), tablo 1, s. 821. Erkeklerin yüzde altmışı kadınların yüzde on yedisiyle karşılaştırıldığında S-tipi beyin bildiriyor. (Yüzdelere "uç" E ve S tipi beyinler dâhildir.)
6 (Schaffer, 2008), madde 3, ("Empati kraliçeleri"), par. 5.
7 (Eisenberg ve Lennon, 1983).
8 Alıntı (Schaffer, 2008), madde 3, ("Empati kraliçeleri"), par. 8.
9 (Davis ve Kraus, 1997), s. 162.
10 (Ames ve Kammrath, 2004), s. 205; (Realo vd., 2003), s. 434.
11 (Voracek ve Dressler, 2006).
12 Hem EQ hem Simon Baron-Cohen'in laboratuarında yapılmış Gözden Zihin Okuma testi, katılımcılardan ankete başlamadan önce cinsiyetini belirtmesini istiyor. Bölümde daha sonra görüleceği üzere ikisinin arasındaki korelasyonun artması muhtemel, çünkü toplumsal cinsiyetle ilgili normların önemi, hem öz değerlendirme raporu bildiren empatiyi hem empati performansını farklı katılımcılarda üç aşağı beş yukarı aynı derecede artırıyor.
13 (Ickes, 2003), s. 172.
14 (Levy, 2004), s. 322.
15 (Voracek ve Dressler, 2006). Eğer birinin testte ortalamanın üstünde ya da altında skor yaptığı ile ilgili bilgiyi, onun cinsiyetini tahmin etmeye çalışmak için kullanırsanız, olsa olsa şans eseri doğru bilebilirsiniz.
16 PONS ve yorumuyla ilgili bu ve bundan fazla ayrıntı ve IPT (Graham ve Ickes, 1997)'de özetlenmiştir. Graham ve Ickes'in "hatırı sayılır" dediği (s. 123) PONS toplumsal cinsiyet farklılıklarının boyutunun bir fikir vermesi için bu testteki erkek (erkek nüfusu için yüzde altmış altı) ortalama kadından (yüzde ellilik skor) biraz üstündür. İletişimde "sızıntı yapan" kanallarda kadınların daha fazla avantaj sahibi olduğu ile ilgili tartışmada şu esere gönderme yapıyorlar: R. Rosenthal ve B. DePaulo, "Sex differences in eavesdropping on nonverbal cues," *Journal of Personality and Social Psychology* 37 (1979), s. 273-285.
17 (Brizendine, 2007), s. 160.
18 Bu hipotez yine Rosenthal ve DePaulo'nun eserine gönderme yapıyor, alıntı (Graham ve Ickes, 1997).
19 (Graham ve Ickes, 1997), s. 126.
20 (Ickes, 2003), alıntılar sırasıyla s. 125 ve 126.
21 (Ickes, Gesn ve Graham, 2000).
22 (Ickes, 2003), s. 135.

23 (Klein ve Hodges, 2001). Empati kesinlik testinden sonra duygudaşlık derecelendirmesi istendiğinde erkekler yine kadınlarla eşit puan aldı.
24 (Thomas ve Maio, 2008), s. 1173. Bu etki sadece kolay okuma hedefinde bulundu, zor okuma hedefinde değil.
25 (Koenig ve Eagly, 2005), s. 492.
26 (Marx ve Stapel, 2006c), s. 773.
27 (Seger, Smith ve Mackie, 2009), s. 461.
28 (Ryan, David ve Reynolds, 2004). Gilligan'ın eseri ve eleştiriler de burada özetlenmiştir.
29 Bu iddia şurada da destek buluyor: (Ryan, David ve Reynolds, 2004), vaka 1.
30 (Ryan, David ve Reynolds, 2004), sırasıyla s. 253 ve 254, referanslar çıkarılmıştır.

3 "Geriye Doğru ve Yüksek Topuklu"

1 Meta-analiz için bkz. (Voyer, Voyer ve Bryden, 1995).
2 (Moore ve Johnson, 2008; Quinn ve Liben, 2008).
3 Bunun karmaşık bir sorun olduğunu söylemeye gerek yok. Nora Newcombe'un yakın zamanda özetlediği üzere, ortalamada sadece erkekler değil, kadınlar da zihinsel rotasyon görevlerinde, özellikle mekânsal görselleştirme becerilerinin fizik, matematik, bilgisayar mühendisliği ve mühendislik gibi alanlarda başarı için gerekli olduğu en yüksek seviyelerde yüksek performans gösteriyor. Ancak bu özgün cinsiyet farklılıklarının biyolojik temelli ve değiştirilemez olduğu argümanının zorluklarına da değiniyor. Birinci madde söz konusu olduğunda –biyolojik nedensellik– biyolojik mekanizmaları açıklamaya çalışan mekanizmaların başarılı olmadığını belirtiyor. (Bunlardan ikisi, hormon kayıtları ve cinsiyet farklılıkları lateralizasyonu, kitabın ikinci kısmında tartışıldı. Diğer fikirler –mekânsal yetenek için X-bağlantılı resesif gen ve erkeklerin geç ergenliği– kanıt tarafından desteklenmiyor.) Newcombe, yüzeysel ihtimale karşı, evrimle ilgili açıklamaların çok sayıda test edilmemiş varsayım içerdiğini de belirtiyor. Newcombe'un getirdiği bir diğer önemli nokta, zihinsel rotasyon yeteneğinde yüksek bir eşiğin ötesinde ek artışın önemli olup olmadığı. (Amanda Schaffer'in Slate'de kuru kuruya ifade ettiği üzere, "yüksek düzey bilimin farklı farklı alanlarına geldiğinde, mekânsal muhakeme sizi ancak oraya kadar getirebiliyor. Rock star akademisyenler illa günlerini zihinlerinde geometrik şekilleri döndürerek geçirecek diye bir kural yok.") Newcombe, "yaratıcı düşünmek, verilerini açıklamak ya da bir araştırma ekibini şevklendirmek de bir o kadar önemli olabilir!!!" diyor (Newcombe, 2007), s. 75. Kadınların bilimde yeterli derecede temsil edilmemesiyle ilgili olarak yakın zamanda yayımlanmış, çok kapsamlı,"sosyokültürel ve biyolojik yargıları göz önünde tutan" bir inceleme şu sonuca vardı: "Üstün mekânsal kabiliyet işlevi olarak STEM alanlarında erkek avantajını ispatlamak için gereken süreç deliklerle dolu (muhtemelen ileri matematikteki rolünden ötürü). Hiçbir şey mevcut, kapsamlı biçimde muhakeme edilmiş ve desteklenmiş argümana yakın değil." (Ceci, Williams ve Barnett, 2009), s. 250.

4 Mesela (Newcombe, 2007) tarafından gözden geçirildi. Yakın zamanda yapılan çalışmalar da bilgisayar oyunlarıyla oynamanın zihinsel rotasyon yeteneğini artırdığını, hem de kadınlarda erkeklere nazaran daha çok arttığını buldu. (Cherney, 2008; Feng, Spence ve Pratt, 2007).

5 (Sharps, Price ve Williams, 1994). Ödev talimatları s. 424 ve 425'ten alıntıdır. Erkeksi erkeklerin performansı diğer tüm gruplardaki erkek ve kadınlardan daha üst seviye performans gösterdi. (Moè ve Pazzaglia, 2006).

6 (McGlobe ve Aronson, 2006).

7 (Hausmann vd., 2009).

8 (Moè, 2008).

9 M.B. Ritter, *More than gold in California 1849-1933* (Berkeley, CA: The Professional Press, 1933), s. 161. Alıntı (Morantz-Sanchez, 1985), s. 118.

10 C. M. Steele, S. J. Spencer ve J. Aronson, "Contending with group image: The psychology of stereotype and social identity threat." M. P. Zanna (yay. haz.) *Advances in experimental social psychology*, Cilt. 34 (San Diego: Elsevier, 2002), s. 385. Alıntı (Shapiro ve Neuberg, 2007), s. 109.

11 Kalıp yargı tehdidi ile ilgili daha çok şey okumak isteyen okuyucuya, sosyal psikolog Steven Stroessner ve Catherine Good'un yazarlığını yaptığı http://reducingstereotypethreat.org web sitesini ziyaret etmesi şiddetle tavsiye edilir. Akademik literatürün ayrıntılı ve kapsamlı bir içeriğini sunuyor.

12 (Good, Aronson ve Harder, 2008).

13 Mesela (Marx ve Stapel, 2006b; Marx, Stapel ve Muller, 2005; Thoman vd., 2008).

14 (Good, Aronson ve Harder, 2008), s. 25.

15 (Walton ve Spencer, 2009), s. 1133. Örneklerinin genel nüfusu temsil edemeyeceğini belirtseler de, etki boyutları SAT matematiğinin kadınların yeteneklerini olduğundan yaklaşık yirmi puan daha az değerlendirilebileceğini gösteriyor (otuz dört puanlık bir toplumsal cinsiyet uçurumu ile karşılaştırıldığında). Afrikalı ve Hispanik Amerikalılar için SAT Okuma testleri yeteneklerini olduğundan yaklaşık kırk puan daha az değerlendirmiş olabilir.

16 Mesela (Adams vd., 2006; Danaher ve Crandall, 2008; Davies vd., 2002; Inzlicht ve Ben-Zeev, 2000; Logel vd., 2009).

17 Bkz. (Nguyen ve Ryan, 2008).

18 (Marx, Stapel ve Muller, 2005).

19 Mesela (Cadinu vd., 2003; Stangor, Carr ve Kiang, 1998) ve (Marx ve Stapel, 2006a), s. 244. David Marx'ın iddia ettiği ve eserinin gösterdiği üzere, kendini ispatlayan bir kalıp yargıya uyarlamanın etkileri standart kalıp yargı uyarlama etkilerinden daha farklı ve büyük.

20 (Cadinu vd., 2005), s. 574.

21 (Logel vd., 2008). Ayrıca bkz. (Davies vd., 2002) toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının, kontrol grubundakilerle karşılaştırıldığında, toplumsal cinsiyet açısından kalıp yargılandırılmış reklam seyreden kadınlarda harekete geçtiğini ve bu harekete geçmenin matematikteki yetersiz performansın sebebi olduğunu buldu.

22 (Beilock, Rydell ve McConnell, 2007; Schmader ve Johns, 2003). Gözden geçirilmiş versiyonu için (Schmader, Johns ve Forbes, 2008).
23 (Johns, Inzlicht ve Schmader, 2008).
24 Mesela (Aronson vd., 1999; Croizet vd., 2004).
25 Testi toplumsal cinsiyetten bağımsız olarak sunmak (yani erkek ve kadınların eşit skor yaptığı) kadının performansını yükseltiyor ve işleyen bellek üzerinde aynı yıkıcı etkiye sahip değil (mesela, [Johns, Inzlicht ve Schmader, 2008]).
26 (Seibt ve Förster, 2004).
27 (Gladwell, 2008), sırasıyla s. 87, 87 ve 88.
28 Bkz. (Nguyen ve Ryan, 2008) meta-analizlerine bakarak düşük matematik performansı gösterdiği tespit edilen kadınların kalıp yargı tehdidinden en az etkilenen kadınlar olduğu sonucuna vardı. İlginçtir ki orta derece performans gösterdiği tespit edilen kadınların en çok etkilendiğini buldular (yüksek performans gösterdikleri tespit edilen kadınlardan da fazla), gerçi "eşleştirmenin" tanımlanma ve işler hale getirilmesinde bazı tutarsızlıklar olduğunu belirtiyorlar.
29 Mesela (Beilock, Rydell ve McConnell, 2007) kalıp yargı tehdidinin en çok, daha ağırlıklı olarak işleyen bellek kaynaklarına dayanan matematik problemlerinde etkili olduğunu buldu.
30 Ulusal Bilim Vakfı'ndan alınan bu sayılar (Ceci, Williams ve Barnett, 2009)'da alıntılanıyor.
31 (Inzlicht ve Ben-Zeev, 2000).
32 (Schmader, Johns ve Barquissau, 2004).
33 (Kiefer ve Sekaquaptewa, 2007).
34 Bkz. (Blanton, Crocker ve Miller, 2000; Marx, Stapel ve Muller, 2005). Modelin "yakınlığının" etkisi için bkz. (Marx vd., yayımlanmamış elyazması) matematikte çok başarılı, sosyal açıdan "yakın" bir kadın rolü etkisinde bırakılan kadınların sosyal açıdan "mesafeli" ama bir o kadar başarılı bir kadın rolü etkisinde bırakılan kadınlara oranla daha başarılı olduğunu buldu. (Lockwood, 2006) kadınların ilham veren bir kadın rol modelden bilhassa faydalandığını buldu. Genelde sosyal karşılaştırma süreçleri ile ilgili araştırmalar diğer faktörlerin yanı sıra öz değerlendirmelerimiz ve davranışlarımızın, psikolojik açıdan benzediğimizi düşündüğümüz ölçüde, bir diğer insana geçmesinin daha muhtemel olduğunu buldu. Diğer türlü öteki kişinin koyduğu standart öz değerlendirmelerimizin ve davranışlarımızın tepki verdiği bir tezat haline geliyor. Bkz. mesela (Musswiler, Rüter ve Epstude, 2004).
35 (Marx ve Roman, 2002; McIntyre vd., 2005; McIntyre, Paulson ve Lord, 2003).
36 (Josephs vd., 2003; Newman, Sellers ve Josephs, 2005).
37 Bkz. (Rogers, 1999), s. 75-85. Bazıları testosteron seviyeleri ve rekabet arasındaki ilişkinin kadın ve erkeklerde farklı olduğunu iddia etse de, şu an meşru bir karşılaştırma yapabilmek için mevcut kadınlı çok az çalışma olduğunu belirtmeye değer. Bkz. (van Anders ve Watson, 2006), s. 215-220.
38 (Sherwin, 1988).

39 (Rogers, 1999), s. 83.
40 (Josephs vd., 2003), s. 162.
41 (Huguet ve Régner, 2007; Neuville ve Croizet, 2007). Ayrıca (Ambady vd., 2001) kalıp yargı tehdit etkilerinin ilkokul ve liseye giden kızlarını etkilediğini, ancak toplumsal cinsiyet ön plana çıktığında ilk öğretim son sınıflardaki kızlarda beklenmedik biçimde daha iyi sonuçlar alındığını buldu.
42 (Nosek vd., 2009), s. 10597. Bu ilişkiler toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin genel bir göstergesi için kontrol bile teşkil ediyor.

4 Buraya Ait Değilim

1 (Hines, 2004), s. vii.
2 (Haslanger, 2008), s. 211.
3 Alıntı (McCrum, 2008), s. 22.
4 (Mullarkey, 2004), sırasıyla s. 369 ve 370.
5 (Mullarkey, 2004), s. 373 ve 374.
6 (Pinker, 2008), s. 5.
7 (Steele, 1997), s. 618.
8 (Murphy, Steele ve Gross, 2007).
9 (Davis vd., 2002).
10 (Davies, Spencer & Steele, 2005).
11 (Gupta & Bhawe, 2007), s. 74.
12 (Cheryan vd., 2009)da parmak basılan bir nokta.
13 (Cheryan vd., 2009).
14 I. J. Seligsohn, *Your Career in Computer Programming* (New York: Simon & Schuster, 1967), alıntı (Gürer, 2002a), s. 176.
15 (Gürer, 2002b), s. 120.
16 Sapna Cheryan, kişisel iletişim, 25 Kasım, 2009.
17 (Cheryan vd., 2009), s. 1058.
18 (Spelke ve Grace, 2006), s. 726.
19 Kriterler önceki programlama yeteneği önemsenmeyecek şekilde değiştirildi – bilgisayar mühendisliği ana dalında bir başarı göstergesi olarak gösterilmedi onun yerine "Bilgisayar mühendisliğinde gelecek vizyoner ve liderlerin göstergeleri"ne yoğunlaşıldı (Blum ve Frieze, 2005), s. 117. Referans gösterilen araştırma Jane Margolis ve Allen Fisher tarafından yürütüldü, Unlocking the Clubhouse (Cambridge, MA: MIT Press, 2002)de yayımlandı.
20 (Blum ve Frieze, 2005), alıntılar s. 113 ve 114.
21 (Good, Rattan ve Dweck, yayımlanmamış).
22 (Haslanger, 2008), s. 212.
23 (Correll, 2001), s. 1724.
24 (Correll, 2004), s. 102.
25 (Pronin, Steele ve Ross, 2004).

26 Makale C. P. Benbow ve J. C. Stanley'ye ait: "Sex differences in mathematical ability: fact or artifact?" *Science* 210 (1980), s. 262-1264.
27 Alıntı (Pronin, Steele ve Ross, 2004), s. 159.
28 (Hewlett, Servon, vd., 2008), s. 11.
29 (Hewlett, Luce ve Servon, 2008), s. 114.
30 (Hewlett, Servon, vd., 2008), alıntılar s. 11 ve 12.
31 Mesela Stephen Ceci ve meslektaşları, bilimde kadınların yeterince temsil edilmemesine katkıda bulunan muhtemel biyolojik ve toplumsal faktörlerle ilgili kapsamlı çalışmalarından, biyolojik faktörlerin rolüyle ilgili kanıtın "çelişkili ve ikna edicilikten uzak" olduğu sonucuna vardı. Kanıtın biyolojik faktörlerden ziyade sosyokültürel sebeplerden olduğunu düşündükleri zayıf performans ya da seçme sınavları ikincil faktör olmak üzere, en kuvvetli biçimde kadınların tercihlerinin rolüne –ya özgür seçimler ya da kısıtlanmış "seçimler" olarak görüldüğünü söylediler– işaret ettiğini iddia ettiler (Ceci, Williams ve Barnett, 2009), s. 218.

5 Camdan İşyeri

1 (Fara, 2005). Bkz. s. 93-96.
2 (Barres, 2006), s. 134.
3 (Schilt, 2006), s. 476.
4 Ayrıca bkz. veriler ve argümanlar (Valian, 1998).
5 (Steinpreis, Anders ve Ritzke, 1999). Tahmin Şekil 5'ten, s. 520.
6 (Steinpreis, Anders ve Ritzke, 1999), s. 523.
7 (Davison ve Burke, 2000). Ancak işle ilgili gerekli enformasyon o kadar bulunmadığında cinsiyet ayrımcılığı daha büyük oluyordu.
8 (Heilman, 2001), s. 659.
9 (Biernat ve Kobrynowicz, 1997).
10 Değerlendirmeler muğlâk öznel ölçeklerde yapıldığında (çok zayıftan çok iyiye ya da çok düşük ihtimalden çok büyük ihtimale) Katherine personel şefi pozisyonu için tercih edildi, Kenneth ise sekreterlik için. Ancak araştırmacılar bunun sebebinin Katherine'in erkek işine bir kadın olarak iyi aday görüldüğü, Kenneth'ın ise erkek için etkileyici bir potansiyel sekreter olduğuna inanıldığını söyledi. Değerlendirenleri sayı ve yüzde vermeye zorlayan daha nesnel ölçekler kullanıldığında örüntü tersine çevrildi.
11 (Correll, Benard ve Paik, 2007). Katılımcılar lisans öğrencisiydi, girdilerinin gerçek işe alma kararlarında diğer enformasyonla birlikte kullanılacağı söylenmişti.
12 Bkz. mesela (Crosby, Williams ve Biernat, 2004) ve aynı sayıdaki diğer makaleler.
13 (Bledsoe, 1856), s. 224 ve 225.
14 (Rudman ve Kilianski, 2000).
15 Bkz. mesela (Rudman, 1998; Rudman ve Glick, 1999, 2001). Sıcaklık ve yetkinliğin toplumsal algının temel boyutları olduğunu iddia eden araştırma özeti için bkz. (Fiske, Cuddy ve Glick, 2007).

16 *Gendered Talk* yazarı Janet Holmes'un türettiği bir terim, alıntı (Cameron, 2007), s. 141.
17 M. Dowd, "Who's hormonal? Hillary or Dick?" *New York Times*, Şubat 8, 2006, s. A21, alıntı çalışma yazarları (Brescoll ve Uhlmann, 2008), s. 268.
18 (Cuddy, Fiske ve Glick, 2004). İlginçtir ki bu çalışmada toplumsal cinsiyet kendi içinde ayrımcılık için bir faktör değildi, gerçi 10. notta açıklanan fenomenden dolayı böyle olmuş olabilir.
19 (Rudman vd. el yazması yayıma verildi).
20 (Norton, Vanddello ve Darley, 2004).
21 (Uhlmann ve Cohen, 2005), s. 479.
22 (Uhlmann ve Cohen, 2005), s. 478, referanslar kaldırıldı.
23 (Phelan, Moss-acusin ve Rudman, 2008), s. 408.
24 Alıntı (Monastersky, 2005), par. 42.
25 (Bolino ve Turnley, 2003; Bowles, Babcock ve Lai, 2007; Butler ve Geis, 1990; Heilman ve Chen, 2005; Heilman vd., 2004; Sinclair ve Kunda, 2000).
26 (Heilman, 20019, s. 670.
27 (Cameron, 2007), s. 134 ve 135.
28 (Ryan vd., 2007), s. 270.
29 Bkz. (Ashby, Ryan ve Haslam, 2007; Haslam ve Ryan, 2008). Gelecek diğer veriler, (Ryan vd., 2007)de özetlendi, s. 270 ve 271.
30 (Uhlmann ve Cohen, 2005).
31 (Williams, 1992), s. 256.
32 (Wingfield, 2009).
33 (Gorman ve Kmec, 2007), s. 839.
34 Alıntı (Allen, 2009), par. 7.
35 (Hersch, 2006), s. 352.
36 (Liben, Bigler ve Krogh, 2001).

6 Dışlama XX ve Dışlama XXX

1 Alıntı (MacAdam, 1914), par. 12.
2 (Glick ve Fiske, 2007), s. 162.
3 (Glick ve Fiske, 2007), s. 163.
4 Alıntı (MacAdam, 1914), par. 13.
5 (Selmi, 2005), s. 41 ve 25, sırasıyla.
6 (Selmi, 2005), s. 31.
7 (Roth, 2004), s. 630.
8 (Hewlett, Servon vd., 2008), s. 7 ve 8, sırasıyla.
9 Alıntı (Verghis, 2009), s. 26.
10 (Morgan ve Martin, 2006), s. 121.
11 (Morgan ve Martin, 2006) alıntılar sırasıyla s. 116, 117 ve 118.
12 Alıntı (Dugan, 2008).

13 Alıntı D. Valler, işletme ziyaretçileri bunun gündeme alınmasını bekliyor. *Coventry Evening Telegraph*, 9 Kasım, 2005, s. 8. Alıntı (Jeffreys, 2008), s. 166.
14 Alıntı, (Lynn, 2006), par. 22.
15 http://www.stringfellows.co.uk/clubs/pages/corporate-events.php, erişim 27 Ağustos 2009.
16 (Barnyard ve Lewis, 2009).
17 (Morgan ve Martin, 2006), s. 117.
18 Bir Londra finans yöneticisinin mahkeme tanıklığına göre, alıntı (Lynn, 2006).
19 (Jeffreys, 2008), s. 155.
20 (Lynn, 2006), par. 24.
21 (Selmi, 2005) sırasıyla s. 24 ve 36. Selmi bu argümanı cinsel tacizle ilgili değişen akademik teorilerle ilgili bir tartışma bağlamında öne sürüyor.
22 (Selmi, 2005), s. 7.
23 (Hewlett vd., 2008), s. 7.
24 (Hinze, 2004), s. 105, Eşit İstihdam Fırsat Komisyonu'nun düşmanca ortam tanımına göndeme yapıyor.
25 (Hinze, 2004) sırasıyla s. 109, 111 ve 111.
26 (Hinze, 2004) sırasıyla s. 120, 114, 115, 114-115.
27 (Kimmel, 2008), s. 227.
28 (Woodzicka ve LaFrance, 2001). Kafalarında kendilerini sadece bu durumda canlandıran kadınların yüzde altmış sekizi en azından bir soruyu cevaplamayı reddedeceklerini düşündü, yüzde on altısı mülakatı terk edeceğini söyledi ve yüzde altısı mülakatı yapanı gözetmenine rapor edeceğini söyledi. Bu şekilde cevap veren kadınların gerçek cinsel taciz mülakat sorularına cevabı sırasıyla yüzde sıfır, yüzde sıfır ve yüzde sıfır oldu.
29 Philadelphia Evening Bulletin, 8 Kasım, 1869. Alıntı (Morantz-Sanchez, 1985), s. 9.
30 (Selmi, 2005), s. 25 ve sonra s. 30.
31 (Gutek ve Done, 2001).

7 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Evde Başlar (ya da Biter)

1 M. Ulrich, "Men are queer that way: Extracts from the diary of an apostate woman physician," *Scribner's Magazine* 93 (Haziran 1993), s. 365-369. Alıntı (Morantz-Sanchez, 1985), s. 325 ve 326 (epigrafya dâhil).
2 (Hochschild, 1990).
3 Bkz. mesela (Bittman vd., 2003; Brines, 1994).
4 Alıntı, (Belkin, 2008), par. 28.
5 (Gray, 2008), alıntı sırasıyla s. 123, 123, 124, 125, 123 ve 123.
6 (Gurian, 2004), sırasıyla s. 219, 219 ve 220.
7 (Bittman vd., 2003), s. 198. Sosyologların bu örüntünün nasıl en iyi açıklanabileceği ile ilgili tam bir mutabakata varmadığına dikkat edin.

8 "Doing gender" (toplumsal cinsiyet icra etmek) deyişi sosyolog Candace West ve Don Zimmerman'in bir teorisinden alınma.
9 (Tichenor, 2005), sırasıyla s. 197, 198, 199, 201 ve 199-200.
10 (Selmi, 2008), s. 21.
11 Ulrich, "Men are queer that way" Alıntı (Morantz-Sanchez, 1985), s. 326.
12 (Hochschild, 1990) da insanların açık ve örtük toplumsal cinsiyet ideolojileri arasındaki çelişkileri tartışıyor.
13 (Devos vd., 2007).
14 Bkz. (Greenwald vd., 2009).
15 (Rudman ve Heppen, 2003).
16 (Rudman, Phelan ve Heppen, 2007).
17 (Stone, 2007), s. 64.
18 Bu konuyla ilgili ilginç tartışmalar için bkz. Jolls, 2002; Selmi, 2008).
19 Alıntı (Belkin, 2008), par. 39.
20 Mesela bkz. ücret uygulamaları ile ilgili ayrımcılık konusunda kanıt için(Jolls, 2002) uluslararası toplumsal cinsiyet ücret uçurumu ile ilgili veriler için (Weichselbaumer ve Winter-Ebmer, 2005) ve daha yüksek oranda kadın işçisi olduğu ya da daha çok bakma büyütme ile ilgili olduğu ölçüde daha az ödeme yapılan meslekleri gösteren veriler için (Kilbourne vd., 1994).
21 Aslında toplumsal cinsiyet ideolojisinin hayat deneyimine tepki olarak nasıl değiştiği ile ilgili sosyolojik çalışmalar ebeveynliğin zorunlu olarak daha az eşitlikçi görüşleri beraberinde getirmediğini buldu. Normatif olmadıkları zaman çocukları olan insanlar bu değişikliği göstermiyor ve ebeveynlik evli olmayan ebeveynlerde daha eşitlikçi görüşlere doğru bir değişiklik gösteriyor.
22 Ulrich, "Men are queer that way" Alıntı (Morantz-Sanchez, 1985), s. 327.
23 (Brizendine, 2007), sırasıyla s. 151 ve 208.
24 (Brizendine, 2007), s. 207.
25 (Stone, 2007), s. 77 ve 78.
26 Bkz (van Anders ve Watson, 2006). (Silvers ve Haidt, 2008) de ahlak duygularını yükselten bir videoyu seyretmenin annelerde emzirmeyi tetiklediğini buldu, bu durum oksitosin salgılandığını gösteriyor.
27 Bkz (van Anders ve Watson, 2006; Wynne-Edwards, 2001; Wynne-Edwards ve Reburn, 2000).
28 (Deutsch, 1999), s. 230. Birinci alıntı Deutsch, ikinci alıntı mülakat yaptığı kişiden.
29 (Rosenblatt, 1967).
30 Wynne-Edwards "baba ve anne davranışlarının sinirsel ve endokrinal seviyede benzer" olduğunu ve bunun eli sıkılığın sebeplerini açıkladığını iddia ediyor (Wynne-Edwards, 2001), s. 139.
31 (Demos, 1982), s. 429. Ayrıca bkz. (Collins, 1982).
32 *Parent's Magazine*. İş adamlarında aile duası. Mayıs 1842, s. 198. Alıntı (Demos, 1982), s. 436.

33 Mesela bkz. tartışma için (Hamilton, 2004, s. 205-207. Hamilton'un alıntıladığı Yearning for Balance raporu, sekiz yüz yetişkinin katıldığı bir ankette "sorumluluklarını azaltanların" yüzde kırkının erkek olduğunu buldu. The Harwood Group, *Yearning for Balance: Views of Americans on consumption, materialism, and the environment*, Merck Aile Vakfı için hazırlandı. http://www.iisd.ca/consume/harwood.html, 27 Ağustos 2009'da erişildi.
34 Alıntı (Montemurri, 2009), par. 3.

8 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, İkinci Baskı?

1 (Pinker, 2008), s. 255.
2 (Levy, 2004), s. 323.
3 Karikatür Tom Cheney'nin, *The New Yorker*'da 3 Mayıs 1993'te yayımlandı.
4 (Hamilton, 2004), s. 130. Hamilton burada toplumsal cinsiyetten değil, pazarlamanın rolünden ve ekonomik gelişmenin kişilerin tercihleri üzerindeki etkisinin önceliğinin siyasi bir vurgusundan bahsediyor.
5 (Mason ve Goulden, 2004).
6 (Gharibyan, 2009).
7 (Gharibyan, 2007, s. 10; Gharibyan ve Gunsulaus, 2006). Bilgisayar mühendisliği Singapur ve Malezya'da da erkeklerin egemenliğinde değildir. (Galpin, 2002).
8 (Charles ve Pradley, 2009).
9 (Peplau ve Ringerhut, 2004).
10 (Charles ve Bradley, 2009), s. 929.
11 Mesela (Costa, Terraciano ve McCrae, 2001; Fullagar vd., 2003; Guimond, 2008; Prime vd., 2008).
12 (Steele ve Ambady, 2006), s. 434 ve 435.
13 (Ridgeway ve Correll, 2004), s. 520.

9 "Fetüs Çatalı"

1 (Hess, 1990), s. 81, referanslar kaldırılmıştır.
2 (Brizendine, 2007), sırasıyla s. 36, 36 ve 37 ve 38.
3 "Görünüyor" diyorum çünkü anlayabildiğim kadarıyla Brizendine bu korkunç iddiaları destekleyen herhangi bir kanıtı referans göstermiyor. Brizendine, notlarda "cinsellik ve saldırganlık merkezlerinde daha çok hücre büyümesi" ile ilgili iddiayı desteklemek için sıçanın korteks gelişimin hakkındaki ilgisiz bir yazıdan alıntı yapıyor (M. Sur ve J. L. Rubenstein, "Patterning and plasticity of the cerebral cortex," Science 310, no. 5749 [2005], s. 805-810). Bu yazı biyolojik cinsiyet farklılıklarından bahsetmiyor. "kızın fetüs beyin hücreleri iletişim merkezleri ve duygu işleyen alanlarda daha çok irtibat üretir," iddiasını desteklemek için okuyucuya Altıncı Bölüm "Duygular"ı referans gösteriyor. Ancak bu bölümde beynin fetüs bölümüyle ilgili herhangi bir araştırma ya da tartışma bulamadım. Bu ve diğer benzer iddiaların desteklenememesi Mark Liberman tarafından tartışılıyor. Bkz.

http://158.130.17.5/~myl/languagelog/archives/004694.html, her ikisine de 5 Ekim 2009'da erişildi.

4 Mark Liberman'ın belirttiği üzere, http://itre.cis.upenn.edu/~myl/languagelog/archives/003551.html, 16 Eylül 2009'da erişildi.

5 (Baron-Cohen, 2009), sırasıyla par. 5 ve par. 22.

6 Bu bölümün özeti (Hines, 2004).

7 Gerekli testosteron mekanizması ve eşiği ve kritik dönemin zamanlaması iç üreme organları ile dış jenitaller için farklıdır.

8 Kısa bir bakış için bkz. (Morris, Jordan ve Breedlove, 2004).

9 Faydalı bir özet için (Breedlove, Cooke ve Jordan, 1999).

10 Bir kuş türünde, Senegal çagrası, erkek ve dişi ötüşlerinin karmaşıklığı eş olsa da, erkeklerin ses kontrol bölgeleri daha üstün (yani "daha büyük çekirdekler, daha geniş bağlantılar. daha çok sinir kavşakları, vs.) Sonuç? "Şarkı üretimi ve ses kontrol çekirdeği boyutu arasındaki bağlantı ilk bakışta görüldüğü kadar basit olmayabilir." (De Vries, 2004), s. 1063.

11 Mesela bkz. Mark Liberman'ın insan toplumsal cinsiyet farklılığı ile tek cinsiyette eğitim hakkındaki sonuçlara varmak için sıçan görme kapasitesi ile ilgili verileri kullanmasına dair tartışması. (http://itre.cis.upenn.edu/~myl/languagelog/archives/003473.html).

12 (Hines, 2004), s. 82.

13 Bunlar arasında farklı zamanlama, farklı fizyolojik etkiler ve farklı hormon mekanizmaları var. Mesela, testosteronu doğumdan hemen sonra dişi sıçanlara enjekte etmek östrus siklusunu (regl döngüsünün sıçan versiyonu) bozarken, insanlarda ve primatlarda bir o kadar kritik dönem sırasında doğum öncesi testosteronu aynı yıkıcı etkide bulunmuyor. Erbezi hormonlarının cinsiyet ayrışmasında östrojenlere dönmesinin rolü sıçan ve primatlarda farklı olabilir.

14 Mesela Wallen "cinsiyet ayrışmasında baskın sıçan ve fare modellerini insan cinsiyet ayrışmasına uygulamanın muhtemel olmadığını" iddia ediyor. (Wallen, 2005), s. 8.

15 Bkz. (Wallen, 1996). Diş göstermek ve gözlerini dikmek gibi "tehdit" davranışlarının sıklığından bahsediyor.

16 Hamileliğin geç bir döneminde doğum öncesi testosteronu uygulamasının yüksek dozları için. Hamileliğin erken döneminde sert oyunda aynı yüksek testosteron dozunun etkisi görülmüyor. Hem sıçanlarda hem rhesus maymunlarında doğum öncesi androjen uygulaması da cinsel davranışı, mesela cinsel birleşme derecesini etkiliyor. Bkz. (Wallen, 2005).

17 Flutamid kullanarak erken bloke etmek jenitallerin erilleşmesini azaltıyor ve erkek ile kadın davranışı arasında sert oyun ve çiftleşmeyle sonuçlanıyor. Daha sonraki dönemlerde bloke etmek penis uzunluğunu azaltıyor, sert oyun üzerinde bir etkisi olmuyor (dişilerde sert oyunu etkilemede hamileliğin geç döneminde önemliymiş gibi görünen testosteron olsa da) ve aslında beklenilenin tam tersine çiftleşme davranışını artırıyor (Wallen, 2005).

18 (De Vries, 2004)'te tarif ediliyor.
19 Alıntı (Kolata, 1995). Gorski "insanlarda benzer hiçbir şey gösterilmedi." par. 22, diye ekliyor.
20 (De Vries, 2004), s. 1064.
21 Mesela, Gurian Enstitüsü tarafından ebeveynler için yayımlanmış bir kitap "dişinin beyni, erkek eşdeşleri tarafından rahimde alınan testosteron olmadan, iletişim, duygusal hafıza ve sosyal bağlantı için uzmanlaşmış sinir sistemi sağlayarak, dişil varsayılan yolda devam eder," diye iddia ediyor. (Gurian Institute, Bering ve Goldberg, 2009), s. 32.
22 Organizasyonel-aktivasyonel hipotezin ortodoks görüşü ile ilgili değerli tartışmalar için bkz. (Breedlove, Cooke ve Jordan, 1999; Fausto-Sterling, 2000; Kaplan ve Rogers, 2003; Moore, 2002; Rogers, 1999).
23 (Moore, 2002), s. 65 ve 66.
24 (Moore, Dou ve Juraska, 1992).
25 (Moore, 2002), s. 65.
26 (Barnett ve Rivers, 2004), s. 200. Bu önemli eserin bilim camiasına etkisinin eksikliği ile ilgili eleştiri için bkz. (Kaplan ve Rogers, 2003), s. 53-56.
27 (Geschwind ve Behan, 1982).
28 Alıntı (Kolata, 1983), s. 1312.
29 Modele göre son derece yüksek fetüs testosteronu seviyelerinin beynin sağ yarı küresinin ve böylece görsel mekânsal işlevin gelişimi üzerinde yıkıcı etkileri olacağına dikkat edin. Birçok araştırmacı ve yorumcunun işaret ettiği üzere, model için kanıt açısından pek aşama kaydedilmedi, yine de çok büyük bilimsel ve popüler etki ve cazibeye sahip. Özelinde Ruth Bleier, modelin mükemmel bir eleştirisini yaptı, eleştirileri ve verileri Carol Tavris tarafından da çok iyi özetlenmiştir (Bleier, 1986; Tavris, 1992). Diğer eleştiriler için bkz. (Fausto-Sterling, 1985; Grossi, 2008; Nash ve Grossi, 2007; Rogers, 1999). Daha resmi olarak bilindiği şekliyle Geschwind-Behan-Galaburda modeli ile bağlantılı olarak verilenlerin kapsamlı bir kaydı fetüs testosteronu, solaklık, yetenek ve bağışıklık sistemi arasında bir bağlantı önerir ve şu sonuca varır: "Modelin genel bir değerlendirmesi ampirik kanıtla yeterince desteklenmemiş olması ve birçok kilit teorik alanda kanıtın mevcut bulunmaması teoriyle tutarsızdır." (Bryden, McManus ve Bulman-Fleming, 1994), s. 103.
30 (Bleier, 1986).
31 Gilmore vd., 2007) yetişkinler ve daha büyük çocuklardakinin tersine her iki cinsiyetten yeni doğmuş bebeklerin beyninin sol yarıküresinin sağ yarıküresinden daha büyük olduğunu buldu. Ayrıca yetişkin beyni araştırmalarında modelin yeterince desteklenmediği ile ilgili tartışmalar için bkz. (Nash ve Grossi, 2007), s. 15. Bu durum, sıçanlarla ilgili, erkeklerde görece daha büyük beyin sağ yarıküresi ve bunun neonatal testosterona bağlı olduğunu gösteren araştırmalara tezat oluşturuyor (Diamond, 1991). Bu eserin Diamond özetinin de yarıküre asimetrisinde deney faktörlerinin önemine işaret ettiğine dikkat edin. Araştırmacıların serebral

lateralizasyonun neonatal testosterona etkisinin doğrudan ve/veya daha yüksek neonatal testosteron tarafından tetiklenen farklı sosyal deneyimlerle gerçekleştiğini araştırıp araştırmadığını bilmiyorum - Celia Moore'un daha önce bahsedilen eserinin iddia ettiği bir olasılık.

32 Baron-Cohen'in dediği üzere, "bu özel maddeye [testosteron, özellikle erken gelişiminde] ne kadar çok sahipseniz, beyniniz sistemlere daha çok ve duygusal ilişkilere daha az uyarlanır" (Baron-Cohen, 2003), s. 105. "Had safhada eril" otizmi olan insanları tarif etmede iyi bir yol mu, net değil. Kitabın birinci kısmından empatinin ya bilişsel (zihin okuma) ya duygusal (duygudaşlık) olabileceğini hatırlayacaksınız. Simon Baron-Cohen çok etkili olmuş eserinde otistiklerin bilişsel empatiyle mücadele ettiklerini, yani çoğumuzun sahip olduğu sezgisel kolaylıkla diğer insanların niyetlerini, inançlarını ve hislerini okuyamıyormuş gibi göründüğünü iddia ediyor. (Baron-Cohen, 1997). Fakat birçok araştırma artık otistiklerin duygusal empati yoksunu olmadıklarını iddia ediyor (Blair, 1996; Dziobek vd., 2008; Rogers vd., 2007). Bu gelinen nokta Baron-Cohen'in tezi açısından sorunlu çünkü Levy'nin işaret ettiği üzere, Baron-Cohen'e göre (bkz. [Baron-Cohen, 2003], s. 120) tipik erkek profili tam tersidir. Baron-Cohen erkeklerin empati dezavantajının bilişselden ziyade duygusal empatide daha büyük, bilişsel empatinin baskın olarak erkeğe ait alanlarda başarı için hayati olduğunu iddia ediyor. (Zihin okumada başarılı olmayan birinin iş, politika ya da hukukta ne kadar kötü durumda olacağını düşünün.) İddia edildiği üzere (Skuse, 2009), s. 33, yüksek fetüs testosteronunun, doğrudan otizm semptomlarına neden olmaktan ziyade, "otizm semptomlarının ortaya çıktığı eşiği düşürme" olasılığının bulunması dikkate değer.

10 "Rahmin Karanlığında" (ve Aydınlıkta İlk Birkaç Saat)

1 (Gurian Institute, Bering ve Goldberg, 2009), s. 18 ve 19.

2 Erken testosteronun anne sıçanın davranışını etkilediğini bulan Celia Moore'un çalışmasını hatırlayın. Mesela fetüs testosteronu seviyeleri, onun fiziksel görünüşüne etki ediyordu (mesela yüzün daha erkeksi olmasını sağlayarak) ve bu da çocuğun bakımını etkiliyordu. Daha yüksek seviye fetüs testosteronu olan çocukların ebeveynleri de olmayanlarınkinden çocuklarına sağladıkları çevreyi etkileyecek biçimde farklı olabiliyor.

3 Fetüs testosteronunu ölçen bir klinik araştırma, anne testosteronu (mT) kullanımıyla karşılaştırıldığında, testosteronun doğrudan mT ile korelasyon içerisinde olduğunu buldu (Gitau vd., 2005). Ancak van de Beek vd.'nin belirttiği üzere, mT seviyelerinin erkek bebek bekleyen kadınlarda, kız bebek bekleyenlere oranla, daha yüksek olmaması "anne serum androjen seviyeleri fetüsün bu hormonlara ne kadar maruz kalındığını kesin yansıtmaz," (van de Beek, vd., 2004), s. 664. Testosteron ayrıca ancak serbest olduğunda beyinde etki edebilir (yani testosteron başka bir moleküle bağlı değilse). Bunun dolaylı olarak değerlendirilmesinin bir yolu SHBG'nin (biyolojik cinsiyet hormonu bağlayan globülin) seviyelerini ölçmektir. Daha çok SHBG'de daha az serbest testosteronun mevcut olması muhtemeldir.

Anne serumu kullanan iki araştırma her ikisini de ölçüyor. Biri cinsiyet kazanmış davranış ölçütü ve mT arasında korelasyon buluyor ama SHBG'de bulmuyor (Hines, vd., 2002). Diğeri SHBG'de bir korelasyon buluyor ama mT'de bulmuyor (Udry, 2002). Bu yüzden, fetüs testosteronu (fT) maruziyetine uygun aday söz konusu olduğunu (her ikisi için de) bir belirsizlik varmış gibi görünüyor. Amniyotik testosteron için (aT) aT'nin fetüs beynine etki eden testosteron seviyeleri ile korelasyon içerisinde bulunduğu varsayımını "ne destekleyecek ne de onunla çelişecek doğrudan kanıt var." (Knickmeyer, Wheelwright vd., 2005), s. 521. (van de Beek vd., 2004) aT'nin fT maruziyetinin en iyi göstergesi olduğunu iddia ediyor ama amniyotik sıvıdaki testosteron –fetüs ürininin ana kaynağı- ile fetüs kanındaki ilişkiyi anlamada oldukça yetersiz kalındığını da kabul ediyorlar. Van de Beek ve meslektaşları "amniyotik testosteron ile fetüs serumu testosteronu arasında doğrudan ilişki konusunda kesin delil olmadığını" belirtiyor (van de Beek vd., 2009), s. 8. Son olarak, doğum öncesi testosteronu maruziyeti işareti olarak parmak oranı kullanımı tartışmalı ve ampirik dayanaktan yoksun. Gözden geçirme için (McIntyre, 2006). Bir araştırmacı şundan şikâyet etti: "Yetişkinlikteki çeşitli biyolojik işaretlerin doğum öncesi androjeni maruziyeti göstergesi olarak kullanmanın gamsızlığı meşru değildir," (Gooren, 2006), s. 599. Parmak oranı doğum öncesi maruziyeti bu alanda sanki en tartışmalı gösterge olduğundan, bu tekniği kullanan araştırma bulgularının kapsamlı bir kaydını vb. sağlamaya çalışmıyorum.

4 Literatür konusundaki faydalı tartışmalarından ötürü Giordana Grossi'ye minnettarım.

5 Korelasyonların cinsiyet içerisinde görülmesi önemli. Toplumsal cinsiyet sosyalleşmesi, diğer türlü, erkek çocuklarının kız çocuklarına oranla daha yüksek fetüs testosteronuna sahip olması gibi basit bir sebepten fetüs testosteronuyla ilişki içerisinde olan psikolojik farklılıklar yaratabilir.

6 (Lutchmaya, Baron-Cohen ve Ragatt, 2002). Bu araştırmadan gelen veriler tam doğrudan değil. Amniyotik testosteron (aT) erkek ve kız çocukları için birlikte göz teması sıklığında olumsuz ve doğrusal korelasyon içerisinde. Yani yüksek aT'si olan çocukların düşük aT'si olan çocuklara oranla daha az göz teması sıklığı oldu. Ancak göz teması sıklığının düşük aT aralığı içerisinde artan aT ile düştüğü (öngörüldüğü üzere) ama yüksek aT aralığı içerisinde artan aT ile *arttığı* anlamına gelen ikinci dereceden bir ilişki de var. Aynı örüntü erkek çocuklarına ayrı ayrı bakıldığında da belirdi. Sadece kızlarda aT ve göz teması sıklığı arasında hiçbir ilişki görülmedi. Öyleyse bu veriler "doğum öncesi testosteron seviyeleriniz ne kadar yükselirse, o kadar az göz temasında bulunursunuz" iddiası ile tutarlı değil: (Baron-Cohen, 2003), s. 101. Bu çalışmanın metodolojisinin biraz tuhaf olduğunu da belirtmek gerek. Deney prosedürü boyunca bebeğe farklı oyuncaklar verildi, bunlar bazı bebeklerin, diğerlerine oranla, daha farklı biçimde dikkatini bozmuş olabilir. Ölçülenin, her ikisi korelasyon içerisinde olsa da, göz teması süresinden ziyade göz teması sıklığı olduğuna da dikkat etmeye değer (aslında göz teması bile değil, "ebeveynin yüz bölgesine" bakmak, s. 329.)

7 (Knickmeyer, Baron-Cohen vd., 2005). Çoklu regresyon, sosyal ilişkileri öngören fetüs testosteronunun biyolojik cinsiyetten bağımsız skor yaptığını buldu. Ancak her cinsiyet içerisinde önemli ilişkiler gözlemlenmedi. Bu ölçekte erkek ve kız çocukları arasındaki farkın istatistiksel açıdan da önemli olmadığına dikkat etmekte fayda var (gerçi makul bir etki büyüklüğü olan bir trend vardı) ve altı yaşındaki çocuklarda aynı ölçeğe sahip bir önceki araştırma biyolojik cinsiyet farklılıkları bulmadı. Amniyotik testosteron bu anketin ölçtüğü becerilerle korelasyon içerisinde olsa bile, erkek ve kadınların bunlarda ayrıştığına dair henüz ikna edici kanıt yok.

8 (Knickmeyer, Baron-Cohen vd., 2006). Bu çalışmada dört yaşındaki çocuklar şekillerle ilgili animasyonlar seyrediyor. Filmlerin ikisinde şekillere karşı davranış zihin durumlarına göre hareket ettikleri algıyı harekete geçiriyor. Çocuklara filmde ne olup bittiği ile ilgili mülakat yapılıyor. Mülakat yapan çocukları yoğun biçimde sorguluyor (bkz. s. 285). Mülakat yapanın deneysel hipotez ya da amniyotik testosterondan (aT) bihaber olup olmadığından bahsedilmiyor, ki bu durum problemli çünkü deney yapanlardan biri mesela kasıt dışı kızları daha teşvik edecek biçimde davranabilir. Zihin durumu (karakterin inançları, düşünceleri, niyetleri) ve duygu durumu koşulları (mesela mutlu, üzüntülü) tüm çocuklarda aT ile korelasyon halinde değil, zihin durumu kullanımında biyolojik cinsiyet fark etmiyor. Kasıtlı önermelerde (mesela "üçgen yolu biliyordu") aT hiyerarşik regresyon analizindeki tek önemli tahmin unsuruydu. Ancak kızlar arasında aT ve kasıtlı önermeler arasında korelasyon yoktu fakat erkeklerde korelasyon vardı. Kasıtlı önermelerde biyolojik cinsiyet farklılığı trend seviyesinde kullanıldı. Erkek çocukları kızlardan daha tarafsız önermeler kullandı (mesela "burada küçük bir üçgen var"). Fakat aT'den bağımsız önermelerdeki tek önemli tahmin unsuru olsa da, aT erkek ve kız çocuklarında ayrı ayrı tarafsız önermeyle korelasyon içerisinde değildi. Olumsuz bulguların sayısı aT seviyelerini zihin durumlarını hareketli şekillerle ilintilendirme eğilimiyle ilişkili olduğu ve bu eğilimin erkek ve kadınlarda güvenilir biçimde fark ettiği tezi konusunda ikna edici kanıt sunmuyor.

9 (Chapman vd., 2006) Empati Ölçeği (EQ) çocuk versiyonu için hiyerarşik regresyon analizindeki tek önemli tahmin edici unsur biyolojik cinsiyetti. Diğer bir deyişle, amniyotik testosteron EQ ile ilgili değildi ve amniyotik testosteron dışında bir şey skordaki biyolojik cinsiyet etkisini açıklıyordu. Amniyotik testosteron ve EQ skoru arasında erkek çocuklar için cinsiyet içi negatif korelasyon vardı ama kız çocukları için yoktu.

10 Gözden Zihin Okuma testi çocuk versiyonu için veriler hipotezleri doğruluyordu. Ancak metinde belirtildiği üzere performans birbirinden ciddi biçimde farklı değildi - elbette yazarlar bu görevde kızların daha üstün performans gösterdiğini bulmayı daha önce başaramadıklarını bildiriyordu (Chapman vd., 2006), bkz. s. 140. Bu durum Baron-Cohen'in tezi için biraz problemli gibi görünüyor. Bir performans ölçümünde cinsiyet farklılığı annelerin cinsiyet farklılıkları ile ilgili değerlendirmelerinden daha ikna edici olacaktır.

11 Yakın zamanda Auyeung vd. (2009) iki anket kullanarak amniyotik testosteronla subklinik otistik davranışlar arasında korelasyonlar olduğunu bildirdi. Bu anketlerden biri, Otizm Spektrum Ölçeği-Çocuk, zihin okuma ölçeği ve sosyal beceri ölçeğinin de dâhil olduğu alt öğelere ayrılabiliyordu. Ancak bu alt ölçeklerin ikisi de fetüs testosteronu ile korelasyon içerisinde olsa da yazarlar biyolojik cinsiyet içi korelasyonlar sunmuyor.

12 Mesela, (Voracek ve Dressler, 2006) büyük ölçek araştırmalarında parmak oranı ile EQ skoru ya da Gözden Zihin Okuma performansı arasında bir ilişki bulmadı. Ancak daha önce belirtildiği üzere parmak hesabı bulgularını burada gözden geçirmeye çalışmayacağım.

13 (Auyeung vd., 2006), s. S124.

14 (Levy, 2004), s. 319, H. L. Dreyfus ve S. e. Dreyfus, (Levy, 2004), s. 319, H. L. Dreyfus ve S. e. Dreyfus, *Mind over Machine* (New York: Macmillan, 1988), s. 41'den alınan Einstein alıntıları koyuyor. (New York: Macmillan, 1988), s. 41'den alınan Einstein alıntıları koyuyor.

15 (Baron-Cohen, 2007), s. 161.

16 (Marton, Fensham ve Chaiklin, 1994). Her iki alıntı s. 467'de, Yuan T. Lee ve Konrad Lorenz'den.

17 (Houck, 2009), s. 66.

18 (Auyeung vd., 2006).

19 Baron-Cohen, sistemleştirmenin "ayrıntı için kesin bir göze ihtiyaç duyduğunu çünkü eğer bir girdiyi ya da faaliyeti diğeriyle karıştırırsanız dünya kadar fark yaratacağını" iddia ediyor (Baron-Cohen, 2003), s. 64. Ancak bir kişinin iyi empati kurmanın ayrıntıya dikkat gerektirdiğini iddia etmesi bir o kadar akla yatkınmış gibi geliyor bana çünkü diğer türlü mesela karşınızdaki kişinin gerçekten ne hissettiğini ayırt etmede gereken ciddi duygusal sızıntıyı ya da onu nasıl daha iyi hissettirebileceğinizi fark edemeyebilirsiniz. Ayrıca ayrıntıya dikkatin faydası doğru ayrıntıya dikkat edilip edilmemesine bağlı olabilir. Gereksiz bir şeye odaklanmak sistemi anlamaya yardımcı olmayacaktır. Ve bazen Nobel Ödülü sahiplerinin daha önceki alıntılarının gösterdiği üzere anlayışta atılımlar bileşen parçalardaki ayrıntıların ötesinde daha büyük bir tablo hissiyatı gerektiriyor.

20 (van de Beek vd., 2009). Amniyotik progesteron (kadınlarla daha kuvvetli biçimde eşleştirilen bir hormon) seviyeleri ile erkek oyuncaklarıyla oynama arasında beklenmedik bir pozitif korelasyon vardı! Araştırmacılar bunun sahte bir etki olabileceğini iddia etti.

21 Rotasyon hızı amniyotik testosteronlu (aT) kızlarda pozitif korelasyon içerisinde ama erkek çocuklarının rotasyon hızı aT artışında yavaşlıyormuş gibi görünüyordu ve kızlardan daha iyi performans göstermiyorlardı (Grimshaw, Sitarenios ve Finegan, 1995). Ve Hines'ın işaret ettiği üzere normalde bir cinsiyet farklılığı görülen şey performans kesinliği – aT ile alakalı değil. (Hines, 2006a).

22 (Finegan, Niccols ve Sitarenios, 1992). Performansta cinsiyet farkları görülmedi.

23 (Auyeung, Baron-Cohen, Ashwin, Knickmeyer, Taylor ve Hackett, 2009), Blok Tasarımı Testi. Performansta cinsiyet farklılığı görülmedi.

24 (Brosnan, 2006; Puts vd., 2008; Voracek ve Dressler, 2006).
25 (Gurian Institute, Bering ve Goldberg, 2009), s. 35.
26 (Connellan vd., 2000).
27 (Sax, 2006), s. 19.
28 (Lawrence, 2006), s. 15.
29 (Baron-Cohen, 2007), s. 169.
30 (Nash ve Grossi, 2007).
31 (Nash ve Grossi, 2007), s. 9.
32 (Leeb ve Rejskind, 2004), sırasıyla s. 4 ve 10.
33 Makale başlı başına, böyle bir enformasyonun mevcut olduğunu öne sürerek, "bebeğin cinsiyetini gösterebilecek herhangi enformasyonun kayda alınmamasına dikkat edilmedi," diyor.
34 Mesela (Batki vd., 2000; Farroni vd., 2002). Philippe Rochat hareket tercihi ile ilgili olarak "bebekler doğuştan durağan nesnelere oranla hareket eden nesnelere dikkat etmeye daha meyillidir. Araştırmacılar deneyleri düzenlerken bebeklerin durağan görüntülere oranla dinamiklerle daha çok ilgilendiğini biliyor," diye yazıyor. (Rochat, 2001), s. 107. Yeni doğan bebeklerde göz teması tercihi (gözler kapalıya karşı) değerlendiren araştırmalar Connellan'ın araştırmasını yapan aynı ekip tarafından yürütüldü, belki de aynı yeni doğan bebekleri kullandılar (Connelan'ın yüzü her iki araştırma için de uyaran olarak kullanıldı). Bu araştırma ilginç biçimde yeni doğmuş erkek bebeklerin göz temasıyla kızlardan daha az ilgilenmediğini ortaya koydu.
35 (Nash ve Grossi, 2007; Spelke, 2005). Spelke, matematik yeteneği ardında yatan bilişsel sistemler olduğunu iddia ettiğinin elde edilmesinde herhangi cinsiyet farklılığı olduğu yönündeki kanıt yetersizliğinin de altını çiziyor.
36 119 aynı cinsiyetten üç yaşında ikizlerle yapılan bir araştırma ZK [Zeka Kuramı] bataryası görevlerinde toplumsal cinsiyet farklılıkları olmadığını buldu (Hughes ve Cutting, 1999), gerçi beş yaşındaki çocuklarla yapılan bir takip çalışması kızlar açısından ufak bir avantaj buldu (Hughes vd., 2005). Nash ve Grossi ile gelişim psikologu Alison Gopnik'in (Edge, 2005a) belirttiği üzere, bu sonuçlar, küçük çocuklarda Zihin Kuramı becerileri üzerine yapılan büyük bir araştırma külliyatı ile tutarlı. Çocuklarda işleyen yüz ifadesi ile ilgili bir meta analiz kızlar için ufak bir avantaj olduğu sonucuna vardı (McClure, 2000). Fakat İkinci Bölümde tartışıldığı üzere erkek ve kadınlar William Ickes ve meslektaşlarının geliştirdiği bir üstün empati kesinlik ödevinde eşit performans sergilemesinden ne çıkaracağımız net değil. Prososyal davranış ve empati kaygısı meta analizi için bkz. (Fabes ve Eisenberg, 1998). Baron-Cohen kavga dövüş oyununun ve doğrudan saldırganlığın (yani fiziksel) erkeklerde kadınlara oranla daha yaygın olmasının erkeklerin daha düşük empati seviyesine sahip olduğunu yansıtabilir diye iddia etse de, durumun böyle olduğu kesin değil: "Doğrudan saldırganlık dolaylı saldırganlıktan [dedikodu yaymak ve dışlamak gibi] daha da düşük bir empati seviyesi gerektirebilir." [Baron-Cohen, 2007], s. 164. Mesela insan başarılı kavga dövüş oyununun partnerden gelecek işaretlere yüksek hassasiyet gerektirdiğini iddia edebilir. Dahası,

bazı araştırmalar (hepsi olmasa da) çocukların dolaylı saldırganlığı doğrudan saldırganlığa oranla daha zararlı ve acıtıcı bulduğunu ortaya koyuyor (bkz. [Archer ve Coyne, 2005]'teki tartışma).

37 (Levy, 2004), s. 322.

38 Matematik ve fizikteki toplumsal cinsiyet uçurumlarının sonuçları ile ilgili daha önce Baron-Cohen'den yapılan alıntılara ek olarak, Connellan vd. bulgularının "[sosyalleşmede toplumsal cinsiyet farklılıklarının] kökeninin kısmen biyolojik olduğunun makul şüphe sınırları ötesinde gösterdiğini" iddia ediyor. (Connellan vd., 2000), s. 114. Bence, yöntem –yeni doğmuş bebeklerin görsel tercihleri ve ilerideki sosyalleşmeleri arasında gösterilmemiş bağlantı da– son derece makul şüpheye bol bol yer bırakıyor.

39 (Baron-Cohen, 2007), s. 160.

11 Kız Bedeninde Erkek Beyni...ya da bir Maymun?

1 Alıntı (Verghis, 2009), s. 26.

2 (Hoff Sommers, 2008), par. 31.

3 Bkz. (Houck, 2009).

4 (Schaffer, 2008), madde 6 ("Bir sonraki çoksatan"), par. 6.

5 Mesela (Hines, 2006a; Tavris, 1992, s. 54).

6 KAH'li kızlarda toplumsal cinsiyet kimliği makul derecede olsa da kontrol grubu kadınlarından farklı gibi görünüyor. Bkz. mesela (Berenbaum ve Bailey, 2003) KAH'li kırk üç kızın toplumsal cinsiyet skorlarının erkek fatma ile kız kardeş kontrol grupları arasında olduğunu buldular, gerçi bu durum jenital erilleşme derecesi ya da jenital ameliyat yaşı ile ilişkili değildi. KAH'li kadınlarla yapılan retrospektif bir araştırma en katı KAH formuna sahip kadınların, kontrol grubuyla karşılaştırıldığında, ciddi derecede daha büyük karşıt cinsiyet rolüne ilişkin arzuya sahip olduklarını buldu (Meyer-Bahlburg vd., 2006). Ayrıca bkz. (Hines, 2006b), şekil 1, s. S117. Toplumsal cinsiyetle, toplumsal cinsiyete dair *kafa karışıklığından* ziyade, "Hayatınızda hiç erkek olmayı istediniz mi?" tipi sorulara cevabı kastettiğime dikkat edin.

7 (Knickmeyer, Baron-Cohen, Fane vd., 2006; Mathews vd., 2009).

8 (Knickmeyer, Baron-Cohen, Fane vd., 2006).

9 Bkz. (Hines, 2004), s. 168.

10 (Puts vd., 2008).

11 (Pasterski vd., 2005).

12 Mesela (Berenbaum ve Hines, 1992; Nordenström vd., 2002; Pasterski vd., 2005; Servin vd., 2003).

13 (Berenbaum, 1999). Ayrıca (Servin vd., 2003) Yedi ila on yaşındaki KAH'li kızlarda, kontrol grubundakilerle karşılaştırıldığında, feminen kariyerlerden ziyade erkeksi kariyerlere daha kuvvetli tercih olduğunu buldu.

14 (Berenbaum, 1999). Ayrıca, (Servin vd., 2003) kontrol grubuyla karşılaştırıldı-

ğında, yedi ila on yaşındaki KAH'li kızların kadına özgü kariyerlerden çok erkeklere özgü kariyerleri daha kuvvetli biçimde tercih ettiğini buldu.

15 Bleier'in bu alanda daha önceki araştırmalara eleştirisinde işaret ettiği üzere, "yazarlar ve akabinde bilim adamları, erkek fatmalık fikrinin [oyun tercihleri, kıyafet tercihleri, kariyer ilgileri, vb.] *erillik* denilen karakteristiğin bir göstergesi olacağını sorgusuz sualsiz kabul ediyor. 'Erilliğin' uzunluk ya da göz rengi gibi nesnel ve doğuştan bir insan özelliği olduğu varsayılıyor. Ancak 'erillik' bir toplumsal cinsiyet karakteristiği ve bu yüzden biyolojik olarak değil kültürel olarak inşa ediliyor." (Bleier, 1986), s. 150.

16 (Golombok ve Rust, 1993).

17 (Hines vd., 2003)'ın bulduğu üzere.

18 (Jürgensen vd., 2007). Bu araştırmada klinik populasyonun ya kısmi ya tam androjen ataletine sebep olan bir sağlık sorunu olan 46XY karyotipi var.

19 (Meyer-Bahlburg vd., 2006).

20 İngiltere örneğinde Lincoln Logs'un yerini Lego bir uçak alıyordu çünkü ABD örneğinde beklenilen cinsiyet farklılığını göstermemişti (Pasterski vd., 2005). Buna paralel olarak, daha önceki bir araştırma kontrol grubundaki kızların Lincoln Logs ile *diğer herhangi oyuncakla* (erkek ya da kız oyuncağı fark etmez) daha çok oynadığını buldu. (Servin vd., 2003). Olabilecek kaynakların en bilimseli olmasa da, Fat Brain Toys'un web sitesinden gelen veriler ebeveynlerin ve diğerlerinin çocukların Lincoln Logs'la oynamaktan ne kadar keyif aldığını göz ardı ettiğini gösteriyor. Bu ürünlerin ezici çoğunluğu (baktığımda yaklaşık yüzde seksendi) erkek çocuklarına alınmıştı.

21 (Berenbaum, 1999; Jürgensen vd., 2007; Meyer-Bahlburg vd., 2004).

22 (Auyeung, Baron-Cohen, Ashwin, Knickmeyer, Taylor, Hackett vd., 2009; Hines vd., 2002). (Udry, 2000) SHBG annelik seviyeleri (testosterona bağlandığı için ters serbest testosteron ölçüsü olarak anlaşılabilir – bkz. Onuncu Bölüm'deki üçüncü not) ile yetişkin cinsiyetlendirilmiş davranış arasında bir ilişki buldu. Önceki dipnotta belirtildiği gibi fetüsün androjene maruziyet göstergesinin mT mi SHBG mi yoksa hiçbiri mi olduğu açık değil. Bu araştırmada sağlanan enformasyondan ölçülmüş cinsiyetlendirilmiş davranışların psikolojik eğilimler olarak görülmesi daha mantıklı olan davranışlara karşı ne ölçüde kültürel atıflar olarak endekslendiğini belirlemek zor.

23 (Berenbaum, 1999), s. 108.

24 (Burton, 1977).

25 (Hines, 2004), s. 127 ve 128.

26 (Alexander & Hines, 2002). Bu arada bu araştırma tasarısı bir maymunun Pazartesi bir topla Salı günü bir oyuncak bebekle geçirdiğinden daha çok vakit geçirmesini etkileyebilecek diğer faktörleri sunuyor. Mesela bir maymuna son derece ilginç gelen şey Pazartesi gerçekleşebilir, Salı ise o kadar oynama havasında değildir.

27 Frances Burton, kişisel iletişim, 21 Temmuz 2009. Araştırma yazarları, tavanın dişi maymuna çekici gelmesinin sebebinin renginin kırmızı olması olduğunu iddia ediyor.

28 Ian Gold'un Frances Burton ve Lesley Rogers'ın belirttiği üzere, benimle kişisel iletişimleri oldu.

29 (Hassett, Siebert ve Wallen, 2008), s. 361. Araştırmacılar oyuncakla iletişim tipini kaydetseler de, bu veriler sunulmadı. Sonuçlar, etkileşimin toplam sıklığı ya da toplam süresine bağlı olarak biraz farklı. Birinci durumda, erkek ile dişi arasındaki pelüş oyuncakla oyun karşıtlığı da önemli.

30 Bkz. (Hines ve Alexander, 2008).

31 (Hines ve Alexander, 2008), s. 478.

32 (Hassett vd., 2008), s. 363.

33 (Sax, 2006), s. 28.

34 (Mathews vd., 2009), Anne Fausto-Sterling'in tartıştığı daha önceki bir çalışmayı tekrar ediyor. Yüksek fetüs testosteronunun çocukların ilgisini azaltmasının "testosteronun çocuklarda ilgi gelişimine müdahil olması ama çocuklar dışında her yere yönlendirilebilen bakıcılık denilen genel bir karakterin yüksek androjen seviyelerinden bağımsız olarak var olduğu" anlamına geldiği iddiasına işaret ediyor. (Fausto-Sterling, 2000), s. 289 ve 290.

35 (Herman, Measday ve Wallen, 2003), s. 582. Doğrudan androjen bloke edici bir etkisi olmadığını göstererek, bu androjen reseptör bloke edicilerle ilgili bulguların biraz paradoksal olduğu belirtilmeli. Ancak hamileliğin erken safhasında jenitaller üzerinde beklenen kadınsılaştırıcı etkiye sahipti.

36 (Burton, 1977).

37 (Itani, 1959), s. 61.

38 (Burton, 1992), s. 45.

39 (Burton, 1977), s. 11 ve 14.

40 (Mason, 2002), s. 124.

41 (Herman, Measday ve Wallen, 2003). Bu araştırma, bir yaşında dişilerin erkeklerden sadece dokunma davranışıyla ayrıştığını yani hayvanın bebeğe kısaca eliyle dokunduğunu buldu, gerçi genelde küçük çocuk etkileşimi önemli noktasına ulaşıyordu.

42 Bkz. (Itani, 1959).

43 (Burton, 1977), s. 11.

44 (Burton, 1972).

45 (Hines ve Alexander, 2008), s. 479.

46 (Hines, 2004), s. 181.

47 (Hines, 2004), s. 178.

48 Alıntı (Edge, 2005b).

49 (Pinker, 2005), par. 7.

50 (Baron-Cohen, 2005).

51 (Kimura, 2005), par. 2.

52 (Pinker, 2005), par. 12.

1 (Dana, 1915), par. 8.
2 (Russett, 1989), s. 191.
3 Bu kesitin özeti (Russett, 1989); alıntı s. 32. Ayrıca bkz. (Shields, 1975; Tavris, 1992).
4 (Hines, 2004), s. 6.
5 (Pease ve Pease, 2008), s. 51.
6 Geoffrey Aguirre, alıntı (Lehrer, 2008), par. 17.
7 Müthiş bir genel bakış için bkz. (Weisberg, 2008).
8 Bkz. (Wallentin, 2009), ayrıca (Dietrich vd., 2001).
9 (Harrington ve Farias, 2008; Ihnen vd., 2009; Kaiser vd., 2009).Beyin faaliyetleri ve uyaranlar ya da sosyal karakteristikler arasındaki korelasyonların bazen geçersiz yöntem ya da analizler yüzünden taraflı ya da aldatıcı olduğunu rapor eden argümanlar için ayrıca bkz. (Kriegeskorte vd., 2009; Vul vd., 2009). Teknolojinin uygun olmayan yollarla kullanıldığı yönünde duyulan kaygı da ifade edildi. Beyin görüntüleme uzmanı Logothetis yakın zamanda "[fMRI] makalelerinin çoğunun beyinde olan biteni çok basite indirgeyerek değersiz göstermesinden" ve "bu deneylerin çoğunun ne yazık ki teknolojinin ne yapıp yapamayacağını anlamayan insanlar tarafından yürütülmesinden" (alıntı [Lehrer, 2008], sırasıyla par. 11 ve 8) yakındı.
10 Bleier'in işaret ettiği üzere, daha büyük lateralizasyonun daha üstün görsel mekânsal yeteneklerle ilintilendirilebileceğini iddia edecek a priori akıl yok. Orijinal korpus kallosum verileri ve yorumu için iyi bir eleştiri de getiriyor (Bleier, 1986).
11 (Bleier, 1986), s. 154. Bleier erkeklerin daha yatkın olduğu hipotezi ve onu desteklemesi gereken verilerin yetersizliği ile ilgili sorunların mükemmel ve az ve öz bir özetini sunuyor. (Kağplan ve Rogers, 1994).
12 2004 makalesi (Sommer vd., 2004; Sommer vd., 2008), s. 1850. Dil lateralizasyonunda cinsiyet farklılıkları araştırmasında yayında taraf tutmanın rolü için ayrıca bkz. (Kaiser vd., 2009).
13 Sommer ve meslektaşları çift kulaklı dinlemenin farklı tiplerini ayrı ayrı incelediğinde, CV(C) adı verilen bir görev tipinin beklenen cinsiyet farklılığı sonucunu verdiğini görmüş. İlginçtir ki CV(C) sadece cinsiyet farklılığı sorunlarıyla ilgilenen araştırmacılar tarafından kullanılmış. (Aslında spesifik olarak cinsiyet farkıyla ilgilenen araştırmalar bu farklılıkları bulma eğilimi gösterirken, cinsiyetten şöyle bir bahseden araştırmalar bu farklılıkları bulmuyordu.) Yayında taraf tutmadan şüphelendiklerinden, Bergen Çift Kulaklı Dinleme Veritabanı adlı çok büyük bir veri setinde CV(C) lateralizasyonunda cinsiyet farklılıkları kanıtını araştırdı. Bu yayımlanmamış bir veri seti ve meta-analizin birleştirdiği tüm CV(C) araştırmalarından üç kat büyük. Cinsiyet farklılıkları yoktu.
14 (Mathews vd., 2004).
15 Bkz. (Wallentin, 2009).

16 Beynin sağ yarıküresinde hasarı izleyen aphasia oranı erkeklerde yüzde iki, kadınlarda ise yüzde birdi. (D. Kimura, "Sex differences in cerebral organization for speech and praxic functions," Canadian Journal of Psychology 37 [1983], s. 19-35), alıntı (Sommer vd., 2004), s. 1849.

17 Bkz. (Hyde, 2005). Hyde'ın meta-analizinden gelen dil ve iletişimle ilgili bulguları özetleyen Cameron şöyle yazıyor: "Neredeyse her vakada genel toplumsal cinsiyet farkı ya küçük ya sıfıra yakın. İki öğe, telaffuz kusursuzluğu ve gülümseme sıklığı, daha büyük bir etki gösteriyor – ama hâlâ orta seviyede, büyük değil." (Cameron, 2007), s. 43. Wallentin de gözden geçirilmiş araştırmasında şu sonuca varıyor: "Erken dil gelişiminde küçük ama tutarlı kadın avantajı bulundu. Fakat bu, çocuklukta yok oluyormuş gibi görünüyor. Yetişkinlerde sözel yeteneklerde dil işlemeyle ilgili cinsiyet farklılıkları ile beyin yapısı ve işlevi kolayca tespit edilemiyor." (Wallentin, 2009), s. 181. Wallentin, daha sonra dil becerilerinde cinsiyet farklılıkları araştırmalarında yaşanan rafa kaldırma problemine dikkat çekiyor.

18 Bkz. 1982'de De Lacoste-Utamsing ve Holloway (C. De Lacoste-Utamsing ve R. L. Holloway, "Sexual dimorphism in the human corpus callosum," *Science*, 216 [1982]: 1413-1432) tarafından ilk kez verilen raporla ilgili Bleier'in tartışması. Rapor, yaşı ya da ölüm sebebi bilinmeyen on dört beyne dayanıyordu ve istatistik öneme ulaşan bir sonuç elde etmemişti. Bleier, önemli bir noktaya da parmak bastı, korpus kallosumun boyutunun lif sayısıyla *ya da* liflerin sayısının beynin yarıküresini işlevinin lateralizasyonunun derecesiyle *ya da* yarıküre işlevinin lateralizasyonunun görsel mekânsal yetenekle ilgili olup olmadığı bilinmiyor.

19 (Fausto-Sterling, 2000) ve (Bishop ve Wahlsten, 1997), s. 581.

20 (Wallentin, 2009), s. 178.

21 Mesela bir araştırma hem kadınlarda hem erkeklerde beynin üst yan lobunda benzer lateralizasyon (sağ) faaliyeti buldu –erkekler kadınları geçti (Halari vd., 2006). Bir diğeri davranışta cinsiyet farklılığı bulmadı ve erkeklerin beynin parietal lobunda daha çok bilateral faaliyet gösterdiğini, kadınların bu bölgede daha çok sağ lateralizasyonu olduğunu buldu (Clemens vd., 2006). Diğer yandan Gur ve meslektaşları, kadınları geçen erkeklerde inferior parietal lob bölgesinde artan sağ lateralizasyon buldu (Gur vd., 2000). Bir diğer araştırma lateralizasyonda ve performansta farklılık bulmadı (Dietrich vd., 2001). Bu araştırma kadınların yüksek östrojen fazlarında beyin faaliyetlerinin daha çok olmasının bu alanda toplumsal cinsiyet farklılıkları araştırmaları için ilginç bir probleme işaret ettiğini buldu. Diğer araştırmacılar, erkek ve kadın performanslarını eşleştirdi ve gösterdikleri faaliyetlerde cinsiyet farklılıklarının kadın ve erkeklerin farklı stratejileri olmasından kaynaklandığını buldu, her iki grupta da daha büyük lateralizasyon olduğunu net biçimde göstermiyor, (Jordan vd., 2002). Bir diğer araştırma her iki beyin faaliyetleri performansında toplumsal cinsiyet farkı bulmadı ama görevi iyi ve kötü icra edenler arasında ciddi beyin faaliyeti farklılıkları buldu (Unterrainer vd., 2000).

22 (Halpern vd., 2007), s. 29 ve 30.
23 (Baron-Cohen vd., 2005), s. 820, referanslar kaldırılmıştır.
24 Alıntı (Healy, 2006a), par. 14.
25 Alıntı (Healy 2006b), par. 22.
26 (Gurian ve Stevens, 2004), s. 23.
27 (Pease ve Pease, 2008), s. 110.
28 (Gray, 2008), bkz. s. 39.
29 (Bleier, 1986)'nın parmak bastığı bir nokta.

13 Öyleyse Tüm Bunların Anlamı Ne?

1(Romanes, 1887/1987), s. 11, dipnot kaldırıldı.
2 (Fausto-Sterling), s. 260.
3 (DeVries, 2004), s. 1064.
4 Sıçanlarda bunun bir örneği (Moore, 1995), s. 53 tarafından tarif edildi.
5 (Moore, 1995), s. 53 ve 54. Benzer şekilde, Haier ve meslektaşları "farklı beyin tasarımlarının eşit entelektüel performans açığa çıkarabileceklerini" iddia etti.
6 Bkz. (Im vd., 2008).
7 (Leonard vd., 2008), s. 2929.
8 (Im vd., 2008; Leponard vd., 2008). Leonard vd., alıntısı s. 2929.
9 (Giedd vd., 2006), s. 159.
10 (Fine. 1990), s. 133.
11 (Baron-Cohen, Knickmeyer ve Belmonte, 2005), s. 821.
12 (Gur ve Gur, 2007), s. 196.
13 Ian Gold, kişisel iletişim, 24 Ekim 2008.
14 Beyin yapısıyla beyin fonksiyonunu birbiriyle ilintilendirmeye has problemleri çok daha iyi anlamamı sağlayan içgörüleri için Ian Gold'a çok minnettarım.
15 (Halari vd., 2006), bkz. 1 ve 3.
16 (Gur vd., 1999).
17 Alıntı (University of Pennsylvania Medical Center, 1999), par. 7.
18 (Gur vd., 1999), s. 4071. Korelasyonun nedensellik anlamına gelmediği iddiası ile ilgili olarak, eğitim gibi bir üçüncü faktör (ya da faktörler kompleksi) hem beyaz madde hacmi *hem de* mekânsal yeteneği artırabilir.
19 (Gur ve Gur, 2007), s. 196.
20 (Gur vd., 2000), s. 166.
21 (O'Boyle, 2005; O'Boyle vd., 2005; Singh ve O'Boyle, 2004).
22 Yine uzun zaman önce Ruth Bleier tarafından gündeme getirilmiş bir sorun. Bleier, erkeklerin görsel mekânsal becerilerde daha üstün olduğunu çünkü görsel mekânsal işlem için beynin sağ yarı küresinin lateralizasyonuna sahip oldukları, sağ yarı küre lateralizasyonunun görsel mekânsal işlemde daha üstün olduğunu çünkü erkeklerin görsel mekânsal işlemde üstün olduklarını ve sağ yarıküre lateralizasyonu gösterdiklerini iddia eden muhakemenin kısır döngüsüne işaret etmişti.
23 Bkz. (Russett, 1989; Shields, 1975).

24 H. Ellis, *Man and Woman: A Study of Human Secondary Sexual Characteristics* (London: Walter Scott, 1894), s. 28. Alıntı (Russett, 1989), s. 184 ve 185.
25 (Pease ve Pease, 2008), sırasıyla s. 145 ve 146. Resimler için s. 145.
26 (Pease ve Pease, 2008), s. 145.
27 İlk araştırma: C. M. McCormick, S. F. Witelson ve E. Kingstone, "Lefthandedness in homosexual men and women: Neuroendocrine implications," *Psychoneuroendocrinology* 15, no. 1 (1990), s. 69-76. İkinci araştırma: S. F. Witelson, "The brain connection: The corpus callosum is larger in left-handers," *Science* 229, no. 4714 (1985), s. 665-668.
28 (Hall vd., 2004). Pease'ler, kitaplarının 1999 yılı baskısında Witelson'ın 1999'daki duygu araştırmasını da tarif ediyor, araştırmacılar genelde sonuçlarını yayımlanmadan önce sunar ki araştırmanın yayımlanması seneler alabilir. Pease'lerin bu pasajda hangi araştırmayı referans gösterdiklerini açıklığa kavuşturmaları ümidiyle Pease International ile irtibata geçtim, ama yardımcı olamadılar.
29 (Pinker, 2008), s. 116.
30 Bu sonuçları tartışırken, erkeklerle kadınlar arasında grup içinden ziyade gruplar arası karşılaştırmalara odaklandım. Bunu yaparken Kaiser ve meslektaşlarının argümanına dayandım: "Kadın ve erkekleri sadece bir istatistik testinde doğrudan birbiriyle karşılaştırarak önem düzeyi garanti altına alınabilir." (Kaiser vd., 2009), s. 54.
31(Hall vd., 2004), s. 223.
32 (Hall vd., 2004), s. 223.
33 (Bennett vd., 2009), s. S125.
34 Bkz. (Ihnen vd., 2009).
35 İçerisinde bunların çıkarımın üç aşağı beş yukarı geçerli bir formu olduğu bilişsel mekanizmaları, sınırlandırmaları ve koşulları anlamada geri çıkarımın rolü ile ilgili tartışmalar için bkz. (Poldrack, 2006; Poldrack ve Wagner, 2004).
36 Mesela (Blakemore vd., 2007; Burnett vd., 2009; Haier vd., 1992).
37 (Bird vd., 2004), s. 925.
38 (Buracas, Fine ve Boynton, 2005).
39 (Friston ve Price, 2001), s. 275.
40 (Lehrer, 2008), par. 7.
41 (Kaiser vd., 2009).
42 (Miller, 2008), s. 1413.
43 Erkeklerin beyni ortalamada kadın beyninden yüzde sekiz ila on büyüktür. Bunun ötesinde, Kaiser vd.'nin işaret ettiği üzere, "anatomide sol ve sağ beyin yarıküresinin *simetrileri ve asimetrileri*, *korpus kallosum*un boyutu, tanımlanmış beyin bölgelerinin *çapı*ndaki biyolojik cinsiyet farklılıklarını gösteren sonuçlar hiçbir zaman eş zamanlı nihai ve karşı gelinemez olmamıştır," (Kaiser vd., 2009), s. 50, vurgular orijinal, referanslar kaldırılmıştır. Ayrıca bu bölümde tartışıldığı üzere, beyin yapısında biyolojik cinsiyet farklılığı gibi görünen şeyin daha büyük beyne sahip ile daha küçük beyne sahip insanlar arasında görülen farklılık olduğu ortaya

çıkabilir. Beyindeki farklılıkların mevcudiyeti de onların kökenlerini göstermez. Son önemli nokta, sıçanlarda gözlemlenen biyolojik cinsiyet farklılıklarının insanlara uygulanabileceğini varsaymamak gerektiğinin önemi. Bu son derece önemli uyarıları akılda tutarak, beyin anatomisinde, nörokimyada ve fonksiyonda biyolojik cinsiyet farkları bulan araştırmaları gözden geçirilmiş ve klinik bozuklukları anlamanın potansiyel önemi tartışılmıştır (Cahill, 2006).

44 (Weisberg, 2008), s. 56.

14 Beyin Hileleri

1 (Gray, 2008), sırasıyla s. 44 ve 45.

2 (Gurian ve Annis, 2008), s. 9.

3 (Gurian, 2003), s. 88.

4 (Gurian ve Annis, 2008), s. 34.

5 (Gurian ve Annis, 2008), s. 59, vurgu orijinal.

6 (Rogers, Zucca ve Vallortigara, 2004). Bu araştırmaya dikkatimi çektiği için Lesley Rogers'a teşekkür ederim.

7 (Young ve Balaban, 2006), s. 634.

8 http://itre.cis.upenn.edu/~myl/languagelog/archives/003923.html, 5 Ekim 2009'da erişildi.

9 Alıntılanan araştırma (Raingruber, 2001).

10 (Brizendine, 2007), s. 162.

11 (Hall, 1978; Hall, 1984; McClure, 2000).

12 (Brizendine, 2007), s. 162.

13 Alıntılanan araştırma (Oberman vd., 2005).

14 (Brizendine, 2007), s. 163.

15 Alıntılanan araştırma (Singer vd., 2004).

16 (Brizendine, 2007), s. 163.

17 Alıntılanan araştırma T. Iikada'nınki: "Orta temporal lobda yaşla ilgili farklılıklar üzerine fMRI araştırması duygu yüklü yüzlere cevap veriyor," *Society of Neuroscience New Orleans* [aslına uygun olarak, esasen San Diego], 2001. Birinci yazar, bu konferansta sunulan araştırmanın hemen ardından yayınlandığını ve yayımlanan raporda toplumsal cinsiyet farklılıklarından bahsedilmediğin, onayladı (Iidaka vd., 2002).

18 Alıntılanan araştırma (Zahn-Waxler, Kilmes-Dougan ve Slattery, 2000), s. 458, vurgu orijinal.

19 (Brizendine, 2007), s. 163.

20 Alıntılanan araştırma (Singer vd., 2006).

21 (Brizendine, 2007), s. 163 ve 164. Araştırmacıların ötekinin acısına karşı empati ile ilgili verilen tepkinin aslında, duyumsal veçhelerden ziyade, acı tepkisinin duygusal veçhesiyle sınırlı olduğu yorumunu getirdiğine dikkat edin.

22 (Brizendine, 2007), s. 158. (Alıntılar sırasıyla mevcut metinde tartışılmıştır: (Orzhekhovskaia, 2005); (Uddin vd., 2005); (Oberman vd., 2005); (Ohnishi vd. 2004)

ve kişisel iletişim, 2005: L.M. Oberman, "erkek ve kadın ayna nöron işleyişinde bir fark olabilir.")

23 Lindsay M. Oberman, (benimle) kişisel iletişimi 21 Ekim 2008.

24 (Brizendine, 2007), s. 210.

25 (Brizendine, 2007), s. 188 ve 189.

26 http://itre.cis.upenn.edu/~myl/languagelog/archives/004926.html, erişim 3 Mart 2010.

27 Alıntı (Weil, 2008), par. 14.

28 (Sax, 2006), sırasıyla s. 106 ve 107 ile s. 106. Sax'ın iddiasını dayandırdığı araştırma, *Why Gender Matters* adlı kitabında s. 29 ve 30'da tarif edilmiştir.

29 Bkz. (Freese ve Amaral, 2009).

30 Alıntı yapılan araştırma (Killgore, Oki ve Yurgelun-Todd, 2001).

31 Yüze yansıyan olumsuz duygular bulaşıcı olsa da, çocuklara belli bir haleti ruhiyeyi uyandırmaya çalışmaları istenmedi ve deneysel tasarımın amacı çocuklarda olumsuz duygu uyandırmak değildi.

32 Beyin faaliyeti beynin iki küçük parçasında, amigdalada ve dorsolateral prefrontal korteks bölgesinde bilateral olarak ölçüldü. Sax'ın bu araştırmaya yorumuna diğer eleştiriler için bkz. Mark Liberman'ın tartışması http://itre.cis.upenn.edu/~myl/languagelog/archives/003284.html.

33 http://itre.cis.upenn.edu/~myl/languagelog/archives/003284.html, 2 Eylül 2009'da erişildi.

34 Sax, kadınlarda olumsuz duyguyla bağlantılandırılan beyin faaliyeti "genelde serebral kortekstedir," erkeklerde ise "amigdalada sıkışıp kalmıştır" iddiasını desteklemek için bir diğer araştırmaya dayanıyor (Sax, 2006), s. 29. On üç erkek ve on üç kadını kapsayan bu araştırma (Schneider vd., 2000) uyarılmış üzüntü sırasında kadınlarda değil erkeklerde sağ amigdalada faaliyetin arttığını buldu (fakat uyarılmış üzüntü sırasında benzer sol amigdala faaliyeti ve uyarılmış mutluluk sırasında her iki beyin yarı küresinde benzer amigdala aktivasyonu). Uyarılmış üzüntü ve mutluluk sırasında korteks aktivasyonlarındaki toplumsal cinsiyet farklılıkları tartışılmıyor. Sax, duyguların cinsiyetlerde farklı işlenmesini kanıt olarak alan diğer iki araştırmayı da referans gösteriyor. Bu araştırmaların olumsuz duygusal deneyimin erkeklerde daha korteksaltında kadınlarda daha kortekste olduğu hipotezini desteklediğini iddia etmiyor, tam olması adına bu araştırmaların bu iddia için destek sağlamadığını belirtmekte fayda var. Birinci araştırma (Killgore ve YUrgelun-Todd, 2001) duygusal deneyimle ilgilenmiyor, korku dolu ya da mutlu suratları olan yedi erkek ve altı kadında amigdala faaliyetine bakıyor (küçük bir daireye bakmaya odaklanan kontrol durumuyla karşılaştırarak). Korteks bölgelerindeki beyin aktivasyonlarına bakmıyor. Korku dolu suratlara bakarken amigdalanın tepkisi iki cinsiyette de benzer. Amigdala aktivasyonu mutlu yüzlere bakarken erkeklerde sağda lateralize oluyor, kadınlarda olmuyor - kendisi içinde amigdalanın faaliyetinden ziyade bir lateralizasyon farklılığı. İkincisi, Sax, fonksiyonel duygu görüntüleme araştırmalarının bir meta-analizini duyguların cinsiyetlerde farklı işlediğine kanıt olarak referans gösteriyor (Wager vd., 2003). Ancak

bu araştırmanın sonuçları duygusal deneyimin erkeklerde daha korteksaltında kadınlarda kortekste olduğu iddiasıyla tutarlı değil. Yazarlar analizlerinden çıkan toplumsal cinsiyet farklılıklarını muğlâk biçimde şu şekilde özetliyor: "Erkekler posterior sensoriyel ile bağlantı korteksi, sol inferior frontal korteks ve dorsal striaumu kadınlardan daha iyi harekete geçirirken, kadınlar orta ön korteksi, talamusu ve beyinciği daha güvenilir biçimde harekete geçiriyor," (s. 528). Çeviri: Erkekler [korteks, korteks, korteks, korteksaltı] kadınlarda tam tersi [korteks, korteksaltı, korteksaltı].

35 (Bachelard ve Power, 2008), par. 46.

36 (Sax, 2006), s. 102 (erkek çocukları) ve s. 104 (kız çocukları). "Nöroyanılgı" terimini türeten (Racine vd., 2005). Hipokampüs-korteks bağlantıları ile ilgili ayrıntılar için *Hippocampus* dergisi 2000 özel sayısındaki makalelerden bkz. "The nature of hippocampal-cortical interaction: Theoretical and experimental perspectives."

37 Bkz. (Sax, 2006), s. 100-101. Matematik eğitiminin etkisinin referans gösterilen beyin görüntüleme araştırmasına dayandırılamayacağının belki de en önemli nedeni araştırmanın matematikle hatta sayılarla hiçbir ilgisinin olmaması. Görev, daha ziyade, karmaşık bir üç boyutlu labirentte yolunu bulmayla ilgiliydi. Kontrol durumu labirentin donmuş bir fotoğrafı ve hareket eden dikdörtgenlere tepki olarak tuşa basmakla ilgiliydi. Bu araştırmanın beynin matematik işleyişini ilgilendiren bölümleri ile ilgili hiçbir şey söylemediğini anında görebiliriz. Tartışma tek cinsiyetten öğrencilerin katıldığı, sanal labirent oyunu dersleri ile ilgili olsaydı bile bu araştırma çok işimize yaramazdı. Sol hipokampüste daha çok erkek faaliyeti görünürken, kadınlar sağ prefrontal ve parietal bölgelerde daha büyük aktivasyon gösteriyor ama bu bölgelerin faaliyete geçtiği cinsiyetler arasında "büyük kesişme" bağlamında (Grön vd., 2000), s. 405. Bu farklılıklardan faydalı çıkarımlar yapmak mümkün değil. Sağ hipokampüsün her iki cinsiyette de eşit derecede faaliyete geçtiğini düşünürsek, sol hipokampüsün erkeklerde daha çok faaliyete geçmesi ne işimize yarar? Beynin bir tarafında, diğer tarafta yokken, superiyor parietal lobülün kadınlarda daha çok aktivasyonunun önemi nedir? Mekânsal yön bulma sırasında sadece kadınların serebral korteksi ve sadece erkeklerin hipokampüsü kullanması mantıklı değil (hatta matematik için aynı şeyi iddia etmek daha da saçma!) Dahası, daha fazla aktivasyonun "daha iyi" anlamına geldiğini bilmiyoruz. "Daha az etkin" anlamına da gelebilir. Farklılıklar kendi içinde biyolojik cinsiyetten ziyade performansa bağlı olmasın? (Erkekler labirentten çıkmada gözle görülür derecede daha hızlıydı.) Görev icra edilirken bu bölgelerin bilişsel rolü neydi? Bir fikrimiz yok -bu durum gelişmekte olan eğitim stratejilerini bu bulgulara dayandırmayı imkânsız kılıyor. BBC'nin "Today" adlı programında bir yorumcu matematik işlemi çözmede biyolojik cinsiyet farklılıkları hakkında benzer bir iddiayı tartışırken, Nöroşüpheci adlı blogcu bu tip iddiaların arkasındaki karmaşa için bir takım faydalı açıklamalar getirdi (bkz. http://neuroskeptic.blogspot.com/2008/11/educational-neuro-nonsense-or-return-of.html, 10 Eylül 2009'da erişildi).

38 http://itre.cis.upenn.edu/~myl/languagelog/archives/004618.html, 9 Aralık 2009'da erişildi.
39 Alıntı (Garner, 2008), par. 7.
40 (Bruer, 1997), s. 4.
41 (Clarke, 1873).
42 (Lewontin, 2000), s. 208.
43 Alıntı (Garner, 2008), par. 3.
44 http://neuroskeptic.blogspot.com/2008/11/educational-neuro-nonsense-or-return-of.html, 2 Eylül 2009'da erişildi.

15 Nörobilimin "Baştan Çıkaran Cazibesi"

1 (Sax, 2005), par. 8. Sax'a karşı adil olmak gerekiyor. Bu iddianın öne sürüldüğü araştırma makalesinin yazarlarının başını çeken araştırmacıyı izliyor. Dinlenen çocuklardaki EEG dalgalarında farklı örüntüler buldular (senkroniye karşı senkronisizlik), bu EEG örüntülerini dil, matematik ve sosyal biliş (hatırlayın çocuklar bununla ilgili değil) gibi karmaşık psikolojik süreçlerle ilintilendirdiler ve sonra sonuçlarının " 'öğrenmeye hazır olmada' toplumsal cinsiyet farklılıkları için etkileri olduğunu – EEG verilerinde herhangi bilişsel yetenekte toplumsal cinsiyet farklılığı rapor etmeseler de iddia edilen o ki EEG verileri çakışıyordu (Hanlon, Thatcher ve Cline, 1999), s. 503.
2 Sax'ın web sitesi: http://whygendermatters.com, 9 Aralık 2009'da erişildi. Daha yakın zamanda NASSPE'nin web sitesi, (bkz. http://www.singlesexschools.org/research-brain.htm) bu argümanı daha da desteklemek için yapısal bir görüntüleme araştırmasına (Lenroot vd., 2007) dayanıyor. Bu araştırma, zaman içerisinde beyinde hacim değişiklikleri rotasında biyolojik cinsiyet farklılıkları buldu, gerçi bu farklılıklardan çoğu erkek çocuklarında daha büyük olan toplam beyin hacmi için yapılan düzeltmeleri geçemedi. Her halükarda, bu bulguların psikolojik etkileri bilinmiyor. Araştırmanın ortaya koyduğu üzere: "erkek ve kadın beyinlerinin boyutundaki farklılıklar herhangi fonksiyonel avantaj ya da dezavantaj anlamına gelecek şekilde yorumlanmamalıdır," s. 1072.
3 Alıntı (Dakss, 2005), par. 29.
4 (Hyde vd., 2008).
5 (Kemper, 1990), s. 13.
6 (Racine, Bar-Ilan ve Illes, 2005), s. 160.
7 (Gurian ve Stevens, 2005), s. 42.
8 http://itre.cis.upenn.edu/~myl/languagelog/archives/003246.html, 5 Ekim 2009'da erişildi.
9 http://www.jsmf.org/neuromill/chaff.htm#bn64, 5 Ekim 2009'da erişildi.
10 (Weisberg, vd., 2008). Nörobilimsel yöntemlerden elde edilen bulgularda benzer bir tercih için bkz. (Morton vd., 2006).
11 (McCabe ve Castel, 2008).
12 (Weisberg, 2008), s. 54.

13 (Gurian, Henley ve Truemann, 2001), s. 45 ve bkz. s. 53.
14 (Brescoll ve LaFrance, 2004; Coleman ve Hong, 2008; Dar-Nimrod ve Heine, 2006; Thoman vd., 2008).
15 (Dar-Nimrod ve Heine, 2006), s. 435.
16 (Kimura, 1999), s. 8.
17 Ayrıca bkz. bilim insanlarının yazılarında verilerin sunumuna dair sorumlulukları konusunda Bleier'in öne sürdüğü argümanlar (Bleier, 1986) ve ayrıca (Bishop ve Wahlsten, 1997).
18 (Weisberg, 2008), s. 55.
19 Düzenli olarak bu sorunları tartışan blogculara, özellikle Mark Liberman'a şapka çıkarıyorum.

16 Doğuştanlığın Düğümünü Çözmek

1 Olgunlaşma görüşüne karşı ve ayrıntılar için bkz. (Westermann vd., 2007), özellikle şekil 4, s. 80. Ayrıca (Lickliter ve Honeycutt, 2003; Mareschal vd., 2007).
2 (Wexler, 2006), s. 3 ve 4.
3 (Bleier, 1984), s. 52, dipnot kaldırıldı.
4 (Grossi, 2008).
5 (Shields, 1982), s. 778 ve 779. Ayrıca bkz. (Shields, 1975).
6 Steven Pinker'ın ortaya koyduğu üzere, (Edge, 2005b).
7 Daha Büyük Erkek Değişkenliği hipotezinin tarihi için bkz. (Shields, 1982).
8 E. L. Thorndike, *Educational Psychology* (1910), s. 35. Alıntı (Hollingworth, 1914), s. 510.
9 (Summers, 2005), par. 4.
10 Alıntı (Edge, 2005b).
11 (Pinker, 2008), s. 13.
12 (Hollingworth, 1914). Wendy Johnson, Andrew Carothers ve Ian Deary 2008'de bu verilerin bir analizini yeniden yayımladı. Erkeklerin *özellikle* düşük IQ seviyelerinde değişken olduğu sonucuna vardılar. En yüksek idrak seviyelerinde yaklaşık iki erkeğe bir kız çocuğu gibi bir oranın fizik, matematik ve mühendislik için yüksek düzey akademik pozisyonlar için çok daha yüksek oranlar bulunmasını açıklamada çok mesafe kaydedilemeyeceğini belirttiler.
13 (Grossi, 2008), s. 98.
14 (Feingold, 1994).
15 (Hyde vd., 2008).
16 (Guiso vd., 2008).
17 (Penner, 2008; Machin ve Pekkarinen, 2008) Machin ve Pekkarinen daha büyük erkek değişkenliği için kuvvetli bir örüntü vurguladı fakat matematik yeteneğinde en üst yüzde beşte erkek/kız oranı (parantez içinde gösterilen) Endonezya (0.91), Tayland (0.92), İzlanda (1.04) ve İngiltere'de (1.08) üç aşağı beş yukarı eşitti. Penner, Hollanda, Almanya ve Litvanya'da daha büyük kadın değişkenliği buldu. Bu verilerle ilgili faydalı bir tartışma için, bkz. (Hyde ve Mertz, 2009).

18 (Andreescu vd., 2008), s. 1248.
19 Bkz. (Andreescu vd., 2008), s. 1248.
20 (Andreescu vd., 2008), s. 1251.
21 (Andreescu vd., 2008), s. 1252.
22 (Andreescu vd., 2008), s. 1253 ve 1254. Bkz. Tablo 7, s. 1253.
23 (Summers, 2005), par. 4.
24 (Pinker, 2005), par. 3.
25 (Dweck, 2007), s. 49.
26 Bkz. (Blackwell, Trzesniewski ve Dweck, 2007; Dweck, 2007; Good, Aronson ve Inzlicht, 2003).
27 Bunun akademik literatürde bu kadar az tartışılmış olması şaşırtıcı, bkz. (Chalfin, Murphy ve Karzakis, 2008; Fine, 2008) hariç.
28 (Morton vd., 2009), sırasıyla s. 661 ve 656 (referans kaldırıldı).
29 Büyük ölçüde toplumsal cinsiyetle ilgili popular mitleri eleştiren, genel okuyucu kitlesini hedef almış kitaplar sayesinde. Bu tip çabaların yakın örnekleri arasında (Barnett ve Rivers, 2004); Cameron, 2007; Fausto-Sterling, 1985, 2000; Rogers, 1999; Tavris, 1992).
30 Eleştirel Nörobilim Projesi'ni yürütenlerin genel olarak parmak bastığı bir nokta: "nörobilim potansiyel olarak davranış ve beyindeki yansıması ile ilgili olguları örterken, bilimin kültürel bağlamı bu bilgi iddialarıyla etkileşime geçer, onlara yeni anlamlar katar ve içinde yer ettikleri insanların deneyimini etkiler." (Choudhuey, Nagel ve Slaby, 2009), s. 66, referanslar kaldırıldı.

17 Hamilelik Öncesinde ve Sonrasında

1 (Kane, 2006b); epigrafya ve alıntı öbeği dahil.
2 (Summers, 2005), par. 5.
3 Alıntı (Edge, 2005b).
4 (Brizendine, 2007), s. 34.
5 (Sax, 2006), s. 28.
6 (Kane, 2009), s. 373.
7 (Rothman, 1988), s. 130.
8 (Smith, 2005), s. 51 ve 52.
9 (Nosek, 2007b), s. 184.
10 Bkz. (Greenwald vd., 2009).
11 (Gonzalez ve Koestner, 2005), s. 407.
12 (Jost, Pelham ve Carvallo, 2002), s. 597.
13 Jost vd. Geleneksel olmayan örneklerde örtük paternalizm için daha da kuvvetli kanıt buldu (annenin soyadının babanınkiyle aynı olmadığı) ancak birbiriyle aynı isimlerin dışarıda bırakıldığı bir analizin verilerini sunmuyorlardı.
14 (Jost, Pelham ve Carvallo, 2002), s. 588.
15 (Orenstein, 2000).

1 (Moon, Cooper ve Fifer, 1993).
2 (Quinn vd., 2002).
3 Mesela (Kelly vd., 2007).
4 (Hornik, Risenhoover ve Gunnar, 1987).
5 (Barrett, Campos ve Emde, 1996).
6 (Nash ve Krawczyk, 1994). Ayrıca bkz. (Pomerleau vd., 1990), gerçi bu araştırma en küçük yaş gruplarında farklılık bulmadı.
7 (Clearfield ve Nelson, 2006).
8 (Donovan, Taylor ve Leavitt, 2007).
9 (Mondschein, Adolph ve Tamis-LeMonda, 2000).
10 Mesela (Adams vd., 1995; Dunn, Bretherton ve Munn, 1987; Fivush, 1989; Leaper, Anderson ve Sanders, 1998).
11 Birçok araştırmacı, örtük tutumların özellikle spontan ve daha az kontrol edilebilir davranış ve yargıları öncelemesi gerektiğini iddia ediyor. (mesela, [Strack ve Deutsch, 2004] ve bu durum bazı deneysel çalışmalarla tutarlı. Ancak yakın zamanda yapılmış bir meta-analiz örtük ölçütlerin daha kolay kontrol edilebilen davranışları da bir o kadar önceleciğini iddia ediyor. (Greenwald vd., 2009).
12 (Castelli, De Dea ve Nesdale, 2008), s. 1512.
13 Tartışma için bkz. (Castelli, Zogmaister ve Tomelleri, 2009). Ayrıca (Aboud ve Doyle, 1996).
14 (Castelli, Zogmaister ve Tomelleri, 2009).
15 (Tenenbaum ve Leaper, 2002). Ortaöğretim yıllarında zayıf bir ilişki bulundu. Bu bir meta-analizdi, bu yüzden toplumsal cinsiyet tutumları çocuklarda ve yetişkinlerde farklı farklı değerlendirildi.
16 (Weitzman, Birns ve Friend, 1985), s. 897.
17 (Lytton & Romney, 1991).
18 (Freeman, 2007).
19 (Kane, 2006a), alıntılar sırasıyla s. 156, 157, 158, 161 ve 161.
20 (Kane, 2006a), s. 172.
21 Bunun sebebi kısmen erkeklerin statüsünün kadınlarınkinden yüksek olması ve üst cinsiyete sıçramak alt cinsiyete inmekten daha kolay kabul görüyor. Fakat erkek çocuklarının kadınsı şeylere ilgisinin ileride eşcinselliğe yol açacağına dair korku da var (Martin, 1990; Martin, 2005; Sandnabba ve Ahlberg, 1999).
22 (Kane, 2008).
23 (Orenstein, 2000), s. 4.
24 (Alexander, Wilcox & Woods, 2009).
25 Çocukların oyuncaklar karşı cins için diye etiketlendiğinde yeni oyuncakları o kadar çekici bulmadığı "yakıcı sorun" efekti, dört ila beş yaşındaki çocuklarda gösterildi (Martin, Eisenbud ve Rose, 1995).
26 (van de Beek vd., 2009).
27 (Servin, Bohlin ve Berlin, 1999).

28 (Sax, 2006), s. 26.
29 Mesela tercihte aşinalığın potansiyel önemini (Zosuls vd., 2009) belirtti.
30 (Servin, Bohlin ve Berlin, 1999) buldu.
31 (Campbell vd., 2000) buldu.
32 (Bandura ve Bussey, 2004), s. 696.

19 "Toplumsal Cinsiyet Detektifleri"

1 "What color for your baby?" *Parents'* 14, no. 3 (March 1939), s. 98. Alıntı (Paoletti, 1997), s. 32.
2 (Hurlbert ve Ling, 2007; Alexander, 2003).
3 (Lawson, 2007). Alıntılar sırasıyla par. 4, 5, 8, 8 ve 10.
4 (Paoletti, 1997), s. 30 ve 31.
5 Toplumsal cinsiyetin sosyal dünyadaki önemi ve toplumsal cinsiyetin gerekliliği ve öneminin harekete geçirdiği toplumsal cinsiyet gelişiminde çocuğun oynadığı etkin rol bir dizi araştırmacı tarafından vurgulanmıştır, mesela (Arthur vd., 2008); Bem, 1983; Bigler ve Liben, 2007; Martin ve Halverson, 1981). Bunu izleyen bütün materyal Toplumsal Cinsiyet Planı Teorisi ve özellikle Gelişimsel Gruplararası Teori'nin içgörülerine dayanıyor.
6 (Gelman, Taylor ve Naguyen, 2004).
7 (Levy ve Haaf, 1994).
8 Mesela (Serbin, poulin-Dubois ve Eichstedt, 2002), ayrıca kızlarda bu bilginin erkek çocuklara oranla daha erken görüldüğünü bulan (Poulin-Dubois vd., 2002).
9 (Zosuls vd., 2009).
10 (Martin, Ruble ve Szkrybalo, 2002; Martin ve Halverson, 1981).
11 (Martin ve Ruble, 2004), s. 67.
12 (Ruble, Lurye ve Zosuls, 2008), s. 2.
13 (Martin ve Ruble, 2004), s. 68.
14 Carol Martin, kişisel iletişim, 9 Eylül, 2009.
15 (Martin, Eisenbud ve Rose, 1995).

20 Toplumsal Cinsiyet Eğitimi

1 (Bem, 1983), s. 611.
2 (Bem, 1989).
3 (Bem, 1983), s. 612.
4 Sandra Bem'in otobiyografisinin başlığına gönderme (Bem, 1998). Kitabın sonunda o sıralarda yirmilerinde olan Bem'in çocukları, Jeremy ve Emily, çocukluk deneyimleri üzerine düşünüyor. (Bemler "toplumsal cinsiyet açısından şabloncu olmayan" çocuklar yetiştirmeye çalışmak dışında, onları anti-homofobik ve cinselliğe sıcak bakacakları şekilde büyütmek istiyordu. Her ikisi de onları geleneklere uymayan şekilde yetiştirdikleri için minnettardı ve bazen ayrıntıda uygulama konusunda anlaşamasalar da, onlara gelenekdışı bir eğitim aşılamaya çalıştıkları için

ebeveynleri hakkında olumlu yargılara sahiplerdi (Jeremy "Tam bir birey oldum. En önemlisi de bu," demişti.) Sandra Bem'in değindiği gibi, toplumsal cinsiyetin meşru bir kimlik kaynağı olarak ortadan kaldırılması ama son derece cinsiyetlendirilmiş bir toplumun içinde yaşamak zorunda kalmanın çocuklar açısından zorlukları oldu. Her iki çocuk da kendi içlerindeki teamüllere bağlı olarak cinsiyetlendirilmiş öğeleri ya da tutkuları kabul etmenin zorluğunu belirtti (mesela Jeremy söz konusu olduğunda tipik eril faaliyetlere katılmak ve "erkek gibi erkek olmak"la gurur duymak ya da Emily söz konusu olduğunda güzel bir kız olmak). Sonunda çocuklar yine de kalıp yargılara uyan ilgi alanları peşine düştü –Jeremy matematik, Emily ise güzel sanatlar.

5 (Bem, 1983), s. 613.

6 (Rhode, 1997), s. 19.

7 (David, Grace ve Ryan, 2004), s. 142, referans kaldırıldı, Kay Bussey ve David Perry'nin yaptığı çalışmaya gönderme yapıyor.

8 (Fagot, 1985), ayrıca bkz. Tablo 3, s. 1102.

9 (Fagot, 1985; Lamb, Easterbrooks ve Holden, 1980; Lamb ve Roopnarine, 1979).

10 (Serbin vd. 1979).

11 (Bannerjee ve Lintern, 2000).

12 Burada Woodward'ın çalışmasında sunulan tasvire dayandım (Paechter, 2007). Ne yazık ki David Woodward'un tezinin yerini bulamadım (D. Woodward, "Nursery class children's formation of gender perspectives," Yayımlanmamış MPhil tezi, Faculty of Education and Language Studies, Open University, 2003).

13 (Rudman ve Glick, 2008), s. 178.

14 (Weitzman vd. 1972), s. 1141.

15 (Gooden ve Gooden, 2001; Hamilton vd. 2006).

16 (Novell, 2004) ve (Telford, 2003), s. 4.

17 (Rush ve LaNauze, 2006).

18 (Turner-Bowker, 1996).

19 (Lamb ve Brown, 2006), s. 158.

20 (Frawley, 2008). Alıntı kapak içi, bkz. 294.

21 (Diekman ve Murnen, 2004).

22 (Evans ve Davies, 2000).

23 (Anderson ve Hamilton, 2005), s. 149.

24 (Aubrey ve Harrison, 2004; Barner, 1999; Laeper vd., 2002; Thompson ve Zerbinos, 1995).

25 (Lamb ve Brown, 2006), bkz. s. 64 ve 65.

26 (Pike ve Jennings, 2005) – yüzde kırka yüzde 76.9. Aynı etki, Harry Potter legosunda bulunmadı, gerçi bunun sebebi birçok çocuğun bu reklamın original versiyonunu seyretmesi olabilir.

27 (Weitzman vd., 1972), s. 1129.

28 (Lamb ve Brown, 2006), bkz. s. 159 ve 160. Bence bir istisna Gertrude McFuzz ama Lamb ve Brown'un dediği gibi bu kız kuş, "kaprisli, kibirli ve kıskanç" (s. 160) – ve sonunda da erkek bir karakter tarafından kurtarılmak zorunda kalıyor.

29 (Hamilton vd., 2006). (Tepper ve Cassidy, 1999) kadınların film başlıklarında, resimlerde ve önemli rollerde yeterince temsil edilmediğini buldu fakat öngörünün tersine erkek ile kadın karakterlerin duygusal dilinde fark bulmadı. (Turner-Bowker, 1996) 1984-1994 yılları arasında ödül kazanmış otuz Caldecott birinci ve ikincisini analiz etti ve önemli rollerde olmasa da başlık ve resimlerde kadınların yetersiz temsil edildiğini buldu.

30 (DeLoache, Cassidy ve Carpenter, 1987).

31 (Black vd. 2009; Davis, 2003; Drees ve Phye, 2001; Furnham, Abramsky ve Gunter, 1997; Sheldon, 2004).

32 (Götz, 2008).

33 (Smith ve Cook, 2008). Hem TV hem film üzerine yapılan araştırmalar da karakterlerin ağırlıklı olarak beyaz olduğunu buldu.

34 http://www.thegeenadavinstitute.org/about_us.php, erişim 5 Ekim 2009.

35 Bkz. kısa araştırma için (Miller, Trautner ve Ruble, 2006).

36 (Rudman ve Glick, 2008), s. 82.

37 (Fagot, Leinbach ve O'Boyle, 1992), s. 229, (Leinbach, Hort ve Fagot, 1997)'de rapor edilmiş çalışmaya gönderme yapıyor.

38 (Leinbach, Hort ve Fagot, 1993).

39 Yayımlanmamış çalışmanın alıntısı (David, Grace ve Ryan, 2004). Araştırmadaki çocukların yaşı ile ilgili bilgiyi ilk yazar sunuyor (Barbara David, kişisel iletişim, 25 Haziran 2009).

21 Kendi Kendine Sosyalleşen Çocuk

1 (Walker, 2008).

2 (Ruble, Lurye ve Zosuls, 2008), s. 2.

3 (Miller vd., 2009). Dış görünüş, yuvaya giden çocuklar, birinci ve dört-beşinci sınıflar (ama anaokulu öğrencileri için geçerli değil) arasında kızlar için en yaygın kullanılan kalıp yargı tipi.

4 Bkz. Özet (Tajfel ve Turner, 1986).

5 (Patterson ve Bigler, 2006). Ayrıca bkz. (Bigler ve Liben, 2007).

6 (Arthur vd., 2008) ve mesela (Bem, 1983)'in dikkat çektiği bir nokta.

7 (Rudman ve Glick, 2008), s. 73'ün dikkat çektiği bir nokta. İlginçtir ki çocuklar toplumsal cinsiyete göre değil de yaşa göre kategorize etmeye teşvik edildiklerinde (yani çocuklar ya da yetişkinler olarak), erkek çocuk ve kızları tarif etmek için kullandıkları sıfatlar değişiyor (Sani vd., 2003).

8 (Ruble, Lurye ve Zosuls, 2008).

9 (Rudman ve Glick, 2008), s. 60, (Leinbach, Hort ve Fagot, 1993)'ın yürüttüğü araştırmaya gönderme yapıyor.

10 Barbara Hort, kişisel iletişim, 17 Eylül 2009.

11 Gelişim psikologları toplumsal cinsiyet bilgisi ile toplumsal cinsiyet tercihleri arasında ilişki kurmayı başaramayan araştırmalarda sık sık metodolojik zorluklar yaşandığına işaret ediyor.

12 (Zosuls vd., 2009).
13 Bkz. (Miller, Trautner ve Ruble, 2006), s. 315 ve 316.
14 (Bradbard ve Endsley, 1983; Bradbard vd., 1986; Martin, Eisenbud ve Rose, 1995; Masters vd. 1979; Thompson, 1975).
15 (Green, Bigler ve Catherwood, 2004).
16 (Kane, 2006b).
17 (Trautner vd. 2005).
18 Bu bilimsel bir olgu değil, sadece şaka.

SONSÖZ Ve YA-YIN!

1 (Morantz-Sanchez, 1985) bu olayı tasvir ediyor, s. 306 ve 307. Morantz-Sanchez, "ironiktir ki kadın doktorlar kendi umumi açıklamalarında üç aşağı beş yukarı Richard Cabot gibi konuşuyor," diyor.
2 (Baruch, 1915), alıntılar sırasıyla par. 3 ve 4, sonra 7 ve 8.
3 (Dana, 1915), par. 9.
4 (Nowlan, 2006), par. 9'da rapor verildi.
5 Alıntı (Morantz-Sanchez, 1985), s. 306.
6 (Dana, 1915), par. 10.
7 (Gould, 1981), s. 28 ve 29.
8 Mesela (Kay vd., 2004; Lockwood ve Kunda, 1997; Shah, 2003; Welnsteln, Przylbylsky ve Ryan, 2009).
9 (Kimmel, 2008), s. 4.
10 (Sapolsky, 1997), par. 6.
11 (Kaiser vd., 2009), s. 9, (Fausto-Sterling, 2000)'in açılımını alıntılıyor. Nöroplastisite ile ilgili kanıt için bkz. (Draganski vd., 2004; Maguire vd., 2000).
12 (Kaplan ve Rogers, 2003), s. 74.
13 (Fausto-Sterling, 2000), s. 5.
14 Mesela (Krendl vd., 2008), Wraga vd. 2006). Ayrıca (Hausmann vd. 2009) dolaşımdaki testosteron seviyelerinin, kontrol grubuyla karşılaştırıldığında, toplumsal cinsiyet kalıp yargısı uyarladıktan sonra bilişsel görevler icra eden erkeklerde daha yüksek olduğunu buldu.
15 (Schweder ve Sullivan, 1993), s. 498.
16 (Kimmel, 2008), s. 341.
17 (Bleier, 1986), s. 148.
18 (Kaplan ve Rogers, 2003), s. 231.
19 (Davies, 1989), p. x.
20 (Senior, 2009).

KAYNAKÇA

Aboud, F. E. ve Doyle, A.-B. (1996). Parental and peer influences on children's racial attitudes. *International Journal of Intercultural Relations, 20* (3/4), 371-383.

Adams, G., Garcia, D. M., Purdie-Vaughns, V. ve Steele, C.M. (2006). The detrimental effects of a suggestion of sexism in an instruction situation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42 (5), 602-615.

Adams, S., Kuebli, J. Boyle, P. A. ve Fivush, R. (1995). Gender differences in parent-child conversations about past emotions: A longitudinal investigation. *Sex Roles, 33* (5/6), 309-323.

Alexander, G. M. (2003). An evolutionary perspective of sex-typed toy preferences: Pink, blue, and the brain. *Archives of Sexual Behaviour, 32* (1), 7-14.

Alexander, G. M., ve Hines, M. (2002). Sex differences in response to children's toys in nonhuman primates (*Cecopithecus aethiops sabaseus*). *Evolution and Human Behavior, 23* (6), 467-479.

Allen, K. (2009, Temmuz 26). Could crash spell doom for City's boys' club? *The Observer*, 3.

Ambady, N., Shih, M., Kim, A. ve Pittinsky, T. L. (2001). Stereotype susceptibility in children: Effects of identity activation on quantitative performance. *Psychological Science, 12* (5), 385-390.

Ames, D. R. ve Kammrath, L. K. (2004). Mind-reading and metacognition: Narcissism, not actual competence, predicts self-estimated ability. *Journal of Nonverbal Behavior, 28* (3), 187-209.

Anderson, D. ve Hamilton, M. (2005). Gender role stereotyping of parents in children's Picture boks: The invisible father. *Sex Roles, 52* (3/4), 145-151.

Andrescu, T., Gallian, J. A., Kane, J. M. ve Mertz, J. E. (2008). Cross-cultural analysis of students with exceptional talent in mathematical problem solving. *Notices of the American Mathematical Society, 55* (10), 1248-1260.

Archer, J. ve Coyne, S. M. (2005). An integrated review of indirect, relational, and social agression. *Personality & Social Psychology Review*, 9 (3), 212-230.

Aronson, J., Lustina, M. J., Good, C., Keough, K. Steele, C. M. ve Brown, J. (1999). When white men can't do math: Necessary and sufficient factors in stereotype threat. *Journal of Experimental Social Psychology, 35* (1), 29-46.

Arthur, A. E., Bigler, R. S., Liben, L. S., Gelman, S. A. ve Ruble, D. N. (2008). Gender stereotyping and prejudice in young children: A developmental intergroup perspective. S. R. Levy ve M. Killen (yay. haz.), *Intergroup attitudes and relations in childhood through adulthood* (s. 66-86). Oxford: Oxford University Press.

Ashby, J. S., Ryan, M. K. ve Haslam, S. A. (2007, Mart). Legal work and the glass cliff: Evidence that women are preferentially selected to lead problematic cases. *William & Mary Journal of Women and the Law*, 775-793.

Aubrey, J. S. ve Harrison, K. (2004). The gender-role content of children's favorite television programs and its links to their gender-related perceptions. *Media Psychology, 6* (2), 111-146.

Auyeung, B., Baron-Cohen, S., Ashwin, E., Knickmeyer, R., Taylor, K. ve Hackett, G. (2009). Fetal testosterone and autistic traits. *British Journal of Psychology, 100*, 1-22.

Auyeung, B., Baron-Cohen, S., Ashwin, E., Knickmeyer, R., Taylor, K. ve Hackett, G. (2009). Fetal testosterone predicts sexually differentiated childhood behaviour in girls and boys. *Psychological Sciences, 20* (2), 144-148.

Auyeung, B., Baron-Cohen, S., Chapman, E., Knickmeyer, R., Taylor, K. ve Hackett, G. (2006). Foetal testosterone and the child systemizing quotient. *European Journal of Endocrinology, 155*, S123-S130.

Bachelard, M. ve Power, L. (2008, 9 Kasım). The class divide. *Sunday Age*, 15.

Banaji, M. R. ve Hardin, C. D. (1996). Automatic stereotyping. *Psychological Science, 7* (3), 136-141.

Banaji, M. R., Nosek, B. A. ve Greenwald, A. G. (2004). No place for nostalgia in science: A response to Arkes and Tetlock. *Psychological Inquiry, 15* (4), 279-310.

Bandura, A. ve Bussey, K. (2004). On broadening the cognitive, motivational, and sociostructural scope of theorizing about gender development and functioning: Comment on Martin, Ruble, and Szkrybalo (2002). *Psychological Bulletin, 130* (5), 691-701.

Bannerjee, R., ve Lintern, v. (2000). Boys will be boys: The effect of social evaluation concerns on gender-typing. *Social Development, 9* (3), 397-408.

Bargh, J. ve Williams, E. (2006). The automaticity of social life. *Current Directions in Psychological Science, 15* (1), 1-4.

Barner, M. R. (1999). Sex-role stereotyping in FCC-mandated children's educational television. Journal of Broadcasting & Electronic Media, 43 (4), 551-564.

Barnett, R. ve Rivers, C. (2004). *Same difference: How gender myths are hurting our relationships, our children, and our jobs*. New York: Basic Books.

Barnyard, K. ve Lewis, R. (2009). *Corporate sexism: The sex industry's infiltration of the modern workplace*. London: The Fawcett Society.

Baron-Cohen, S. (1997). *Mindblindness: An essay on autism and theory of mind*. Cambridge, MA: MIT Press.

_____. (2003).*The essential difference: Men, women and the extreme male brain*. London: Allen Lane.

_____. (2005, 8 Ağustos) *The male condition*. New York Times, 15.

_____. (2007). Sex differences in mind: Keeping science distinct from social policy. S. Ceci ve W. Williams (yay. haz.), *Why aren't more women in science? Top researchers debate the evidence* (s. 159-172). Washington, DC: American Psychological Association.

_____. (2009). Autism test "could hit maths skills." BBC News: http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/7736196.stm. 2 Şubat 2009'da erişildi.

Baron-Cohen, S. Knickmeyer, R. C. ve Belmonte, M. K. (2005). Sex differences in the brain: Implications for explaining autism. *Science, 310*, 819-823.

Barres B., (2006, 13 Temmuz). Does gender matter? *Nature, 442*, 133-136.

Barrett, K. C., Campos, J. J. ve Emde, R. (1996). Infants' use of conflicting emotion signals. *Cognition and Emotion, 10* (2), 113-135.

Baruch, S. (1915, 4 Temmuz). Why women lack originality. *New York Times*, 10.

Batki, A., Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Connellan, J. ve Ahluwalia, J. (2000). Is there an innate eye gaze module? Evidence from human neonates. *Infant Behavior & Development, 23* (2), 223-229.

Beilock, S. L., Rydell, R. J. ve McConnell, A. R. (2007). Stereotype threat and working memory: Mechanisms, alleviation, and spillover. *Journal of Experimental Psychology: General, 136* (2), 256-276.

Belkin, L. (2003, 26 Ekim). The opt-out revolution. *New York Times Magazine*, 42.

_____. (2008, 15 Haziran). When mom and dad share it all. *New York Times Magazine*, 44.

Bem, S. L. (1983). Gender schema theory and its implications for child development: Raising gender-aschematic children in a gender-schematic society. *SIGNS: Journal of Women in Culture & Society, 8* (4), 598-616.

_____. (1989). Genital knowledge and gender constancy in preschool children. *Child Development, 60*, 649-662.

_____. (1998). An unconventional family. New Haven & London: Yale University Prsess.

Bennett, C. M., Baird, A. A., Miller, M. B. ve Wolford, G. L. (2009). Neural correlates of interspecies perspective taking in the post-mortem Atlantic Salmon: An argument for multiple comparisons correction [Organization for Human Brain Mapping 2009 Annual Meeting'de sunulmuş makale, San Francisco, CA] *NeuroImage, 47* (51), S125.

Berenbaum, S. A. (1999). Effects of early androgens on sex-typed activities and interests in adolescents with congenital adrenal hyperplasia. *Hormones and Behavior, 35*, 102-110.

Berenbaum, S. A. ve Bailey, J. (2003). Effects on gender identity of prenatal androgens and genital appearance: Evidence from girls with congenital hyperplasia. *The Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism, 88* (3), 1102-1106.

Berenbaum, S. A. ve Hines, M. (1992). Early androgens are related to childhood sex-typed toy preferences. *Psychological Science, 3* (3), 203-206.

Berenbaum, S. A. ve Resnick, S. (2007). The seeds of career choices: Prenatal sex hormone effects on psychology sex differences. S. Ceci ve C. Williams (yay. haz.), *Why aren't more women in science? Top researchers debate the evidence* (s. 147-157). Washington, DC: American Psychological Association.

Biernat, M. ve Kobrynowicz, D. (1997). Gender- and race-based standards of competence: Lower minimum standards but higher ability standards for devalued groups. *Journal of Personality & Social Psychology, 72* (3), 544-557.

Bigler, R. S. ve Libeni L. S. (2007). Developmental intergroup theory: Explaining and reducing children's social stereotyping and prejudice. *Current Directions in Psychological Science, 16* (3), 162-166.

Bird, C. M., Castelli, F., Malik, O. Frith, U. ve Husain, M. (2004). The impact of extensive medial frontal lobe damage on "Theory of Mind" and cognition. *Brain, 127*, 914-928.

Bishop K. M. ve Wahlsten, D. (1997). Sex difference in the human corpus callosum: Myth or reality? *Neuroscience and Biobehavioral Reviews, 21* (5), 581-601.

Bittman, M., England, P., Sayer, L., Folbre, N. ve Matheson, G. (2003). When does gender trump Money? Bargaining and time in household work. *American Journal of Sociology, 109* (1), 186-214.

Black, K., Marola, J., Littman, A., Chrisler, J. ve Neace, W. (2009). Gender and form of cereal box characters: Different medium, same disparity. *Sex Roles, 60* (11/12), 882-889.

Blackwell, L. S., Trzeniewski, K. H. ve Dweck, C. S. (2007). Implicit theories of intelligence predict achievement across an adolescent transition: A longitudinal study and an intervention. *Child Development, 78* (1), 246-263.

Blair, R. J. R. (1996). Morality in the autistic child. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 26* (5), 571-579.

Blakemore, S.-J., den Ouden, H., Choudhury, S. ve Frith, C. (2007). Adolescent development of the neural circuitry for thinking about intentions. *Social Cognitive and Affective Neuroscience, 2*, 130-139.

Blanton, H., Crocker, J. ve Miller, D. T. (2000). The effects of in-group versus out-group social comparison on self-esteem in the context of a negative stereotype. *Journal of Experimental Social Psychology, 36*, 519-530.

Bledsoe, A. T. (1856). An essay on liberty and slavery. Philadelphia: J. B. Lippincott & Co.

Bleier, R. (1984). Science and gender: A critique of biology and its theorieson women. New York: Pergamon Press.

_____. (1986). Sex differences research: Science or belief? R. Bleier (yay. haz.) Feminist approaches to science (s. 147-164). New York: Pergamon Press.

Blum, L. ve Frieze, C. (2005). The evolving culture of computing: Similarity is the difference. *Frontiers, 26* (1), 110-125.

Bolino, M. C. ve Turnley, W. H. (2003). Counternormative impression management, likeability, and performance ratings: The use of intimidation in an organizational setting. *Journal of Organizational Behavior, 24* (2), 237-250.

Bowles, H. R., Babcock, L. ve Lai, L. (2007). Social incentives for gender differences in the propensity to initiate negotiations: Sometimes it does hurt to ask. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 103*, 84-103.

Bradbard, M. R. ve Endsley, R. C. (1983). The effects of sex-typed labeling on preschool children's information-seeking and retention. *Sex Roles*, *9* (2), 247-260.

Bradbard, M. R., Martin C. L., Endsley, R. C. ve Halverson, C. F. (1986). Influence of sex stereotypes on children's exploration and memory: A Competence versus performance distinction. *Developmental Psychology*, *22* (4), 481-486.

Breedlove, S. M., Cooke, B. M. ve Jordan, C. L. (1999). The orthodox view of brain sexual differentiation. *Brain, Behavior and Evolution*, *54* (1), 8-14.

Brescoll, V. ve LaFrance, M. (2004). The correlates and consequences of newspaper reports of research on sex differences. *Psychological Science*, *15* (8), 515-520.

Brescoll, V. L. ve Uhlmann, E. L. (2008). Can an angry woman get ahead? Status conferral, gender, and expression of emotion in the workplace. *Psychological Science*, *19* (3), 268-275.

Brines, J. (1994). Economic dependency, gender, and the division of labor at home. *American Journal of Sociology*, *100* (3), 652-688.

Brizendine, L. (2007). *The female brain*. London: Bantam Press.

Broad, J. (2002). *Women philosophers of the seventeenth century*. Cambridge: Cambridge Uinversity Press.

Broad, J. ve Green, K. (2009). *A history of women's political thought in Europe, 1400-1700*. Cambridge: Cambridge University Press.

Brosnan, M. J. (2006). Digit ratio and faculty membership: Implications for the relationship between prenatal testosterone and academia. *British Journal of Psychology*, *97* (4), 455-466.

Bruer, J. T. (1997). Education and the brain: A bridge too far. *Educational Researcher*, *26* (8), 4-16.

Bryden, M. P., McManus, I. C. ve Bulman-Fleming, M. B. (1994). Evaluating the empirical support for the Geschwind-Behan-Galaburda model of cerebral lateralization. *Brain and Cognition*, *26* (2), 103-167.

Buracas, G. T., Fine, I. ve Boynton, G. M. (2005). The relationship between task performance and functional magnetic resonance imaging response. *Journal of Neuroscience*, *25* (12), 3023-3031.

Burnett, S., Bird, G., Moll, J., Frith, C. ve Blakemore, S. J. (2009). Development during adolescence of the neural processing of social emotion. *Journal of Cognitive Neuroscience*, *21* (9), 1736-1750.

Burton, F. D. (1972). The integration of biology and behavior in the socialization of *Macaca sylvana* of Gibraltar. F. E. Poirier (yay. haz.) *Primate socializatic n* (s. 29-62). New York: Random House.

_____. (1977). Ethology and the development of sex and gender identity in non-human primates. *Acta Biotheoretica*, 26 (1), 1-18.

_ ___. (1992). The social group as information unit: Cognitive behaviour, cultural processes. F. D. Burton (yay. haz.), *Social processes and mental abilities in non-human primates: Evidences from longitudinal field studies* (s. 31-60). Lewiston/Queenston/Lampeter: The Edwin Mellen Press.

Butler, D. ve Geis, F. L. (1990). Nonverbal affect responses to male and female leaders: Implications for leadership evaluations. *Journal of Personality and Social Psychology, 58* (1), 48-59.

Cadinu, M., Maass, A., Frigerio, S., Impagliazzo, L. ve Latinotti, S. (2003). Stereotype threat: The effect of expectancy on performance. *European Journal of Social Psychology, 33* (2), 267-285.

Cahill, L. (2006). Why sex matters for neuroscience. *Nature Reviews Neuroscience, 7* (6), 477-484.

Cameron, D. (2007). *The myth of Mars and Venus: Do men and women really speak different languages?* Oxford: Oxford University Press.

Campbell, A., Shirley, L., Hetwood, C. ve Crook, C. (2000). Infants' visual preferences for sex-congruent babies, children, toys and activities: A longitudinal study. *British Journal of Developmental Psychology, 18*, 479-498.

Castelli, L., De Dea, C. ve Nesdale, D. (2008). Learning social attitudes: Children's sensitivity to the nonverbal behaviors of adult models during interracial interactions. Personality and Social *Psychology Bulletin, 34* (11), 1504-1513.

Castelli, L., Zogmaister, C. ve Tomerelli, S. (2009). The transmission of racial attitudes within the family. *Developmental Psychology, 45* (2), 586-591.

Ceci, S. J., Williams, W. M. ve Barnett, S. M. (2009). Women's underrepresentation in science: Sociocultural and biological considerations. *Psychological Bulletin, 135* (2), 218-261.

Chalfin, M. C., Murphy, E. R. ve Karzakis, K. A. (2008). Women's neuroctics? Why sex matters for neurocthics. *American Journal of Bioethics, 8* (1), 1-2.

Chapman, E., Baron-Cohen. S., Auyeung, B., Knickmayer, R., Taylor, K. ve Hackett, G. (2006). Fetal testosterone and empathy: Evidence from the Empathy Quotient (EQ) and the "Reading the Mind in the Eyes" test. *Social Neuroscience, 1* (2), 135-148.

Charles, M. ve Bradley, K. (2009). Indulging our gendered selves? Sex segregation by field of study in 44 countries. *American Journal of Sociology, 114* (4), 924-976.

Chatard, A., Guimond, S. ve Selimbegovic, L. (2007). "How good are you in math?" The effect of gender stereotypes on students' recollection of their school marks. *Journal of Experimental Social Psychology, 43* (6), 1017-1024.

Cherney, I. D. (2008). Mom, let me play more computer games: They improve my mental rotation skills, *Sex Roles, 59*, 776-786.

Cheryan, S., Plaut, V. C., Davies. P. G. ve Steele, C. M. (2009). Ambient belonging: How stereotypical: How stereotypical cues impact gender participation in computer science. *Journal of Personality & Social Psychology.*

Choudhury, S., Nagel, S. K. ve Slaby, J. (2009). Critical neuroscience: Linking neuroscience and society through critical practice. *BioSocieties, 4*, 61-77.

Clarke, E. H. (1873). *Sex in education: Or, a fair chance for girls*. Boston: James R. Osgood & Company. Released by The Project Gutenberg, June 5, 2006.

Clearfield, M. W. ve Nelson, N. M. (2006). Sex differences in mpothers' speech and play behavior with 6-, 9-, and 14-month-old infants. *Sex Roles, 54* (1/2), 127-137.

Clements, A. M., Rimrodt, S. L., Abel, J. r., Blankner, J. G., Mostofsky, S. H., Pekar, J. J. vd. (2006). Sex differences in cerebral laterality of language and visuospatial processing. *Brain and Language, 98* (2), 150-158.

Coleman, J. M. ve Hong, Y. Y. (2008). Beyond nature and nurture: The influence of lay gender theories on self-stereotyping. *Self and Identity, 7* (1), 34-53.

Collins, G. (1982, May 17). New perspectives on father and his role. From the *New York Times* online: hattp://www.nytimes.com/1982/05/17/style/new-perspectives-on-father-and-his-role.html, erişim 7 Mart, 2009.

Connellan, J., Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Batki, A. ve Ahluwalia, J. (2000). Sex differences in human neonatal social perception. *Infant Behavior & Development, 23*, 113-118.

Correll, S. J. (2004). Constraints into preferences: Gender, status, and emerging career aspirations. *American Sociological Review, 69* (1), 93-113.

_____. (2001). Gender and the careeer choice process: The role of biased self-assessment. *American Journal of Sociology, 106* (6), 1691-1730.

Correll, S. J., Benard, S. ve Paik, I. (2007). Getting a job: Is there a motherhood penalty? *American Journal of Sociology, 112* (5), 1297-1338.

Costa, P., Jr., Terracciano, A. ve McCrae, R. R. (2001). Gender differences in personality traits across cultures: Robust and surprising findings. *Journal of Personality & Social Psychology, 81* (2), 322-331.

Croizet, J. –C., Després, G., Gauzins, M.-E., Huguet, P., Leyens, J. –P. ve Méot, A. (2004). Stereotype threat undermines intellectual performance by triggering a disruptive mental load. *Personality and Social Psychology Bulletin, 30* (6), 721-731.

Crosby, F. J., Williams, J. C. ve Biernat, M. (2004). The maternal wall. *Journal of Social Issues, 60* (4), 675-682.

Cuddy, A. J. C., Fiske, S. t. Ve Glick, P. (2004). When professionals become mothers, warmth doen't cut the ice. *Journal of Social Issues, 60* (4), 701-718.

Dakss, b. (2005, March 13). Intellectual gender gap? Kaledin on debate reignited by Harvard president's comments. *CBSNews.com*: http://www.cbsnews.com/stories/2005/03/14/sunday/main67829.shtml. Erişim 24 Kasım, 2009.

Dana, C. L. (1915, June 27). Suffrage a cult of self and sex. *New York Times*, 14. (online arşiv).

Danaher, K. ve Crandall, C. S. (2008). Stereotype threat in applied settings reexamined. *Journal of Applied Social Psychology, 38* (6), 1639-1655.

Dar-Nimrod, I. ve Heine, S. J. (2006). Exposure to scientific theories affects women's math performance. *Science, 314* (5798), 435.

Dasgupta, N. ve Asgari, S. (2004). Seeing is believing: Exposure to counterstereotypic women leaders and its effect on the malleability of automatic gender stereotyping. *Journal of Experimental Social Psychology, 40*, 642-658.

David, B., Grace, D. ve Ryan, M. K. (2004). The gender wars: A self-categorisation theory perspective on the development of gender identity. M. Bennett ve F. Sani (yay. haz.), *The development of the social self* (s. 135-157). Hove, UK and New York: Psychology Press.

Davies, B. (1989). Frogs and snails and feminist tales: Preschool children and gender. Sydney: Allen & Unwin.

Davies, P. G., Spencer, S. J., Quinn, D. M. ve Gerhardtstein, R. (2002). Consuming images: How television commercials that elicit stereotype threat can restrain women academically and professionally. *Personality and Social Psychology Bulletin, 28* (12), 1615-1628.

Davies, P. G., Spencer, S. J. ve Steele, C. M. (2005). Clearing the air: Identity safety moderates the effects of stereotype threat on women's leadership aspirations. *Journal of Personality and Social Psychology, 88* (2), 276-287.

Davis, M. H. ve Kraus, L. A. (1997). Personality and empathic accuracy. W. J. Ickes (yay. haz.), Empathic accuracy (s. 144-168). New York: The Guilford Press.

Davis, S. N. (2003). Sex stereotypes in commercials targeted toward children: A content analysis. *Sociological Spectrum, 23*, 407-424.

_____. (2007). Gender ideology construction from adolescense to young adulthood. *Social Science Research, 36*, 1021-1041.

Davison, H. K. ve Burke M. J. (2000). Sex discrimination in simulated employment contexts: A meta-analytic investigation. *Journal of Vocational Behavior, 56* (2), 225-248.

DeVries, G. J. (2004). Sex differences in adult and developing brains: Compensation, compensation, compensation. *Endocrinology, 145* (3), 1063-1068.

Deoache, J. S., Cassidy, D. J. ve Carpenter, C. J. (1987). The three bears are all boys: Mothers' gender labeling of neutral Picture book characters. *Sex Roles, 17* (3/4), 163-178.

Demos, J. (1982). The changing faces of fatherhood: A new exploration in American family history. S. Cath, a. Gurwitt ve J. Ross (yay. haz.), *Father and child: Developmental and clinical perspectives* (s. 425-445). Boston: Little, Brown.

Deutsch, F. (1999). *Halving it all: How equally shared parenting works*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Devos, T., Diaz, P., Viera, E. ve Dunn, R. (2007). College education and motherhood as components of self-concept: Discrepancies between implicit and explicit assessments. *Self and Identity, 6* (2/3), 256-277.

Diamond, M. C. (1991). Hormonal effects on the development of cerebral lateralization. *Psychoneuroendocrinology, 16* (1-3), 121-129.

Diekman, A. B. ve Murnen, S. K. (2004). Learning to be little women and little men: The inequitable gender equality of nonsexist children's literature. *Sex Roles, 50* (5/6), 373-385.

Dietrich, T., Krings, T., Neulen, J., Willmes, K., Erbereich, S., Thron, A. ve Strum, W. (2001). Effects of blood estrogen level on cortical activation patterns during cog-

nitive activation as measured by functional MRI. *NeuroImage, 13* (3), 425-432.

Donovan, W., Taylor, N. ve Leavitt, L. (2007). Maternal sensory sensitivity and response bias in detecting change in infant facial expressions: Maternal self-efficacy and infant gender labeling. *Infant Behavior and Development, 30* (3), 436-452.

Dorr, R. C. (1915, September 19). Is woman biologically barred from success? *New York Times*, SM15 (online arşiv).

Draganski, B., Gaser, C., Busch, V., Schurierer, G., Bogdahn, U. ve May, A. (2004). Neuroplasticity: Changes in grey matter induced by training. *Nature, 427* (6972), 311-312.

Drake, J. (1696). *An essay in defence of the female sex. In which are inserted the characters of a pedant, a squire. a vertuoso, a poetaster, a city-critick &c. In a letter to a lady. Written by a lady.* London: printed for A. Roper, E. Wilkinson, and R. Clavel.

Drees, D. D. ve Phye, G. D. (2001). Gender representation in children's language arts computer software. *Journal of Educational Research, 95* (1), 49-55.

Dugan, E. (2008, March 31). Women's group calls for the end to city's lap-dancing culture. *The Independent*, 12.

Dunn, J., Bretherton, I ve Munn, P. (1987). Conversations about feeling states between mothers and their young children. *Developmental Psychology, 23* (1),, 132-139.

Dweck, C. S. (2007). Is math a gift? Beliefs that put females at risk. S. Ceci ve W. Williams (yay. haz.), *Why aren't more women in science? Top researchers debate the evidence* (s. 47-55). Washington, DC: American Psychological Association.

Dziobek, I., Rogers, K., Fleck, S., Bahnemann, M., Heekeren, H. R., Wolf, O. T. ve Convit, A. (2008). Dissociation of cognitive and emotional empathy in adults with Asperger syndrome using the Multifaceted Empathy Test (MET). *Journal of Autism and Developmental Disorders, 38* (3), 464-473.

Edge (2005a). The assortative mating theory: A talk with Simon Baron-Cohen. http://www.edge.org/3rd_culture/baron-cohen05/baron-cohen05_index.html. Erişim 2 Eylül 2009.

Edge (2005b, May 16). The science of gender and science. Pinker vs. Spelke. A debate. http://www.edge.org/3rd_culture/debate05/debate05_index.html. Erişim 20 Ocak, 2009.

Eisenberg, N. ve Lennon, R. (1983). Sex differences in empathy and related capacities. *Psychological Bulletin, 94* (1), 100-131.

Evans, L. ve Davies, K. (2000). No sissy boys here: A content analysis of the representation of masculinity in elementary school reading textbooks. *Sex Roles, 42* (3/4), 255-270.

Fabes, R. A. ve Eisenberg, N. (1998). Meta-analyses of age and sex differences in children's and adolescents' prosocial behavior (Manuscript partially published in: Eisenberg, N. & Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. W. Damon (yay. haz.), Handbook of Child Development. Erişim için http://www.public.asu.edu/~rafabes/meta.pdf.)

Fagot, B., Leinbach, M. ve O'Boyle, C. (1992). Gender labeling, gender stereotyping, and parenting behaviors. *Developmental Psychology, 28* (2), 225-230.

Fagot, B. I. (1985). Beyond the reinforcement principle: Another step toward understanding sex role development. *Developmental Psychology, 21* (6), 1097-1104.

Fara, P. (2005). *Scientists anonymous: Great stories of women in science*. Cambridge: Icon Books.

Farroni, T., Csibra, G., Simion, F. ve Johnson, M . H. (2002). Eye contact detection in humans from birth. *Proceedings of the National Academy of Sciences, USA, 99* (14), 9602-9605.

Fausto-Sterling, A. (1985). *Myths of gender: Biological theories about women and men* (2. Baskı). New York: Basic Books.

_____. (2000). *Sexing the body: Gender politics and the construction of sexuality*. New York: Basic Books.

Feingold, A. (1994). Gender differences in variability in intellectual abilities: A cross-cultural perspective. *Sex Roles, 30* (1/2), 81-92.

Feng, J., Spence, I. ve Pratt, J. (2007). Playing an action video game reduces gender differences in spatial cognition. *Psychological Science, 18* (10), 850-855.

Fine, A. (1990). *Taking the devil's advice*. London: Viking.

Fine, C. (2006). *A mind of its own: How your brain distorts and deceives*. New York: W. W. Norton.

_____. (2008). Will working mothers' brain explode? The popular new genre of neurosexism. *Neuroethics, 1* (1), 69-72.

Finegan, J. K., Niccols, G. A. ve Sitarenios, G. (1992). Relations between prenatal testosterone levels and cognitive abilities at 4 years. *Developmental Psychology, 28* (6), 1075-1089.

Fiske, S. T., Cuddy, A. J. ve Glick, P. (2007). Universal dimensions of social cognition: Warmth and competence. *Trends in Cognitive Sciences, 11* (2), 77-83.

Fivush, R. (1989). Exploring sex differences in the emotional content of mother-child conversations about the past. *Sex Roles, 20* (11/12), 675-691.

Freeman, N. K. (2007). Preschoolers' perceptions of gender appropriate toys and their parents' beliefs about genderized behaviors: Miscommunication, mixed messages, or hidden truths? *Early Childhood Education Journal, 34* (5), 357-366.

Freese, J. L. ve Amaral, D. G. (2009). Neuroanatomy of the primate amygdala. P. J. Whalen ve E. A. Phelps (yay. haz.), *The human amygdala* (s. 3-42). New York: Guilford Press.

Friston, K. J. ve Price, C. J. (2001). Dynamic representations and generative models of brain function. *Brain Research Bulletin, 54* (3), 275-285.

Fullagar, C. J., Canan Sumer, H., Sverke, M. ve Slick, R. (2003). Managerial sex-role stereotyping, a cross cultural analysis. *International Journal of Cross Cultural Management, 3* (1), 93-107.

Furnham, A., Abramsky, S. ve Gunter, B. (1997). A cross-cultural content analysis of children's television advertisements. *Sex Roles, 37* (1/2), 91-99.

Gallinsky, A. D., Wang, C. S. ve Ku, G. (2008). Perspective-takers behave more stereotypically. *Journal of Personality and Social Psychology, 95* (2), 404-419.

Galpin, V. (2002). Women in computing around the world. *SIGCSE Bulletin, 34* (2), 94-100.

Garner, H. (2004). *Joe Conque's consolation: A true story of death, grief and the law*. Sydney: Pan Macmillan.

Garner, R. (2008, November 18). Single-sex schools "are the future." The Independent online: http://www.independent.co.uk/news/education/education-news/singlesex-schools-are-the-future-1023105.html, erişim 22 Mayıs 2009.

Gawronski, B. ve Bodenhausen, G. V. (2006). Associative and propositional processes in evaluation: An integrative review of implicit and explicit attitude on change. *Psychological Bulletin, 132* (5), 692-731.

Gelman, S. A., Taylor, M. G. ve Naguyen, S. P. (2004). III. How children and mothers Express gender essentialism. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 69* (1), 33-63.

Geschwind, N. ve Behan, P. (1982). Left-handedness: Association with immune disease, migraine, and developmental learning disorder. *Proceedings of the National Academy of Sciences, USA, 79*, 5097-5100.

Gharibyan, H. (2007). Gender gap in computer science: Studying its abscence in one former Soviet Republic. 2007 American Society for Engineering Education Conference Proceedings, Honolulu, Hawaii.

Gharibyan, H. ve Gunsaulus, S. (2006). Gender gap in computer science does not exist in one former Soviet Republic: Results of a study. Annual Joint Conference Integrating Technology into Computer Science Education. Proceedings of the 11th annual SIGCSE conference on Innovation and Technology in computer science education. Bologna, Italy, s. 222-226.

Giedd, J. N., Clasen, L. S. Lenroot, R., Greenstein, D., Wallace, G. L., Ordaz, S. (2006). Puberty-related influences on brain development. *Molecular and Cellular Endocrinology, 254/255*, 154-162.

Gilmore, J.H., Lin, W., Prastawa, M. W., Looney, C. B., Vetsa, Y.S.K., Knickmeyer, R. C., vd. (2007). Regional gray matter growth, sexual dimorphism, and cerebral asymmetry in neonatal brain. *Journal of Neuroscience, 27* (6), 1255—1260.

Gisborne, T. (1797). *An enquiry into the duties of the female sex*. London: Printed for T. Cadell and W. Davies in the Strand.

Gitau, R., Adams, D., Fisk, N. M. ve Glover, V. (2005). Fetal plasma testosterone correlates positively with cortisol. *Archives of Disease in Childhood, Fetal and Neonatal Edition, 90*, F166-F169.

Gladwell, M. (2008). *Outliers: The story of success*. Camberwell, Victoria, Australia: The Penguin Group.

Glick, P. ve Fiske, S. (2007). Sex discrimination: The psychological approach. F. Crosby, M. Stockdale ve S. Ropp (yay. haz.), *Sex discrimination in the workplace: Multidisciplinary perspectives* (s. 155-187). Malden, MA: Blackwell Publishing.

Golombok, S. ve Rust, J. (1993). The pre-school activities inventory: A standardies assessment of gender role in children. *Psychological Assessment, 5* (2), 131-136

Gonzalez, A. Q. ve Koestner, R. (2005). Parental preference for sex of newborn as reflected in positive affect in birth announcements, *Sex Roles, 52* (5/6), 407-411.

Good, C., Aronson, J., ve Harder, J. A. (2008). Problems in the pipeline: Stereotype threat and women's achievement in high-level math courses. *Journal of Applied Developmental Psychology, 29* (1), 17-28.

Good, C., Aronson, J. ve Inzlicht, M. (2003). Improving adolescents' standardized test performance: An intervention to reduce the effects of stereotype threat. *Journal of Applied Developmental Psychology, 24* (6), 645-662.

Good, C., Rattan, A. ve Dweck, C. (yayımlanmamış elyazması). Why do women opt out? Sense of belonging and women's representation in mathematics.

Gooden, A. M. ve Gooden, M. A. (2001). Gender representation in notable children's picture books: 1995-1999. *Sex Roles, 45* (1/2), 89-101.

Gooren, L. (2006). The biology of human psychosexual differentiation. *Hormones and Behavior, 50*, 589-601.

Gorman, E. H. ve Kmec, J. A. (2007). We (have to) try harder: gender and required work effort in Britain and the United States. *Gender and Society, 21* (6), 828-856.

Götz, M. (2008). *Girls and boys and television: A few reminders for more gender sensitivity in children's TV.* Germany: Internationales Zentralinstitut für das Jugend -und Bildungsfernsehen/International Central Institute for Youth and Educational Television (IZI).

Gould, S. (1981). The mismeasure of man. London: Penguin Books.

Graham, T. ve Ickes, W. (1997). When women's intuition isn't greater than men's. W. Ickes (yay. haz.), *Empathic accuracy* (s. 117-143). New York and London: The Guilford Press.

Gray, J. (2008). *Why Mars and Venus collide.* London: Harper Collins.

Green, V. A., Bigler, R. ve Catherwood, D. (2004). The variability and flexibility of gender-typed toy play: A close look at children's behavioral responses to counterstereotypic models. *Sex Roles, 51* (7/8), 371-386.

Greenwald, A. G., Poehlman, T. A., Uhlmann, E. L. ve Banaji, M. R. (2009). Understanding and using the Implicit Association Test: III. Meta-analysis of predictive validity. *Journal of Personality and Social Psychology, 97* (1), 17-41.

Grimshaw, G. M., Sitarenios, G. ve Finegan, J. A. K. (1995). Mental rotation at 7 years -Relations with prenatal testosterone levels and spatial play experiences. *Brain and Cognition, 29* (1), 85-100.

Grön, G., Wonderlich, A. P., Spitzer, M., Tomczak, R. ve Riepe, M. W. (2000). Brain activation during human navigation: Gender-different neural Networks as substrate of performance. *Nature Neuroscience, 3* (4), 404-408.

Grossi, G. (2008). Science or belief? Bias in sex differences research. C. Badaloni, A. Drace, O. Gia, C. Levorato ve F. Vidotto (yay. haz.), *Underrepresentation of women in science and technology* (s. 93-106). Padova, Italy: Cleup.

Guimond, S. (2008). Psychological similarities and differences between women and men across cultures. *Social and Personality Psychology Compass, 2* (1), 494-510.

Guiso, L., Monte, F., Sapienza, P. ve Zingales, L. (2008). Culture, gender, and math. *Science, 320* (5880). 1164-1165.

Gupta, V. K. ve Bhawe, N. M. (2007). The influence of proactive personality and stereotype threat on women's entrepreneurial intentions. *Journal of Leadership and Organizational Studies, 13* (4), 73-85.

Gur, R. C., Alsop, D., Glahn, D., Petty, R., Swanson, C. L., Maldjian, J. A. vd. (2000). An fMRI study of sex differences in regional activation to a verbal and a spatial task. *Brain and Language, 74* (2), 157-170.

Gur, R. C. ve Gur, R. E. (2007). Neural substrates for sex differences in cognition. *Why aren't more women in science? Top researchers debate the evidence* (s. 189-198). Washington, DC: American Psychological Association.

Gur, R. C., Turetsky, B. I., Matsui, M., Yan, M., Bilker, W., Hughett, P. ve Gur, R. E. (1999). Sex differences in gray and white brain matter in healthy young adults: Correlations with cognitive performance. *Journal of Neuroscience, 19* (10), 4065-4072.

Gurian Institute, Bering, S. ve Goldberg, A. (2009). *It's a baby girl! The unique wonder and special nature of your daughter from pregnancy to two years.* San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Gurian M. (2004). *What could he be thinking? A guide to the musteries of a man's mind.* London: Element.

Gurian M. ve Annis, B. (2008). *Leadership and the sexes: Using gender science to create success in business.* San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Gurian M., Henley, P. ve Trueman T. (2001). Boys and girls learn differently! A guide for teachers and parents. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Gurian M. ve Stevens, K. (2004, November). With boys and girls in mind. *Educational Leadership*, 21-26.

_____. *The minds of boys: Saving our sons from falling behind in school and life.* San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Gutek, B. A. ve Done, R.S. (2001). Sexual harassment. R. K. Unger (yay. haz.), *Handbook of the psychology of women and gender* (s. 367-387). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Gürer, D. W. (2002a). Pioneering women in computer science. *SIGCSE Bulletin, 34* (2), 175-180.

_____. (2002b). Women in computing history. *SIGCSE Bulletin, 34* (2), 175-180.

Haier, R. J., Jung, R. E., Yeo, R. A., Head, K. ve Alkire, M. T. (2005). The neuroanatomy of general intelligence: *Sex matters. NeuroImage*, 25, 320-327.

Haier, R. J., Siegal, B. V., MacLachlan, A., Soderling, E., Lottenberg, S. ve Buchsbaum, M. S. (1992). Regional glucose metabolic changes after learning a com-

plex visuospatial/motor task: A positron emission tomographic study. *Brain Research, 570*, 134-143.

Halari, R., Sharma, T., Hines, M., Andrew, C., Simmons, A. ve Kumari, V. (2006). Comparable fMRI activity with differential behavioural performance on mental rotation and overt verbal fluency tasks in healthy men and women. *Experimental Brain Research, 169* (1), 1-14.

Hall, G. B. C., Witelson, S. F., Szechtman, H. ve Nahmias, C. (2004). Sex differences in functional activation patterns revealed by increased emotion processing demands. *NeuroReport, 15* (2), 219-223.

Hall, J. A. (1978). Gender effects in decoding nonverbal cues. *Psychological Bulletin, 85* (4), 845-857.

_____. (1984). *Nonverbal sex differences: Communication accuracy and expressive style*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.

Halpern, D. F., Benbow, C. P., Geary, D. C., Gur, R. C., Hyde, J. S. ve Gernsbacher, M. A. (2007). The science of sex differences in science and mathematics. *Psychological Science in the Public Interest, 8* (1), 1-51.

Hamilton, C. (2004). *Growth fetish*. London: Pluto Press.

Hamilton, M. C., Anderson, D., Broaddus, M. ve Young, K. (2006). Gender stereotyping and under-representation of female characters in 200 popular children's picture books: A twenty-first century update. *Sex Roles, 55* (11/12), 757-765.

Hanlon, H. W., Thatcher, R. W. ve Cline, M. J. (1999). Gender diffeences in the development of EEG coherence in normal children. *Developmental Neuropsychology, 16* (3), 479-506.

Harrington, G. S. ve Farias, S. T. (2008). Sex differences in language processing: Functional MRI methodological considerations. *Journal of Magnetic Resonance Imaging, 27* (6), 1221-1228.

Haslam, S. A. ve Ryan, M. K. (2008). The road to the glass cliff: Differences in the perceived suitability of men and women for leadership positions in succeeding and failing organizations. *The Leadership Quarterly, 19* (5), 530-546.

Haslanger, S. (2008). Changing the ideology and culture of philosophy: Not by reason alone). *Hypatia, 23* (2), 210-223.

Hassett, J. M., Siebert, E. R. ve Wallen, K. (2008). Sex differences in rhesus monkey toy preferences paralel those of children. *Hormones and Behavior, 54* (3), 359-364.

Hausman, M., Schoofs, D., Rosenthal, H. E. S. ve Jordan K. (2009). Interactive effects of sex hormones and gender stereotypes on cognitive sex differences- A psychobiological approach. *Psychoneuroendocrinology, 34*, 389-401.

Healy, M. (2006a, May 8). Hunter vs. gatherer (and then some). *Los Angeles Times*, F12.

_____. (2006b, July 23). In mental juggling, gender makes a difference. *Telegraph (Nashua, NH)*, Health section.

Heilman, M. E. (2001). Description and prescription: How gender stereotypes

prevent women's ascent up the organizational ladder. *Journal of Social Issues, 57* (4), 657-674.

Heilman, M. E. ve Chen J. J. (2005). Same behavior, diffeent consequences: Reactions to men's and women's altruistic citizenship behavior. *Journal of Applied Psychology, 90* (3), 431-441.

Heilman, M. E., Wallen, A. S., Fuchs, D. ve Tamkins, M. M. (2004). Penalties for success: Reactions to women who succeed at male gender-typed tasks. *Journal of Applied Psychology, 89* (3), 416-427.

Herman, R. A., Measday, M. A. ve Wallen, K. (2003). Sex differences in interest in infants in juvenile rhesus monkeys: Relationship to prenatal androgens. *Hormones and Behavior, 43*, 573-583.

Hersch, J. (2006). Sex discrimination in the labor market. *Foundations and Trends in Microeconomics, 2* (4), 281-361.

Hess, B. B. (1990). Beyond dichotomy: Drawing distinctions and embracing differences. *Sociological Forum, 5* (1), 75-93.

Hewlett, S., Luce, C. B. ve Servon, L. J. (2008. December). [Mektuba cevap] *Harvard Business Review*, 114.

Hewlett, S. A., Luce, C. B., Servon, L. J., Sherbin, L., Shiller, P., Sosnovich, E. ve Sumberg, K. (2008). *The Athena factor: Reversing the brain drain in science, engineering, and technology*. Boston: Harvard Business Review.

Hines, M. (2004). Brain gender. Oxford and New York: Oxford University Press.

_____. (2006a). Do sex differences in cognition cause the shortage of women in science? S. Ceci ve W. Williams (yay. haz.), *Why aren't more women in science? Top researchers debate the evidence* (s. 101-112). Washington, DC: American Psychological Association.

_____. (2006b). Prenatal testosterone and gender-related behaviour. *European Journal of Endocrinology, 155*, S115-S121.

Hines, M. ve Alexander G. (2008). Monkeys, girls, boys and toys: A confirmation. Letter regarding "Sex differences in toy preferences: Striking parallels between monkeys and humans." *Hormones and Behavior, 54*, 4788-479.

Hines, M., Fane, B. A., Pasterski, V. L., Mathews, G. A., Conway, G. S. ve Brook, C. (2003). Spatial abilities following prenatal androgen abnormality: Targeting and mental rotations performance in individuals with congenital adrenal hyperplasia. *Psychoneuroendocrinology, 28*, 1010-1026.

Hines, M., Golombok, S., Rust, J., Johnston, K., Golding, J. ve the Avon Longitudinal Study of Parents and Children Study Team (2002). Testosterone during pregnancy and gender role behavior of preschool children: A longitudinal, population study. *Child Development, 73* (6), 1678-1687.

Hinze, S. W. (2004). "Am I being over-sensitive?" Women's experience of sexual harassment during medical training. *Health: An Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine, 8* (1), 101-127.

Hochschild, A. R. (1990). *The second shift*. New York: Avon Books.

Hoff Sommers, C. (2008). Why can't a woman be more like a man? From The American online: March/April issue. http://www.american.com/archive/2008/march-april-magazine-contents/why-can2019t-a-woman-be-more-like-a-man, erişim 19 Mart, 2008.

Hogg, M. A ve Turner, J. C. (1987). Intergroup behaviour, self-stereotyping and the salience of social categories. *British Journal of Social Psychology, 26*, 325-340.

Hollingworth, L. S. (1914). Variability as related to sex differences in achievement: A critique. *American Journal of Sociology, 21*, 510-530.

Horne, M. (2007, July 29). Gender row cooking up in classroom. *Scotland on Sunday*, 7.

Hornik, R., Risenhoover, N. & Gunnar, M. (1987). The effects of maternal positive, neutral, and negative affective communications on infant responses to new toys. *Child Development, 58*, 937-944.

Houck, M. (2009). Is forensic science a gateway for women in science? *Forensic Science Policy and Management, 1*, 65-69.

Hughes, C. ve Cutting, A. L. (1999). Nature, nurture, and individual differences in early understanding of mind. *Psychological Science, 10* (5), 429-432.

Hughes, C., Jaffee, S. R., Happé, F., Taylor, A., Caspi, A. ve Moffit, T. E. (2005). Origins of differences in theory of mind: From nature to nurture? *Child Development, 76* (2), 356-370.

Huguet, P. ve Régner, I. (2007). Stereotype threat among schoolgirls in quasiordinary classroom circumstances. *Journal of Educational Psychology, 99* (3), 545-560.

Hurlbert, A. C. ve Ling, Y. (2007). Biological components of sex differences in color preference. *Current Biology, 17* (16), R623-R625.

Hyde, J. S. (2005). The gender similarities hypothesis. *American Psychologist, 60* (6), 581-592.

Hyde, J. S., Lindberg, S. M., Linn, M. C., Ellis, A. B. ve Williams, C. C. (2008). Gender similarities characterize math performance. *Science 321*, 494-495.

Hyde, J. S., ve Mertz, J. E. (2009). Gender, culture, and mathematics performance. *Proceedings of the National academy of Sciences, 106* (22), 8801-8807.

Ickes, W. (2003). *Everyday mind reading: Understanding what other people think and feel.* Amherst, NY: Prometheus Books.

Ickes, W., Gesn P. R. ve Graham, T. (2000). Gender differences in empathic accuracy: Differential ability or differential motivation? *Personal Relationships, 7*, 95-109.

Ihnen, S. K. Z., Church, J. A., Petersen, S. E. ve Schlaggar, B. L. (2009). Lack of generalizability of sex differences in the fMRI BOLD activity associated with language processing in adults. *NeuroImage, 45* (3), 1020-1032.

Iidaka, T., Okada, T., Murata, T., Omori, M., Kosaka, H., Sadato, N. ve Yonekura, Y. (2002). Age-related differences in the medial temporal lobe responses to emotional faces as revealed by fMRI. *Hippocampus, 12*, 352-362.

Im, K., Lee, J.-M., Lyttelton, O., Kim, S. H., Evans, A. C. ve Kim, S. I. (2008). Brain size and cortical structure in the adult human brain. *Cerebral Cortex, 18*, 2181-2191.

Inzlicht, M. ve Ben-Zeev, T. (2000). A threatening intellectual environment: Why females are susceptible to experiencing problem-solving deficits in the presence of males. *Psychological Science, 11* (5), 365-371.

Itani, J. (1959). Paternal care in the wild Japanese monkey, *Macaca fuscata fuscata. Primates, 2* (1), 61-93.

James, K. (1993). Conceptualizing self with in-group stereotypes: Context and esteem precursors. *Personality and Social Psychology Bulletin, 19* (1), 117-121.

Jeffreys, S. (2008). Keeping women down and out: The strip club boom and the reinforcement of male dominance. *SIGNS: Journal of Women in Culture and Society, 34* (1), 151-173.

Johns, M., Inzlicht, M. ve Schmader, T. (2008). Stereotype threat and executive resource depletion: Examining the influence of emotion regulation. *Journal of Experimental Psychology: General, 137* (4), 691-705.

Johnson, W., Carothers, A. ve Dreary, I. J. (2008). Sex differences in variability in general intelligence. *Perspectives on Psychological Science, 3* (6), 518-531.

Jolls, C. (2002). Is there a glass ceiling? *Harvard Women's Law Journal*, 25, 1-18.

Jordan, K., Wüstenberg, T., Heinze, H.-J., Peters, M. ve Jäncke, L. (2002). Women and men exhibit different cortical activation patterns during mental rotation tasks. *Neuropsychologia, 40* (13), 2397-2408.

Josephs, R. A., Newman, M. L., Brown, R. P. ve Beer, J. M. (2003). Status, testosterone, and human intellectual performance: Stereotype threat as status concern. *Psychological Science, 14* (2), 158-163.

Jost, J. ve Hunyady, O. (2002). The psychology of system justification and the palliative function of ideology. *European Review of Social Psychology, 13*, 111-153.

Jost, J., Pelham, B. W. ve Carvallo, M. R. (2002). Non-conscious forms of system justification: Implicit and behavioral preferences for higher status groups. *Journal of Experimental Social Psychology, 38*, 586-602.

Jürgensen, M., Hiort, O., Holterhus, P.-M. ve Thyen, U. (2007). Gender role behavior in children with XY karyotype and disorders of sex development. *Hormones and Behavior, 51* (3), 443-453.

Kaiser, A., Haller, S., Schmitz, S. ve Nitsch, C. (2009). On sex/gender related similarities and differences in fMRI language research. *Brain Research Reviews, 61* (2): 49-59.

Kane, E. W. (2006a). "No way my boysa re going to be like that!" Responses to children's gender nonconformity. *Gender and Society, 20* (149), 149-176.

_____. (2006b). *"We put it down in front of him, and he just instinctively knew what to do": biological determinism in parents' beliefs about the origins of gendered childhoods*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Sociological Association, Montreal, Canada.

_____. (2008). *Called to account: Parents and children doing gender in everyday interactions*. Paper presented at the Eastern Socicological Society Annual Meeting, New York, NY.

_____.(2009). "I wanted a soulmate:" Gendered anticipation and frameworks of accountability in parents' preferences fors ons and daughters. *Symbolic Interaction, 34* (4), 372-389.

Kaplan, G. ve Rogers, L. (1994). Race and gender fallacies: The paucity of biological determinist explanations of difference. E. Tobach ve B. Rosoff (yay. haz.), *Challenging racism and sexism: Alternatives to genetic explanations* (s. 66-92). New York: The Feminist Press.

Kaplan, G. ve Rogers, L. (2003). *Gene worship: Moving beyond the nature/nurture debate over genes, brain, and gender*. New York: Other Press.

Kay, A., Wheeler, S., Bargh, J. ve Ross, L. (2004). Material priming: The influence of mundane physical objects on situational construal and competitive behavioral choice. *Organizational Behavior and uman Decision Processes, 95*, 83-96.

Kelly, D. J., Liu, S., Ge, L., Quinn, P. C., Slater, A. M., Lee, K. vd. (2007). Cross-race preferences for same-race faces extend beyond the African versus Caucasian contrast in 3 month-old-infants. *Infancy, 11* (1), 87-95.

Kemper, T. (1990). Social structure and testosterone: *Explorations of the sociobiosocial chain*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Kiefer, A. K. ve Sekaquaptewa, D. (2007). Implicit stereotypes and women's math performance: How implicit gender-math stereotypes influence women's susceptibility to stereotype threat. *Journal of Experimental Social Psychological, 43* (5), 825-832.

Kilbourne, B., England, P., Farkas, G., Beron, K. ve Weir, D. (1994). Returns to skill, compensating differentials, and gender bias: Effects of occupational characteristics on the wages of white women and men. *American Journal of Sociology, 100* (3), 689-719.

Killgore, W. D. S., Oki, M. ve Yurgelun-Todd, D. A.(2001). Sex-specific developmental changes in amygdala changes responses to affective faces. *NeuroReport, 12* (2), 427-433.

Killgore, W. D. S., Yurgelun-Todd, D. A. (2001).Sex differences in amygdala activation during the perception of facial affect. *NeuroReport, 12* (2), 2543-2547.

Kimmel, M. S. (2004). *The gendered society* (2. Baskı). New York and Oxford: Oxford University Press.

_____. (2008). *The gendered society* (3. Baskı). New York and Oxford: Oxford University Press.

Kimura, D. (1999). *Sex and cognition*. Cambridge, MA: The MIT Press.

_____. (2005, February 1). Hysteria trumps academic freedom. *Vancouver Sun*, s. A13.

Kitayama, S. ve Cohen, D. (2007). Preface. S. Kitayama ve D. Cohen (yay. haz.), *Handbook of cultural psychology*. New York: the Guilford Press.

Klein, K. J. K. ve Hodges, S. D. (2001). Gender differences, motivation, and empathic accuracy. When it pays to understand. *Personality and Social Psychology Bulletin, 27* (6), 720-730.

Knickmeyer, R., Baron-Cohen, S., Fane, B. A., Wheelwright, S., Mathews, G. A., Conway, G. S. vd. (2006). Androgens and autistic traits: A study of individuals with congenital adrenal hyperplasia. *Hormones and Behavior, 50*, 148-153.

Knickmeyer, R., Baron-Cohen, S., Raggatt, P. ve Taylor, K. (2005). Foetal testosterone, social relationships, and restricted interests in children. *Journal of Child Psychology & Psychiatry, 46* (2), 198-210.

Knickmeyer, R., Baron-Cohen, S., Raggatt, P. ve Taylor, K. ve Hackett, G. (2006). Fetal testosterone and empathy. *Hormones and Behavior, 49*, 282-292.

Knickmeyer, R. C., Wheelwright, S., Taylor, K., Ragatt, P., Hackett, G. ve Baron-Cohen, S. (2005). Gender-typed play and amniotic testosterone. *Developmental Psychology, 41* (3), 517-528.

Koenig, A. M. ve Eagly, A. H. (2005). Stereotype threat in men on a test of social sensitivity. *Sex Roles, 52* (7/8), 489-496.

Kolata, G. (1983). Math genius may have hormonal basis. *Science, 222* (4630), 1312.

_____. (1995, February 28). Man's world, woman's world? Brain studies point to differences. *New York Times*, C1.

Krendl, A. C., Richeson, J. A., Kelley, W. M. ve Heatherton, T. F. (2008). The negative consequences of threat: A functional magnetic resonance imaging investigation of the neural mechanisms underlying women's underperformance in math. *Psychological Science, 19* (2), 168-175.

Kriegeskorte, N., Simmons, W. K., Bellgowan, P. S. F. ve Baker, C. I. (2009). Circular analysis in systems neuroscience: The dangers of double dipping. *Nature Neuroscience, 12* (5), 535-540.

Kunda, Z. ve Spencer, S. J. (2003). When do stereotypes come to mind and when do they color judgment? A goal-based theoretical framework for stereotype activation and application. *Psychological Bulletin, 129* (4), 522-544.

Lamb, M. E., Easterbrooks, M. A. ve Holden, G. W. (1980). Reinforcement and punishment among preschoolers: Characteristics, effects, and correlates. *Child Development, 51* (4), 1230-1236.

Lamb, M. E. ve Roopnarine, J. L. (1979). Peer influences on sex-role development in preschoolers. *Child Development, 50* (4), 1219.

Lamb, S. ve Brown, L. (2006). *Packaging girlhood: Rescuing our daughters from marketers' schemes*. New York: St. Martin's Press.

Lawrence, P. A. (2006). Men, women, and ghosts in science. *PLoS Biology, 4* (1), 13-15.

Lawson, A. (2007, May 23). The princess gene. *The Age*, 18.

Leaper, C., Anderson, K. J. ve Sanders, P. (1998). Moderators of gender effects on parents' talk to their children: A meta-analysis. *Developmental Psychology, 34* (1), 3-27.

Leaper, C., Breed, L., Hoffman, L. ve Perlman, C. (2002). Variations in the gender-stereotyped content of children's television cartoons across genres. *Journal of Applied Social Psychology, 32* (8), 1653-1662.

Leeb, R. T. ve Rejskind, F. G. (2004). Here's looking at you, kid! A longitudinal study of perceived gender differences in mutual gaze behavior in young infants. *Sex Roles, 50* (1/2), 1-14.

Lehrer, J. (2008, August 17). Of course I love you, and I have the brain scan to prove it - We're looking for too much in brain scans. *Boston Globe*. K1.

Leinbach, M. D., Hort, B. ve Fagot, B. I. (1993). Metaphorical dimensions and the gender-typing of toys. Paper presented at the Symposium conducted at the meeting of the Society for Research in Child Development, New Orleans, Louisiana.

Lenroot, R. K., Gogtay, N., Greenstein, D. K., Wells, E. M., Wallace, G. L., Clasen, L. S. vd. (2007). Sexual dimorphism of brain developmental trajectories during childhood and adolescence. *NeuroImage, 36*, 1065-1073.

Leonard, C. M., Towler, S., Welcome, S., Halderman, L. K., Otto, R., Eckert, M. A. ve Chiarello, C. (2008). Size matters: Cerebral volume influences sex differences in neuroanatomy. *Cerebral Cortex, 18* (12), 2920-2931.

Levine, S. C., Vasilyeva, M., Lourenco, S. F., Newcombe, N. S. ve Huttenlocher, J. (2005). Socioeconomic status modifies the sex difference in spatial skills. *Psychological Science, 16* (11), 841-845.

Levy, G. D. ve Haaf, R. A. (1994). Detection of gender-related categories by 10-month-old infants. *Infant Behavior & Development, 17* (4), 457-459.

Levy, N. (2004). Book review: Understanding blindness. *Phenomenology and the Cognitive Sciences, 3*, 315-324.

Lewontin, R. (2000). *It ain't necessarily so: The dream of the human genome and other illusions*. New York: New York Review of Books.

Liben, L., Bigler, R. ve Krogh, H. (2001). Pink and blue collar jobs: Children's judgments of job status and job aspirations in relation to sex of worker. *Journal of Experimental Child Psychology, 79* (4), 346-363.

Lickliter, R. ve Honeycutt, H. (2003). Developmental Dynamics: Toward a biologically plausible evolutionary psychology. *Psychological Bulletin, 129* (6), 819-835.

Lockwood, P. (2006). "Someone like me can be successful?": Do college students need same-gender role models? *Psychology of Women Quarterly, 30* (1), 36-46.

Lockwood, P. ve Kunda, Z. (1997). Superstars and me: Predicting the impact of the role models on the self. *Journal of Personality and Social Psychology, 73* (1), 91-103.

Logel, C., Iserman, E. C., Davies, P. G., Quinn, D. M. ve Spencer, S. J. (2008). The perils of double consciousness: The role of thought suppression in stereotype threat. *Journal of Experimental Social Psychology, 45* (2), 299-312.

Logel, C., Walton, G. M., Spencer, S. J., Iserman, E. C., von Hippel, W. ve Bell, A. E. (2009). Interacting with sexist men triggers social identity threat among female engineers. *Journal of Personality and Social Psychology, 96* (6), 1089-1103.

Luders, E., Steinmetz, H. ve Jäncke, L. (2002). Brain size and grey matter volume in the healthy human brain. *NeuroReport, 13* (7), 2371-2374.

Lutchmaya, S., Baron-Cohen, S. ve Ragatt, P. (2002). Foetal testosterone and eye contact in 12-month-old human infants. *Infant Behavior and Development, 25*, 327-335.

Lynn, M. (2006, January 12). On bankers and lap dancers. *International Herald Tribune*, 18.

Lytton, H. ve Romney, D. M. (1991). Parents' differential socialization of boys and girls: A meta-analysis. *Psychological Bulletin, 109* (2), 267-296.

MacAdam, G. (1914, January, 18). Feminist revolutionary principle is biological bosh. *New York Times*, SM2 (online arşiv).

Machin, S. ve Pekkarinen, T. (2008). Global sex differences in test score variability. *Science, 322*, 1331-1332.

Maguire, E. A., Gadian, D. G., Johnsrude, I. S., Good, C. D., Ashburner, J., Frackowiak, R. S. J. vd. (2000). Navigation-related structural change in the hippocampi of taxi drivers. *Proceedings of the National Academy of Sciences, USA, 97* (98), 4398-4403.

Malebranche, N. (1997). The search after truth (T. Lennon ve P. Olscamp, çev.). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Mareschal, D., Johnson, M. H., Sirois, S. Spratling, M. W., Thomas, M. S. C. ve Westermann, G. (2007). *Neuroconstructivism: How the brain constructs cognition* (vol. 1). Oxford: Oxford University Press.

Martin, C. L. (1990). Attitudes and expectations about children with nontraditional and traditional gender roles. *Sex Roles, 22* (3/4), 151-166.

Martin, C. L., Eisenbud, L. ve Rose, H. (1995). Children's gender-based reasoning about toys. *Child Development, 66* (5), 1453-1471.

Martin, C. L. ve Halverson, C. F. (1981). A scematic processing model of sex typing and stereotyping in children. *Child Development, 52*, 1119-1134.

Martin, C. L. ve Ruble, D. (2004). Children's search for gender cues: Cognitive perspectives on gender development. *Current Directions in Psychological Science, 13* (2), 67-70.

Martin, C. L., Ruble D. N. ve Szkrybalo, J. (2002). Cognitive theories of early gender development. *Psychological Bulletin, 128* (6), 903-933.

Martin, K. A. (2005). William wants a doll. Can he have one? Feminists, child care advisors, and gender-neutral child rearing. *Gender & Society, 19* (4), 456-479.

Marton, F., Fensham, P. ve Chaiklin, S. (1994). A Nobel's eye view of scientific intuition: Discussions with the Nobel prize-winners in physics, chemistry and medicine (1970-86). *International Journal of Science Education, 16* (4), 457-473.

Marx, D. M., Gilbert, P., Monroe, A. ve Cole, C. (yayımlanmamış elyazması). Superstars close to me: he effect of role model closeness on performance under threat.

Marx, D. M. ve Roman, J. S. (2002). Female role models: Protecting women's math test performance. *Personality and Social Psychology Bulletin, 28* (9), 1183-1193.

Marx, D. M. ve Stapel, D. A. (2006a). Distinguishing stereotype threat from priming effects: On the role of the social self and threat-based concerns. *Journal of Personality and Social Psychology, 91* (2), 243-254.

_____. (2006b) It's all in the timing: Measuring emotional reactions to stereotype threat before and after taking a test. *European Journal of Social Psychology, 36*, 687-698.

_____. (2006c). It depends on your perspective: The role of self-relevance in stereo-typedbased underperformance. *Journal of Experimental Social Psychology, 42*, 768-775.

Marx, D. M., Stapel, D. A. ve Muller, D. (2005). We can do it: The interplay of construal orientation and social comparisons under threat. *Journal of Personality and Social Psychology, 88* (3), 432-446.

Mason, M. A. ve Goulden, M. (2004). Marriage and baby blues: Redefining gender equity in the academy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 596* (1), 86-103.

Mason, W. A. (2002). The natural history of primate behavioral development: An organismic perspective. D. J. Lewkowicz ve R. Lickliter (yay. haz.) *Conceptions of development: Lessons from the laboraty* (s. 105-134). New York, London ve Hove, UK: Psychology Press.

Mast, M. S. (2004). Men are hierarchical, women are egalitarian. An implicit gender stereotype. *Swiss Journal of Psychology, 63* (2), 107-111.

Masters, J. C., Ford, M. E., Arrend, R., Grotevant, H. D. ve Clark, L. V. (1979). Modeling and labeling as integrated determinants of children's sex-typed imitative behavior. *Child Development, 50*, 364-371.

Mathews, G. A., Fane, B. A., Conway, G. S., Brook, C. G. D. ve Hines, M. (2009). Personality and congenital adrenal hyperplasia: Possible effects of prenatal androgen exposure. *Hormones and Behavior, 55*, 285-291.

Mathews, G. A., Fane, B. A., Pasterski, V. L., Conway, G. S., Brook, C. ve Hines, M., (2004). Androgenic influences on neural asymmetry: Handedness and language laterilization in individual with congenital adrenal hyperplasia. *Psychoneuroendocrinology, 29* (6), 810-822.

McCabe, D. P. ve Castel, A. D. (2008). Seeing is believing: The effect of brain images on judgments of scientific reasoning. *Cognition, 107*, 343-352.

McClure, E. B. (2000). A meta-analytic review of sex differences in facial expression processing and their development in infants, children, and adolescents. *Psychological Bulletin, 126* (3), 424-453.

McCrum, R. (2008, August 24). Up Pompeii with the roguish don. *The Observer*, 22.

McGlone, M. S. ve Aronson, J. (2006). Stereotype threat, identity salience, and spatial reasoning. *Journal of Applied Developmental Psychology, 27* (5), 486-493.

McIntyre, M. H. (2006). The use of digit ratios as markers for perinatal androgen action. *Reproductive Biology and Endocrinology, 4* (1), 10.

McIntyre, R. B., Lord, C. G., Gresky, D. M., Ten Eyck, L. L. Frye, G. D. J. ve Bond, C. F. (2005). A social impact trend in the effects of role models on alleviating women's mathematics stereotype threat. *Current Research in Social Psychology, 10* (9), 116-136.

McIntyre, R. B., Paulson, R. M. ve Lord, C. G. (2003). Alleviating women's mathematics stereotype threat through salience of group achievements. *Journal of Experimental Social Psychology, 39*, 83-90.

Meyer-Bahlburg, H. F., Dolezal, C., Baker, S. W., Carlson, A. D., Obeid, J. S. ve New, M. I. (2004). Prenatal androgenization affects gender-related behavior but not gender identity in 5-12-year-old girls with congenital adrenal hyperplasia. *Archives of Sexual Behavior, 33* (2), 97-104.

Meyer-Bahlburg, H. F., Dolezal, C., Zucker, K. J., Kessler, S. J., Schober, J. M. ve New M. I. (2006). The recalled Childhood Gender Questionnaire-revised: A psychometric analysis in a sample of women with congenital adrenal hyperplasia. *Journal of Sex Research, 43* (4), 364-367.

Mill, J. (1869/1988). *The subjection of women*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.

Miller, C. F., Lurye, L. E., Zosuls, K. M. ve Ruble, D. N. (2009). Accessibility of gender stereotype domains: Developmental and gender differences in children. *Sex Roles, 60* (11/12), 870-881.

Miller, C. F., Trautner, H. M. ve Ruble D. N. (2006). The role of gender stereotypes in children's preferences and behavior. L. Balter ve C. Tamis-LeMonda (yay. haz.), *Child psychology: A handbook of contemporary issues* (2. Baskı, s. 293-323). New York: Psychology Press.

Miller, G. (2008). Growing pains for fMRI. *Science, 320* (5882), 1412-1414.

Moè, A. (2008). Are males always better than females in mental rotation? Exploring a gender belief explanation. *Learning and Individual Differences, 19* (1), 21-27.

Moè, A. ve Pazzaglia, F. (2006). Following the instructions! Effects of gender beliefs in mental rotation. *Learning and Individual Differences, 16* (4), 369-377.

Moir, A. ve Jessel, D. (1989). *Brain sex: The real difference between men and women*. London: Michael Joseph.

Monastersky, R. (2005, March 4). Primed for numbers. (Lawrence H. Summers). *Chronicle of Higher Education, 51* (26): NA.

Mondschein, E. R., Adolph, K. E. ve Tamis-LeMonda, C. S. (2000). Gender bias in mothers' expectations about infant crawling. *Journal of Experimental Child Psychology, 77* (4), 304-316.

Montemurri, P. (2009, April 9). Gloria Steinem: Women's liberation is "longest revolution." Star-Telegram.com: http://www.star-telegram.com/living/story/1309400.html. Eri_im 4 Kas1m, 2009.

Moon, C., Cooper, R. P. ve Fifer, W. P. (1993). Two-day-olds prefer their native language. *Infant Behavior and Development, 16* (4), 495-500.

Moore, C. L. Maternal contributions to mammalian reproductive development and the divergence of males and females. *Advances in the Study of Behavior, 24*, 47-118.

Moore, C. L. (2002). On differences and development. D. J. Lewkowicz ve R. Lickliter (yay. haz.), *Conceptions of development: Lessons from the laboratory* (s. 57-76). New York: Psychology Press.

Moore, C. L., Dou, H. ve Juraska, J. M. (1992). Maternal stimulation affects the number of motor neurons in a sexually dimorphic nucleus of the lumbar spinal cord. *Brain Research, 572* (1/2), 52-56.

Moore, D. S. ve Johnson, S. P. (2008). Mental rotation in human infants: A sex difference. *Psychological Science, 19* (11), 1063-1066.

Morantz-Sanchez, R. M. (1985). *Sympathy and science: Women physicians in American medicine*. New York and Oxford: Oxford University Press.

Morgan, L. A. ve Martin K. A. (2006). Taking women professionals out of the office: The case of women in sales. *Gender and Society, 20* (1), 108-128.

Morris, J. (1987). Conundrum. Harmondsworth, Middlesex: Penugin Books.

Morris, J. A., Jordan, C. L. ve Breedlove, S. M. (2004). Sexual differentiation of the vertebrate nervous system. *Nature Neuroscience, 7* (10), 1034-1039.

Morton, T. A., Postmes, T., Haslam, S. A. ve Hornsey, M. J. (2009). Theorizing gender in the face of social change: Is there anything essential about essentialism? *Journal of Personality and Social Psychology, 96* (3), 653-664.

Mullarkey, M. J. (2004). Two Harvard women: 1965 to today. *Harvard Journal of Law & Gender*, 27 (Spring), 367-379.

Murphy, M. C., Steele, C. M. ve Gross, J. J. (2007). Signaling threat: How situational cues affect women in math, science, and engineering settings. *Psychological Science, 18* (10), 879-885.

Mussweiler, T., Rüter, K. ve Epstude, K. (2004). The ups and downs of social comparison: Mechanisms of assimilation and contrast. *Journal of Personality and Social Psychology, 87* (6), 832-844.

Nash, A. ve Grossi, G. (2007). Picking Barbie's brain: Inherent sex differences in scientific ability? *Journal of Interdisciplinary Feminist Thought, 2* (1), Article 5.

Nash, A. ve Krawczyk, R. (1994). Boys' and girls' rooms revisited: *The contents of boys' and girls' rooms in the 1990s*. Paper presented at the Conference on Human Development, Pittsburgh, Pennsylvania.

Neuville, E. ve Croizet, J.-C. (2007). Can salience of gender identity im pair math performance among 7-8 years old girls? The moderating role of task difficulty. *European Journal of Psychology of Education, XXII* (3), 307-316.

Newcombe, N. S. (2007). Taking science seriously: Straight thinking about spatial sex differences. S. Ceci ve W. Williams (yay. haz.), *Why aren't more women in science? Top researchers debate the evidence* (s. 69-77). Washington, DC: American Psychological Association.

Newman, M. L., Sellers, J. G. ve Josephs, R. A. (2005). Testosterone, cognition, and social status. *Hormones and Behavior, 47* (2), 205-211.

Nguyen, H. H. ve Ryan, A. M. (2008). Does stereotype threat affect test performance of minorities and women? A meta-analysis of experimental evidence. *Journal of Applied Psychology, 93* (6), 1314-1334.

Nordenström, A., Servin, A., Bohlin, G., Larsson, A. ve Wedell, A. (2002). Sex-typed toy play behavior correlates with the degree of prenatal androgen exposure assessed by CYP21 genotype in girls with congenital adrenal hyperplasia. *Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism, 87* (11), 5119-5124.

Norton, M. I., Vandello, J. A. ve Darley, J. M. (2004). Casusitry and social category bias. Journal of Personality and Social Psychology, 87 (6), 817-831.

Nosek, B. A. (2007a). Implicit-explicit relations. *Current Directions in Psychological Science, 16* (2), 65-69.

_____. (2007b). Understanding the individual implicitly and explicitly. *International Journal of Psychology, 42* (3), 184-188.

Nosek, B. A. ve Hansen, J. (2008). The associations in our heads belong to us: Searching for attitudes and knowledge in implicit evaluation. *Cognition and Emotion, 22* (4), 553-594.

Nosek, B. A., Smyth, F. L., Hansen, J. J., Devos, T., Lindner, N. M., Ranganath, K. A. vd. (2007). Pervasiveness and correlates of implicit attitudes and stereotypes. *European Review of Social Psychology, 18* (1), 36-88.

Nosek, B. A., Smyth, F. L., Sriram, N., Lindner, N. M., Devos, T., Ayala, A. vd. (2009). National difference in gender-science stereotypes predict national sex differences in science and math achievement. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 106* (26), 10593-10597.

Novell, C. (2004). *Disney princess: How to be a princess*. Camberwell, Victoria: Penguin Books.

Nowlan, M. (2006, October 2). Women doctors, their ranks growing, transform medicine. *Boston Globe*, C1.

O'Boyle, M. W. (2005). Some current findings on brain characteristics of the mathematically gifted adolescent. *International Education Journal, 6* (2), 247-251.

O'Boyle, M. W., Cunnington, R., Silk, T. J., Vaughn, D., Jackson, G., Syngeniotis, A. ve Egan, G. F. (2005). Mathematically gifted male adolescents activate a unique brain network during mental rotaiton. *Cognitive Brain Research, 25* (2), 583-587.

O'Boyle, M. W., Cunnington, R., Silk, T. J., Vaughn, D., Jackson, G., Syngeniotis, A. ve Egan, G. F. (2005). Mathematically gifted male adolescents activate a unique brain network during mental rotation. *Cognitive Brain Research, 25* (2), 583-587.

Oberman, L. M., Hubbard, E. M., McCleery, J. P., Altshuler, E. L., Ramachandran, V. S. ve Pineda, J. A. (2005). EEG evidence for mirror neuron dysfunction in autism spectrum disorders. *Cognitive Brain Research, 24*, 190-198.

Ohnishi, T., Moriguchi, Y., Matsuda, H., Mori, T., Hirakata, M., Imabayashi, E. vd. (2004). The neural network for the mirror system and mentalizing in normally developed children: An fMRI study. *NeuroReport, 15* (9), 1483-1487.

Onorato, R. S. ve Turner, J. C. (2004). Fluidity in the self-concept: The shift from personal to social identity. *European Journal of Social Psychology, 34*, 257-278.

Orenstein, P. *Flux: Women on sex, work, love, kids, and life in a half-changed world*. New York: Anchor Books.

Orzhekhovskaia, N. S. (2005). [Sex dimorphism of neuron-glia correlations in the frontal areas of the human brain]. *Morfologiia*, 127 (1), 7-9.

Paechter, C. (2007). *Being boys, Being girls: Learning masculinities and femininities*. Maidenhead, Berkshire: Open University Press.

Paoletti, J. B. (1997). The gendering of infants' and toddlers' clothing in America. K. Martinez ve K. L. Ames (yay. haz.), *The material culture of gender: The gender of material culture* (s. 27-35). Hanover, NH, and London: University Press of New England.

Pasterski, V. L., Geffner, M. E., Brain, C., Hindmarsh, P. Brook, C. ve Hines, M. (2005). Prenatal hormones and postnatal socialization by parents as determinants of male-typical toy play in girls with congenital adrenal hyperplasia. *Child Development, 76* (1), 264-278.

Patterson, M. M. ve Bigler, R. S. (2006). Preschool children's attention to environmental messages about groups: Social categarization and the origins of intergroup bias. *Child Development, 77* (4), 847-860.

Pease, A. ve Pease, B. (2008). *Why men don't listen and women can't read maps*. Pease International Pty Ltd.

Penner, A. (2008). Gender differences in extreme mathematical achievement: An international perspective on biological and social factors. *American Journal of Sociology, 114*, S138-170.

Peplau, L. A. ve Fingerhut, A. (2004). The paradox of the lesbian worker. *Journal of Social Issues, 60* (4), 719-735.

Phelan, J. E., Moss-Racusin, C. A. ve Rudman, L. A. (2008). Competent yet out in the cold: Shifting criteria for hiring reflect backlash toward agentic women. *Psychology of Women Quarterly, 32*, 406-413.

Pierce, A. (2009, February 23). The epitome of a 'very pretty' Tory lady; Unseen papers show how a young Thatcher charmed BBC executives. *Daily Telegraph*, 5.

Pike, J. J. ve Jennings, N. A. (2005). The effects of commercials on children's perceptions of gender appropriate toy use. *Sex Roles*, 52 (1/2), 83-91.

Pinker, S. (2005, February 14). Sex Ed. From the New Republic: http://www.tnr.com/article/sex-ed. Erişim 18 Kasım, 2009.

Pinker, S. (2008). *The sexual paradox: Men, women, and the real gender gap*. New York: Scribner.

Poldrack, R. A. (2006). Can cognitive processes be inferred from neuroimaging data? *Trends in Cognitive Sciences, 10* (2), 59-63.

Poldrack, R. A. ve Wagner, A. D. (2004). What can neuroimaging tell us about the mind? Insights from prefrontal cortex. *Current Directions in Psychological Science, 13* (5), 177-181.

Pomerleau, A., Bolduc, D., Malcuit, G. ve Cossette, L. (1990). Pink or blue: Environmental gender stereotypes in the first two years of life. *Sex Roles, 22* (5/6), 359-367.

Poulin-Dubois, D., Serbin, L. A., Eichstedt, J. A., Sen, M. G. ve Beissel, C. F. (2002). Men don't put on make-up: Toddlers' knowledge of the gender stereotyping of household activities. *Social Development, 11* (2), 166-181.

Prime, J., Jonsen, K., Carter, N. ve Maznevski, M. L. (2008). Managers' perceptions of women and men leaders: A cross cultural comparison. *International Journal of Cross Cultural Management, 8* (2), 171-210.

Pronin, E., Steele, C. M. ve Ross, L. (2004). Identity bifurcation in response to stereotype threat: Women and mathematics. *Journal of Experimental Social Psychology, 50*, 152-168.

Puts, D. A., McDaniel, M. A., Jordan, C. L. ve Breedlove, S. M. (2008). Spatial ability and prenatal androgens: Meta-analyses of congenital adrenal hyperplasia and digit ratio (2D:4D) studies. *Archives of Sexual Behavior, 37* (1), 100-111.

Quinn, P. C. ve Liben, L. S. (2008). A sex difference in mental rotation in young infants. *Psychological Science, 19* (11), 1067-1070.

Quinn, P. C., Yahr, J., Kuhn, A., Slater, A. M. ve Pascalis, O. (2002). Representation of the gender of human faces by infants: A preference for female. *Perception, 31* (9), 1109-1121.

Racine, E., Bar-Ilan, O. ve Iles, J. (2005). fMRI in the public eye. *Nature Reviews Neuroscience, 6* (2), 159-164.

Raingruber, B. J. (2001). Settling into and moving in a climate of care: Styles and patterns of interaction between nurse psychotherapists and clients. *Perspectives in Psychiatric Care, 37* (1), 15-27.

Realo, A., Allik, J., Nõlvak, A., Valk, R., Ruus, T., Schmidt, M. vd. (2003). Mind-reading ability: Beliefs and performance. *Journal of Research in Personality, 37*, 420-445.

Rhode, D. L. (1997). Speaking of sex: The denial of gender inequality. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Ridgeway, C. L. ve Correll, S. J. (2004). Unpacking the gender system: A theoretical perspective on gender beliefs and social relations. *Gender & Society, 18* (4), 510-531.

Rivers, C. ve Barnett, R. C. (2007, October 28). The difference myth. *Boston Globe*, F1.

Rochat, P. (2001). *The infant's world*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Rogers, K., Dziobek, I., Hassenstab, K., Wolf, O. Ve Convit, A. (2007). Who cares? Revisiting empathy in Asperger Syndrome. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 37* (4), 709-715.

Rogers, L. (1999). *Sexing the brain*. London: Wiedenfeld & Nicholson.

Rogers, L. J., Zucca, P. ve Vallortigara, G. (2004). Advantages of having a lateralized brain. *Proceedings of the Royal Society of London, Ser. B*, 271, S420-S422.

Romanes, G. J. (1887/1987). Mental differences between men and women. D. Spender (yay. haz.), *Education papers: Women's quest for equality in Britain*, 1850-1912. London and New York: Routledge and Kegan Paul.

Rosenblatt, J. S. (1967). Nonhormonal basis of maternal behavior in the rat. *Science, 156* (3781), 1512-1513.

Roth, L. M. (2004). Bringing clients back in: Homophily preference and inequality on Wall Street. *Sociological Quarterly, 45* (4), 613-635.

Rothman, B. (1988). *The tentative pregnancy: Prenatal diagnosis and the future of motherhood*. London: Pandora.

Ruble, D., Lurye, L. ve Zosuls, K. (2008). Pink frilly dresses (PFD) and early gender identity [Electronic Version]. *Princeton Report on Knowledge*. http://www.princeton.edu/prok/issues/2-2/pink_frilly.xml. Erişim 23 Nisan 2008.

Rudman, L. A. (1998). Self-promotion as a risk factor for women: The costs annd benefits of counterstereotypical impression management. *Journal of Personality and Social Psychology, 74* (3), 629-645.

Rudman, L. A. ve Glick, P. (1999). Feminized management and backlash toward agentic women: The hidden costs to women of a kinder, gentler image of middle managers. *Journal of Personality and Social Psychology, 77* (5), 1004-1010.

_____. (2001). Prescriptive gender stereotypes and backlash toward agentic women. *Journal of Social Issues, 57* (4), 743-762.

_____. (2008). *The social psychology of gender. How power and intimacy shape gender relations*. New York: The Guilford Press.

Rudman, L. A. ve Heppen, J. B. (2003). Implicit romantic fantasies and women's interest in personal power: A glass slipper effect? *Personality and Social Psychology Bulletin, 29* (11), 1357-1370.

Rudman, L. A. ve Kilianski, S. E. (2000). Implicit and explicit attitudes toward female authority. *Personality and Social Psychology Bulletin, 26* (11), 1315-1328.

Rudman, L. A., Phelan, J. E. ve Heppen, J. B. (2007). Developmental sources of implicit attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin, 33* (12), 1700-1713.

Rudman, L. A., Phelan, J. E., Moss-Rascusin, C. A. ve Nauts, S. (yayımlanmaya hazır elyazması). Status incongruity and backlash effects: Defending the gender hierarcy motives prejudice toward female leaders.

Rush, E. ve La Nauze, A. (2006). *Corporate paedophilia: Sexualisation of children in Australia*. The Australia Institute, Canberra.

Russett, C. E. (1989). Sexual science: *The Victorian construction of womanhood*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Ryan, M. K., David, B. ve Reynolds K. J. (2004). Who cares? The effect of gender and context on the self and moral reasoning. *Psychology of Women Quarterly, 28*, 246-255.

Ryan, M. K., Haslam, S. A., Hersby, M. D., Kulich, C. ve Atkins, C. (2007). Opting out or pushed off the edge? The glass cliff and the precariousness of women's leadership positions. *Social and Personality Psychology Compass, 1* (1), 266-279.

Sandnabba, N. K. ve Ahlberg, C. (1999). Parents' attitudes and expectations about children's cross-gender behavior. *Sex Roles, 40* (3/4), 249-263.

Sani, F., Bennett, M., Mullally, S. ve MacPherson, J. (2003). On the assumption

of fixity in children's stereotypes: A reappraisal. *British Journal of Developmental Psychology. 21*, 113-124.

Sapolsky, R. (1997, October). A gene for nothing. From discover Magazine online: http://discovermagazine.com/1997/oct/ageneformothing1242. Erişim 12 Aralık 2009.

Sax, L. (2005, January 23). Too few women_figure it out. Los Angeles Times, M5.

_____. (2006). *Why gender matters: What parents and teachers need to know about the emerging science of sex differences*. New York: Broadway Books.

Schaffer, A. (2008, July 1). The sex difference evangelists. From Slate: http://www.slate.com/id/2194486/entry/2194487. Erişim 11 Haziran 2009.

Schilt, K. (2006). Just one of the guys? How transmen make gender visible visible at work. *Gender and Society, 20* (4), 465-490.

Schmader, T. ve Johns, M. (2003). Converging evidence that stereotype threat reduces working memory capacity. *Journal of Personality and Social Psychology, 85* (3), 440-452.

Schmader, T., Johns, M. ve Barquissau, M. (2004). The costs of accepting gender differences: The role of stereotype endorsement in women's experience in the math domain. *Sex Roles*, 50 (11/12), 835-850.

Schmader, T., Johns, M. ve Forbes, C. (2008). An integrated process model of stereotype threat effects on performance. *Psychological Review, 115* (2), 336-356.

Schneider, F., Habel, U., Kessler, C., Salloum, J. B. ve Posse, S. (2000). Gender differences in regional cerebral activity during sadness. *Human Brain Mapping, 9*, 226-238.

Schweder, R. S. ve Sullivan, M. A. (1993).Cultural psychology: Who needs it? *Annual Review of Psychology, 44*, 497-523.

Seger, C. R., Smith, E. R. ve Mackie, D. M. (2009). Subtle activation of a social categorization triggers group-level emotions. *Journal of Experimental Social Psychology, 45* (3), 460-467.

Seibt, B. ve Förster, J. (2004). Stereotype threat and performance: How self-stereotypes influence processing by inducing regulatory foci. *Journal of Personality and Social Psychology, 87* (1), 38-56.

Selmi, M. (2005). Sex discrimination in the nineties, seventies style: Case studies in the preservation of male workplace norms. *Employee Rights and Employment Policy Journal, 9*, 1-50.

_____. (2007). The work-family conflict: An essay on employers, men and responsibility. *University of St. Thomas Law Journal, 4*, 573-598.

Senior, A. (2009, May 29). The pernicious pinkification of little girls. *The Times* [London], 31.

Serbin, L. A., Connor, J. M., Burchardt, C. J. ve Citron, C. C. (1979). Effects of peer presence on sex-typing of children's play behavior. *Journal of Experimental Child Psychology, 27*, 303-309.

Serbin, L. A., Poulin-Dubois, D. ve Eichstedt, J. A. (2002). Infants' responses to gender-inconsistent events. *Infancy, 3* (4), 531-542.

Servin, A., Bohlin, G., Nordenstrom, A. ve Larson, A. (2003). Prenatal androgens and gender-typed behavior: A study of girls with mild and severe forms of congenital adrenal hyperplasia. *Developmental Psychology, 39* (3), 440-450.

Shah, J. (2003). Automatic for the people: How representations of significant others implicitly affect goal pursuit. *Journal of Personality and Social Psychology, 84* (4), 661-681.

Shapiro, J. R. ve Neuberg, S. L. (2007). From stereotype threat to stereotype threats: Implications of a multi-threat framework for causes, moderators, mediators, consequences, and interventions. *Personality and Social Psychology Review, 11* (2), 107-130.

Sharps, M. J., Price, J. L. ve Williams, J. K. (1994). Spatial cognition and gender: Instructional and stimulus influences on mental image rotation performance. *Psychology of Women Quarterly, 18* (3), 413-425.

Sheldon, J. (2004). Gender stereotypes in educational software for young children. *Sex Roles, 51* (7/8), 433-444.

Sherwin, B. B. (1988). A comparative analysis of the role of androgens in human male and female sexual behavior: Behavioral specificity, critical thresholds, and sensitivity. *Psychobiology, 16* (4), 416-425.

Shields, S. (1975). Functionalism, Darwinism, and the psychology of women: A study in social myth. *American Psychologist, 30* (7), 739-754.

_____. (1982). The variability hypothesis: The history of a biologicalmodel of sex differences in intelligence. *SIGNS: Journal of Women in Culture & Society, 7* (4), 769-797.

Silverberg, A. (2006). *Remarks at an Association for Women in Mathematics panel [entitled "Lawrence Summers: One year later"].* Presented at the Joint Mathematics Meetings, San Antonio, Texas.

Silvers, J. A. ve Haidt, J. (2008). Moral elevation can induce nursing. *Emotion, 8* (2), 291-295.

Sinclair, L. ve Kunda Z. (2000). Motivated stereotyping of women: She's fine if she praised me but incompetent if she criticized me. *Personality and Social Psychology Bulletin, 26* (11), 1329-1342.

Sinclair, S., Hardin C. D. ve Lowery, B. S. (2006). Self-stereotyping in the context of multiple social identities. *Journal of Personality and Social Psychology, 90* (4), 529-542.

Sinclair, S., Huntsinger, J., Skorinko, J. ve Hardin, C. D. (2005). Social tuning of the self: Consequences fort he self-evaluations of stereotype targets. *Journal of Personality and Social Psychology, 89* (2), 160-175.

Sinclair, S. ve Lun, J. (2006). Significant other representations activate stereotypic self-views among women. *Self and Identity, 5*, 196-207.

Singer, T., Seymour, B., O'Doherty, J., Kaube, H., Dolan, R. J. ve Frith, C. D

(2004). Empathy for pain involves the affective but not sensory components of pain. *Science, 303* (1157), 1157-1162.

Singer, T., Seymour, B., O'Doherty, J. P., Stephan K. E., Dolan, R. J. ve Frith, C. D. (2006). Empathic neural responses are modulated by the perceived fairness of others. *Nature, 439* (7075), 466-469.

Singh, H. ve O'Boyle, M. W. (2004). Interhemispheric interaction during global-local processing in mathematically gifted adolescents, average-ability youth, and college students. *Neuropsychology, 18* (2), 371-377.

Skuse, D. H. (2009). Is autism really a coherent syndrome in boys, or girls? *British Journal of Psychology, 100*, 33-37.

Smith, E. R. ve DeCoster, J. (2000). Dual-process models in social and cognitive psychology: Conceptual integration and links to underlying memory systems. *Personality and Social Psychology Review, 4* (2), 108-131.

Smith, J. (1998). *Different for girls: How culture creates women*. London: Vintage.

Smith, K. (2005). Prebirth gender talk: A case study in gender socialization. *Women and Language, 28* (1), 49-54.

Smith, S. ve Cook, C. (2008). *Gender stereotypes: An analysis of popular films and TV*. Geena Davis Institute on Gender in Media: http://www.thegeenadavisinstitute.org.

Sommer, I. E. C., Aleman, A., Bouma, A. ve Kahn, R. S. (2004). Do women really have more bilateral language representation than men? A meta-analysis of functional imaging studies. *Brain, 127*, 1845-1852.

Sommer, I. E. C., Aleman, A., Spmers, M., Boks, M. P. ve Kahn R. S. (2008). Sex differences in handedness, asymmetry of the Planum Temporale and functional language lateralization. *Brain Research, 1206*, 76-88.

Spelke, E. S. (2005). Sex differences in intrinsic aptitude for mathematics and sicence? A critical review. *American Psychologist, 60* (9), 950-958.

Spelke, E. S. ve Grace, A. D. (2006). Abilities, motives, and personal styles. *American Psychologist, 61*, (7), 725-726.

Spencer, S. J., C. M. ve Quinn, D. M. (1999). Stereotype threat and women's math performance. *Journal of Experimental Social Psychology, 35* (1), 4-28.

Stangor, C. Carr, C. ve Kiang, L. (1998). Activating stereotypes undermines task performance expectations. *Journal of Personality and Social Psychology, 75* (5), 1191-1197.

Steele, C. M. (1997). A threat in the air: How stereotypes shape intellectual identity and performance. *American Psychologist, 52* (6), 613-629.

Steele, J. R. ve Ambady, N. (2006). "Math is hard!" The effect of gender priming on women's attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology, 42* (4), 428-436.

Steinpreis, R. E., Anders, K. A. ve Ritzke, D. (1999). The impact of gender on the review of the curricula vitae of job applicants and tenure candidates: A national empirical study. *Sex Roles, 41* (7/8), 509-528.

Stone, P. (2007). *Opting out? Why women really quit careers and head home.* Berkeley: University of California Press.

Strack, F. ve Deutsch, R. (2004). Reflective and impulsive determinants of social behavior. *Personality and Social Psychology Review, 8* (3), 220-247.

Summers, L. (2005). Remarks at National Bureau of Economics Research conference on diversifying the science & engineering workforce, Cambridge, Massachussetts. Şu adreste mevcut: http://www.president.harvard.edu/speeches/summers_2005/nber.php. Erişim, 7 Ocak, 2009.

Tajfel, H. ve Turner J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. S. Worchel ve W. Austin (yay. haz.), *Psychology of intergroup relations* (s. 7-24). Chicago: Nelson-Hall Publishers.

Tavris, C. (1992). *The mismeasure of woman: Why women are not the better sex, the inferior sex, or the opposite sex.* New York: Touchstone.

Telford, L. (2003). *My pretty princess beauty kit and book.* New York: Disney Press.

Tenenbaum, H. R. ve Leaper, C. (2002). Are parents' gender schemas related to their children's gender-related cognitions? A meta-analysis. *Developmental Psychology, 38* (4), 615-630.

Tepper, C. A. ve Cassidy, K. W. (1999). Gender differences in emotional language in children's picture books. *Sex Roles, 40* (3/4), 265-280.

Thoman, D. B., White, P. H., Yanawaki, N. ve Koishi, H. (2008). Variations of gender-math stereotype content affect women's vulnerability to stereotype threat. *Sex Roles, 58*, 702-712.

Thomas, G. ve Maio, G. R. (2008). Man, I feel like a woman: When and how gender-role motivation helps mind-reading. *Journal of Personality and Social Psychology, 95* (5), 1165-1179.

Thompson, S. K. (1975). Gender labels and early sex role development. *Child Development, 46*, 339-347.

Tichenor, V. (2005). Maintaining men's dominance: Negotiating identity and power when she earns more. *Sex Roles, 53* (3/4), 191-205.

Trautner, H. M., Robel D. N., Cyphers, L., Kirsten, B., Behrendt, R. ve Hartmann, P. (2005). Rigidity and flexibility of gender stereotypes in childhood: Developmental or differential? *Infant and Child Development, 14* (4), 365-381.

Trecker, J. (1974). Sex, science and education. *American Quarterly, 26* (4), 352-366.

Turner-Bowker, D. M. (1996). Gender stereotyped descriptors in children's picture books: Does "Curious Jane" exist in the literature? *Sex Roles, 35* (7/8), 461-488.

Uddin, L. Q., Kaplan, J. T., Molnar-Szakacs, I., Zaidel, E. ve Iacoboni, M. (2005). Self-face recognition activates a frontoparietal "mirror" network in the right hemisphere: An event-related fMRI study. *NeuroImage, 25*, 926-935.

Udry, J. R. (2000). Biological limits of gender construction. *American Sociological Review, 65*, 443-457.

Uhlmann, E. L. ve Cohen, G. L. (2005). Constructed criteria. *Psychological Science, 16* (6), 474-480.

University of Pennsylvania Medical Center (1999). Sex differences found in proportions of gray and white matter in the brain. http://www.sciencedaily.com/releases/1999/05/990518072823.htm. Eri_im 6 Kaslm, 2008.

Unterrainer, J., Wranek, U., Staffen, W., Gruber, T. ve Ladurner, G. (2000). Lateralized cognitive visuospatial processing: Is it pimarily gender-related or due to quality of performance? *Neuropsychobiology, 41* (2), 95-101.

Valian, V. (1998). *Why so slow? The advancement of women*. Cambridge, MA and London: MIT Press.

van Anders, S. M. ve Watson, N. V. (2006). Social neuroendocrinology: Effects of social contexts and behaviors on sex stereoids in humans. *Human Nature, 17* (2), 212-237.

van de Beck, C., Thijjsen, J. H. H., Cohen-Kettenis, P. T., van Goozen, S. H. M. ve Buitelaar, J. K. (2004). Relationships between sex hormones assessed in amniotic fluid, and maternal and umbilical cord serum: What is the best source of information to investigate the effects of fetal hormonal exposure? *Hormones and Behavior, 46* (5), 663-669.

van de Beck, C., van Goozen, S. H. M., Buitelaar, J. K. ve Cohen-Kettenis, P. T. (2009). Prenatal sex hormones (maternal and amniotic fluid) and gender-related play behavior in 13-month-old-infants. *Archive of Sexual Behavior, 38*, 6-15.

Verghis, S. (2009, May 2). Triumph of the few. *Good Weekend*, 21-26.

Voracek, M. ve Dressier, S. G. (2006). Lack of correlation between digit ratio (2D:4D) and Baron-Cohen's "Reading the mind in the Eyes" test, empathy, systemising, and autism-spectrum quotients in a general population sample. *Personality and Individual Differences, 41*, 1481-1491.

Voyer, D., Voyer, S. ve Bryden, M. P. (1995). Magnitude of sex differences in spatial abilities: A meta-analysis and consideration of critical variables. *Psychological Bulletin, 117* (2), 250-270.

Vul, E., Harris, C., Winkelman, P. ve Pashler, H. (2009). Puzzlingly high correlations in fMRI studies of emotion, personality, and social cognition. *Perspective on Psychological Science, 4* (3), 274-290.

Wager, T. D., Phan, K. L., Liberzon, I. ve Taylor, S. F. (2003). Valence, gender, and lateralization of functional brain anatomy in emotion: A meta-analysis of findings from neuroimaging. *NeuroImage, 19* (3), 513-531.

Walker, K. (2008, August 13). All pink and sparkly [Letter to the Editor]. *The Age*, 12.

Wallen, K. (1996). Nature needs nurture: The interaction of hormonal and social influences on the development of behavioral sex differences in rhesus monkeys. *Hormones and Behavior, 30* (4), 364-378.

_____. (2005). Hormonal influences on sexually differentiated behavior in nonhuman pirmates. *Frontier in Neuroendocrinology, 26*, 7-26.

Wallentin, M. (2009). Putative sex differences in verbal abilities and language cortex: A critical review. *Brain and Language, 108* (3), 175-183.

Walton, G. M. ve Spencer, S. J. (2009). Latent ability: grades and test scores systematically underestimate the intellectual ability of negatively stereotyped students. *Psychological Science, 20* (9): 1132-1139.

Weichselbaumer, D. ve Winter-Ebmer, R. (2005). A meta-analysis of the international gender wage gap. *Journal of Economic Surveys, 19* (3), 479-511.

Weil, E. (2008, March 2). Teaching to the testosterone. *New York Times Magazine*, 38.

Weisberg, D. S. (2008). Caveat lector: The presentation of neuroscience information in the popular media. *Science Review of Mental Health Practice, 6* (1), 51-56.

Weisberg, D. S., Keil, F. C., Goodstein, J., Rawson, E. ve Gray, J. R. (2008). The seductive allure of neuroscience explanations. *Journal of Cognitive Neuroscience, 20* (3), 470-477.

Weitzman, L. J., Eifler, D., Hokada, E. ve Ross, C. (1972). Sex-role socialization in picture books for preschool children. *American Journal of Sociology, 77* (6), 1125-1150.

Weitzman, N., Brins, B. ve Friend, R (1985). Traditional and nontraditional mothers' communication with their daughters and sons. *Child Development, 56* (4), 894-898.

Welnsten, N., Przylbylski, A. ve Ryan, R. (2009). An nature make us more caring? Effects of immersion in nature on intrinsic aspirations and generosity. *Personality and Social Psychology Bulletin, 35* (10), 1315-1329.

Westermann, G., Mareschal, D., Johnson, M. H., Sirois, S., Spratling, M. W. ve Thomas, M. S. C. (2007). Neuroconstructivism. *Developmental Science, 10* (1), 75-83.

Wexler, B. (2006). *Brain and culture: Neurobiology, ideology, and social change*. Cambridge, MA: The MIT Press.

Wheeler, S., DeMarree, K. ve Petty, R. E. (2007). Understanding the role of the self in prime-to-behavior effects: The active-self account. *Personality and Social Psychology Review, 11* (3), 234-261.

Williams, C. L. (1992). The glass escalator: Hidden advantages for men in the "female" professions. *Social Problems, 39* (3), 253-266.

Wingfield, A. (2009). Racializing the glass escalator: Reconsiderin men's experiences with women's work. *Gender and Society, 23* (1), 5-26.

Woodzicka, J. A. ve LaFrance, M. (2001). Real versus imagined gender harassment. *Journal of Social Issues, 57* (1), 15-30.

Wraga, M., Helt, M., Jacobs, E. ve Sullivan, K. (2006). Neural basis of stereotype-induced shifts in women's mental rotation performance. *Social Cognitive and Affective Neuroscience, 2*, 12-19.

Wynne-Edwards, K. E. (2001). Hormonal changes in mammalian fathers. *Hormones and Behavior, 40* (2), 139-145.

Wynne-Edwards, K. E. ve Reburn, C. J. (2000). Behavioral endocrinology of mammalian fatherhood. *Trends in Ecology & Evolution*, *15* (11), 464-468.

Young, R. M. ve Balaban, E. (2006). Psychoneuroindoctrinology. *Nature*, *443*, 634.

Zahn-Waxler, C., Klimes-Dougan, B. ve Slattery, M. J. (2000). Internalizing problems of childhood and adolescence: Prospects, pitfalls, and progress in understanding the development of anxiety and depression. *Development and Psychopathology*, *12*, 443-466.

Zosuls, K. M., Ruble, D. N., Tamis-LeMonda, C. S., Shrout, P. E., Bornstein, M. H. ve Greulich, F. K. (2009). The acquisition of gender labels in infancy: Implicaitons for sex-typed play. *Developmental Psychology*, *45* (3), 688-701.

DİZİN

adalet etiği 46
adli tıp, 135-6
ahlak muhakemesi, çevreye uyarlama ve 47
aidiyet duygusu, 62-74
  ilgili çevre ipuçları, 66-9
  kalıp yargı tehdidi ve 63-6
  meslektaşların davranışı ve 72-3
aktif benlik, 31
Alexander, Gerianne, 141, 144, 216-8
Ambady, Nalini, 111, 113-4
androjen, 119
  prenatal, 138-9, 271
  ayrıca bkz. testosteron
androjen-reseptör blokerleri 143, 271
Anglo Amerikalılar ve matematik performansı, 52, 194-6
Annis, Barbara, 173-4
aphasia, 154
Aronson, Joshua, 50
Asgari, Shaki, 29
Asyalı Amerikalılar ve matematik performansı, 195
Astell, Mary, 15
Athena Factor raporu, 72-3, 89, 92-3
ayna nöronları, 176

babalar:
  erken dönem Amerika'da, 106
  hormon değişiklikleri, 105
bakım etiği, 46-7
Banaji, Mahzarin, 20, 28
Bandura, Albert, 218
Barbie Magazine, 231
Baret, Jeanne, 75
Barnett, Rosalind, 22-3, 123
Baron-Cohen, Simon, 15-6, 38, 40, 118, 124, 126, 127, 128, 130-1, 134, 137, 145, 156, 161, 184, 251-2, 265-6, 269, 270, 271
Barres, Ben, 75-6
Baruch, Simon, 243-4
Beard, Mary, 62
bebek isimleri, 208-9
Bem, Daryl, 226-8, 236
Bem, Emily, 226-7, 284-5
Bem, Jeremy, 226-7, 284-5
Bem, Sandra, 226-8, 236, 284-5
benlik kavramı, 31
  toplumsal kimlik ve 33-6, 48, 242, 252-3
Bergen Çift Kulaklı Dinleme Veritabanı, 274
beyin:
  amigdala, 166, 179, 278-9
  anteriyor singulat, 169
  beyindeki doğuştan toplumsal cinsiyet farklılıkları, 11-2, 13-5, 19-20, 32-3, 36, 40-1, 71-2, 109, 123-4, 125-7, 129, 156, 161, 172-3, 175-8, 193-5, 199-200, 205
  biyoloji ve çevrenin ortak ürünü olarak, 132-3, 246
  çevrenin etkileri, 191-3
  dağıtılmış sinir ağları, 160-1
  doğuştanlığın cinsiyet farklılıklarına atfedilmesi, 186-7, 190
  evrim psikolojisi ve 191
  frontal loblar, 163
  gen ifadesi ve 191-2, 246
  hakkında bilgi eksiği, 22-3, 167, 185
  hipokampüs, 180
  iletişim merkezleri, 117
  inferior parietal lob (IPL), 172-3
  limbik sistem, 173
  nörokonstrüktivist görüş, 192
  ondan zihni çıkarsama zorluğu, 157, 159, 190
  organizasyonel-aktivasyonel hipotez, 119-24

parietal loblar, 163
serebral korteks, 173, 179-81, 278-9
şekillenebilirlik, 191-2, 246
ayrıca bkz. kadın beyni; erkek beyni
beyin görüntüleme:
gerçek sonuçlara karşı aldatıcı sonuçlar, 150-2, 154-5, 167
geri çıkarım örnek boyutu, 154-5, 167-70, 172
gözlemlendiği üzere cinsiyet farklılıkları, 154-6, 160,162-3, 165, 176-8, 179-80, 273-80
kontrol görevleri ya da deneysel görevler, 151-2
psikolojik işlevlere içgörü sınırlandırması, 159-71, 174, 182, 185
rafa kaldırma fenomeni, 151, 154
ayrıca bkz. fMRI; MRI; PET
beyin büyüklüğü,
IQ ve 19-20, 149, 158
kadınlarda ve erkeklerde, 19, 149, 158, 160, 275-6, 279-80
Biernat, Monica, 76-7
Bigler, Rebecca, 240-1
bilgisayar mühendisliği,
Ermeni kadınlar, 111-2
kadınların katkıları 67
sosyal deha kalıp yargısı 66-9
Bilim, mühendislik ve teknoloji (SET) kariyerleri:
cinsel taciz, 92-3
cinsiyet ayrımcılığı, 72-3, 88-9
kadınların bastırdığı "kadınsı" özellikler, 72-3
kadınların doğuştan uygun olmaması, 108-9
kadınların temsili, 135-6, 259
Bilim ve matematik yeteneği,
aidiyet hissi ve 69
Büyük Erkek Değişkenliği hipotezi, 193-5, 199, 282
çevrenin etkisi,196-8
fetüs testosteronu seviyeleri ilintili, 118, 145
kalıp yargı tehdidi ve 52, 53-4, 56-7, 64-5, 72-3, 188, 198, 257
örtük çağrışımları ve 56-7, 60
sezgi ve 127-8
toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, 49, 51, 108-9, 113, 128, 146, 193-8, 204, 255, 280-1
bilimsel süreç, 248
spekülasyon, 170
bilişsel performans, testosteron ve 58-9, 145
bilmek-ve-olmak etkisi, 53-4
Bird, Chris, 168-9
Bishop, Katherine, 155
Blair, Sampson Lee, 99
Bleier, Ruth, 124, 153, 192-3, 265, 271, 274-5, 276
Blum, Lenore, 68-
Boston Globe, 169-70, 223
Bradley, Karen, 111-2
Brain Gender (Hines), 62
Brain Sex (Moir and Jessel), 17-8
Brescoll, Victoria, 79-80
Brizendine, Louann, 20-2, 37, 41, 117-8, 122, 174-9, 183, 204-5
Broca, Paul, 19
Brown, Lyn, 231-3
Bruer, John, 182
Buracas, Giedrius, 169
Burton, Frances, 140, 141, 143-4
Bussey, Kay, 218
Büyük Erkek Değişkenliği Hipotezi, 193-5, 199, 283

Cabot, Richard, 244-5
Cadinu, Mara, 52
Caldecott Medal kitapları, 231-3, 286
Cameron, Deborah, 83-4, 274
camdan kayalık, 84
camdan yürüyen merdiven, 84-5
Cameron, Deborah,
Carnegie-Mellon University, 68-9
Carr-Gregg, Michael, 221
Castelli, Luigi, 212-4
Castle, Cora, 19-20
CBS News, 185

Ceci, Stephen, 258
Charles, Maria, 111-2
Cheryan, Sapna, 66-7
cinsel taciz, 91-6
kurbanlar tarafından göz ardı edilmesi, 92-5
cinsiyet ayrımcılığı:
artık baskın olarak görülmemesi, 63, 200
bilinçsiz, 75-86, 110
değişen kriterler ve 80-3
iyiliksever ya da düşmanca, 87-8
kasıtlı, 87-96, 110
özcü teorinin haklılaştırdığı haliyle, 199-200
cinsiyetlerin dikey ayrımı, 109-10
Clarke, Edward, 182
Clinton, Hillary, 79
Connellan, Jennifer, 130-3, 145-7, 270-1
Conundrum (Morris), 27
Correll, Shelley, 28, 70-1,77, 114, 252-3
Cumhuriyetçi Ulusal Komite, 78
CV(C) görevi, 274

çağrışımsal bellek, 28
çalışan anneler,
aşırı yüklenmiş kadın beyni, 104
eşitsiz iş yükü, 110-1
kültürel önyargı, 77-79, 102-4, 110
rekabetçiye oranla daha sıcakkanlı görülmesi, 79-80
ayrıca bkz. işyerinde kadınlar
Çalışma-Hayat Politikası Merkezi 72
çevre, sosyokültürel:
ahlak muhakemesi, 46-7
aidiyet hissine işaret eden, 66-70
beyni değiştiren, 191-3
KAH'li kızlar ve 139-40
matematik yeteneğini etkileyen, 196-8
öz değerlendirmeyi etkileyen, 73-4
primat topluluklarında, 142-4
toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini sürdüren, 21-2, 23-4, 245-7
toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve 29-30, 49-50, 60, 101-3, 113-4, 245-7
toplumsal cinsiyetin ön plana çıkması ve 30, 32-3, 40-1, 44, 46-7, 49-50, 245-6, 248
zihni etkileyen, 22, 73-4, 110, 123
çift kulaklı dinleme, 154, 274
çocuklar:
akran geribildirimi ve 230
"biyolojiye geri çekiliş" için açıklamalar, 15, 203-5, 215, 288, 237
erkek fatmalık ve 273
grup içi taraflılık, 239
ırkla ilgili tutumların içselleştirilmesi, 212-4
kendi kendini sosyalleştirme ve 145, 237-42
medya ve 226-7, 229-34, 286
metaforik işaretler ve 235
oyuncak ve oyun seçimleri ve 128, 211, 214-6, 218, 22, 23-41, 273, 284
toplumsal cinsiyetin içselleştirilmesi, 15, 220-5, 226-7, 248, 284
toplumsal cinsiyet kodlandırılmış giyim, 220-4, 227
ayrıca bkz. yeni doğan bebekler; ebeveynlik
çocuk kitapları ve medya, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, 226-7, 229-34, 286

Dana, Charles L., 148-9, 171, 244
Dar-Nimrod, Ilan, 189
Dasgupta, Nilanjana, 29, 30
David, Barbara, 229, 235-6
Davies, Bronwyn, 34, 248
Davies, Paul, 65
Davis, Mark, 39
Deary, Ian, 183-4
Demos, John, 106
deneyi yapanın beklenti etkisi, 122-3
Deutsch, Francine, 104-5
De Vries, Geert, 122, 159, 181
Diekman, Amanda, 232
dil:
cinsiyet etiketleme, 223
lateralizasyon ve 154-5, 274
sağ kulak avantajı, 154
Disney Princess, 231
doğum ilanları, 207-8

Dora, Kaşif, 232-3
Dowd, Maureen, 78
Dux, Monica, 237
duygu işleme, erkeklerde ve kadınlarda, 117, 164-8, 173, 179, 280-1
Dweck, Carol, 198-9

Eagly, Alice, 44
ebeveynlik:
cinsiyet kazanmış oyun ve oyuncak seçimlerinin teşvik edilmesi, 214-5
hormon değişiklikleri ve 105
primatlarda, 141, 143-5
sıçanlarda, 106
toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve 98, 102-4, 105, 203-9, 211-2, 214-6
toplumsal cinsiyetten bağımsız, 15, 203-5, 216, 226-8, 248
tarla farelerinde, 159-60
ayrıca bkz. çocuklar
egemenlik, erkek davranışı olarak, 137
eğitim, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, 17-9, 62-3, 149, 184-5
nörocinsiyetçiliğin sürdürdüğü, 22, 178-83
tek cinsiyete eğitim veren okullar, 22, 179-81, 184-5
Einstein, Albert, 127
Eisenberg, Nancy, 39
Eleştirel Nörobilim Projesi, 283
Ellis, Havelock, 163-4
empati:
ayrıntıya dikkat, 269
bilişsel, 38, 39, 44, 265
duygusal, 38, 39, 46-7, 265
fetüs testosteronu ve 125-7
kadın özelliği olarak, 11-4, 36, 41, 44-8, 109, 125-7, 130-4, 156, 175-8
KAH'li kızlarda, 137-8
empati kesinlik testi, 41-3, 270
Empati Ölçeği (EQ), 38-9, 40, 126, 251-2, 267
Endonezya'da matematik yeteneği, 195
engelleme odağı, 55
Enquiry into the Duties of the Female Sex, An (Gisborne), 18
erkek beyni, 21
az gelişmiş sol yarıküre, 123-4, 153
doğuştan karakteristik olarak sistemleştirme, 13, 16, 18, 22, 32-3, 71-2, 109, 125, 127, 129, 133, 156, 161, 172
duygu işleme, 164-8, 173, 179
fetüs testosteron artışı, 11, 17-8, 117-24, 125-9, 134, 265
görsel mekânsal işleme 153, 156-7, 162, 163, 265, 275
iletişimde yerelleşmiş (projektör), 156, 161
lateralizasyon, 153-7, 274, 275, 279
saldırganlık merkezleri daha gelişmiş, 117
S-tipi olarak, 124
sözel yetenekler ve 55, 153
toplumsal cinsiyet eşitsizliğini belirleyen, 109
yüze ilgi farkındalığı araştırmaları ve 130-4, 145-7
ayrıca bkz. toplumsal cinsiyet kalıp yargıları; nörocinsiyetçilik
erkek egemen alanlarda kadınlar, 49-61, 135-6
ait olmama hissi, 62-74
doğuştan uymayan, 108-9, 243-4
erkekleri geçme ihtiyacı, 51, 85
erkek zihinleri bahşedilmiş, 15-6, 62
rol modeller olarak, 57-8, 257
ayrıca bkz. kalıp yargı tehdidi,
erkek fatmacılık, 271
Erkekler Mars'tan Kadınlar Venüs'ten kitapları (Gray), 99
Ermenistan, 111-2
Essential Difference, The (Baron-Cohen), 38
evde işbölümü, 99-102, 105, 107, 110-1
ev içi görevlerin ürettiği oksitosin, 100-1
ev hayatı, 97-107
ebeveynlik, bkz. ebeveynlik
iş bölümü, 99-102, 105, 107, 110-1
kadın eş/eve bakan kalıp yargısı, 98
koca/ekmek parası kazanan kalıp yargısı, 97-8, 100-1
toplumsal cinsiyet sapması nötralizasyonu, 100-1, 110

Everyday Mind Reading (Ickes),40, 42
evrim psikolojisi, 191, 256

Fagot, Beverly, 235
Fara, Patricia, 75
Fausto-Sterling, Anne, 21-22, 155, 159, 167, 246
Fawcett Society, 90-2
Female Brain, The (Brizendine), 37,
kadın beyni ile ilgili iddialar, 104, 117-8, 175-8, 263
"fetüs çatalı," 117-24
fetüslerin cinsel gelişimi, 118-9
fetüs testosteronu, 266-7
bağlantılı matematik yeteneği, 118, 146
bağlantılı otizm, 124, 265-6
beyin gelişiminde, 11, 17-8, 117-24, 125-9, 134, 265
empati ve 125-7
etkileri haklkındaki kanıtların dayanıksızlığı, 134, 265
konjenital adrenal hiperplazi (KAH), 36, 136-40, 241
penis ve 124
primatlarda, 121, 140, 142-5
sistemleştirme ve 125, 127, 129, 134, 145, 265-6
sol beynin az gelişmesi, 123-4, 153
ve çocukların oyuncak ve oyun seçimleri, 128-9, 138-9
Fielding, Kerin, 89, 135
Fiske, Susan, 87
fMRI (fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme), 152, 273-5
Frieze, Carol, 68-9
Friston, Karl, 169

Galinsky, Adam, 35
Garner, Helen, 33-4
Gates, Bill, 67
Geena Davis Enstitüsü, 234
Gene Worship (Kaplan ve Rogers), 246
genlerin ifade edilmesi, 191-2, 246
geri çıkarım, 168-9, 172
Germain, Sophie, 75
Geschwind, Norman, 123-4, 152-3
Gharibyan, Hasmik, 111-2
gıda endüstrisinde cinsiyet ayrımcılığı, 88
Giedd, Jay, 160-1
Gilligan, Carol,46
girişimcilik, 65-6
giyim, toplumsal cinsiyet kodlandırılmış, 220-4, 237-8, 248
Gisborne, Thomas, 15, 19, 21, 48
Gladwell, Malcolm, 56
Glick, Peter, 87, 235
Gold, Ian, 161
golf dersleri, ofis dışı sosyalleşme, 90
gonadlar, fetüs gelişimi, 118-9
Gong, Sherry, 196
Good, Catherine, 52, 69
Gorman, Elizabeth, 85
Gorski, Roger, 122
Gould, Stephen, J., 245
görsel mekânsal beceriler:
kimlik uyarlama ve 50, 53-4
lateralizasyon ve 155-6, 162, 274, 276
toplumsal cinsiyet farklılıkları, 49, 72, 153, 155-7, 162, 255, 265, 276
Gözden Zihin Okuma testi, 40-1, 126-7, 254-5
toplumsal cinsiyet farklılıkları, 41-2, 254-5
Grace, Ariel, 68
Gray, John,
Greenwald, Anthony, 28
Grossi, Giordana, 21, 131-3, 193, 194-5
grup üyeliğinin ön plana çıkması, 47, 50-1, 238-9
Guiso, Luigi, 195
Gur, Raquel, 156, 161, 163
Gur, Ruben, 156, 161, 163
Gurian, Gail, 11-2
Gurian, Michael, 100, 156-7, 173-4, 181, 186
Gurian Enstitütüsü, 125, 129-30, 156
güvenlik endüstrileri, cinsiyet ayrımcılığı, 88-9, 92-3

Hall, Judith, 176
Hansen, Jeffrey, 28
hareket algısı, 169

hareketc ilgi araştırmaları, 130-2, 133
Harvard Hukuk Okulu, 62-3
Haslanger, Sally,
Hausmann, Markus, 50
Having It All (Deutsch), 104
Heilman, Madeline, 76-7, 83
Heine, Steven, 188
Heppen, Jessica, 101-3
Hess, Beth B., 117
Hines, Melissa, 62, 120-1, 140-1, 144-6, 151
Hinze, Susan, 92-5
Hochschild, Arlie, 99
Hodges, Sara, 43
Hollingworth, Leta Stetter, 194-5
Holmes, Janet, 83-4
hormonlar:
beyne etkisi, 21, 246
toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve 145
ayrıca bkz. spesifik hormonlar
Hyde, Janet, 194-5, 275

Ickes, William, 40, 42-3
Iidaka, Tetsuya, 177
ırka karşı tutumlar, çocukların içselleştirmesi 212-4
It's a Baby girl (Gurian Enstitüsü), 125, 129-30
"ikinci vardiya," 99
ilerleme odağı, 55
İngiltere, matematik yeteneği, 195-6
İskoç Akademik Derecelendirme Kurumu, 32
işe başvuranların toplumsal cinsiyet açısından kalıp yargılandırılması, 76-8, 79-83
işleyen bellek, kalıp yargı tehdidi ve 54-5, 57, 62, 257
işyeri, kadınlar:
açık cinsiyetçilik, 87-96
annelik cezası ve 77-8, 80, 102-4, 110
cinsel taciz, 91-6
faal özelliklere karşı tepki, 81
Mühendislik-Bilim işlerinde, 71-4, 89, 92-3, 135-6, 259
ofis dışı sosyalleşmeden dışlanmış, 89-92
statü arama, 79-81
toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve 17, 63, 109, 111-3, 200
toplumsal cinsiyet ödeme açığı, 85-6, 104, 261
ve ait olmama hissi, 72-3
ve yetkin / soğuk ya da yetersiz / sıcak karşıtlığı, 82-4
İzlanda'da matematik yeteneği, 195

James, William, 30
James, S. McDonnell Foundation, 187
Jeffreys, Sheila, 91-2
jenital erilleştirme, 137
Jessel, David, 17-8
Jobs, Steve, 67
Josephs, Robert, 58-9
Jost, John, 208-9

kadın beyni,
beyin yarı küreleri arası iletişim (projektör), 156, 161
duygu işleme, 117, 164-8, 173
doğuştan özelliği olarak empati, 11-2, 14-5, 36, 41, 109, 125-7, 130-4, 156, 175-8
E-tipi, 124
erkek beyninden daha fazla sensör verisi alan, 100-1
fetüs testosteronu ve 117-24, 125-9, 134
iş aile çatışmalarıyla yüklenmiş, 104
korpus kollosum, 153, 155, 160, 166, 173-4, 274-5, 279
lateralizasyon, 153-7, 162, 274, 275, 279
sensör işleme, 173
sezgi, 174
sözel yeteneklerin daha fazla geliştiği, 117,153, 155, 156
splenyum, 153, 155
toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini belirleyen, 12-4, 15, 17-8, 20, 109, 113
yüz-ilgi araştırmaları, 130-4, 145
yüz ifadesi işleme, 134, 269-70
ayrıca bkz. aile ile ilgili özellikler, nörocinsiyetçilik, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları

kadınların egemen olduğu alanlarda erkekler, 84-5
kadınların oy kullanma hakkı, 102-3, 148, 244
kadın sezgileri, bkz. empati
Kâğıt üstünde insanlar, bkz. uydurma iş başvurusu araştırmaları
Kaiser, Anelis, 170
kalıp yargı tehdidi, 257
duygusal yatırım ve 56-7, 62
için ipucu, 53, 187-9, 257
ipucu olarak reklamlar, 64-5
işleyen bellek ve 53, 55, 258
karşı rol modeller, 57, 258
matematik yeteneği ve 51-7, 64, 72-3, 188, 198, 258
toplumsal cinsiyet önemi ve 21, 65, 246
yeteneğin doğuştanlığı inanışın pekiştirildiği şekliyle, 198-9
ve aidiyet hissi, 64-5
Kane, Emily, 203-4, 206, 215-6, 237, 242
Kaplan, Gisela, 246, 248
kariyer kararları:
örtük çağrışımlar ve 101-3
toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve 69-70
Kızlar Okulu Derneği, 181
Kiefer, Amy, 57
Kimmel, Michael, 16, 245, 247
Kimura, Doreen, 145-7, 188-9
Kişilerarası Algı Görevi (IPT), 44, 249, 254
Klein, Kristi, 43
Kmec, Julie, 85
Kobrynowicz, Diane, 76-7
Koenig, Anne, 44
konjenital adrenal hiperplazi (KAH), 136-40, 154
dil laterasyonu ve 154
sistemleştirmeye karşı empati, 137-8
toplumsal cinsiyet kimliği ve 270-1
ve oyuncak ve oyun seçimi, 138-9, 147, 242
zihinsel rotasyon ve 138
kontrast hassasiyet testi 71
korelasyon, nedensellik, 162, 276
korpus kallosum, 153, 155, 160, 166, 173-4, 275-6, 277
Kraus, Linda, 39
Krawczyk, Rosemary, 211
kucak dansı kulüpleri, ofis dışı sosyalleşme, 90-2
küçük çocuklar:
cinsiyet kazanmış oyuncaklar, 211
toplumsal cinsiyet kalıp yargılandırılmış ilgiler, 216-7
yeni doğmuşların yüze ilgisi ile ilgili araştırmalar, 130-4, 145-7

Lamb, Sharon, 231-2, 234
Language Log, 175, 179
lateralizasyon:
dil ve 154-5, 274
erkek beyninde ve kadın beyninde, 153-7, 162, 274, 275, 279
görsel işitsel görevler ve 155-6, 162, 274, 276
lateral septum, 159
Lawrence, Peter, 130
liderler, kadınlar, 83-5
Leadership and the Sexes (Gurian and Annis), 17, 173-4
Lehrer, Jonah, 169-70
Lennon, Randy, 39
Levy, Neil, 15, 40, 109, 127, 134
Lewontin, Richard, 182
Liberman, Mark, 175, 178, 181, 186-7, 281
Lincoln, Logs, 271
Logel, Christine, 54
Logothetis, Nikos, K., 273-4
Los Angeles Times, 156, 184
Lynn, Matthew, 91-2s

makak maymunları, 142-4, 145
mantık, sistemleştirme,
maymunlar, toplumsal cinsiyet kazanmış davranış, 121, 140-5,273
McClure, Erin, 176
McGlone, Matthew, 50, 53
Malebranche, Nicolas, 19-20

Martin, Karin, 90
Marx, David, 45, 256
Mason, William, 144
Matematik, bilim ve mühendislik (MSE) kariyerleri, bkz. bilim, mühendislik ve teknoloji (SET) Kariyerleri
Matematik Olimpiyatları Yaz Programı (MOSP), 197
Matematikte Genç Yetenek Araştırması (SMPY), 195-6
Matematik yeteneği, bkz. bilim ve matematik yeteneği
Medeni Haklar Kanunu (1964) 63
medya:
çocuklar için, bkz. çocuk kitapları ve medya
kalıp yargı tehdidi emareleri, 187-8
nörobilimin aşırı basitleştirilmesi ve yanlış temsili, 189-90
örtük çağrışımlar ve 29
Mill, John Stuart, 9, 19-20
Miller, Cindy, 238
Miller, Greg, 170
Minds of Boys, The (Gurian ve Stevens), 186
minimal grup araştırmaları, 238
Minzer, Pamela Burgy, 62-3
Moè, Angelica, 50
Moir, Anne, 17-8
Moore, Celia, 122-3, 160, 181
Morantz-Sanchez, Regina Markell, 51, 97
Morgan, Laurie, 90
Morris, Jan, 27
Morton, Thomas, 199-200
motivasyon, toplumsal cinsiyetin önemi ve 43, 45, 51
MRI (manyetik rezonans görüntüleme), 11, 12, 13
Mullarky, Mary, 62-3
Mumen, Sarah, 232
Murphy, Mary, 64

Nash, Alison, 131-4, 211
Nature, 75, 174-5
nedensellik, korelasyon, 162, 276
Newcombe, Nora, 256
New Republic, 145
New York Times, 78, 145, 148-9, 186
Nickelodeon, 233
Nobel Ödülü sahipleri, 127, 268
Norton, Michael, 80
Nosek, Brian, 28, 60, 252
nörobilim:
19. yüzyılda, 149-50
kısırdöngüsel muhakeme, 187-8, 276
medyanın aşırı basitleştirmesi ve yanlış temsili, 189-90
psikolojiden daha "bilimsel," 184, 185-6
sosyal sorumluluk, 188-, 283
nörocinsiyetçilik, 11-5, 17, 19, 21, 171, 172-83
eğitime etkisi, 22, 178-83, 280
pekiştirilen toplumsal cinsiyet eşitsizliği, 22, 187-8, 200, 246-8
ayrıca bkz. kadın beyni; erkek beyni
nöroendokrinologlar, 118
nörokonstrüktivizm, 192
nüans değişkenler, 152

Oberman, Lindsay, 177
Observer, 85
Okul Öncesi Faaliyetleri Envanteri, 138-40
Opting Out? Why Women Really Quit Careers and Head Home (Stone), 104-5
Orenstein, Peggy, 209, 216-7

otizm:
fetüs testosteronu bağlı, 124, 265-6, 268
Otizm Spektrum Ölçeği-Çocuk, 269
Outliers (Gladwell), 56

ödüller, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını pekiştiren, 109-11
öfke, 79-80
örnek boyutu, beyin görüntüleme araştırmalarında, 154, 155, 167
örtük çağrışımlar, 285
bilinçli inanç değerlendirmeleri, 29, 30, 207, 213-4

toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve 28-30, 57, 60, 101-3, 207, 212, 214, 245
Örtük Çağrışım Testi (IAT), 28, 30, 57, 60, 101, 214
ötücü kuşlar, erkek hormonlarının etkisi, 119-20, 263
özcü teori, 199-200, 235
ayrıca bkz. beyindeki doğuştan toplumsal cinsiyet farklılıkları
öz değerlendirme:
çevre etkisiyle, 72-4
rol modeller ve 257
toplumsal cinsiyet farklılıkları, 69-71
öz değerlendirme raporu taraflılığı, 39-137

Packaging Girlhood (Lamb and Brown), 231-2
Paoletti, Jo, 220-1
Parents' Magazine, 106
parmak oranı, 126, 267
Pease, Allan, 151, 157, 164-5, 166, 277
Pease, Barbara, 151, 157, 164-5, 166, 277
pembe prenses fenomeni, 237
penis, fetüs testosteronu ve 124
Pennsylvania Kadın Tıp Koleji, 94
PET (pozitron emisyon tomografisi), 12, 151, 165, 170
Philadelphia *Evening Bulletin*, 95
Pinker, Steven, 145-7, 184, 194, 198, 204
Pinker, Susan, 17, 63, 108, 113, 165-6, 194
PONS, bkz. Sözdışı Hassasiyet Profili
preoptik nukleus, 121-2
Price, Cathy, 169
primatlar:
beyindeki prenatal hormonların etkileri, 121, 140, 142, 144-5
sosyokültürel çevre, 143
toplumsal cinsiyet kazanmış oyuncak ve oyun seçimleri, 141, 146-7
yetiştirme tarzları, 141, 143-4
Proaktif kişilik, 65
prolaktin, 105
Pronin, Emily, 71-3
psikoloji, 135

Quarterly Journal of Science, 16

Racine, Eric, 186
rafa kaldırma fenomeni, 151
rekabet, testosteron ve 257
reklamcılık, 64-5
Rhesus maymunları, 121, 141-2
Rhode, Deborah, 227-8
Ridgeway, Cecilia, 28, 114, 252-3
Ritter, Mary, 51
Rivers, Caryl, 22, 123
Rochat, Philippe, 269
Rogers, Lesley, 59, 174, 246, 248
Romanes, George, J., 158
Rothman, Barbara, 205-7
Ruble, Diane, 237-8, 240
Rudman, Laurie, 79, 81, 101-3, 235
Russett, Cynthia, 20, 149
Ryan, Michelle, 46, 84

sağ kulak avantajı, 154
Same Difference (Barnett ve Rivers), 123
SAT, 72, 256
Sax, Leonard, 13, 130, 179-82, 184-5, 204, 217, 278-81
Schaffer, Amanda, 38, 136, 255
Schilt, Kirsten, 75
Science, 72, 156, 161, 194-5
Science Daily, 162
"Science of Sex Differences in Science and Mathematics, The," 156
Scientists Anonymous (Fara), 75
Sedgwick, William, T., 87-9, 94-5
Sekaquaptewa, Denise, 57
Selmi, Michael, 88-9, 91-3, 95, 101-2
Seuss, Dr., 233
Sex in Education, (Clarke), 182
Sexing the Body (Fausto-Sterling), 155
Sexual Paradox, The (Pinker), 17, 61, 108
sezgi:
bilimsel keşifler ve 127-8
kadın özelliği olarak, 174
SHBG (cinsiyet hormonu bağlayan globülin), 266, 270-1
sıçanlar:
beyin gelişiminde hormonların etkisi, 120-3
ebeveynlik, 106

gelişiminde çevre uyaranları, 122-3
preoptik nukleus, 121-2
testosteron, 122-3, 265-7
Shields, Stephanie, 193
Silverberg, Alice, 82-3
Sinclair, Stacey, 34
Singer, Tania, 176-8
Smith, Joan, 19
Smith, Kara, 206
Sommer, Iris, 154-5
Sommers, Chirsitna Hoff, 135
Sözel Olmayan Hassasiyet Profili (PONS), 176, 254
toplumsal cinsiyet farklılıkları, 41-2
sözel yetenekler,
erkek beyni ve 153
kadın beyni ve 156
toplumsal cinsiyet kalıpyargılanması, 55
Spelke, Elizabeth, 66, 134
Spencer, Steven, 52
Stanford Üniversitesi, 72-3
Stapel, Diederik, 45
statü arama, testosteronlar ve 58-9
statüko, meşrulaştırma biçimi olarak toplumsal cinsiyet doğuştanlığı, 109, 199-200
Steele, Claude, 63
Steele, Jennifer, 33, 113-4
Steinem, Gloria, 107
Stevens, Kathy, 186
Stone, Pamela, 104-5
Stringfellow, Peter, 90-1
Stringfellows, 90-2
striptiz kulüpleri, ofis dışı sosyalleşme, 90-2
Subjection of women, The (Mill), 9
Summers, Lawrence, 145-7, 181, 198, 204-5
Sympathy and Science (Morantz-Sanchez), 51, 97
sistemleştirme:
erkek çocuklarda, 134
erkek özelliği olarak, 11, 14, 16, 20, 32-3, 72-3, 109, 125, 129, 134, 156, 161, 172-3
fetüs testosteronu ve 125, 127, 129, 134, 146, 165-6
KAH'li kızlarda, 137-8
ve ayrıntıya dikkat, 269
ve bilimde kadınlar, 135-6
Sistemleştirme Ölçeği (SQ), 38, 40, 128

Tajfel, Henri, 238
tarla fareleri, 159-60
Tavris, Carol, 265
Tayland, matematik yeteneği, 195-6
temporal korteks, 169
testisler, 118-9
testosteron, 11, 270-1
amniyotik, 126, 128-9, 139, 266-7, 268, 269-70
anne tarafından gelen, 126, 139, 266
bilişsel performans ve 58-9
ev içi angaryasının eşitsiz bölüşümü, 100
rekabet ve 258
sıçanlarda, 122-3, 264,266
statü arama ve 58-9
yeni ebeveynlerde, 105
Thatcher, Margaret, 22
Thorndike, Edward, 193-4
tıp mesleğinde cinsel taciz, 92-5
Tichenor, Veronica, 100-1
toplumsal bağlam, bkz. çevre, sosyokültürel,
toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri.
bilim ve matematik yeteneğinde 49, 51, 108-9, 113, 128, 145-7, 193-8, 204, 256, 279-80
biyolojik olarak belirlenmiş, *bkz.* beyin, doğuştan toplumsal cinsiyet farklılıkları
dikey ayrım ve 256, 279-80
eğitimde, bkz. eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri
ev hayatında, bkz. ev hayatı
işyerinde, *bkz.* işyerinde kadınlar, ayrıca bkz. kadın beyni; erkek beyni; nörocinsiyetçilik;
meşrulaştırmak üzere özcü teori, 199-200

sosyokültürel çevrenin sürdürdüğü, 21-3, 245-7
yatay ayrım ve 109, 110
toplumsal cinsiyet kalıp yargıları:
17. ve 18. yüzyıllarda, 14, 16-7, 19, 21, 48, 120-1, 140-1, 144-6, 151
19. ve erken 20. yüzyılda, 78, 87, 88, 94-5, 148-9, 158-, 182, 193-4, 243-4
aile ile ilgili özelliklerde, 27
betimsel olarak, 76
beyin büyüklüğü ve 19, 149, 158
Büyük Erkek Değişkenlik hipotezi ve 193-5, 199, 283
çocuklarda, bkz. çocuklar, toplumsal cinsiyetin asimilasyonu
çocuk kitapları ve medyada, 226-7, 229-34, 287
dilde, 223
ebeveynlik ve 97, 102-4, 105, 203-9, 211-2, 214-6
faal olmaya dayanan özelliklerde, 27, 81
girişimcilik ve 65-6
her yerde olması, 32-3, 47
işe başvuranlar ve 76-9
kariyer kararları ve 69-70
kural koyucu olarak, 79
ödüllerle pekiştirilen, 109-11
öfkede, 78-80
örtük çağrışım olarak, 28-30, 57, 60, 101-3, 207, 212, 214, 244-8
öz değerlendirme tarafından etkilenen, 68-71
reklamcılıkta, 64-5
sosyokültürel çevre ve 29-30, 50-1, 60, 102-4, 113-4
sözel yetenekler, 55
statü hakkındaki yargılar, 60
toplumsal cinsiyet uyarlama tarafından pekiştirilen, 33, 40-1
ve ait olmama hissi, 62-74
ayrıca bkz. kadın beyni, erkek beyni, cinsiyet ayrımcılığı, kalıp yargı tehdidi
toplumsal cinsiyet kimliği, çocukların içselleştirmesi, bkz. çocuklar, toplumsal kimliği içselleştirme
toplumsal cinsiyetin önemi:
çevrenin uyarladığı, 21, 30, 32-3, 41, 45, 46-7, 50, 238, 242, 245-6, 248
çocuklar, bkz. çocuklarda toplumsal cinsiyetin içselleştirilmesi
empati ve 42-8, 251-2, 251-2
kalıp yargı tehdidi ve 15, 23, 66, 246
motive edici faktör olarak, 42-3, 51
toplumsal cinsiyet sapma nötralizasyonu, 100-1
toplumsal kimlik, 31, 46
benlik kavrayışı ve 33-6, 48, 125, 242, 252-3
kadınların, 41, 48
önemi, 51, 125
ayrıca bkz. toplumsal cinsiyetin önemi; grup üyeliğinin önemi.
toplumsal normlar, bkz. çevre, sosyokültürel
transseksüeller, meslektaşlarının bakışları, 27, 75-6
Tuck, Vicky, 182-3
Turner, John, 253-4
Turner-Bowker, Diane, 231
türdeş sevgisi

Uhlmann, Eric, 78-80
Ulrich, Mabel, 97, 98, 101, 102, 104-5, 107
Ulusal Eğitim Gelişimi Araştırması (1988), 70
Ulusal Tek Cinsiyet Kamu Eğitimi Derneği (NASSPE), 14, 178-80, 280-1
Uluslararası Matematik Olimpiyatları (IMO), 196-8
Uluslararası Matematik ve Bilim Araştırması Trendleri (TIMSS, 2003), 60
uydurma iş başvurusu araştırmaları, 76-8, 79-83

Vancouver Sun, 145-7
vasopressin, 159
Vervet maymunları, 140-1
Veterinerlik,
vücut dili, ifade edilmiş tutumlar, 212-4

Wahlsten, Douglas, 155
Wallentin, Mikkel, 155, 274
Walton, Gregory, 52
Weil, Elizabeth, 179
Weisberg, Deena Skolnick, 171, 187-90
Weitzman, Lenore, 233
Weitzman, Nancy, 213-4
Wexler, Bruce, 192
What Could He Be Thinking? (Gurian), 12-3, 100, 173
Whitman, Walt, 31
Why Aren't More Women in Science? (Ceci, yay, haz.), 130-1, 161, 163
Why Gender Matters (Sax), 13, 130
Why Mars and Venus Collide (Gray), 157, 172-3
Why Men Don't Listen and Women can't Read Maps (Pease and Pease), 157, 164-5
Williams, Christine, 83-5
Witelson, Sandra, 165-8, 277

yatay ayrımı, cinsiyetlerin, 109, 111
yayın taraflılığı, 275

yetiştirme:
  KAH'li kızlarda, 142, 271
  primatlarda, 141, 143-5
  ayrıca bkz. ebeveynlik.
yumurtalıklar, 117-8
yüz ifadesi işlemede toplumsal cinsiyet farklılıkları, 41, 45, 123, 175-6, 269-70

zekâ:
  beyin boyutu ve, 19-21, 149, 158
  Büyük Erkek Değişkenliği hipotezi ve 193-5, 199, 283
zihin:
  beyne dayanarak çıkarsama yapma zorluğu, 21-2, 157, 159, 190
  engelleme odağı, 55
  erkek ya da kadın, bkz. toplumsal cinsiyet kalıp yargıları
  ilerleme odağı, 55
işleyen bellek, bkz. işleyen bellek
  kaynak dağıtımı, 55
toplumsal bağlamın üzerindeki etkisi, 21-2, 27-36, 42-8, 50-1, 52-7, 113-4
  yeni doğmuş bebeklerde, 191
zihin kuramı, 169, 269-70
zihinsel rotasyon testleri:
  fetüs testosteronu ve 129, 147
  KAH'li kızlar ve 138
  kimlik uyarlama ve 50, 53
  toplumsal cinsiyet inanışları ve 50-1
  toplumsal cinsiyet farklılıkları, 49, 162, 255
Zosuls, Kristina, 239-41

Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması

CORDELIA FINE

Türkçesi: Kıvanç Tanrıyar

Anne rahminde belirlenir cinsiyeti bebeklerin, ama asıl ayrım toplumda başlar: Erkek bebeklere mavi giydirilir, kızlara pembe... Erkekler mekanik düşünür, kızların sözel yeteneği kuvvetlidir... Erkekler ağlamaz, kızlar şefkatlidir... Erkekler iş hayatında ve toplumda üst tabakalara rahatlıkla yükselirken, kadınların yerinin ev olduğu iddia edilir... Üstelik tüm bu ayrımların dayanağı fizyolojik değil, kültürel inançlar ve önyargılardır. Hatta kimi zaman bu önyargılardan bilimsel kılıflar uydurulur.

Cordelia Fine, bu yargıların sağlamasını yapıyor, inanç haline gelmiş yanılgıları psikolojik ve nörolojik alanda takip ediyor. İronik bir mizahla kaleme aldığı, araştırmalarla tarihsel örnekleri harmanladığı *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması*'nın, 2010 yazında yayımlandığında İngiltere'de çoksatarlar listesinde kendisine yer bulması, okurların da toplumsal cinsiyet yanılsamasından haberdar olduklarını göstermektedir.

SEL